TEL:0224 242 28 98 EMİN GRAFİK

20

TEL:0224 242 28 98 EMİN GRAFİK

299

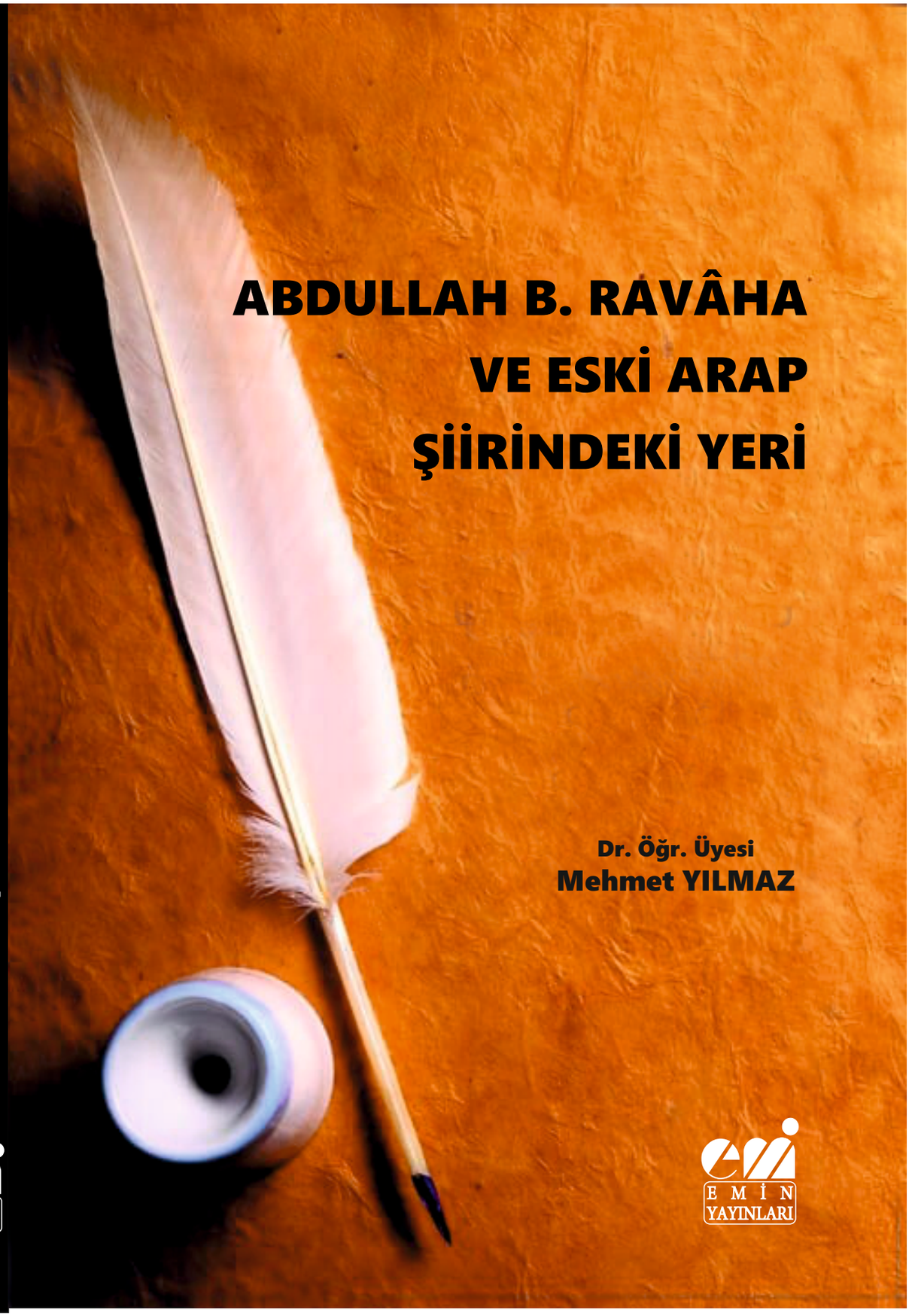
ABDULLAH B. RAVÂHA VE ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

Abdullah b. Ravâha, Cahiliye ve İslâm dönemlerinde yaşamış muhadram şairlerdendir. Abdullah b. Ravâha ismi daha çok II. Akabe Biatı'ndan sonra gelişen olaylarla birlikte anılmaktadır. Nitekim Allah Resûlü ile karşılaştığı günden itibaren hicretin VIII. yılında Bizanslılarla Müslümanlar arasında meydana gelen Mu'te Gazvesi'nde şehit düştüğü son ana kadar Allah Resûlü'ne hemen her aşamada eşlik etmiş ve düşman karşısında kılıçla olduğu kadar söylediği şiirlerle de Allah Resûlü'nü savunmuştur. Dünyaya meyletmeyen ve tek amacı Allah yolunda şehitlik mertebesine ulaşmak olan Abdullah b. Ravâha'ya ait onlarca şiir metni günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kitapta, samimi bir Müslüman örneği sergileyen Abdullah b. Ravâha'nın hayatı ve eski Arap şiirindeki yeri hakkında etraflı bilgiler yer almaktadır. Yüce Allah Abdullah b. Ravâha'ya ve yolundan gidenlere merhamet etsin.

emin yayınları
Sertifika No: 41427
ISBN:978-605-7863-07-2
786057 863072

Dr. Öğr. Üyesi
Mehmet YILMAZ

ABDULLAH B. RAVÂHA VE ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YER

ABDULLAH B. RAVÂHA VE ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

Dr. Öğr. Üyesi
Mehmet YILMAZ

EMİN YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

ABDULLAH B. RAVÂHA
VE ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

1962 yılında Giresun İli Espiye İlçesi Gebelli Köyü'nde dünyaya geldi. İlkokul tahsilini aynı köyde tamamladı. Orta ve lise öğrenimini Bursa Merkez İmam-Hatip Lisesinde tamamlayarak 1983 yılında mezun oldu. Suudi Arabistan Riyad Imam Muhammed Ibn Saud Islamic University Arap Dili Eğitim Enstitüsü'nde önlisans ve Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans öğrenimini tamamlayarak 1992 yılında mezun oldu. 1999 yılında 'Günümüz Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış' başlıklı çalışmasıyla Yüksek Lisansını, 2015 yılında ise 'Asr-ı Saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi' başlıklı çalışmasıyla da Doktorasını tamamladı. 1995-2010 yılları arasında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, 2010- 2015 yılları arasında ise Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı'nda Arapça dersleri verdi. Yazar hali hazırda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi unvanıyla çalışmaktadır. Arapça ve İngilizce bilmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

ABDULLAH B. RAVÂHA
VE ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

EMİN YAYINLARI

Emin Yayınları

Abdullah b. Ravâha ve Eski Arap Şiirindeki Yeri

Dr. Mehmet YILMAZ

1. Baskı: Bursa 2019

Tasarım
Emin Özdamar

Baskı: Cilt
EMİN YAYINLARI
Fethiye Mah., Kırlangıç Sok. No:11/B Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422897-8, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları Yazara aittir aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Abdullah b. Ravâha ve Eski Arap Şiirindeki Yeri
Mehmet Yılmaz
1. Şiir 2. Arap Edebiyat 3. Edebiyat
ISBN: 978-605-7863-07-2
Sertifika No: : 41427

ÖNSÖZ

En genel anlamda 'güzel söz' manasına gelen edebiyat, insanlar üzerinde büyüleyici ve karşı konulmaz bir etkiye sahiptir. Denilebilir ki yeryüzünde hükümran olan topluluklar edebiyatın söz konusu tılsımlı gücünü keşfetmişler ve ondan gereğince yararlanmışlardır. Zira 'edebiyat' duyguya hitap etmektedir. Duyguya açılan kapılar ise sınırsızdır. Bu bakımdan edebiyatın büyüleyici cazibesini kullanarak insanları etkilemek daha kolaydır. Şu halde 'edebiyat' hem olumlu, hem olumsuz amaçlara hizmet için kullanılması mümkün olan iki tarafı da keskin kılıç gibidir. Yüce Allah, 'güzel söz'ü kökü yerde sabit, dalları da gökte olan güzel bir ağaca benzetirken, 'kötü söz'ü de gövdesi yerden koparılmış, bu yüzden ayakta durma imkanı bulunmayan çürük bir ağaca benzetmiştir. Çünkü güzel sözün meyvesi güzel amel, güzel ağacın ürünü de faydalı meyvedir. Kötü söz ise, her türlü fitne, fesat, felaket ve musîbetin kaynağıdır.

Şair Abdullah b. Ravâha, yıllar süren savaşların yaşandığı çalkantılı bir dönemde Medine'de dünyaya gelmiş ve bu bölgede yaşamıştır. Edebiyatın bir kolu olan şiir sanatı da Abdullah b. Ravâha'nın yaşadığı Cahiliye ve İslâm dönemlerinde özellikle düşman karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla sıkça kullanılmıştır.

Eski kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri dağınık haldedir. İlgili metinler son yıllarda şairin adını taşıyan iki ayrı dîvânda bir araya getirilmiştir. İlk dîvân "Dîvânu Abdillâh b. Ravâha el-Ensâri el-Hazrecî" başlığı altında Muhammed Bâ Cûde tarafından 1972 yılında Kahire'de, diğeri ise "Dîvânu Abdillâh b. Ravâha" başlığıyla Velîd Kassâb

tarafından 1982 yılında Riyad'da neşredilmiştir. Her ne kadar Cemîl Sultân, 'Abdu'l-Mun'im Yunis, Muhammed b. Sa'd eş-Şuvey'ır ve Muhammed b. Sa'd ed-Dibl tarafından şairle ilgili yüzeysel çalışmalar yapılmış olsa da söz konusu çalışmalar akademik seviyede değildir.

"Abdullah b. Ravâha ve Eski Arap Şiirindeki Yeri" başlıklı bu çalışma, alanındaki boşluğu doldurmaya bir nebze olsun katkı sağlamak amacıyla seçilmiştir.

Çalışma giriş, iki bölüm, sonuç ve kaynakça'dan oluşmaktadır.

Giriş kısmında, şairin yaşadığı İslâm öncesi ve Hicret sonrası Medine toplumunda sosyal, siyasal, dînî, kültürel ve edebî zeminler hakkında çalışmanın seyrine ışık tutacak özet bilgiler sunulmuştur.

"Abdullah b. Ravâha'nın Hayatı ve Şahsiyeti" başlıklı **birinci bölüm'**de şairin soyu, Cahiliye ve İslâm dönemlerindeki hayatı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre II. Kuba Mescidi'nin inşası, Medine'de Allah Resûlü'nü karşılaması, İslâm'ı savunması, Bedir Gazvesi, Uhud Gazvesi, Medine Emirliği, Benî Mustalik Gazvesi, Hendek Gazvesi, Hayber Gazvesi, Hayber tahsildarlığı, 'Umretu'l-Kazâ ve şehit düştüğü Mu'te Gazvesi'ne kadar olan süreçte üstlendiği roller değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yine birinci bölümde şairin şahsiyeti, ilmi ve hadis rivayetiyle ilgili ulaşılan bilgilere yer verilmiştir.

"Abdullah b. Ravâha'nın Eski Arap Şiirindeki Yeri" başlıklı **ikinci bölüm**'de ise, şairin Cahiliye ve İslâm dönemlerine ait şiir çalışmaları incelenmiştir. Yine ikinci bölümde "İman ve Küfür Çatışması", "Şiirinin Az olması", "Şiirinde Temalar" ve "Şiirinde Teknik Özellikler" adlı alt başlıklar değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Son olarak çalışmanın özet bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Başta babam, annem, ağabeyim ve hocalarım olmak üzere yetişmemde emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim. Yine çalışma boyunca her türlü kolaylığı sağlayarak çalışmanın sona gelmesinde büyük katkısı olan muhtereme eşim aynı zamanda meslektaşım fedakâr insan Öğr. Gör. Rumeysa İrem YILMAZ'a da teşekkürü borç bilirim.

Kemâl sıfatı Yüce Allah'a mahsustur. Hata ve kusurlar tarafımdandır.

Gayret kuldan, tevfik Allah'tandır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **5**
İÇİNDEKİLER **9**
KISALTMALAR **11**

GİRİŞ
İSLÂM ÖNCESİ VE SONRASI MEDİNE TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

I. İSLÂM ÖNCESİ MEDİNE TOPLUMU 13
A. SOSYAL ZEMİN 19
B. SİYASAL ZEMİN 25
C. DÎNÎ ZEMİN 28
D. KÜLTÜREL ZEMİN 41
E. EDEBÎ ZEMİN 43
II. HİCRET SONRASI MEDİNE TOPLUMU 47

BİRİNCİ BÖLÜM
ABDULLAH B. RAVÂHA'NIN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

I. HAYATI 53
A. SOYU 53
B. CÂHİLİYE DÖNEMİ 55
C. İSLÂM DÖNEMİ 63
1. İslâm'a Girmesi 63
2. II. Akabe Biatı 67
3. Kubâ Mescidi'nin İnşası 71
4. Medine'de Allah Resûlü'nü Karşılaması 72
5. İslâm'ı Savunması 74
a. Bedir Gazvesi 74
b. Uhud Gazvesi 83

c. Medine Emirliği 85
d. Benî Mustalik Gazvesi 87
e. Hendek Gazvesi 90
f. Hayber Gazvesi 95
6. Hayber Tahsildarlığı 100
7. 'Umretu'l-Kazâ 102
8. Mu'te Gazvesi ve Şehit Düşmesi 105
II. ŞAHSİYETİ 117
A. İLMİ VE HADİS RİVAYETİ 124

İKİNCİ BÖLÜM
ABDULLAH B. RAVÂHA'NIN ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

I. CÂHİLİYE DÖNEMİ ŞİİRİ 127
II. İSLÂM DÖNEMİ ŞİİRİ 155
A. İMAN VE KÜFÜR ÇATIŞMASI 158
B. ŞİİRİNİN AZ OLMASI 166
C. ŞİİRİNDE TEMALAR 168
1. Müşrikleri Hicvetme 169
2. İslâm İnanç Değerleri ve Allah Resûlü'ne Övgü 178
3. Müslümanları Cesaretlendirme 188
4. Şehit Düşme Arzusu 192
5. Mersiye 198
III. ŞİİRİNDE TEKNİK ÖZELLİKLER 204
A. LAFIZ 205
B. VEZİN VE KAFİYE 207
C. DUYGU/İNFİAL 208
D. KURGU/ SANAT TASVİRİ 209
F. KALIP 211
SONUÇ 213
KAYNAKÇA 223

KISALTMALAR

km.	: Kilometre
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Bkz.	: Bakınız
trc.	: Terceme
vd.	: Ve diğerleri
tvs.	:Tevsîk
tsh.	:Tashîh
şrh.	: Şerh
thk.	: Tahkîk
thrc.	: Tahrîc
ys.	: Yersiz
ts.	: Tarihsiz
h.ö.	: Hicretten önce
m.ö.	:Mîlattan önce
v.	:Vefat tarihi
v…/…	: Vefat tarihi bilinmiyor

GİRİŞ

İSLÂM ÖNCESİ VE SONRASI MEDİNE TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

Bireyler gibi uluslar da kendilerine has karakter yapılarına sahiptirler. Zira her ulusta nesilden nesle aktarılan kültürel birikimler ve yaşanan deneyimler sonucunda elde edilen kazanımlar karakter yapısının şekil almasında etkilidir. Abdullah b. Ravâha Medine'de dünyaya gelmiş ve hayatının büyük bölümünü Medine halkı arasında geçirmiştir. Kuşkusuz Medine toplumuna has kültür birikimi de şair Abdullah b. Ravâha üzerinde etkilidir. Çalışma konusunun daha iyi anlaşılması için şairin dünyaya geldiği, kültür birikimini kazandığı ve kişilik yapısının şekil aldığı Medine ortamına kısaca değinmek uygun düşecektir.

I. İSLÂM ÖNCESİ MEDİNE TOPLUMU

Coğrafî konum itibarıyla Medine kenti, Arap yarımadasının batısında güneyden kuzeye uzanan Serât sıradağlarından oluşan Hicaz bölgesinde yer almaktadır. Söz konusu sıradağlar doğuda Necid, batıda Tihâma, güneyde Yemen ve kuzeyde Şam bölgelerine engel teşkil ettiğinden bölgeye 'engelleyen' anlamına gelen 'Hicaz' ismi verilmiştir.[1] Hicaz bölgesini oluşturan en önemli yerleşim birimleri Mekke, Medine ve Tâif'tir.

İslâm öncesi dönemde Medine kentinin ismi 'Yesrib'dir. 'Yesrib' lafzına eski Ma'în kitabelerinde dahi rastlanır.[2] Ebû'l-

---

1 Takkûş, Muhammed Suheyl, *Târîhu'l-'Arab kable'l-İslâm*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009.

2 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm*, Câmi'atu Bağdâd, Bağdat, 1993, IV, 392.

Kâsım ez-Zeccâcî (v. 337/949) gibi bazı araştırmacılara göre Medine'ye 'Yesrib' isminin verilmesi Hz. Nuh peygamberin soyundan geldiği öne sürülen ve Medine'nin ilk yerleşimcisi olarak bilinen Yesrib b. Kâniye'ye (v. …/…) nispet sebebiyledir.[3] Ma'în hanedanlığı yıkıldıktan sonra Yesrib'in el değiştirdiği ve Sebe' krallığına geçtiği gelen rivayetler arasındadır.[4]

Yesrib'de sistematik tarımcılığı başlatmak, surlar inşa etmek ve köyler kurmak suretiyle bölgede yerleşimi güçlendirenlerin Curhum[5] ve 'Amâlîk halkları olduğu da günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[6]

Ayrıca Tevrat'ta Medine kentine ait aralarında Medine, Taybe, Tâbe isimlerinin de bulunduğu on bir isim yer alır. Bkz: Berrû, Tevfîk, Târîhu'l-'Arabi'l-kadîm, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrut, 1996, s. 185.

İslâm kaynaklarında Medine'ye Tâbe, Taybe, Tayyibe, Miskîne, Azrâ, Câbire, Mecbûre, Mahabbe, Mahcûbe, Dârulhicre, Dârulîmân, Dârussünne, Medîneturresûl ve el-Medînetu'l-munevvera gibi isimler verildiği aktarılır. Bkz: en-Numeyrî, 'Umar b. Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Munevvera*, thk.: Fehîm Muhammed Şeltût, Mekke, 1979, I, 162-165; Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Medine", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, XXVIII, 305.

Allah Resûlü hicretten sonra kente 'Medine' ismini vermiş ve günümüze kadar da bu isimle anılmıştır. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur: "Rüyamda Mekke'den hurmalık bir yere hicret ettiğimi gördüm. Orasının Yemâme veya Hecer olabileceğini vehmettim. Bir de gördüm ki o yer Medine yani Yesrib'miş." Bkz.: el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk.: Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400, Kitâbu Manâkıbi'l-Ansâr, 45, (III, 66.)

3 el-Hamevî, Şihâbu'd-dîn, Ebî Abdullah, Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977, V, 430. Ayrıca bkz.: Ali, Cevâd, *el-Mufassal,* IV, 392.

4 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* IV, 392.

5 el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Futûhu'l-buldân,* thk.: Abdullah Enîs et-Tabbâ', Muessesetu'l-Ma'ârif, Beyrut, 1987, s. 24.

6 es-Semhûdî, Nûru'd-dîn Ali b. 'Abdillâh, *Vefâu'l-vefâ bi ahbâri Dâri'l-Mustafâ,* thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1955, I, 157.

Medine'nin kuruluşu ile ilgili rivayetlerden de anlaşılacağı üzere kentin tarihi eskidir ve kurucuları hakkındaki bilgiler yok denecek kadar azdır.[7] Bununla birlikte kentin ilk kurucusu sayılan Yesrib b. Kâniye'nin öngörü sahibi bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Zira Yesrib b. Kâniye'nin yakınlarıyla birlikte ekine elverişli ve dış saldırılar karşısında koruma sağlanabilecek stratejik konuma sahip Yesrib bölgesini yurt edinmiş olması bu duruma işaret etmektedir.

Bâbil Kralı II. Nebukadnezar (v. m.ö. 562) tarafından Beytu'l-makdis'ten kovulan Bazı Yahudilerin de (m.ö. 586)[8] Yesrib'e yerleştikleri[9] yine günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Yahudilerin Yesrib'e yerleşmelerinde kutsal kitapları Tevrat'ta son peygamberin bu bölgeye hicret edeceğine dair yer alan bilgi de etkilidir.[10]

Yesrib'e yerleşen ilk Yahudi kabîleler Kurayza, Nadîr ve Behdel oğullarıdır.[11] Zamanla Yahudi nüfus Yesrib'de artarken 'Amâlik ve Curhum halkları azalmaya yüz tutar. Nihayet 'Amâlik ve Curhum halkları Yahudiler tarafından Yesrib'den tamamen çıkarılırlar. el-Belâzurî bu bağlamda şunları söyler:[12]

> "Yesrib'de Curhum halkından ve 'Amâlîk'den geriye kalan kimseler vardı. Bu kimseler Yesrib'de hurma bahçeleri ve ekin edindiler. Akabinde Yahudiler de onlarla ikamet etmeye ve kaynaşmaya başladılar. Yahudiler gün geçtikçe çoğalırken Curhum ve 'Amâlîk halkları azalmaya yüz

---

7 Ğadbân, Yasîn, *Medînetu Yesrib kable'l-İslâm,* Dâru'n-Neşr, 'Ammân, 1993, s. 42.

8 Bedr, 'Abdu'l-Bâsıt, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* Medine, 1993, I, 57.

9 el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân,* s. 24.

10 Selîm, Ahmed Emîn, *Ma'âlimu târihi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* Mektebu Kirîdiyyeti İhvân, Beyrut, ts., s. 138.

11 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* VI, 518-519.

12 el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân,* s. 24.

tuttu. Nihayet Yahudiler, Curhum ve 'Amâlîk halklarını Yesrib'den sürgün ettiler. Yesrib'i ele geçiren Yahudiler Curhum ve 'Amâlik halklarından kalan binalara ve otlaklara el koydular."

Zaman içerisinde Uneyf, Murîde ve Mu'âviye oğulları gibi Arap kabîleler de Yesrib'e yerleşirler. Yesrib'e yerleşen Arap kabîleler burada evler ve düşman karşısında sığınacakları surlar inşa ederler.[13]

Sebe' medeniyetini ayakta tutan meşhur Me'rib seddinin m.ö. II. asır sonlarına doğru yıkılmasıyla birlikte yaşanan sel felaketinin[14] ardından aralarında Evs ve Hazrec kabîlelerinin de bulunduğu Yemenli bazı Arap kabîleler Arap yarımadasının iç kesimlerine göç ederler. Evs ve Hazrec kabîleleri Yesrib'de Yahudi yerleşimcilerin azınlıkta olduğu bölgelere yerleşirler. Aynı zamanda Evs ve Hazrec kabîlelerine mensup bazı Araplar da Yahudilerin yaşadığı civar köyleri mesken edinirler.[15] Bu sırada Yesrib'in en verimli toprakları üzerinde yaşayan Yahudiler bölge ekonomisine ve doğal zenginliklerine hâkimdirler.[16]

Yesrib'e yerleşen Evs ve Hazrec kabîleleri sorun yaşamamak için Yahudilerle anlaşma yoluna giderler. Bir süre sonra Evs ve Hazrec kabîleleri ekonomik açıdan güçlenirler ve refah düzeyleri yükselir. Aynı zamanda dışarıdan ve içeriden gelebilecek tehlikelere karşı kendilerini koruyabilmek için bulundukları bölgelerde surlar inşa ederler. Yahudiler ise bu gidişle Yesrib'de hâkimiyetlerini yitirebilecekleri ve bir gün Evs ve

---

13 İbn Rustah, Ebû Ali Ahmed, *el-A'lâk en-nefise*, Apud E. J. Brill, Leiden, 1892, s. 61-62.

14 Hasen, Hasen İbrahim, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyya, Kahire, 1964, I, 25.

15 Ğadbân, Yasîn, *Medînetu Yesrib kable'l-İslâm*, s. 84.

16 eş-Şerîf, Ahmed İbrahim, *Mekke ve'l-Medîne fi'l-câhiliyyeti ve 'ahdi'r-Resûl*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 1960, s. 320.

Hazrec kabîleleri tarafından Yesrib'den kovulabilecekleri endişesine kapılırlar. Hal böyle olunca Yahudiler Evs ve Hazrec kabîleleriyle yaptıkları anlaşmayı bozarlar.[17] Yahudiler Evs ve Hazrec kabîlelerini Yesrib'den çıkarma kararı alırlar ve aralarındaki sorunları tırmandırmak için onur kırıcı yollara başvururlar. Söz gelimi Fityawn (v .../…) adındaki Yahudi lider Evs ve Hazrec kabîlelerinden evlenecek kızlarla gerdek gecesi beraber olduktan sonra kocalarıyla bir araya gelmelerine müsaade eder. Hazrec kabîlesine mensup Mâlik b. 'Aclân (v…/…) adındaki saygın bir Arap, onur kırıcı bu duruma son verme kararı alır ve kız kardeşinin düğününde kadın kılığına girerek düğün merasimindeki kadınlarla birlikte saraya sızar. Mâlik b. 'Aclân ilk fırsatta Fityawn'ı öldürür. Saraydan kaçan Mâlik b. 'Aclân Şam'da yaşayan yakınlarına sığınır. Evs ve Hazrec kabîleleri civarda ve Şam'da yaşayan mensuplarından yardım isterler. Yesrib'de toplanan Evs ve Hazrec aşiretleri kurdukları tuzakla Yahudilerden çok kimseyi öldürürler.[18]

Bu hadiseden sonra Evs ve Hazrec kabîleleri Yesrib'de gerçek anlamda söz sahibi olurlar. Söz gelimi Evs ve Hazrec kabîleleri Yesrib'in değişik bölgelerinde kendilerine ait yüz yirmi yedi adet sur inşa ederler.[19] Hayatta kalan Yahudiler ise arka plana itilirler ve gözetim altında tutulurlar.[20]

---

17 İbn Rustah, *el-A'lâk en-nefise*, s. 62-63.

18 el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, V, 85. Ayrıca bkz.: İbn Zebbâle, Muhammed b. el-Hasen, *Ahbâru'l-Medîne,* tvs.: Salâh 'Abdulaziz b. Sellâmeh, Merkezu Buhûs ve Dirâsât el-Medîneti'l-Munevvera, Medine, 2003, s. 172.

19 Hâfız, 'Ali, *Fusûlun min târîhi'l-Medîneti'l-Munevvera,* Şeriketu'l-Medîne li't-Tıbâ'ah ve'n-Neşr, el-Medînetu'l-Munevvera, 1996, s. 19.

20 el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, V, 85.

Zamanla Evs ve Hazrec kabîleleri arasında anlaşmazlıklar baş gösterir ve yüz yirmi yıl süren[21] çatışmalar meydana gelir. Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşların bir kısmı şunlardır: [22]

Sumeyr, Ka'b b. 'Amr el-Mâzinî, Serâra, el-Husayn b. el-Eslet, Rabî'u'z-zufarî, Fâri', Hâtıb, Rabî', el-Bakî', el-Ficâru'l-evvel ve el-Ficâru's-sânî savaşları.

Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlar o kadar sert ve acımasızdır ki Medine'ye barış gelmesi neredeyse imkânsızdır.[23] Allah Resûlü Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medine halkıyla Muhâcirleri kardeş ilan eder. Böylece Evs ve Hazrec kabîleleri arasındaki çatışmalar son bulur.[24]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere İslâm öncesi dönemde Medine kentinin kuruluşu ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Aynı zamanda Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicretine kadar olan uzun zaman diliminde bölgenin, anarşi, sudan sebeplerle insan öldürme ve fırsatçılık gibi olaylara sahne olduğu anlaşılmaktadır.

Acaba Abdullah b. Ravâha'nın gençlik çağını geçirdiği ve karakter yapısına yön verdiği İslâm öncesi dönemde Medine

---

21 Mehrân, Muhammed Beyyûmî, *Dirâsâtun fi târîhi'l-'Arabi'l-kadîm*, Dâru'l-Ma'rife el-Câmi'iyye, İskenderiye, ts., s. 477.

22 İbn el-Esîr, el-Cezerî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdulkerîm, b. 'Abdu'l-Vâhidi'ş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk.: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003, I, 519, 522, 524, 526, 528531,532,533, 534, 536.

23 Dayf, Şevkî, *eş-Şi'ru ve'l-ğınâ' fi'l-Medîne ve Mekke li 'Asr-ı Benî Umeyye*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 12.

24 Mahmûd, Mahmûd 'Arafe, *el-'Arabu kable'l-İslâm*, 'Ayn li'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Kahire, 1995, s. 158.

toplumunda sosyal zemin nasıldır? Konunun daha iyi anlaşılması bakımından İslâm öncesi Medine toplumunda sosyal zemine de kısaca değinmek uygun düşecektir.

A. SOSYAL ZEMİN

İslâm öncesinde Medine toplumu, henüz gelişmemiş ilkel toplum görüntüsündedir. Nitekim İslâm öncesi Medine toplumunda bireyler arasındaki ilişkiler geleneklere dayalı kabîle sistemine göre şekil almaktadır.[25] Kabîle sisteminde toplum, elit/efendiler, mevâlî ve köleler olmak üzere üç ayrı tabakadan oluşur.

Kabîle sisteminde elit tabaka, kabîleye mensup özgür bireyleri temsil eder. Elit tabaka, mülk edinme, yönetimde söz sahibi olma ve kabîlenin gelenekleri çerçevesinde tasarrufta bulunma gibi haklara sahiptir. Buna mukabil elit tabakanın bazı yükümlülükleri de söz konusudur. Söz gelimi elit tabaka, kabîle reisine ait giderleri karşılamak, kabîle mensuplarına yapılan saldırılarda saldırıya uğrayanların imdadına koşmak, hasım kabîleler tarafından öldürülen mensupların intikamlarını almak ve hasım kabîlelerden öldürülenlerin diyetlerini karşılamak durumundadır.[26]

Mevâlî tabaka ise, Medine'ye dışarıdan göç eden aşiret mensuplarıdır. Mevâlîler elit tabakaya mensup kabîle bireyleriyle iç içe veya komşu olarak yaşarlar. Bu bakımdan mevâlîler, elit tabakaya mensup bireylere yakın haklara sahiptirler. Söz gelimi mevâlîler, dışarıdan gelecek saldırılar karşısında kabîle tarafından himaye edilme, sahip oldukları mülkleri koruma ve kan davalarında intikamlarını alma gibi haklara sahiptirler. Ne

---

[25] Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 109.

[26] Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 109.

var ki mevâlîler elit tabakaya mensup ailelerden kız alma hakkına sahip değildirler.[27]

Kabîle sisteminin beraberinde getirdiği bir diğer tabaka köleler tabakasıdır. Köleler savaşlarda esir düşen veya özgür bireyler tarafından satın alınan ya da miras yoluyla mülk edinilen kimselerdir. Tüccarlar tarafından Medine'ye farklı bölgelerden getirilen köleler de söz konusudur. Savaşlarda esir düşen safkan Araplar da köle muamelesi görmektedirler. Köleler kayda değer herhangi bir hakka sahip değildirler ve hayvanlara dahi uygulanmayan muamelelere maruz bırakılmaktadırlar. Söz gelimi köle statüsündeki birey, efendisi nazarında binek hayvanı kadar önem taşımamaktadır. Efendiler sudan sebeplerle kölelerini kırbaçlamakta veya canlarına kastetmektedirler.[28] Bu bakımdan köleler canlarını kurtarmak amacıyla bazı vakitler efendilerinden kaçmaktadırlar. Efendiler isterlerse sahip oldukları köleleri başkalarına hibe edebilmektedirler.

Evs ve Hazrec kabîlelerinin Yesrib'e yerleştikleri ve ekonomik güç elde ettikleri dönemlerde de Medine toplumunda mevâlî ve köle tabakalarına rastlanmaktadır.[29]

Evs ve Hazrec kabîleleri ile Medine Yahudileri arasında da sosyal ilişkiler söz konusudur. Başlangıçta Yahudilerle Araplar arasındaki ilişkiler dostça geliştiğinden bazı Araplar Yahudilik Dini'ni benimserler. Bu durum iki taraf arasında sosyal engellerin yumuşamasına ve bir yere kadar aşılmasına kapı aralar. Nitekim Medine'ye dışarıdan gelen Yahudiler Yahudilik Dini'ni benimsemiş olan Araplardan kız almak suretiyle kayna-

---

27 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 109.

28 İbn Kesîr, 'İmâdu'd-Dîn Ebû'l-Fidâ, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, thk.: Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1981, I, 155.

29 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 109.

şırlar. Ancak Yahudi olmayan Arapların Yahudilerden kız almalarına izin verilmez. Zira Yahudiler inançları gereği putperest Araplara[30] kız vermemektedirler.

Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere Yahudilerin Evs ve Hazrec kabîlelerini Medine'den çıkarmak için planladıkları onur kırıcı uygulama Yahudi lider Fityawn tarafından hayata geçirilince Yahudilerle Araplar arasındaki sosyal ilişkiler durma noktasına gelir.

Öte yandan çölde yaşayan bedevî kabîlelerde olduğu gibi Evs ve Hazrec kabîleleri kendi aralarında çatışma halindedirler. Kuşkusuz Evs ve Hazrec kabîleleri arasındaki çatışmalar Yahudilerin işine gelmektedir. Zira Evs ve Hazrec kabîleleri aralarındaki çatışmalar sebebiyle Yahudilerle rekabet edecek durumda değildirler. Bu durumu fırsat bilen Yahudiler iki kabîle arasındaki husumeti mümkün olduğunca canlı tutumaya çalışmaktadırlar. Nitekim Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlarda kullanılan silahlar direk Yahudiler tarafından temin edilmektedir.[31]

Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan çatışmalar Evs ve Nadîr oğullarını birbirlerine yaklaştırmaya ve güç birliği oluşturmaya sevk eder. Buna mukabil Hazrec kabîlesi ile Kaynuka Yahudileri de kendi aralarında yakınlaşırlar ve benzer kararlar alırlar. Allah Resûlü tarafından Kaynuka Yahudilerine uygulanan ambargonun kaldırılmasında ve Kaynuka Yahudilerinin öldürülmekten son anda vaz geçilmesinde söz konusu kararlar etkilidir.[32]

---

30 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî,el-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960, s. 53.

31 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 54.

32 et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., II, 480.

Medine kenti yüksek tepelerle kuşatılmış verimli Medine vadisi içerisinde kuruludur ve Mekke'ye kıyasla daha ılıman bir iklime sahiptir. Bolca su kaynakları barındıran Medine vadisi hurmalıkları, meyve ağaçları ve ekinleriyle meşhurdur.[33] Bu bakımdan Câhiliye Dönemi'nde ve Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicretinden önce Medine halkının uğraş verdiği en önemli günlük işler, toprak sürme, ekin ekme ve olgunlaşan mahsullerin devşirilmesidir. Medine'de geniş arazilere sahip olanlar topraklarını işlemektedirler veya kiraya vermektedirler. Küçük çaplı araziler ise sahipleri tarafından ekilip biçilmektedir. Medine halkı arasında toprak sahibi olmayan kimseler de vardır. Toprak sahibi olmayanlar arazi sahipleriyle anlaşarak tarlaları üçte bir, dörtte bir ve yarım oranında ekmektedirler. Elde edilen mahsuller ise tarlaları ekenlerle tarla sahipleri arasında paylaşılmaktadır.[34]

Medine kenti Mekkeli tüccarlara ait kafilelerin Şam'a gidiş ve dönüşlerde uğradıkları yol üzerindedir. Bu bakımdan Medine kentinin stratejik konumu Medine halkına yiyecek, giyecek, koku ve buhur gibi ticaret mallarının temininde kolaylık sağlar. Medine halkı bu yolla yapmış oldukları ticaret sayesinde kazanç elde ederler ve diğer uluslara ait kültürleri tanıma fırsatı yakalarlar.[35]

Medine'de içki ticareti de yaygındır. İçki ticareti Yahudi tüccarların tekelindedir. Yahudi tüccarlar Busra, Şam ve Hîre bölgelerinden getirdikleri içkileri Medine'nin bazı mahallelerinde kurdukları çadırlarda satışa sunarlar. Çadırlara gelen genç adamlar satın aldıkları içkileri şarkıcı kadınların nağmeleri eşliğinde tüketirler.[36]

---

33 Selîm, Ahmed Emîn, *Ma'âlimu târihi'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 137.

34 el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-harsi ve'l-muzara'ah, 8. (II, 154).

35 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 109.

36 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 70.

Medine Yahudileri altın işleme, zırh, kılıç, ok ve ziraat aletleri gibi küçük ölçekli meslekler de icra ederler.[37] Yine Medine Yahudileri kuru ve yaş hurmadan elde edilen 'fadîh'[38] isimli bir içki türü de imal ederler.

Medine'de suyun ulaşmadığı bölgelere su kanalları açma, marangozluk, tuğla pişirme ve ev inşaatı gibi meslekler Araplar, Yahudiler, mevâlîler ve köleler tarafından birlikte yürütülür.[39]

Medine halkı ekine, ticarete ve küçük ölçekli mesleklere ek olarak, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine de önem verirler. Halk yetiştirdikleri hayvanların sütünden, yününden, derisinden, kemiklerinden ve sakatatından yararlanırlar.[40]

Medine toplumunda kadınlar ise evlerde dokumacılık, terzilik ve deri işlemeciliği gibi zanaatlarla aile ekonomisine katkı sağlarlar.[41]

Medine toplumunda aile yapısı Arap yarımadasında yaşayan diğer Arap ailelerden farksızdır. Nitekim Medine toplumunda kadın aşağılanmakta, rızası olmadan evlendirilmekte, fahişelik yapmaya zorlanmakta ve meta muamelesi görmektedir.[42] Dahası Medine toplumunda erkek, soylular tabakasından sayılmak ve soylular tabakasına mensup zürriyete sahip olmak

---

37 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne kable'l-hicreti ve ba'deha*, Dâru'n-Nehdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1986, s. 54.

38 el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-mezâlim, 21. (II, 196).

39 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…*, s. 55.

40 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…* s. 54.

41 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…*, s. 55.

42 Rıdâ, Muhammed Reşîd, *Hukûku'l-insâni fi'l-İslâm,* el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1984, s. 6.

uğruna eşinin soylu erkeklerden hamile kalmasına izin vermektedir.[43] Yine Medine toplumunda erkeklerin kendi aralarında eş paylaşımları da normal karşılanmaktadır. Aynı zamanda Medine toplumunda muta nikâhı da yaygındır.[44]

Medine toplumu aile yapısında dikkat çeken ahlâkî çöküntüye rağmen bazı değerler de söz konusudur. Söz gelimi ailede ebeveyne saygı ön plandadır. Ebeveyn ise çocukları atalardan aldıkları adetler ve geleneklere göre yetiştirmek durumundadırlar. Bu bakımdan diğer Arap kabîlelerde olduğu gibi Medine toplumunda da aile bireyleri soylarının bekasına önem vermekte ve soylarıyla övünmektedirler.[45]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere İslâm öncesi Medine toplumu devlet statüsüne ulaşmamış ilkel kabîle görüntüsündedir. Nitekim Medine toplumu elit/seçkin, mevâlî ve köleler olmak üzere sosyal sınıflara ayrılmıştır. Halk tarım ve ticaretin yanı sıra küçük ölçekli zanaat işleriyle de uğraşmaktadır. Medine halkı hayvan yetiştiriciliğine de önem vermektedir. Medine toplumunda aile yapısı ahlâkî çöküntü içerisinde olmakla birlikte ebevyne saygı ve geleneklere göre çocuk yetiştirme gibi bazı değerlere de sahiptir.

Acaba İslâm öncesi Medine toplumunda siyasal zemin nasıldır?

Çalışmanın bu aşamasında Abdullah b. Ravâha'nın yaşadığı Medine toplumundaki İslâm öncesi siyasal zemine de kısaca değinmek uygun düşecektir.

---

43 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…*, s. 66.

44 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…*, s. 66.

45 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…*, s. 67.

B. SİYASAL ZEMİN

Medine kenti verimli topraklar üzerine kurulu olduğundan halk İslâm öncesi dönemde yörede yetişen mahsullerle yetinmekte ve büyük oranda dışarıdan bağımsız yaşamaktadır. Tarımla meşgul olan halk civarda yaşayan topluluklarla problemsiz yaşamaya önem vermektedir. Bu bakımdan halk, civar komşularla çatışmaya girmekten kaçınmaktadır. Nitekim günümüze ulaşan kaynaklarda İslâm öncesi dönemde Medine halkı tarafından civardaki yerleşim birimlerine saldırılar düzenlendiğine dair bilgi yer almamaktadır.[46]

Ticaretle meşgul olan az sayıda Medineli, Hayber, Fedek, Teyma, Tebuk ve Gazze gibi civar kentlere ticaret amaçlı seyahatler yapmaktadırlar. Bu bakımdan Medine'de dış siyaset sınırlıdır.[47]

Ne var ki Medine kenti civar bölgelerde yaşayan bedevi kabîleler tarafından yer yer saldırılara maruz kalmaktadır. Saldırganlar kenti yağmalamakta, mahsulleri yakmakta ve hurmalıkları talan etmektedirler. Halk kalın surlarla çevrili evlere sığınmak suretiyle saldırganlardan korunmaya çalışmaktadırlar.[48]

Yahudilerin Medine'ye yerleşmesiyle birlikte kentin iç siyasetinde değişmeler yaşanır. Yahudiler dışa kapalı bir topluluktur[49] ve çoğulculuk esasına dayalı kendilerine has yönetim sistemleri vardır. Söz konusu sisteme göre Yahudi halk kendi yöneticilerine ve din adamlarına itaat etmekle yükümlüdürler.

---

46 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 92.

47 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 92.

48 Ğadbân, *Medînetu Yesrib kable'l-İslâm,* s. 85.

49 Ğadbân, *Medînetu Yesrib kable'l-İslâm,* s. 86.

Yöneticiler ise suçlular hakkında din adamları tarafından verilen kararları uygulamak durumundadırlar. Yahudi yöneticiler, halka ait taşınmazları ve hasat mevsiminde tarım alanlarını korumak üzere kolluk kuvvetleri de atarlar. Buna mukabil Yahudi halk, yöneticiler hesabına her yıl belirli miktarda vergi ödemekle mükelleftirler.[50]

Öte yandan Medine'de yaşayan her Yahudi kabilenin başında kabileyi yöneten bir reis vardır. Yine Yahudi kabîleler farklı aşiretlere mensupturlar ve kendi aralarında rekabet yarışındadırlar. Bu bakımdan Yahudi kabîleler çatışma halindedirler.[51] Yahudi kabîleler arasında yaşanan çatışmalar ve ihtilaflar sebebiyle Medine'de gerçek anlamda devlet tesis edilememiştir.[52] Medine Yahudileri Araplar gibi kabîlelere ve boylara bölünmüşlerdir.[53]

Yahudi kabîleler arasında yaşanan ihtilaflar sebebiyle toplumda bazı haksızlıklar söz konusudur. Söz gelimi Nadîr oğulları kabîlesine mensup bir kimse Kurayza kabîlesinden herhangi bir şahsı öldürmesi durumunda katil yüz vasak hurma miktarı diyet öder ve ölüm cezasına çarptırılmaz. Buna mukabil katil Kurayza, maktul de Nadîr kabîlelerine mensup ise Kurayzalı katil direk ölüm cezasına çarptırılır.[54]

---

50 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 94.

51 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 95.

52 Bazı rivayetlerde Fityawn adındaki Medineli Yahudi lidere 'Yahudilerin kralı' lakabı verildiği görülür. Ancak söz konusu lakap lider Fityawn'a Arap kabîleleri karşısında baskı uygulamak amacıyla verilmiştir. Medine Yahudileri gerçek anlamda taç ve yetki sahibi bir kral tarafından tarih boyunca yönetilmemişlerdir. Bkz: Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 94.

53 Ğadbân, *Medînetu Yesrib kable'l-İslâm,* s. 85.

54 İbn Kesîr, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, I, 155.

Benzer uygulamalar aynı kabîle içerisinde de söz konusudur. Nitekim Yahudi idareciler ve din adamları rüşvet alırlar ve adam kayırırlar. Toplumda suç işleyen saygın kimseler cezalandırılmaz iken alt tabakadan kimselere karşı en ağır yaptırımlar uygulanır.[55]

Çalışmanın seyri içerisinde Medine'ye yerleşen Evs ve Hazrec kabîlelerinin Yahudiler tarafından baskı altında tutulduklarına değinildi. Mâlik b. el-'Aclân tarafından Yahudi lider Fityawn'ın öldürülmesi ve civar bölgelerde yaşayan Evs ve Hazrec kabîlelerine mensup aşiretlerin Medine Yahudilerine karşı düzenledikleri komplo neticesinde durum tersine döner. Artık Yahudiler komşularına yönelik başlattıkları baskıcı siyasetten vaz geçmek ve Evs ve Hazrec kabîleleriyle anlaşma yapmak durumundadırlar. Kaynuka oğulları Hazrec, Nadîr ve Kurayza oğulları da Evs oğullarıyla anlaşma yaparlar. Söz konusu anlaşma gereği hicretten önce Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan Bu'as savaşında[56] Kaynuka Yahudileri Hazrec, Nadîr ve Kurayza oğulları da Evs saflarında yer alırlar.[57]

Medine ile yakın bölgelerde yaşayan kabîleler arasında da dış siyaset söz konusudur. Yahudi kabîleler Medine'ye yerleştikten sonra Fedek, Hayber, Teyma, Vâdi'l-kurâ ve 'Ays gibi yakın bölgelerde yaşayan Yahudi topluluklarla küçük çapta iletişim halindedirler. Nitekim Medine Yahudileri ile civar bölgelerde yaşayan Yahudi topluluklar arasında kurulan iletişim, bazı konularda yapılan karşılıklı fikir alışverişleriyle sınırlıdır.[58]

---

55 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 95.

56 Bek, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, Matba'atu 'Îsâ'l-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1942, s.73.

57 Bek, *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, s.74.

58 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 97.

Evs ve Hazrec kabîleleri de civar komşularla yakın ilişki içerisindedirler. Söz gelimi İslâm'dan hemen önce şair Hassân b. Sâbit (v. 54/ 674), en- Nâbiğa ez-Zubyânî (v. 18 /605) ve 'Alkamatu'l-fahl (v. 20/603) gibi şairler Gassân oğullarına ait saraylara gitmekte ve beyitlerde Gassânlı yöneticileri övmeleri karşılığında hediyeler almaktadırlar.[59]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere İslâm'dan önce Medine kenti, aşiretlerden oluşan ve tarımla uğraşan bedevî topluluk görüntüsü vermektedir. Yine İslâm öncesi Medine kenti gerek Yahudilerin kendi aralarındaki çatışmaları gerekse Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan sorunlar sebebiyle gerçek anlamda devlet tesisine tanık olmamıştır. Evs ve Hazrec kabîleleri ile civar komşular arasındaki ilişkiler de düzenli devlet ilişkileri seviyesinde değildir.

İslâm öncesi Medine toplumunda dînî zemin nasıldır? Çalışmanın bu aşamasında İslâm öncesi Medine toplumundaki dînî zemine de kısaca değinmek uygun düşecektir.

C. DÎNÎ ZEMİN

Her ulusta nesilden nesle aktarılan kültürel birikimin ve yaşanan deneyimler sonucunda edinilen kazanımların toplumlarda karakter yapısına şekil verdiğine değinlildi. Kuşkusuz bu durum Arap toplumları için de geçerlidir. İslâm öncesi Arap toplumlarına has karakter yapıları daha çok dönemin din anlayışında belirgindir. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[60]

> «Bilakis, dediler ki: "Biz atalarımızı bu din anlayışında bulduk; biz onların eserleri (şartlandırmaları) doğrultusunda doğru yolu bulanlarız. Ve böylece senden önce

[59] Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: 'Abd Muhannâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 11.

[60] Zuhruf 43/22-24.

> de hiçbir şehre bir korkutucu göndermedik ki o şehrin, hâli vakti yerinde olanları, "Şüphe yok ki biz, atalarımızı bir dine, bir inanca sâhip bulduk ve şüphe yok ki biz de onların izine uyduk" demesinler. Peygamberler, "Size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz yoldan daha doğrusunu getirmiş olsak da mı?" diye sormuştu. Onlar da "Şüphesiz biz, seninle gönderileni kesinlikle inkâr ediyoruz" diye cevap vermişlerdi.»

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere geçmişten gelen kültür birikimi Câhiliye Arap toplumları üzerinde baskındır. Câhiliye Arapları kültür birikimlerinin bir tezahürü olarak putlara, güneşe, aya ve yıldızlara tapmaktadırlar.[61] Yine bazı Câhiliye Arapları Yahudilik,[62] Hıristiyanlık[63] ve tek Allah inancını esas alan Hanif Dini'ni[64] de benimsemektedirler.

Câhiliye Dönemi Medine toplumunun da Araplardaki yaygın din anlayışlarından uzak kalması beklenecek bir durum değildir. Nitekim Arap yarımadasında yaşayan diğer Arap topluluklar gibi Medine'de de Putperestlik, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Hanif Dini mensuplarına rastlanmaktadır.

Medine Arapları bölgenin ilk yerleşimcileri kabul edilen Ma'în oğullarından Asr-ı saadete kadar uzanan zaman diliminde kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarına inandıkları putlara tapmışlardır.[65] Medine Arapları özellikle 'Menât' adıyla bilinen putu kendilerine ilâh edinmişlerdir. İbn Kelbî (v. 204/819) bu bağlamda şöyle der:[66]

---

61 Duğaym, Semîh, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm,* Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1995, s.144,145. Ayrıca bkz: Ali, Cevâd, *el-Mufassal,* IV, 167.

62 Duğaym, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm,* s. 56.

63 Duğaym, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm,* s. 65.

64 Duğaym, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm,* s. 47.

65 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, I, 207.

66 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm,* thk.: Ahmed Zekî Bâşâ, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 57.

> "Kureyş ve Mekke'de ikamet eden Araplar ''Uzzâ', 'Lât' ve 'Menât'a bestedikleri kadar diğer putlara muhabbet beslememişlerdir. ''Uzzâ', Kureyş kabîlesine yakın olduğundan Kureyşin putu idi. Kabîleler arasında sadece Kureyş 'Uzzâ'yı ziyaret eder ve 'Uzzâ'ya hediyeler takdim ederdi. ''Uzzâ' Kureyş kabîlesinin putu olduğu gibi 'Lât' da Sakîf kabilesinin putu idi. Kureyş ve Sakîf kabîlelerine ait putlar gibi 'Menât' da Evs ve Hazrec kabîlelerinin putu idi."

İbn Kelbî'nin ifadesinden de anlaşılacağı üzere 'Menât' Medineli Araplara, ''Uzzâ' Kureyş'e ve 'Lât' Sakîf kabîlesine ait putlardır. Yine İbn Kelbî'nin ifadesinden anlaşılacağı üzere ''Uzzâ', 'Lât' ve 'Menât' isimli putlar Câhiliye Arapları tarafından ilâhlaştırılan diğer putlara kıyasla daha üst konumdadır. ''Uzzâ', 'Lât' ve 'Menât' adıyla şöhret bulan söz konusu putların Câhiliye Arapları tarafından 'Allah'ın kızları'[67] lakabıyla adlandırılmış olmaları da bu durumu destekler mahiyettedir. Câhiliye Arapları tarafından putlara 'Allah'ın kızları' lakabının layık görülmesi Allah katında itibar sahibi olduklarına inandıkları meleklerin onlara hulûl ettiği inacını benimsemeleri sebebiyledir. Aynı zamanda Câhiliye Arapları kendilerini Allah'a direk ibadet etmeye layık görmemekteler ve 'Allah'ın kızları' diye adlandırdıkları putların Allah'la aralarında aracı olacağına inanmaktadırlar.[68] Yine Câhiliye Arapları 'Allah'ın kızları' diye tanımladıkları ''Uzzâ', 'Lât' ve 'Menât'ın Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine de inanmaktadırlar. Bu bakımdan Kureyş kabîlesi Kâbe'yi tavaf ederken ''Uzzâ', 'Lât' ve

---

67 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, s. 19.

68 el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fi m'arifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh.: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314, II, 197.

'Menât'ın 'Allah'ın kızları' olduklarına ve söz konusu putlar tarafından kendilerine şefaat edileceğine vurgu yapmakta ve beyitte şunları söylemektedir:[69]

وَاللَّاتِ والعُزَّى وَمَنَاةَ الثَّالِثَةِ الأُخْرَى! فَإِنَّهُنَ الْغَرَانِيقُ الْعُلَىوَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْتَجَى!

Lât'a, 'Uzzâ'ya ve diğer üçüncüsü 'Menât'a yemin olsun ki! Onlar yüce kızlardır ve kesin şefaatleri umulur.

Yine Câhiliye Arapları 'Menât'ın Evs ve Hazrec kabîleleri katındaki üstün konumu sebebiyle 'Menât'a yemin etmekte ve beyitte şöyle demektedirler:[70]

إِنِّي حَلَفْتُ يَمِينَ صِدْقٍ بَرَّةً بِمَنَاةَ عِنْدَ مَحَلِّ آلِ الخَزْرَجِ

Yerine getirilecek bir and ile yemin ettim 'Menât'a Hazrec oğullarının yurdunda.

Ne var ki Yüce Allah, Câhiliye Arapları tarafından 'Allah'ın kızları' diye tanımlanan ve şefaatçi olduklarına inanılan ''Uzzâ', 'Lât' ve 'Menât' isimli putların hiçbir değer taşımadıklarına işaret etmekte ve ayette şöyle buyurmaktadır:[71]

> «Gördünüz mü o 'Lât' ve ''Uzzâ'yı? Ve diğerini, üçüncüsü 'Menât'ı? Erkek size dişi O'na öyle mi? Öyleyse bu insafsızca bir paylaşımdır. Bunlar sizin ve atalarınızın koyduğu isimlerden başka bir şey değildir.»

Ayetten ve beyitlerden de anlaşılacağı üzere Câhiliye Arapları putlara ve putların uzantısı olarak cinlerle yıldızlara[72] taparlarken aslında 'Allah'ın kızları' diye adlandırdıkları meleklerin Allah'la aralarında aracılık yapacağına inanmaktadırlar.

---

69 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm,* s. 19.

70 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm,* s. 14.

71 Necm 53/19-23.

72 Duğaym, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm,* s. 139.

Büyük bir kaya parçası olan 'Menât',[73] Medine ile Mekke arasında 'Kudeyd' adıyla bilinen bölgede konuşlandırılmıştır. 'Menât', Evs ve Hazrec kabîlelerinin yanı sıra Medine'ye uğrayan diğer Arap kabîleler tarafından da yüceltilmekte ve etrafında kurbanlar kesilmektedir. Aynı zamanda 'Menât'a hediyeler takdim edilmektedir.[74]

Öte yandan diğer Arap kabîlelerde olduğu gibi Medine Arapları da Mekke'de hac ibadetinin gereklerini yerine getirdikten sonra 'Menât'ı ziyaret etmekte ve 'Menât'ın huzurunda saçlarını kesmektedirler. Zira Câhiliye Arapları nazarında 'Menât'ı ziyaret etmek ve 'Menât'ın huzurunda saç kesmek haccın olmazsa olmaz rükünleri arasındadır.[75]

Yine diğer Arap kabîlelerde olduğu gibi Medine Arapları Sakîf kabîlesinin putu 'Lât'ı da takdis etmektedirler.[76]

Ayrıca Kâbe'nin bütün Araplar tarafından mukaddes görülmesi ve hac mevsiminde ziyaret edilmesi nazarı dikkate alındığında Medine Araplarının da başta ''Uzzâ' olmak üzere Mekke'de bulunan diğer putları ilâh edinerek tapındıkları muhakkaktır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki 'Lât', ''Uzzâ' ve 'Menât' isimli putların özellikle Mekke, Tâif ve Medine'de konuşlandırılmış olması Kureyş kabîlesine ait ticaret kervanlarının geçiş noktalarını güvence altına alma ve Kureyş kabîlesi ile anlaşma yapan civar kabîlelerin asayişini sağlama düşüncesiyle gelişmiş olabileceği ihtimal dâhilindedir. Ka'be'ye komşu ol-

---

73 Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabîel-'Asru'l-câhilî*, s. 90.

74 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, s. 13.

75 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, s. 14.

76 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, s. 16.

maları sebebiyle Kureyşlilere ait kervanlara Arap yarımadasının herhangi bir noktasında zarar verilmemesi ve onlara saygı duyulması bu durumu destekler mahiyettedir.

Medine Arapları evlerinde put bulundurmaya da önem vermektedirler. Özellikle Medine eşrafı evlerinde put bulundurmanın kendilerine bereket getireceğine inanmaktadırlar.[77] Söz gelimi Medine eşrafından 'Amr b. el-Cemûh (v. 3/625), tahta parçasından 'Menâf' adını verdiği bir put yapar ve evinde uygun bir yere yerleştirir. Ne var ki 'Amr b. el-Cemûh'un oğlu Muaz ve oğlunun arkadaşları 'Menâf'ı alay konusu yapmak isterler. Gençler bu amaçla gece yarısı gizlice putu yerinden alırlar ve halkın çöplük olarak kullandığı yakındaki bir hendeğe atarlar. Sabah olunca 'Menâf'ı yerinde bulamayan 'Amr b. el-Cemûh putu aramaya koyulur. Bir süre sonra atıldığı hendekte 'Menâf'a ulaşır ve "Yazıklar olsun bu gece ilâhlarımıza kim saldırdı?" diyerek söylenir. Daha sonra 'Menâf'ı yıkar, temizler ve güzel kokular sürer. Ne var ki gençler 'Menaf'ı alay konusu yapmak amacıyla aynı eylemi birkaç gece üst üste tekrarlarlar. 'Amr b. el-Cemûh sonunda pes eder ve 'Menâf'a dönerek: "Bunu sana kimin yaptığını vallahi bilmiyorum. İşte kılıç yanında. Sende hayır var ise kalk kendini savun" der. 'Amr b. el-Cemûh ertesi sabah 'Menâf'ı aynı çöplükte bir köpek leşiyle birlikte ipe bağlanmış halde bulur.[78]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere diğer Arap kabîlelerde olduğu gibi Medine Arapları da putlara tapmaktadırlar. Yine Medine Arapları özellikle Medine'ye yakın bir yerde konuşlandırılmış olan 'Menât' isimli putu yüceltmekte, haccın ka-

---

77 Hâlid, Hâlid Muhammed, *Ricâlun havle'r-Rasûl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000, s. 354.

78 İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebi*, thk.: Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, 1995, II, 70.

çınılmaz rüknü olduğuna inanıldığından 'Menât'ı hac mevsiminde ziyaret etmekte, 'Menat'a hediyeler sunmakta ve huzurunda saçlarını kesmektedirler. Medine Arapları evlerinde put bulundurmanın kendilerine bereket getireceğine de inanmaktadırlar.

Câhiliye Dönemi Medine toplumunda putperestliğin yanı sıra Yahudilik inancını benimseyen gruplara da rastlanmaktadır. Çalışmanın seyri içerisinde Yahudilerin Medine'ye yerleşmelerinde kutsal kitapları Tevrat'ta son peygamberin bu bölgeye hicret edeceğine dair yer alan bilginin etkili olduğuna değinildi. Bu bakımdan Medine'de Yahudilik inancı özellikle Yahudiler ve zamanla Yahudilerle kaynaşan bazı Araplar arasında yaygındır.

Putperestliğin aksine Yahudilikte tek ilâh inancı söz konusudur. Ancak Yahudilere göre ilâh, sadece İsrail oğullarının ilâhıdır.[79] İsrail oğulları dışındaki kimseler hayvan konumundadırlar[80] ve Yahudilere hizmet için yaratılmışlardır.[81] Yahudilerdeki bu çarpık inanç sebebiyle Yahudi olmayanların mallarını çalmak,[82] sahtekârlık yapmak, faizle aldatmak[83] ve yönetimi ele geçirmelerini engellemek için canlarına kastetmek mubahtır.[84]

---

79 es-Seyyid, Nâsır, *Yehûdu Yesrib ve Hayber el-ğazavât ve's-sırâ'*, el-Mektebetu's-Sekâfiyye, Beyrut, 1992, s. 31.

80 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fî kavâ'idi't-Telmûd*, Matba'atu'l-Ma'ârif, Kahire, 1899, s. 46.

81 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fî kavâ'idi't-Telmûd*, s. 48.

82 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fî kavâ'idi't-Telmûd*, s. 56.

83 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fî kavâ'idi't-Telmûd*, s. 65.

84 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fî kavâ'idi't-Telmûd*, s. 56.

Yahudilik yasalarına göre katil kimse ölüm cezasına çarptırılır ve kısasa kısas prensibi uygulanır.[85] Ne var ki Medine Yahudilerinin söz konusu yasalara uymadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Nadir oğullarına mensup bir Yahudi Kurayza oğullarından birini katleder. Ancak Nadir oğulları katile kısasa kısas prensibinin uygulanmasına karşı çıkarlar ve durumu Allah Resûlü'ne intikal ettirirler. Allah Resûlü vahiy gereği kısasa hükmeder.[86]

Aynı zamanda regl halinde kadına yaklaşmamak, zina yapan kimseyi recmetmek ve Muharrem ayının onuncu günü oruç tutmak Yahudilik inancına ait öğretilerden bir kaçıdır.[87]

Medine Yahudileri büyünün olağanüstü gücüne de inanmaktadırlar. Nitekim Medine Arapları büyü yaptırmak veya yapılan büyünün etkisinden kurtulmak istediklerinde Yahudilere başvurmaktadırlar.[88] Dahası Medine'de Lebîd b. el-A'sam (v. …/…) isminde bir Yahudi tarafından Allah Resûlü'ne sihir yapıldığı günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[89]

Öte yandan diğer Yahudi kabîlelerde olduğu gibi Câhiliye Dönemi Medine toplumunda Yahudi din âlimi, 'dost' anlamına gelen 'Habr/Haham' lakabıyla bilinmektedir.[90] Kur'ân-ı

---

85 el-Yesû'iyye, er-Ruhbâniyye, *el-Kitâbu'l-mukaddes,* Dâru'ş-Şark, Beyrut, 1994, s.189.

86 en-Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb b. Ali, *Sunen bi şerhi'l-Hâfız Celâlu'd-dîn es-Suyûtî,* (Kitâbu'l-Kasâme), Dâru'l-M'arife, Beyrut, ts., VIII, 386,; el-Albânî, Muhammed Nâsıruddîn, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd,* Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1998, III, 85.

87 Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne…,* s. 87.

88 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* VI, 560.

89 el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu't-tıbb, 50. (IV, 49)

90 Zeev, Ben Israel, *The History of Jews in Arabia Pre-İslam and Early İslam*, Matba'atu'l-İ'timad, Kahire, 1927, I, 20.

Kerîm'de Yahudi din âlimlerine 'Habr/Haham' kavramının çoğulu olan 'Ahbâr/Hahamlar' lafzına yer verilmiş olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[91]

> «Rabbânîler ve Ahbâr/Hahamlar, onları günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri ne kötüdür!»

Hahamlar dini ilgilendiren konularda emir ve yasak koyma hakkına sahiptirler. Aynı zamanda hahamlar bireyler arasında çıkan anlaşmazlıkları gidermek için kadılık görevini de üstlenirler.[92] Yine hahamlar dinî ayinleri icra etmekle ve Yahudi halka Yahudilik Dini'ne özgü prensipleri bu amaçla kurulmuş özel okullarda öğretmekle yükümlüdürler.[93] Bu bakımdan halk toplumda nüfuz sahibi hahamların emir ve yasaklarına uymak durumundadır. Zira Yahudi çoğunluk hahamlar tarafından telkin edilenler dışında Yahudilik hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Yüce Allah ayette bu hususa işaret etmekte ve şöyle buyurmaktadır:[94]

> «Artık büyük azap o kimseleredir ki, kendi elleriyle Tevrat'ı yazarlar da sonra biraz para almak için 'Bu Allah tarafındandır.' derler. Ellerinin yazdıkları yüzünden büyük azap onlara; kazandıkları günahlar yüzünden yazıklar olsun onlara.»

Ayetten de anlaşılacağı üzere Câhiliye Dönemi'nde Medine Yahudileri günlük hayatlarını Yahudi din adamları tarafından tahrif edilen Tevrat hükümlerine göre düzenlemektedirler. Yine Ayetlerden anlaşılacağı üzere Câhiliye Dönemi Medine toplumunda hahamların yanı sıra 'Rabbânî' lakabıyla bilinen

---

91 Mâide, 5/44.

92 Zeev, Ben Israel, *The History of Jews in Arabia Pre-İslam and Early İslam,* I, 21.

93 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* VI, 533.

94 Bakara, 2/79.

din adamları da bulunmaktadır. Rabbânîler rütbe olarak hahamların üstündedirler.[95] Zira hahamlar ulema konumunda iken Rabbânîler fakih makamındadırlar.[96] Bu bakımdan Rabbânîler Tevrat metinlerini şerh etme ve gerektiğinde Tevrat metinlerine ekleme yapma yetkisine sahiptirler.[97]

Yahudiler nazarında din adamları mukaddestirler ve ilâh kaynaklı bir sultaya sahiptirler. Zira din adamlarına ait söylemlerin kaynağı Yüce Allah'tır.[98] Dolayısıyla din adamlarının söylemleri Tevrat'ın da üstündedir ve din adamlarına karşı gelenler ölümü hak ederler.[99]

İslâm öncesi Medine toplumunda Putperestliğin ve Yahudiliğin yanı sıra Hıristiyanlık inancını benimseyenler de bulunmaktadır. Medine'de Hıristiyanlık inancı daha çok köleler ve cariyeler arasında yaygındır. Ne var ki Medine'de Hıristiyanlık inancını benimseyenler Putperestlere ve Yahudilere kıyasla sayıca azdırlar.

Hıristiyanlık inancının Medine'ye ilk defa kimler tarafından ve ne zaman getirildiği hususunda günümüze ulaşan kaynaklarda bilgi yer almamaktadır.[100] Bununla birlikte Hıristiyanlığın Medine'de daha çok cariyeler ve köleler arasında revaç görmüş olması dikkate alındığında, Hıristiyanlık inancının özellikle savaşlarda esir düşen ve köle pazarlarından sevk edilen Hıristiyan köleler yoluyla Medine'ye getirildiğini söylemek mümkün

---

95 et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî, Câmi'u'l-beyân,'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001, VIII, 453.

96 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VIII, 453.

97 İbn el-'İberî, Ğriğoryus Ebi'l-Farac b. Hârûn, *Târîhu muhtasari'd-duvel*, tsh.: Antuvan Sâlihânî el-Yesû'î, Dâru'r-Râid el-Lubnânî, el-Hâzimiyye, 1983, s.116.

98 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fi kavâ'idi't-Telmûd*, s. 33.

99 Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fi kavâ'idi't-Telmûd*, s. 32.

100 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm*, VI, 587.

gözükmektedir. İslâm öncesi dönemde Mekke, Taif ve Medine gibi Arap Yarımadasının birçok bölgesinde insanlara Tevrat ve İncil'den kesitler okuyan, Tevrat ve İncil'i yazan ve yorumlayan Hıristiyan kölelerin bulunmuş olması[101] bu durumu destekler mahiyettedir.

Hıristiyan kölelerin ve cariyelerin yanı sıra Şam diyarından ticaret amacıyla gelen ve aynı zamanda bir tür misyonerlik faaliyetleri yürüten Hıristiyan tüccarlar da Hıristiyanlık inancının Medine'de yayılmasında etkilidir. Söz gelimi yağ ticareti yapan bazı Hıristiyan tüccarlar bir keresinde Şam'dan Medine'ye gelirler. Satıcılar beraberlerinde getirdikleri yağları Medine'nin 'Sûku'n-Nabat'[102] adıyla bilinen pazar yerinde satarlar. Satıcılar Medine'den ayrılmak üzere iken yanlarına iki genç gelir. Satıcılar konuşma sırasında gençleri Hıristiyanlık Dini'ne davet ederler. Gençler de davete icabet ederler ve Hıristiyanlık Dini'ni benimserler.[103]

Yağ satıcıları örneğinde görüleceği üzere dışarıdan gelen Hıristiyanların Medine'de bir şekilde Hıristiyanlık faaliyetleri sürdürmüş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Hıristiyan Arapları Putperest Araplardan ayırt eden en belirgin özellik Hıristiyan Arapların domuz eti yiyor olmaları, üzerlerinde haç taşımaları ve haçı takdis etmeleridir. Nitekim Allah Resûlü (s.a.v.) İslâm Dini'ni tanımak amacıyla Necran bölgesinden gelen iki rahibe şöyle buyurur:[104]

> "Üç şey Müslüman olmanıza engeldir: Domuz eti yemeniz, haça tapınmanız ve 'Allah'ın oğlu var' şeklindeki söyleminiz."

---

101 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* VI, 589.

102 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* VI, 602.

103 Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm,* VI, 588.

104 el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Futûhu'l-buldân*, s. 86.

Medine'de yaşayan Hıristiyan Arapların ruhbanları taklit etmeye eğilimli oldukları da günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Söz gelimi Allah Resûlü Hıristiyan iken Müslüman olan Osman b. Maz'ûn'un (v. 3/624) eşinden uzak yaşadığını görür ve kendisini rahipleri taklit etmemesi yolunda uyarır. Allah Resûlü Osman b. Maz'ûn'a ve Osman b. Maz'ûn'la birlikte orada hazır bulunanlara şöyle der:[105]

> "Kadınları, yiyeceği ve uykuyu kendilerine haram kılan kimselere ne oluyor! Dikkat edin! Ben geceleri hem uyurum hem de ibadet ederim. Bazen oruç tutarım bazen tutmam. Kadınlarla da evlenirim. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."

Yine 'Abd 'Amr b. Sayfî adında bir rahibin Allah Resûlü'ne karşı geldiği ve Kureyş safında savaştığı[106] da günümüze ulaşan az sayıda rivayetler arasındadır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere İslâm öncesi Medine toplumunda Hıristiyanlık Dini'ne mensup kimseler sayıca azdır. Bir başka ifade ile Medine toplumunda Hıristiyanlık güçlü değildir. Nitekim günümüze ulaşan kaynaklarda Medine Yahudileri ile Allah Resûlü arasında yaşanan çatışmaların benzerlerine Medine Hıristiyanlarıyla yaşandığına dair bilgilere rastlanmamaktadır.

Son olarak İslâm öncesi dönemde Medine toplumunda Hz. İbrahim'in dinine has bazı öğretileri devam ettiren ve tek Allah'a inanan az sayıda "Hanifler"e de rastlanmaktadır.[107]

Medine'de yaşayan haniflerden özellikle iki isim meşhurdur. Bunlardan ilki Evs kabîlesine mensup Ebû 'Âmir 'Amr b.

---

105 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VIII, 610.

106 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 54.

107 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts. XII, 1026. (Hâ Bâbı)

Sayfî'dir[108] (v. 9/631). Diğeri ise Hazrec kabîlesine mensup Ebû Kays Sırma b. Ebû Enes'tir [109] (v. …/…).

Ebû 'Âmir, sık aralıklarla Mekke'ye seyahat etmektedir. Yine Ebû 'Âmir, sert kumaştan dikilen ve daha çok rahipler tarafından tercih edilen 'musûh' ismindeki elbiseyle dolaştığından halk arasında 'rahip' lakabıyla meşhurdur.[110] Ebû 'Âmir, Allah Resûlü peygamber olduktan sonra toplumdaki itibarının zedeleneceğini düşünür ve Allah Resûlü'ne haset eder. Ebû 'Âmir, yanına aldığı birkaç adamla birlikte Mekke'ye gider ve halkı Allah Resûlü'ne karşı kışkırtır. Hal böyle olunca Allah Resûlü, Ebû 'Âmir'in 'rahip' yerine 'fâsık' lakabıyla anılmasını ister.[111] Ebû 'Âmir, Uhud savaşında Müslümanlara karşı Mekke ordusunun ön safında savaşır. Mekke fethedildikten sonra Ebû 'Âmir, beraberindeki birkaç adamla Rum Hükümdarı Heraklius'a (v. 575/641) sığınır ve kâfir olarak Kostantiniye'de ölür.[112]

Ebû Kays da İslâm öncesi dönemde putlara tapınmamakta, cünüp olduğunda yıkanmakta, regl halinde kadınlara yaklaşmamakta, 'musûh' giymekte ve ruhban hayatı yaşamaktadır. Ebû Kays bir ara Hıristiyanlık Dini'ne girmeye niyetlense de bu düşüncesini hayata geçirmez. Ebû Kays şahsına ait bir evi mabed edinir ve "İbrahim'in Rabbine ibadet ediyorum" diyerek kendini eve hapseder. Ebû Kays aynı zamanda eve cünüp ve regl olan kimselerin girmelerine izin vermez. Allah Resûlü

---

108 el-Cezerî, 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk.: eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad vd., Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, ts., II, 85.

109 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 18.

110 es-Suheylî, Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk.: Abdurrahmân el-Vekîl, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Kahire, 1967, V, 22.

111 es-Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, V, 22.

112 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, II, 86.

Mekke'den Medine'ye hicret edince yaşlı Ebû Kays evden çıkar ve Müslüman olur.[113]

Hanif Dini'ne Mensup Ebû Kays'ın yaşam biçiminden de anlaşılacağı üzere Medine'de Hanifler putlara tapmamakta, cünüp olduklarında yıkanmakta, regl halindeki kadınlara yaklaşmamakta ve ruhbanlar gibi yaşamaktadırlar.

Öte yandan Ebû 'Âmir'in Allah Resûlü'ne haset etmesi ve düşmanlık beslemesi sebebiyle Medine'den ayrılma kararı aldığında beraberindeki birkaç adamla yola koyulmasından anlaşılacağı üzere Medine'de Ebu 'Âmir ve Ebû Kays dışında az da olsa Hanif Dini'ne mensup kimselerin bulunduğu açıktır.

Görüleceği üzere Abdullah b. Revaha'nın dünyaya geldiği ve gençlik dönemini geçirdiği İslâm öncesi Medine toplumunda başta putperestlik olmak üzere Yahudilik, Hıristiyanlık ve Hanif Dini'ne mensup topluluklar söz konusudur.

Acaba İslâm öncesi Medine toplumunda kültürel zemin nasıldır?

Çalışmanın bu aşamasında İslâm öncesi Medine toplumunda kültürel zemine de kısaca değinmek uygun düşecektir.

D. KÜLTÜREL ZEMİN

Günümüze ulaşan kaynaklarda Medine tarihinin erken dönemlerine ait kültürel zemini yansıtacak bilgiler yok denecek kadar azdır. Her ne kadar Sümerlere ait bazı yazıtlarda Medine kentinin ilk yerleşimcileri arasında kabul edilen 'Amâlik halkına has kültürel birikime işaret eden çok sayıda heykellerin, yazıtların ve süslemelerin varlığından bahsedilse de yapılan kazılarda bu hususta henüz somut delillere ulaşılmış değildir.[114]

---

113 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 19.

114 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 120.

Evs ve Hazrec kabîlelerinin Medine'ye yerleşmesiyle birlikte sözlü anlatıma dayalı hitabet, hikmetli söz ve şiir türü yöresel kültür kendini göstermeye başlar. Buna mukabil Medine'de Evs ve Hazrec kabîlelerine ait yazılı kültürden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Zira henüz İslâm Dini ortaya çıkmadan önceki dönemde Evs ve Hazrec kabîleleri arasında okuma-yazma bilenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Aslında Evs ve Hazrec kabîleleri Yemen'de Sebe' medeniyeti gibi köklü bir medeniyete mensupturlar. Ne var ki Evs ve Hazrec kabîleleri Medine'ye Sebe' medeniyetinin zayıfladığı ve kıtlık sebebiyle fakirliğin yaygınlaştığı bir dönemde hicret ettiklerinden Medine'de geçimlerini kazanmaya ağırlık vermişlerdir. Bu bakımdan Evs ve Hazrec kabîleleri arasında âlimlere, doktorlara, mühendislere, sporculara, filozoflara ve gökbilimcilere rastlanmamaktadır.[115]

Yahudi toplulukların Medine'ye yerleşmeleriyle birlikte Yahudilere has dinî, fikrî ve ilmî kültür birikimleri de Medine'de kendini göstermeye başlar. Ne var ki Yahudilere has kültür birikimleri daha çok din adamlarının tekelindedir. Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere Yahudi din adamları özel okullarda Yahudi çocuklarına yahudilikle ilgili hususlar öğretmektedirler.

Yahudi kültüründe var olan İsrailiyyât türünden bazı tarihsel bilgiler de zaman içerisinde kendini gösterir ve Medine toplumunda İslâm'la birlikte yayılmaya başlar. Bazı Yahudiler okuma yazma bilmektedirler. Bununla birlikte Yahudi kültürü sözlü anlatım dairesinde İbranicedir. Yahudiler günlük hayatta ise Arapça konuşmaktadırlar.[116] Medine toplumunda Yahudilik Dini'ne mensup doktorlara, gökbilimcilere ve hesap bilenlere

---

[115] Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 120.

[116] Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 121.

rastlanmaktadır. Hal böyle olmakla birlikte Evs ve Hazrec kabîlelerinde olduğu gibi Medine Yahudileri arasında da alanlarında uzman sayılabilecek âlimler, teorisyenler, sporcular ve filozoflar bulunmamaktadır. Zira Yahudiler Medine'ye göç etmeden hemen önce savaşlarla boğuştuklarından gerileme dönemindedirler. Zaman içerisinde istikrara kavuşan Medineli Yahudiler Irak, Şam ve Mısır gibi bölgelerde yaşayan diğer Yahudi topluluklarla bağlarını büyük ölçüde koparırlar. Hal böyle olunca Medine Yahudileri ilmî gelişmelerden de uzak kalırlar. Bu bakımdan Medine toplumunda Yahudi kültürü daha çok geçmişte yaşanmış savaşlar, tarihî olaylar, kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek-görenekler, deneyimler, mevsim şartları, tarım koşulları, hitabet ve şiir gibi sözlü anlatıma dayalı genel kültür şeklinde kendini göstermektedir.[117]

Acaba Abdullah b. Revaha'nın yaşadığı Medine ortamında sözlü kültürün bir parçası olan edebî zemin nasıldır?

Çalışmanın bu aşamasında dönemin edebî zeminine de kısaca değinmek uygun düşecektir.

E. EDEBÎ ZEMİN

Câhiliye Dönemi, Hicretten yaklaşık bir buçuk veya en fazla iki asırlık zaman dilimine verilen isimdir.[118] Günümüze ulaşan kaynaklarda Arap yarımadasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Medine toplumunda da şiir sanatının Câhiliye Dönemi öncesiyle ilgili bilgiler yer almamaktadır.[119]

---

[117] Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 122, 123.

[118] el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Hayavân*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-'Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1965, I, 74.

[119] Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabîel-'Asru'l-câhilî*, s. 38,39.

Câhiliye ve İslâm dönemlerinde sözlü anlatıma dayalı olan şiir sanatı Medine toplumunda popülerdir. Zira Medine toplumu gerek Evs ve Hazrec kabîleleri gerekse Yahudiler arasında uzun süren çekişmelere ve savaşlara sahne olmuştur. Bu bakımdan savaşlarda düşman karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla şiir sanatı sıkça kullanılmıştır. Nitekim ünlü edebiyat eleştirmeni İbn Sellâm el-Cumahî (v. 231/846), savaşları şiir aktivitesini bileyen önemli faktörler arasında zikreder ve konuyla ilgili olarak şunları söyler:[120]

> "Geçmişten bu yana Evs ve Hazrec kabîleleri arasında görüleceği üzere kabîlelerin birbirleriyle savaşmaları veya bir kısmının diğerlerine saldırmaları ya da başkaları tarafından saldırıya uğramaları gibi şartların değişmesine paralel olarak şiir aktivitesi de değişim göstermektedir. Kureyşlilere ait şiirin az olmasının nedeni ise, aralarında husumet bulunmadığından birbirleriyle savaşmamış olmalarıdır."

Cumahî'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, gruplar arasında yaşanan savaşlar, toplumda infial uyandırmakta ve şiir diliyle anlatılması gereken hususlara zemin hazırlamaktadır. Yine Cumahî'nin ifadelerinden anlaşılacağı üzere Mekkeli şairlere ait şiir metinlerinin Medinelilere kıyasla az olma sebebi Mekke'de istikrarın sağlanmasıyla ilintilidir.

Medineli şairlere ait günümüze ulaşan şiir çalışmaları özellikle Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan çatışmaları ve Yahudilerle olan ilişkileri konu edinmektedir. Aynı zamanda söz konusu çalışmalar hayatta kazanılan deneyimler, hikmetli sözler ve hayata bakış açıları gibi dönemin kültürel yapısını yansıtmaktadır.[121]

---

120 İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli'ş-şu'arâ'*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts., I, 259.

121 Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, I, 123.

Medine halkı da edebiyat zevkine ve şiir inceliklerine sahiptirler. Örnek vermek gerekirse meşhur Arap şairi en-Nâbiğatu'z-Zubyânî (v. h.ö. 18/604) bir keresinde Medine'ye gelir. Medine halkı en-Nâbiğatu'z-Zubyânî'yi bu münasebetle onurlandırmak isterler ve aralarında şu mısraların da bulunduğu şaire ait beyitler okurlar:[122]

أَمِنْ آلِ مَيَّةَ رَائِحٌ أَوْ مُغْتَدِي عَجْلَانَ ذَا زَادٍ، وَغَيْرَ مُزَوَّدِ[123]

زَعَمَ الْبَوَاحِرُ أَنّ رِحْلَتَنَا غَداً وَبِذَاكَ حَدَّثَنَا الْغُدَافُ الْأَسْوَدُ

(Behey Nâbiğa! Bugün) Meyye'nin [124] ailesi (tarafından yurt edinilen diyarlardan) geçip de (yarın) erken vakitte alelacele geri mi döneceksin yoksa? (Meyye'nin 'merhaba' diyerek aşkına karşılık vereceğini) umarak ve(ya) hayal kırıklığına uğrayarak.

Uğursuz kuşlar yolculuğumuzun yarın başlayacağını öne sürdüler. (Uğursuz) kara karga (da) böyle anlattı bize.

Ne var ki beyitlerde 'ikvâ' vardır[125] ve kimse bu durumu şaire söylemeye cesaret edemez. Nihayet Medine halkı şairi kırmadan nazikçe uyaracak bir yol bulurlar. Buna göre ses sanatçısı bir kadın, şaire ait beyitleri şarkı formatında yüksek sesle

---

122 eş-Şınkaytî, Ahmed el-Emîn, *el-Mu'allakâtu'l-'aşr ve ahbâru şu'arâiha*, Dâru'n-Nasr, Kahire, ts. s. 55.

123 Beyitte yer alan ذا زاد وغير مزود ifadesi ile 'Meyye'den bir merhaba karşılığı bulmak veya bulamamak' anlamı kastedilmektedir. Bkz: ez-Zubyânî, en-Nâbiğa, *Dîvân*, Thk.: Muhammed Ebu'l-Fadl, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 89.

124 Beyitte sözü edilen 'Meyye' sevgilinin ismi olup şair, Cahiliye şairlerinde âdet olduğu üzere sevgiliyle yaşanan duygusal ilişkileri şiirin giriş kısmında yâd etmek amacıyla zikretmiştir. Bkz: ez-Zubyânî, en-Nâbiğa, *Dîvân*, şrh.: 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 9.

125 'İkvâ', beyitlerin üzerine inşa edildiği 'raviy' harfindeki hareke farklılığıdır. Bkz.: İbrahim, Taha Ahmed, *Târîhu'n-nakdi'l-edebî 'ınde'l-'Arab*, Dâru'l-Hikme, Beyrut, 1937, s.12.

okuyacak ve şaire işittirecektir. Sanatçı aralarında şu mısralarında da bulunduğu beyitleri okur:[126]

سَقَطَ النَّصِيفُ، وَلَمْ تُرِدْ إِسْقَاطَهُ فَتَنَاوَلَتْهُ، وَاتَّقَتْنَا بِالْيَدِ

بِمُخَضَّبٍ رَخْصٍ، كَأَنَّ بَنَانَهُ عَنَمٌ يَكَادُ مِنَ اللَّطَافَةِ يُعْقَدُ

Üzerinden yere düştü örtüsü istemeden ve örtüye uzandı hemen. Eliyle de sakındı bizden

Sanki parmak uçları letafetten kopmak üzere olan anemon tomurcuğu gibi yumuşacık kınalı eliyle.

Beyitleri okuyan sanaçtı beyitlern sonundaki kesrayı 'yâ', zammeyi de 'vâv' olacak biçimde uzatır. Sanatçı aynı zamanda uzatmalara işaret ederek elini aşağı yukarı hareket ettirir. Nihayet en-Nâbiğatu'z-Zubyânî hatasını anlar ve bu hadiseden sonra ikvâlı beyit okumamaya dikkat eder. en-Nâbiğatu'z-Zubyânî Medine'den ayrılırken şöyle der:[127]

> "Yesrib'e şiirimde bazı kusurlarla girdim. Ancak Yesrib'den ayrılırken en meşhur şair olarak çıktım."

---

[126] eş-Şınkaytî, Ahmed el-Emîn, *el-Mu'allakâtu'l-'aşr ve ahbâru şu'arâiha*, s. 55.

Beyitlerin öyküsü şöyledir: Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, Hîre Hanedanı en-Nu'mân b. el-Munzir (v. h.ö. 15/608) tarafından değer verilen bir şahsiyettir. Bu bakımdan şair, en-Nu'mân b. el-Munzir'in sarayına rahat girip çıkabilmektedir. Bir keresinde en-Nâbiğatu'z-Zubyânî sarayda en-Nu'mân b. el-Munzir'in bulunduğu salona girer. Ancak o sırada hanedanla birlikte eşi de salondadır. Hanedanın eşi beklenmedik bir anda şairi aniden karşısında görünce telaşlanır ve örtüsü yere düşer. Hanımefendi bir taraftan yere düşen örtüsünü almaya çalışırken diğer yandan eli ve kolu ile yüzünü gizlemeye çalışır. Hanımefendinin el ve kol yapısı normalin dışında etine dolgundur. Hanedan şairden gördüğü manzarayı beyitler yoluyla karikatürize etmesini ister. Bunun üzerine en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, aralarında yukarıdaki beyitlerin de bulunduğu otuz beş beyitlik bir şiir okur. Bkz: eş-Şınkaytî, Ahmed el-Emîn, *el-Mu'allakâtu'l-'aşr ve ahbâru şu'arâiha*, s. 57; ez-Zubyânî, en-Nâbiğa, *Dîvân*, s. 105,106,107,108, 109, 110.

[127] eş-Şınkaytî, Ahmed el-Emîn, *el-Mu'allakâtu'l-'aşr ve ahbâru şu'arâiha*, s. 55.

Görüleceği üzere İslâm öncesi dönemde Medine halkı, meşhur şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî'ye ait beyitlerde şiir sanatında kusur sayılan 'ikvâ'yı fark edebilecek düzeydedir. Yine Medine halkı sahip oldukları edebiyat zevki sayesinde şairi nazikçe uyarabilecek düzeydedirler.

Dönemin Medine toplumunda yetişen usta şairlerden bazıları şunlardır: [128]

Hassân b. Sâbit (v. 54/674), Ka'b b. Mâlik (v. 50/670), Abdullah b. Ravâha (v. 8/629), Kays b. el-Hatîm (v. h.ö. 2/622) ve Ebû Kays b. el-Eslet (v. 1/622).

Medine ve civarında yetişen Yahudi şairlerden bazıları da şunlardır: [129]

es-Semev'el b. Âdiyâ (v. h.ö. 64/560), er-Rabî' b. Ebî'l-Hukayk (v. .../…), Ka'b b. el-Eşref, Şurayh b. 'İmrân (v. .../…), Sa'yeh b. el-'Arîd (v. .../…), Ebû Kays b. Rifâ'ah (v. .../…), Ebû'z-Zeyyâl (v. .../…) ve Dirhem b. Zeyd (v. .../…).

Çalışmanın buraya kadar olan aşamasında İslâm öncesi Medine toplumuna sosyal, siyasal, dînî, kültürel ve edebî zeminler bağlamında kısaca değinildi.

Konunun daha iyi anlaşılması bakımından Abdullah b. Ravâha'nın Müslüman olduktan sonraki İslâm Dönemi Medine toplumuna da kısaca değinmek uygun düşecektir.

II. HİCRET SONRASI MEDİNE TOPLUMU

İslâm Dini ortaya çıkmadan hemen önce Medine toplumunda baskın karakter, kabîleler arasındaki çatışmalar ve başına buyrukluktur. Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yıllar süren savaşlar ve husumetler had safhadadır. Zira her kabîle ve

---

[128] İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 215.

[129] İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 279.

aşiret kendi çıkarlarını ön plana çıkarmaktadır. Tek tanrı inancına sahip Medine Yahudileri ise geçmişten bu yana putperest Arapları sevmemektedirler. Medine Yahudileri varlıklarını muhafaza etmek istediklerinden zorunlu olmadıkça Arap kabîlelerle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadırlar. Medine Yahudileri Arap kabîlelerle doğrudan karşı karşıya gelmek yerine Araplar arasında fitne çıkarma politikası uygulamakta ve her fırsatta Arapların güçlenmesini engellemeye çalışmaktadırlar. Zorunlu hallerde ise düşman kabîleye karşı Arap kabîlelerden birinin safına katılmaktadırlar. Yahudiler kurnazlıkları ve fitne üretmedeki ustalıkları sebebiyle Medine Arapları arasında 'tilki'[130] lakabıyla anılmaktadırlar.

Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşların en kanlısı ve sonuncusu Hicretten beş veya altı yıl önce (617)[131] meydana gelen Bu'as savaşıdır. Bu'as savaşında her iki taraftan çok sayıda zayiat verilmiş ve tarıma elverişli alanlar yakılıp yıkılarak talan edilmiştir. Buna mukabil Yahudiler, Arap kabîleleri karşısında geçmişte kaybettikleri güçlerine yeniden kavuşma eğilimi göstermişlerdir.

Bu'âs savaşının ardından bîtap düşen Evs ve Hazrec kabîleleri geç de olsa hatalarını anlamışlar ve uzun yıllar kabîleler arasında akıtılan kanı durdurabilecek lider arayışı içerisine girmişlerdir. Yaşanan savaşlarda dahli olmayan küçük aşiretler de bu olumsuz durumdan rahatsızdırlar ve bir an evvel barışın tesis edilmesini istemektedirler. Çoğu Arap kabîleler, Hazrec kabîlesine mensup Abdullah b. Ubeyy'in (v. 22/631) aralarındaki dağınıklığı giderebilecek ve barış tesis edebilecek özelliklere sahip

130 İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 538.

131 Çubukçu, Asri, "Buâs", *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 340.

olduğu eğilimindedirler. Zira Abdullah b. Ubeyy, zor zamanlarda görüşüne başvurulan hikmet sahibi ve yumuşak huylu saygın bir şahsiyettir.[132]

Medine'de yılların birikimi olan karmaşık sorunlar tam da çözüme kavuşmak üzereyken bu sefer Yahudiler, Arap kabîleleri tarihten silmekle tehdit ederler. Nitekim Allah'ın seçkin halkı olduklarına inanan Yahudiler, yakın zamanda bir peygamber çıkacağı ve Yahudilerle birlikte putperest Araplara karşı savaş açacağı yolunda söylemler geliştirirler. Yahudiler, beklenen peygamberin safında İrem ve Âd kavimleri gibi Arapları tarihten sileceklerini öne sürerler.[133]

Bu ve benzer tehditler karşısında Medine Arapları, Yahudilerden önce davranarak ortaya çıkması beklenen peygambere tabi olmayı arzularlar.[134]

Hicretten hemen önce Medine'de yaşanan bu gelişmeler, Medine'nin yakın gelecekte İslâm davetine üs olabilmesi için Yüce Allah'ın takdiri ile bir tür zemin hazırlığıdır.[135] Nitekim Hz. Âişe (r.a.) (v. 58/678) bu bağlamda şöyle der:[136]

> "Bu'âs günü Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (fırsat olarak) sunduğu bir gündür. Zira Allah Resûlü kalabalıkların darmadağınık olduğu, liderlerin öldürüldüğü ve yaralandığı bir vakitte ortaya çıktı. Dolayısıyla Yüce

---

132 Bek, *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, s.74.

133 İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 610; Heykel, Muhammed, *Hayâtu Muhammed*, dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 212.

134 Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân,* thk.:Sâmî Mekkî el-'Ânî, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat, 1966, s. 25.

134 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 220.

135 İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, İsmâ'îl, *es-Sîratu'n-nebeviyye*, thk.: Mustafa Abdu'l-Vâhid, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1982, II, 176.

136 el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk.: Mustafa es-Sakkâ, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1945, I, 260.

> Allah insanların İslâm'a girmeleri için Bu'âs gününü Allah Resûlü'ne (s.a.v.) bir fırsat olarak sunmuştur."

Rivayetten de anlaşılacağı üzere Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşların sonuncusu ve en kanlısı olan Bu'âs savaşının olumsuz etkileri İslâm Dini ortaya çıktığı sıralarda hâlâ devam etmektedir. Hal böyle olunca Allah Resûlü'nün İslâm daveti Medineli Araplar arasında kolaylıkla kabul görür. Şöyle ki Allah Resûlü Mekke'ye gelen kabîle heyetlerine her fırsatta İslâm Dini hakkında bilgi vermeye ve heyetler arasında İslâm'ı tebliğ etmeye çalışmaktadır. Yine bu sırada Evs kabîlesi, Hazrecliler karşısında Kureyşlilerle güç birliği oluşturma çabası içerisindedir ve bu amaçla Mekke'ye bir heyet gönderir. Çalışmanın seyri içerisinde etraflıca değinileceği üzere Allah Resûlü Mekke'de Evs kabîlesinin heyetiyle de karşılaşır ve heyettekileri İslâm'a davet eder. Heyettekilerden bir şahıs söz ister ve orada bulunanlara Yahudiler tarafından Medine Araplarına yöneltilen tehdidi hatırlatır. Aynı şahıs, sözü edilen peygamberin Allah Resûlü olduğunu ve Arapların Yahudilerden önce davranarak Allah Resûlü'ne iman etmeleri gerektiğini söyler. Akabinde heyettekiler Allah Resûlü'ne iman ederler ve Müslüman olarak Medine'ye dönerler. [137]

Heyet Medine'ye döndükten sonra halk arasında İslâm Dini hakkında duyumlar yayılmaya başlar. Bu hadiseyi takip eden iki hac mevsiminde Allah Resûlü ile Medine'den gelen heyetler arasında sırasıyla I. ve II. Akabe biatları yapılır. Daha sonra Allah Resûlü Mekke'den Medine'ye hicret eder.

Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicret etmesiyle birlikte geleneklere dayalı kabîlecilik sistemine son verilir ve

---

[137] Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 102.

İslâm Dini'nin beraberinde getirdiği ümmet odaklı yeni sistem uygulanır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[138]

> «Ve işte bu sizin ümmetiniz bir tek ümmet ve ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden sakının.»

Ayetten de anlaşılacağı üzere Câhiliye Dönemi'nden kalma kabîlecilik anlayışı yerini ümmet bilincine bırakmıştır. Aynı zamanda Câhiliye Dönemi'ndeki inanç keşmekeşliğine de son verilmiş ve Tek Allah inancı hâkim olmuştur.

Vahye dayalı yeni sisteme göre Yüce Allah'ın sultası kabîle sultasının üstündedir. Artık toplumda vahiy kaynaklı sosyal kurallar geçerlidir. Ümmet bilinci ön plana çıkarıldığından kabîleler arasında yıllar süren kan davaları son bulur ve katili cezalandırma yetkisi sadece devlete tevdi edilir. Aynı zamanda Muhâcirlerle Ensâr kardeş ilan edilir. Bireysel ilişkilere eşitlik prensibi getirilir ve üstünlüğün sadece takva ile olacağı deklare edilir. Evlilik dışı ilişkiler yasaklanır, evlenme, boşanma ve kadın hakları gibi hususlarda yeni düzenlemeler getirilir. Sosyal dayanışma gereği zekât müessesi geliştirilir, ticaret, üretim ve muamelât gibi toplumsal alanlarda insanî ilişkiler yeniden düzenlenir. Dahası faiz, ihtikâr ve aşırı vergi gibi çıkar odaklı haksızlıkların sıkça yaşandığı Yahudi pazaryerlerine alternatif olarak Müslümanlara helalinden kazanç elde edebilecekleri özel pazaryerleri kurulur. Söz gelimi hicretin ilk dönemlerinde Allah Resûlü Medine'de Müslümanlara ait pazaryeri kurulması için arayış içerisindedir. Allah Resûlü bu amaçla önce Yahudi Kaynuka oğulları pazarına uğrar ve oradan Medine pazarına geçer. Allah Resûlü Medine pazarında ayak topuklarıyla hafifçe toprağa vurur ve şöyle buyurur:[139]

> "İşte sizin pazaryeriniz burası. Burada sakın müşteriye eksik mal vermeyin ve fazladan vergi de koymayın."

---

138 Mü'minûn 23/52.

139 es-Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ bi ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, II, 747.

Ne var ki Yahudiler Medine'de yaşanan gelişmelerden rahatsızdırlar. Zira Yahudilere göre Müslümanlar helal yoldan kazanç elde etmekle Yahudiler karşısında güç kazanacaklardır. Hal böyle olunca Yahudiler, Müslümanları bir birlerine düşürmeye kalkışırlar ve Bu'âs savaşı sırasında Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan olumsuzlukları hatırlatarak yeniden fitne üretmeye koyulurlar. Evs ve Hazrec kabilelerine mensup bazı kimseler karşı karşıya gelmek üzere silahlara sarılırlar. Durumdan haberdar edilen Allah Resûlü olaya müdahale eder ve "Ben henüz aranızda iken Câhiliye Dönemi'nden kalma davalarla uğraşmak mı?" buyurarak Müslümanlar arasında kan dökülmesine engel olur.[140]

Kuşkusuz Allah Resûlü, Yahudilerin Müslümanları zayıflatma çabalarını boşa çıkarmayı ve İslâm toplumunda birlik esasına dayalı ümmet bilinci oluşturmayı amaçlamaktadır. Ne var ki Yahudiler düşmanca tavırlardan vaz geçmek yerine her fırsatta müşrikleri Allah Resûlü'ne ve Müslümanlara karşı kışkırtırlar. Bu bakımdan Medineli Müslümanlar müşriklerle savaşırlarken çoğu kez Yahudilerle de çatışmak durumunda kalırlar.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere İslâm Dönemi'nde Medine toplumu, müşriklerle yapılan savaşlara ve Yahudilerle yaşanan çatışmalara sahnedir. Çalışmanın ileri safhalarında etraflıca değinileceği üzere Abdullah b. Ravâha Mu'te savaşına kadar söz konusu savaşlara tanık olmuş ve Allah Resûlü'nü kılıçla olduğu kadar beyitlerle de savunmuştur.

Abdullah b. Ravâha'nın doğduğu, gençlik yıllarını geçirdiği, kültür birikimini geliştirdiği ve kişiliğini kazandığı Medine ortamı hakkındaki bu kısa girişten sonra şairin hayatıyla ilgili ulaşılabilen bilgilere de değinmek isabetli olacaktır.

---

[140] İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-fidâ İsmâil, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Thk.: Mustafa es-Seyyid Muhammed v.d., Muessesetu Kurtuba, Cîze, 2000, III, 137.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH B. RAVÂHA'NIN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

I. HAYATI

Mekke Dönemi'nde Müslümanlar Müşrikler tarafından muhtelif işkencelere ve baskılara maruz bırakılırlar. Buna mukabil Medine-i Münevvere, Mekke'den hicret eden Müslümanlara kucak açar ve İslâm davetinin dünyaya açılmasında bir tür üs vazifesi görür. Böylece Abdullah b. Ravâha'nın dünyaya geldiği ve kişiliğini kazandığı Medine-i Münevvere İslâm tarihinde bir başka önem kazanır.

Kuşkusuz Medine-i Münevvere'nin önem kazanmasında İslâm davetine baş koyan ve bu uğurda şehit düşen Abdullah b. Ravâha'nın da rolü vardır. Zira Abdullah b. Ravâha, Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik gibi Allah Resûlü'nü ve İslâm davetini şiir yoluyla savunan Medineli şairler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda Abdullah b. Ravâha, inandığı prensipler uğruna gerektiğinde can feda edebilen samimi bir Müslüman örneğidir.

A. SOYU

Abdullah b. Ravâha hem baba hem de anne tarafından Hazrec kabîlesinin el-Hâris oğulları koluna mensuptur. Abdullah b. Ravâha'nın babası Sa'lebe b. İmru'u'l-Kays b. 'Amr b. İmru'u'l-Kays el-Ekber b. Mâlik b. el-Ağarr b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec'dir.[141]

---

[141] el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 235; İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-fidâ İsmâil b. 'Amr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, thk.: Abdullah b. 'Abdu'l-

Abdullah b. Ravâha'nın annesi ise Kebşe bint Vâkıd b. 'Amr b. el-İtnâbe b. 'Âmir b. Zeyd-i Menât b. Mâlik el-Ağarr'dır.[142]

Yukarıdaki soy kütüğünden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha köken itibarıyla Yemenlidir ve ataları m.ö. II. asır sonlarına doğru[143] meşhur 'Me'rib' seddinin yıkılması sonucunda yaşanan sel felaketini müteakip Medine'ye göç etmişlerdir.[144]

Abdullah b. Ravâha ardında çocuk bırakmamıştır. Bununla birlikte Araplarda adet olduğu üzere 'Ebû Muhammed, 'Ebû Ravâha[145] ve 'Ebû 'Amr[146] künyeleriyle meşhurdur.

Muhsin et-Turkî, Hecr li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Cîze, 1999, VI, 456; el-'Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hâcer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2008, VI, 138; en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc.: 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 396; el-Kuraşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, thk.: Muhammed 'Ali el-Hâşimî, İmam Muhammad bin Sa'ud Islamic University, Comitte of Researc, Translation and Publication, Riyad, 1981, II, 629; ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, thk.: Ali Muhammed 'Umeyr, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 2001, III, 486, 487; el-Merzabânî, Ebû 'Ubeydillâh, Muhammed b. 'İmrân, *Mu'cemu'ş-şu'arâ'* tsh.: F. Kranko, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1982, s. 126.

142 İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, III, 487.

143 Hasen, Hasen İbrahim, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyya, Kahire, 1964, I, 25.

144 İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 517.

145 ez-Zehebî, Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, thk.: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996, I, 231.

146 el-Bağdâdî, Ebû Ca'afer Muhammed b. Habîb, *Esmâu'l-muğtâlîn mine'l-eşrâf fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm ve yelîhi Kunâ'ş-şu'arâ' ve men ğalebet kunyetuhu 'alâ ismih*, thk.: Seyyid Kisravî Hasen, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 239.

Abdullah b. Ravâha, Sâbit b. Kays b. Şemmâs (v. 12/633) ve 'Amra bint Ravâha (v. …/…) ile kardeştir.[147] Aynı zamanda Abdullah b. Ravâha meşhur sahabe Ebû'd-Derdâ (v. 32/652) ile de anne cihetinden kardeştir.[148]

Abdullah b. Ravâha hem Câhiliye hem de İslâm dönemlerinde yaşamış muhadram şairlerdendir ve halkı arasında saygın bir konumdadır. Zira Abdullah b. Ravâha İslâm öncesi dönemde mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesinin el-Hâris oğulları aşiretinde liderdir. Abdullah b. Ravâha, Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlara da tanıktır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm Dini'ne giren ilk Müslümanlar arasındadır. Yine Abdullah b. Ravâha, şehit düştüğü Mu'te savaşına kadar olan süreç içerisinde İslâm davetinin en belirgin savunucuları arasındadır. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'ın Câhiliye ve İslâm dönemlerine ait hayatı hakkında ulaşılabilen bilgilere de değinmek isabetli olacaktır.

B. CÂHİLİYE DÖNEMİ

İslâm öncesi Arap toplumlarında doğum tarihleri önem arz etmediğinden kişilere ait doğum bilgilerini kayıt altına alma geleneği yerleşmemiştir.[149] Ulaşılabilen kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın da doğum tarihi ile ilgili bilgiler yer almamaktadır. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın doğum tarihi ve çocukluk dönemi hakkında sağlıklı bir sonuca varmak mümkün gözükmemektedir.

Ulaşılabilen sınırlı bilgilerden Abdullah b. Ravâha'nın hem baba hem de anne cihetinden saygın bir aileye mensup olduğu

---

147 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 231.

148 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 231.

149 eş-Şuvey'ır, Muhammed b. Sa'd, Abdullah b. Ravâha, *Râidu'şi'ri'l-cihâdi'l-İslâmî*, Dâru'r-Rif 'î li'n-Neşri ve't-Tıbâ'ati ve't-Tevzî ', ys., 1986, s. 16.

anlaşılmaktadır. Câhiliye Dönemi'nde Hazrec ve Evs kabîleleri arasında çıkan Sumeyr savaşında Abdullah b. Ravâha'nın baba tarafından dedesi 'Amr b. İmru'u'l-Kays (h.ö. 50/575) arabulucudur.[150] Bu durum 'Amr b. İmru'u'l-Kays'ın aynı zamanda ikna kabiliyeti yüksek bir hatip olduğuna da işaret eder. 'Amr b. İmru'u'l-Kays şiir söyleme becerisine de sahiptir. Ebû Zeyd el-Kuraşî (v. 170/786), 'Cemheratu eş'âri'l-'Arab'ında 'Amr b. İmru'u'l-Kays'a ait on altı beyitten oluşan ve Sumeyr günü münasebetiyle Hazrec kabîlesinin lideri Mâlik b. el- 'Aclân'a cevap niteliğinde söylediği bir şiire yer vermektedir.[151]

Abdullah b. Ravâha'nın anne tarafından dedesi 'Amr b. İtnâbe (v …/…) ise Hîra kralı en-Nu'mân b. el-Munzir (v. h.ö. 14/608) tarafından Medine'ye hanedan olarak atanmıştır.[152] Aynı zamanda 'Amr b. İtnâbe, Hazrec kabîlesinde en saygın kimsedir.[153] Yine 'Amr b. İtnâbe, Evs ve Hazrec kabîleleri arasında çıkan savaşların birinde Hazrec ordusunda komutanıdır. Kuşkusuz bu durum 'Amr b. İtnâbe'nin iyi bir hatip olduğuna işaret eden göstergelerdendir. 'Amr b. İtnâbe iyi bir şairdir de.[154] el-Buhturî (v. 284/897) meşhur 'Hamâse'sinde 'Amr b. İtnâbe'ye ait dört beyitlik bir kıtaya yer vermektedir.[155] Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın saygın olduğu kadar hem baba

---

150 el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk.: İhsân Abbâs vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, III, 16, 17.; Bek, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Matba'atu 'Îsâ'l-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1942, s. 64.

151 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 675, 676, 677; Ayrıca bkz.: el-Bağdâdî, Abdulkadir b. 'Umar, *Hızânetu'l-edeb*, thk.: 'Abdussellâm Muhammed b. Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1986, IV, 275, 276.

152 el-Endelusî, İbn Sa'ad, *Neşvetu't-tarab fi târîhi câhiliyyeti'l-'Arab,* thk.: Abdurrahmân Nusrat, Mektebetu'l-Aksâ, Amman, ts., I, 189.

153 el-Merzabânî, *Mu'cemu'ş-şu'arâ'* s. 203.

154 el-Merzabânî, *Mu'cemu'ş-şu'arâ'* s. 203.

155 el-Buhturî, el-Velîd b. 'Ubeyd Ebû 'Ubâde, *el-Hamâse*, thk.: Muhammed b. İbrâhîm Huvvar vd., Abu Dhabi Authority for Culture and Heritage Cultural Foundation, Abu Dhabi, 2007, s. 39.

hem de anne tarafından hatiplik ve şairlik yönüyle de meşhur bir aileye mensup olduğunu söylemek mümkündür.

Abdullah b. Ravâha okuma yazma bilmektedir.[156] Câhiliye Dönemi'nde okuma yazma becerisi elit tabakaya ait az sayıda evlerle sınırlıdır.[157] Dolayısıyla Abdullah b. Ravâha'nın halk tabakasına kıyasla iyi bir eğitim aldığı muhakkaktır.

Abdullah b. Ravâha aynı zamanda iyi bir süvaridir.[158] Dahası Abdullah b. Ravâha, mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesinin el-Hâris oğulları aşiretinde liderdir. Abdullah b. Sellâm el-Cumahî 'Tabakâtu fuhûli'ş-şu'arâ'sında Abdullah b. Ravâha'yı tasnif ettiği şairler kategorisinde Abdullah b. Ravâha'dan daha üst seviyede lider bulunmadığını ifade eder ve bu bağlamda şöyle der:[159]

> "Abdullah b. Ravâha toplumda oldukça saygındır ve Câhiliye Dönemi'nde liderdir. Sınıflandırdığımız kategoride Abdullah b. Ravâha'dan daha üst seviyede lider bulunmamaktadır."

Cumahî'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha Câhiliye Dönemi'nde hem saygın lider hem de usta şairdir. Ebû Zeyd el-Kuraşî'nin 'Cemheratu eş'âri'l-'Arab'ında Abdullah b. Ravâha'yı 'Muzhebât' diye isimlendirdiği IV. tabakaya koymuş olması da bu durumu destekler mahiyettedir.[160]

---

156 ez-Ziriklî, Hayru'd-Dîn, *el- A'lâm,* Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, IV, 86.

157 Tannûs, Vehîb, *Nusûs muhtâra mine'l-edebi'l-İslâmî ve'l-Umevî,* Câmi'atu Haleb, Halep, 1996, s.15.

158 el-Merzabânî, *Mu'cemu'ş-şu'arâ'* s. 126.

159 İbn Sellâm, *Tabakât…,* I, 223.

160 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 675, 676, 629.

Abdullah b. Ravâha şiir derlemelerine küçük yaşta başlar.[161] Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlar sırasında beyitler yoluyla Evs kabîlesinin şairi Kays b. el-Hatîm'e cevap verecek seviyeye ulaşır. Örnek vermek gerekirse Kays b. el-Hatîm, 'Fezâ Günü' münasebetiyle on sekiz beyitten oluşan bir şiir derler. Kays b. el-Hatîm, beyitlerde mensubu bulunduğu Evs kabîlesinin Hazrec kabîlesi karşısında kazandığı zafere gönderme yapar ve Evs kabîlesine mensup savaşçıların cesaretleriyle övünür. Kays b. el-Hatîm, beyitte şöyle der:[162] (Vâfir)

فَمَا أَبْقَتْ سُيُوفُ الْأَوْسِ مِنْكُمْ وَحَدُّ ظُبَاتِهَا إِلَّا شَرِيدَا

Evs'in kılıçları ve keskin uçları sağ bırakmadı sizden kimseyi. (Olup biteni anlayamadan) kaçan(lar) dışında.

Abdullah b. Ravâha, aynı vezinde ve benzer tonda derlediği beyitlerle Kays b. el-Hatîm'e cevap verir. Abdullah b. Ravâha yirmi altı beyitten oluşan şiirde şöyle der:[163] (Vâfir)

زَعَمْتُمْ أَنَّمَا نِلْتُمْ مُلُوكاً وَنَزْعُمُ أَنَّمَا نِلْنَا عَبِيدا

وَمَا نَبْغِي مِنَ الْأَحْلَافِ وَتْراً وَقَدْ نِلْنَا الْمُسَوَّدَ وَالْمَسُودا

Kralları ele geçirdiğinizi iddia ettiniz. Biz ise köleleri ele geçirdiğimizi iddia ediyoruz.

Ve biz müttefiklerden[164] öç alma arzusunda da değiliz. (Zira) biz efendileri ve efendilere tabi olanları da ele geçirdik.

---

161 Hıdır, Muhammed, *Edebu Sadri'l-İslâm*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1981, s. 211.

162 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 629.

163 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 632. Ayrıca bkz.: Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha dirâsetun fî sîratihî ve şi'rih*, Dâru'l-'Ulûm, Riyad., 1982, s. 119.

164 Abdullah b. Ravâha beyitte yer alan 'Müttefikler' ifadesiyle Feza Günü Hazrec kabîlesi karşısında Evs, Kurayza ve en-Nadîr kabîleleri arasında kurulan ittifaka işaret etmektedir. Bkz.: el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 632.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Kays b. el-Hatîm, Hazrec eşrafının Evs savaşçılarına esir düşmeleri sebebiyle sevinmekte ve mensubu bulunduğu Evs kabîlesi savaşçılarının cesaretiyle övünmektedir. Zira Kays b. el-Hatîm'e göre cesur Evs savaşçıları 'krallar' konumundaki Hazrec eşrafını esir almışlardır. Abdullah b. Ravâha ise esir alınan ve 'krallar' ifadesiyle önemli şahsiyetler olduklarına vurgu yapılan Hazrec eşrafının hasmı tarafından küçük düşürülmesini ağır töhmet olmaktan çıkarıp övünme formatına dönüştürmektedir. Nitekim Abdullah b. Ravâha'ya göre Hazrec kabîlesi, Evs kabîlesinin aksine sadece Evs, Kurayza ve en-Nadîr oğullarından oluşan müttefik güçlerin ileri gelenlerini değil aynı zamanda müttefik güçlere tabi olan halk tabakasını da esir almış ve yenilgiye uğratmıştır. Abdullah b. Ravâha, Hazreclilere esir düşen Evs mensuplarını 'köleler' ifadesiyle tanımlamak suretiyle de Evslileri küçük düşürme gayretindedir.

Yine Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlarda Abdullah b. Ravâha ve Kays b. el-Hatîm'den her biri hasmı karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla bir diğerinin kız kardeşini gazel içerikli beyitlere taşımışlardır. Söz gelimi Kays b. el-Hatîm, Abdullah b. Ravâha'nın kız kardeşi 'Amra'yı[165] er-Rubay' Günü[166] münasebetiyle söylediği beyitlere konu eder. Kays b. el-Hatîm beyitlerde şöyle der:[167] (Mutekârib)

أَجَــدَّ بِعَمْرَةَ غُنْيَانُـهَا فَتَهْجُرَ أَمْ شَأْنُنَا شَأْنُهَا

وَعَمْرَةُ مِنْ سَرَوَاتِ النِّسَا ءِ تَنْفُحُ بِالمِسْكِ أَرْدَانُهَا

'Amra yine mi ihtiyaç duymuyor bize de bırakıyor bizi? Yoksa aynı halde miyiz?

---

165 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XVI, 22.

166 İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, thk.: Nâsiru'd-Dîn el-Esed, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., s. 66.

167 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XVI, 22.

'Amra kadınların soylularındandır. Misk kokusu saçılır entarisinin kollarından.

Abdullah b. Ravâha ise Bu'âs günü Kays b. el-Hatîm'e cevap niteliğinde söylediği uzunca bir derlemede Kays b. el-Hatîm'in kız kardeşi Leylâ'yı beyitlere taşır ve bir beyitte şöyle der:[168] (Tavîl)

أَشَاقَتْكَ لَيْلَى فِي الْخَلِيطِ الْمُجَانِبِ نَعَمْ، فَرَشَاشُ الدَّمْعِ فِي الصَّدْرِ غَالِبِ

Leylâ kalabalık kafile arasında (habersiz çekip gittiğinde) tetikledi mi özlemini? Evet. Bak işte sînede baskın gelmekte akan gözyaşı.

Görüleceği üzere İslâm'dan önce Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlarda Abdullah b. Ravâha, Kays b. el-Hatîm'in kız kardeşi Leylâ'yı, Kays b. el-Hatîm de Abdullah b. Ravâha'nın kız kardeşi 'Amra'yı beyitlere konu edinmişlerdir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Kays b. el-Hatîm, Hazrecli kadınlar arasından özellikle Abdullah b. Ravâha'nın kız kardeşi 'Amra'yı beyitlere taşımaktadır. Kuşkusuz bu durum Abdullah b. Ravâha'nın kabîle içerisindeki hatırı sayılır konumuna işaret eden göstergelerdendir. Zira savaşlarda silah vazifesi gören beyitlere sıradan bir kimseyi taşımanın amaca hizmet etmeyeceği muhakkaktır.

Abdullah b. Ravâha şiir becerisine sahip olmanın yanı sıra etkileyici bir hatiptir de. Söz gelimi çalışmanın ileri aşamalarında etraflıca değinileceği üzere Mu'te seferine çıkan İslâm ordusu, henüz yolda iken iki bin kişilik Bizans ordusunun yakınlarda Ma'âb denilen bölgede konuşlandığına dair haber almış

---

[168] İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 540; Ayrıca bkz.: İbn Ravâha, 'Abdullah, *Dîvân*, s. 123.

ve geri çekilme düşüncesi üzerinde kararsız kalmıştır. Abdullah b. Ravâha orduya etkili bir konuşma yapar ve düşmanla çarpışmaları gerektiğini vurgulayarak şöyle der:[169]

> "Biz bu bölgeye ganimet elde etmek için değil, düşmanla karşı karşıya gelmek amacıyla sefere çıktık. Biz düşmanla asker sayısı ve cephane çokluğuyla savaşmıyoruz. Ama biz düşmanla Yüce Allah'ın bizi onurlandırdığı bu din uğruna savaşıyoruz. Yüce Allah bize bu din sayesinde zafer nasip ederse -ki büyük ihtimal edecek- ne ala. Ama yok nasipte ahiret var ise ortada şehitlik mertebesine ulaşmak söz konusudur. Dolayısıyla görüşüm odur ki düşmanla karşı karşıya gelmemiz doğru olandır."

Abdullah b. Ravâha'nın etkili konuşması üzerine düşmanla savaşma kararı alınır. Hitabet becerisinin hemen kazanılamayacağı gerçeği dikkate alındığında Abdullah b. Ravâha'nın İslâm öncesi dönemde de iyi bir hatip olduğu anlaşılmaktadır.

Abdullah b. Ravâha varlık sahibidir ve evlidir. Abdullah b. Ravâha kölelere ve cariyelere de sahiptir. Abdullah b. Ravâha Mu'te günü şehit düşmeden önce cesaret bulmak amacıyla Allah için eşini, sahip olduğu köleleri ve cariyeleri geride bıraktığını mırıldanmakta ve şöyle demektedir:[170]

> "Be nefis! Özlemin neye? –Eşini kastederek- Falan kadına mı? Onu boşadım. - Kölelerini kastederek- Falan, falan kimselere mi? Onları da azat ettim. – Sahip olduğu bağ ve bahçe duvarını kastederek- 'Mi'caf'a mı? Vallahi 'Mi'caf'ı Allah ve Allah Resulü yoluna bağışladım."

---

169 İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk.: Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd vd., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995, XXVIII, 122, 124.

170 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 238.

Abdullah b. Ravâha'ya ait yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha bağ, bahçe, köleler ve cariyeler sahibi varlıklı bir kimsedir. Yine yukarıdaki ifadelerden Abdullah b. Ravâhanın evli olduğu da anlaşılmaktadır. Ne var ki ulaşılabilen kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın eşi veya eşlerinin isimleri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Arap geleneğinde evli kadınların isimlerini ifşa etmek ayıp karşılandığından kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın eşine veya eşlerine ait isimlere bilerek yer verilmemiş olması ihtimal dâhilindedir.

Abdullah b. Ravâha'nın varlıklı olduğuna işaret eden bir başka gösterge de çocuk yaşta yetim kalan Zeyd b. Erkam'ın (v. 68/688) Abdullah b. Ravâha tarafından himaye altına alınması ve bakımının üstlenilmesidir. Zeyd b. Erkam bu bağlamda şöyle der:[171]

> "İbn Ravâha'nın himayesinde bir yetim idim. İbn Ravâha bineğinin heybesinde ve terkisinde beni Mu'te'ye götürdü."

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha, Evs ve Hazrec kabîleleri arasında uzun yıllar süren savaşların yaşandığı çalkantılı bir dönemde Medine'de dünyaya gelmiş ve gençlik yıllarını doğduğu bölgede geçirmiştir. Abdullah b. Ravâha, yetiştiği şartlar gereği aileden gelen liderlik, binicilik, hitabet ve şairlik gibi becerilere sahiptir. Abdullah b. Ravâha yaşanan savaşlarda hasmına şiir yoluyla karşılık vermiş ve halkını savunmuştur. Yine Abdullah b. Ravâha cariyeler, köleler, mal ve mülk sahibi varlıklı bir kimsedir.

Abdullah b. Ravâha İslâm'a girdikten sonra Medineli diğer Müslüman şairler gibi Câhiliye yaşantısıyla bağlarını koparmış ve Câhiliye zihniyetinde ısrarcı olanlara karşı nefret duyguları

---

171 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, III, 166.

beslemiştir. Aynı zamanda Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nü düşman karşısında savunmaya ve Allah Resûlü'nün muzaffer olması için gayret göstermeye yemin etmiştir.[172] Medine halkı da Abdullah b. Ravâha'ya ait geçmişte söylenen şiirleri kabîleler arasında kin ve nefret duygularını körükleme ihtimaline karşı rivayet etmekten vazgeçmişlerdir.[173] Günümüze ulaşan kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait yaşantısı hakkında yeterli bilgilere yer verilmemesindeki sebep de muhtemelen benzer endişelerdir. Söz konusu kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait yaşantısından çok Müslüman kimliğiyle ön plana çıkarılmış olması da bu durumu destekler mahiyettedir.

C. İSLÂM DÖNEMİ

Kuşkusuz her sahabe Müslümanlara örnek teşkil edecek niteliklere sahiptir. Zira her sahabe Allah Resûlü'nü görme şerefine nail olmuş ve İslâm davasına bir şekilde öncülük etmiştir. Günümüze ulaşan kaynaklarda İslâm'ın ilk yılları incelendiğinde bir kısım sahabeden sıkça söz edilirken diğerlerine daha az yer verildiği dikkate şayandır. Abdullah b. Ravâha ismi de II. Akabe Biatı'ndan itibaren İslâm'ın ilk yıllarında kendisinden sıkça söz edilen sahabe arasındadır.

1. İslâm'a Girmesi

Allah Resûlü'ne ilk vahiy, Cebrâil (a.s.) aracılığıyla 10 Ağustos 610 günü (Ramazan ayının 21. gecesi) iner.[174] Böylece İnsanlık tarihinde yeni bir çığıra kapı aralanır. Başlangıçta İslâm Dini

---

[172] eş-Şuvey'ır, *Râidu' şi 'ri'l-cihâdi'l-İslâmî*, s. 13.

[173] Yûnis, 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, *eş-Şâ'iru'ş-şehîd Abdullah b. Ravâha*, Matba'atu'l-Emâne, Kahire, 1989, s. 17.

[174] el-Mubârekfûrî, Safiyyurrahmân, *er-Rahîku'l-mhatûm*, Vuzâratu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2007, s. 64.

Mekke halkı arasında üç yıl boyunca tanınır ve gizlice yayılır.[175]

Allah Resûlü, Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla "Artık emrolunduğun şeyi açıkça bildir ve müşriklerden yüz çevir"[176] ve "(Önce) en yakın akrabanı uyar. Sana uyan mü'minlere (merhamet) kanadını indir"[177] ayetleri inince insanları açıkça İslâm'a davet etmeye başlar.

Allah Resûlü putperestler tarafından tapılan putları İlâhî buyruk gereği eleştirir. Hal böyle olunca Mekke'deki birkaç Müslüman dışında herkes bu duruma karşı çıkar ve İslâm davetini engellemek için aralarında söz birliği ederler.[178] Allah Resûlü Mekke'de on üç yıl boyunca putperestleri İslâm'a davet etmeyi sürdürür. Ne var ki putperestler küfür ve inatları sebebiyle Allah Resûlü'nün davetine icabet etmezler. Çalışmanın seyir içerisinde değinildiği üzere Allah Resûlü İslâm davetini Mekke'ye gelen kabîle heyetlerine de arz eder. Tam da bu sırada savaşlardan muzdarip bir grup Hazrecli Mekke'ye gelir. Allah Resulü karşılaştığı Hazrecli grubu da İslâm'a davet eder. Hazrecliler Allah Resûlü'nün davetine icabet ederler ve İslâm'a girerler. Allah Resûlü'nün davetine icabet eden Hazrecli Müslümanlar şunlardır:[179]

Es'ad b. Zurâra (v. 1/622), Rafi' b. Mâlik (v. 3/624), 'Avf b. el-Hâris (ö. 2/624), Kutbe b. 'Âmir (v. 15/644), 'Ukbe b. Âmir (v. 58/678) ve Câbir b. Abdullah (v. 78/697).

---

175 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, I, 327, 328.

176 Hicr, 15/94.

177 Şuara, 26/ 214, 215.

178 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, I, 329.

179 İbn Kesîr, *es-Sîratu'n-nebeviyye*, II, 177.

Hazrecli Müslümanlar Medine'ye dönerler ve halkı yeni din hakkında bilgilendirirler. Bu süreçte Medine'de Allah Resûlü'nün anılmadığı ev kalmaz.[180]

Ertesi yıl hac mevsiminde Evs ve Hazrec kabîlelerinden Mekke'ye gidenler olur. Bu sefer Mekke'ye gidenler arasında daha önce İslâm'a girmiş beş kişi de vardır. Es'ad b. Zurâra başkanlığındaki toplam on iki kişilik grup, Mekke'de Akabe adıyla bilinen vadide Allah Resûlü ile gizlice görüşürler ve Allah Resûlü'ne biat ederler. İslâm tarihinde I. Akabe Biatı adıyla bilinen biatta yer alan esaslar şunlardır:[181]

Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, yalan ve iftiradan sakınmak, Allah Resûlü'ne karşı gelmemek.

Medineliler I. Akabe Biatı'nın ardından Allah Resûlü'nden kendilerine İslâm Dini'ni öğretecek bir mürşit göndermesini isterler. Allah Resûlü, Medine'ye mürşit olarak Mus'ab b. 'Umeyr'i (v. 3/625) gönderir. Geçmişte yaşanan savaşlar sebebiyle Evs ve Hazrec kabîleleri kendilerinden birinin arkasında namaz kılmaya henüz hazırlıklı değildirler. Bu bakımdan Mus'ab b. 'Umeyr Evs ve Hazreclilere namaz vakitlerinde imamlık yapar.[182] Medine'de İslâmlaşma faaliyetleri Mus'ab b. 'Umeyr'in çabaları sonucunda ivme kazanır.

Mus'ab b. 'Umeyr, ertesi yıl hac mevsiminden önce Mekke'ye gelir ve Allah Resûlü'ne İslâm davetinin Medineliler tarafından kabul gördüğü müjdesini verir. Mus'ab b. 'Umeyr, hac mevsiminde bir grup Medinelinin Allah Resûlü'ne biat etmek üzere Mekke'ye geleceklerini de haber verir.

---

180 İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, I, 187.

181 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 50.

182 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 51.

Abdullah b. Ravâha, büyük olasılıkla Allah Resûlü tarafından Medine'ye mürşit olarak gönderilen Mus'ab b. 'Umeyr'in Medine'deki telkinleri sonucunda İslâm'a girmiştir. Zira Abdullah b. Ravâha, II. Akabe biatından yaklaşık bir yıl önce İslâm davetiyle ilgili haberlerin Medine'de yayıldığı sıralarda İslâm'la tanışmış ve Müslüman olmuştur.[183]

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dini'ne girmesinde Evs ve Hazrec kabîleleri arasında geçmişte yaşanan savaşlar ve akıtılan kanı durdurabilecek lider arayışları dolaylı da olsa etkilidir. Hazreclilerin Allah Resûlü'ne söyledikleri şu ifadeler bu durumu destekler mahiyettedir:[184]

> "Halkımız arasında birbirlerine düşmanlık beslemeyen ve kötülük düşünmeyen hiçbir topluluk yoktur. Biz halkımızı böyle bıraktık. Şimdi tek ümidimiz sensin. Senin sayende Yüce Allah'ın halkımız arasındaki dağınıklığı gidermesini ümit ediyoruz. Biz halkımıza döneceğiz ve halkımızı istediğin dine davet edeceğiz. Davetini kabul ettiğimiz bu dini halkımıza sunacağız. Yüce Allah halkımızı senin etrafında bir araya getirirse senden daha değerli kimse olmaz."

Çalışmanın seyri içerisinde Yahudilerin yakın zamanda ortaya çıkacak peygamberle bir olup Evs ve Hazrec mensuplarını Âd ve Semûd kavimleri gibi tarihten silecekleri yolundaki tehditlerine değinildi. Kuşkusuz Yahudiler tarafından Medinelilere yapılan söz konusu tehditler de yine Abdullah b. Ravâha'nın İslâm davetini kabul etmesinde dolaylı olarak etkilidir.

---

183 eş-Şuvey'ır, *Râidu' şi 'ri'l-cihâdi'l-İslâmî*, s. 6.

184 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 46; İbn Kesîr, *es-Sîratu'n-nebeviyye*, II, 177.

2. II. Akabe Biatı

İslâm Dönemi'nde Abdullah b. Ravâha ismi, II. Akabe Biatı'yla birlikte öne çıkmaktadır. Abdullah b. Ravâha, 622 yılı hac mevsiminde Medine'den gelen heyetle birlikte Allah Resûlü'ne Mekke'de biat eder.

Akabe biatlarının yapıldığı yer Mekke'de Mescid-i Haram'a yaklaşık üç km. uzaklıkta ve Mina hudutları içerisindedir. Hac esnasında şeytan taşlanan Cemerât bölgesinde, 'Cemre-i Akabe' ismiyle anılan büyük şeytanın taşlandığı yere yakın etrafı tepelerle çevrili küçük, kuytu bir vadidir.[185]

Peygamberliğin XIII. yılı (m. 622) hac mevsiminde ikisi kadın yetmiş beş Medineli Mekke'ye gelirler. Medineliler hac görevlerini yerine getirdikten sonra Akabe'de Allah Resûlü ile gizlice buluşurlar.[186] Bu sefer Allah Resûlü'ne amcası Abbas b. Abdulmuttalib (v. 32/653) de eşlik etmektedir. Abbas b. Abdulmuttalib Müslüman olmasa da yeğeninin geleceğini garanti altına alma arzusundadır.[187] Abbas b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nü yarı yolda bırakmayacaklarına dair Medinelilerden söz alır. Medineliler Abbas b. Abdulmuttalib'e, Allah Resûlü'nü koruyacakları yolunda söz verirler ve Allah Resûlü'ne biat ederler. Söz konusu biat İslâm tarihinde II. Akabe Biatı adıyla bilinir.

II. Akabe Biatı'na katılan Medineliler Allah Resûlü'ne her durumda itaat etmeye, güvence verdikleri kimseleri koruduklarını gibi Allah Resûlü'nü de korumaya, yalan söylememeye ve Allah yolunda herhangi bir şeyden korkmamaya söz verirler.[188]

---

185 Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları", *DİA*, İstanbul,1989, II, 211.

186 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 58.

187 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 58.

188 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 59.

Allah Resûlü, II. Akabe Biatı'na katılanlar arasından Medine'yi kendisi adına idare edecek on iki temsilci (nakîb) seçilmesini ister. Böylece her aşiret kendi temsilcisini seçer.

Yakın gelecekte Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicret etme sürecini hızlandıracak olan II. Akabe Biatı'ına katılanlar arasında Abdullah b. Ravâha da vardır. Dahası Abdullah b. Ravâha Allah Resûlü'nün Medine'yi idare etmek için kendisi adına seçilmesini istediği temsilciler (nakîbler) arasındadır.[189] Zira Hâris oğulları aşiretine mensup Hazrecliler Abdullah b. Ravâha'yı kendilerine temsilci seçmişlerdir.[190]

Allah Resûlü, kendisi adına seçilen temsilcilere havarilerin İsa oğlu Meryem karşısında sorumlu oldukları gibi kendilerinin de Allah Resûlü karşısında sorumlu olacakları uyarısında bulunur.[191]

Kuşkusuz Abdullah b. Ravâha'nın geçmişte aldığı kaliteli eğitimin ve ayrıcalıklı yetişme tarzının kendisine kazandırdığı okuma yazma, hitabet, şiir söyleme ve liderlik gibi beceriler, mensubu bulunduğu aşirete temsilci seçilmesinde etkilidir. Zira Arap törelerine göre lider olması beklenen kimsede şiir becerisi, cesaret, el açıklığı ve isabetli görüş gibi özellikler aranmaktadır.[192] Bu bakımdan çalışmanın ileri aşamalarında etraflıca değinileceği üzere Allah Resûlü tarafından Abdullah b. Ravâha'ya Hayber'de seriyye komutanlığı, Bedir Gazvesi'nde Medine emirliği, Hayber Gazvesi sonrasında Hayber tahsildarlığı ve Mu'te Gazvesi'nde ordu komutanlığı gibi önemli görevlere getirilmesinde de yine geçmişte kazandığı söz konusu becerilerin rol oynadığı muhakkaktır.

---

189 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 60.

190 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 235.

191 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 63.

192 eş-Şuvey'ır, *Râidu' şi 'ri'l-cihâdi'l-İslâmî*, s. 34.

Abdullah b. Ravâha'nın inandığı davaya gönülden bağlanmaya ve prensiplerini sonuna kadar savunmaya olan eğilimi de II. Akabe Biatı'nda temsilci seçilmesinde etkilidir. Nitekim II. Akabe Biatı'na tanıklık eden Hazrecli hemşehrisi şair Ka'b b. Mâlik, Medine'de Allah Resûlü'nü temsil edecek isimlere yer verdiği on dört beyitten oluşan derlemede Abdullah b. Ravâha'daki söz konusu özelliğe işaret eder ve şöyle der:[193] (Tavîl)

وَأَيْضاً فَلَا يُعْطِيكَهُ ابْنُ رَوَاحة وَإِخْفَارُهُ مِنْ دُونِهِ السُّمُّ نَاقِعُ

İbn Ravâha da (yaptığı anlaşmaya sadıktır.) Sana bir söz vermiş olmasın (verdiği sözü) onsuz bozmak zehirin ta kendisidir kesin.

Beyitten de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha sözünün eridir ve inandığı değerlerden ödün vermeyecek kadar güçlü bir iradeye sahiptir. Kuşkusuz Abdullah b. Ravâha'nın, Hâris oğulları aşireti mensupları tarafından temsilci seçilmesinde Abdullah b. Ravâha'daki güçlü iradenin de etkili olduğu muhakkaktır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Hazrecli şair Ka'b b. Mâlik, yakın gelecekte Bedir ve Tebük savaşlarına özür beyan etmeden katılmayacak iken Abdullah b. Ravâha şehit düşeceği ana kadar gelişen bütün olaylarda Allah Resûlü ile birlikte hareket edecektir. Zira Ka'b b. Mâlik, belki de Abdullah b. Ravâha'a kadar sağlam dirayete ve güçlü kişiliğe sahip değildir.[194] Ka'b b. Mâlik ismi II. Akabe Biatı'na katılanlar arasında

[193] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 62.

[194] Yûnis, 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, *eş-Şâ'iru'ş-şehîd Abdullah b. Ravâha*, s. 27.

yer almasına[195] rağmen bağlı bulunduğu aşiret mensupları tarafından temsilci seçilmemiş olması da bu durumu destekler mahiyettedir.

Diğer temsilciler gibi Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'ne biat etmek suretiyle üstlendiği sorumluluğun bilincindedir. Abdullah b. Ravâha ve arkadaşları bu bağlamda karşılaştıkları ilk zorlu sınavı verirler. Nitekim Kureyşliler, Medinelilerin gizlice Allah Resûlü'ne biat ettikleri haberini alırlar ve biate katılanları cezalandırmak için takibe koyulurlar. Havarilerin İsa oğlu Meryem karşısında yaptıkları gibi sorumluluk bilinciyle hareket eden Abdullah b. Ravâha ve arkadaşları, II. Akabe Biatı'na katılan Medinelileri bir kişi hariç Kureyşlilerden kaçırmayı başarırlar. Temsilciler arasında yer alan[196] Sa'd b. 'Ubâde (v. 14/635) diğer Medineliler kadar şanslı değildir. Nitekim Sa'd b. 'Ubâde Kureyşliler tarafından ele geçirilir. Kureyşliler, Sa'd b. 'Ubâde'yi bineğinin yularıyla kollarından boynuna bağlarlar ve bu halde Mekke'ye götürürler. Sa'd b. 'Ubâde saçlarından çekilerek yerlerde sürüklenir, kırbaçlanır ve Mekke sokaklarında halka teşhir edilir. Sa'd b. 'Ubâde, Medine'de bir zamanlar yardımına koştuğu Kureyşli bir tüccarın kendisine kefil olması sonucunda özgürlüğüne kavuşur.[197] II. Akabe Biatı'na katılan Medineliler, hac mevsiminin ardından aynı yılın Zilhicce ayında Medine'ye sağ salim ulaşırlar.

Müslümanların hicret edecekleri ve güç kazanacakları bir yer temin ettiklerinin farkına varan Kureyşliler, Müslümanlara uyguladıkları baskıyı daha da artırırlar.[198] İşkence ve baskı gö-

---

195 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 79. Ayrıca bkz.: Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân*, s. 57.

196 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 66.

197 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 67.

198 Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 108.

ren Müslümanların hicret etmelerine vahiy yoluyla izin verilince[199] sahabeden bazıları Medine'ye intikal ederler. Çok geçmeden Allah Resûlü de yol arkadaşı Hz. Ebû Bekir'le birlikte Mekke'den Medine'ye hicret eder. Allah Resûlü aynı yılın Rabîu'l-evvel ayında Medine'ye ulaşır.[200]

3. Kubâ Mescidi'nin İnşası

Kubâ, Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında uğradığı köyün adıdır ve Medine'ye altı mil mesafededir.[201]

Allah Resûlü Kubâ'da bazı rivayetlerde dört[202] bazılarında ise on dört[203] gün kalır. Allah Resûlü bu süre zarfında yol yorgunluğu atmak yerine beraberindekilerle birlikte Kubâ Mescidi'ni inşa eder.[204]

Bu sırada Abdullah b. Ravâha'nın Medine'den kalkıp Allah Resûlü'nü karşılamak için Kubâ'ya kadar geldiği anlaşılmaktadır. Zira Kubâ Mescidi inşa edilirken Abdullah b. Ravâha'nın Müslümanları cesaretlendirmek ve Müslümanların yorgunluklarını hafifletmek amacıyla bazı beyitler okuduğu günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Abdullah b. Ravâha, beyitlerde şöyle der:[205] (Maştûru'r-recez)

أَفْلَحَ مَنْ يُعَالِجُ الْمَسَاجِدا وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِماً وَقَاعِدا

وَلَا يَبِيتُ اللَّيْلَ عَنْهُ رَاقِدا وَمَنْ يُرَى عَنِ الغُبَارِ حَائِدا

---

199 İbn Kesîr, *es-Sîratu'n-nebeviyye*, II, 214.

200 Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 122.

201 Algül, Hüseyin, "Kubâ", *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 298.

202 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 118.

203 el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu manâkıbi'l-Ensâr, 46. (III, 77).

204 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 118.

205 İbn Şubbe, *Ahbâru'l-Medîneti'l-Munevvera*, tsh:, 'Abdulazîz b. Ahmed el-Muşeykıh, dâru'l- 'Uleyyân, Riyad, 1408, I, 55,56.

> Kurtuluştadır mescitlere (olan ihtiyacı) gideren. Hem ayakta hem de oturarak Kur'an okuyan
>
> Ve bütün geceyi yatarak Kur'an okumadan geçirmeyen ve de (mescidin inşası sırasında toza ve toprağa karışmış halde) tozdan sakınır halde görülen.

Allah Resûlü de Abdullah b. Ravâha'nın söylediği beyitlerin sonlarını tekrarlayarak Abdullah b. Ravâha'ya eşlik eder.[206]

Kuşkusuz Abdullah b. Ravâha'nın yorulan Müslümanları şiir yoluyla cesaretlendirme ve yorgunluklarını hafifletme çabası Abdullah b. Ravâha'da var olan kitleleri yönetme becerisine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu durum İslâm'a yeni girmiş olan Abdullah b. Ravâha'nın İslâm inancını katıksız özümsediğinin de bir göstergesidir.

Allah Resûlü'nün de beyitlerin son lafızlarını tekrarlamak suretiyle Abdullah b. Ravâha'ya eşlik etmiş olması beyitlerden duyduğu memnuniyete ve yaşadığı duygu yoğunluğuna delalet ettiği muhakkaktır.

4. Medine'de Allah Resûlü'nü Karşılaması

Allah Resûlü cuma günü Kubâ'dan ayrılır ve Medine'ye hareket eder. Yol üzerinde bulunan Rânûnâ vadisinde ilk Cuma namazını kıldırır.[207] Allah Resûlü Medine'ye ulaştığında Medineli Müslümanlar Allah Resûlü'nü coşkuyla karşılarlar. Müslümanlar Allah Resûlü'nü evlerinde ağırlama şerefine nail olabilmek için birbirleriyle yarışırlar. Bazı kimseler Allah Resûlü'nü taşıyan devenin önünü kesmeye çalışırlarken bazıları da kendilerine konuk olmaya razı etmek için Allah Resûlü'ne ısrar ederler. Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'nü ağırlama şerefine nail olabilmek için uğraş verenler arasındadır. Allah Resûlü'nü

---

206 İbn Şubbe, *Ahbâru'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 55,56.

207 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi,* II, 118.

taşıyan deve, Hazrec kabîlesinden Hâris oğulları aşiretine ait evlerin hizasına geldiğinde Abdullah b. Ravâha, Hârice b. Zeyd (v. 100/718), Sa'd b. Rabî' (v. 3/625) ve Hâris oğullarından bazı kimseler Allah Resûlü'nün kendilerine konuk olmasını isterler. Abdullah b. Ravâha ve beraberindekiler Allah Resûlü'ne şöyle derler:[208]

> "Ey Allah'ın Resûlü! Bize buyur! Sayıca çoğuz, mal ve silah bakımından hazırız. Düşmanlarına karşı seni koruyup savunacak güç ve kuvvete sahibiz."
>
> Allah Resûlü, "Devenin yolunu açınız! Zira deveye nereye çökeceği emredilmiştir" [209]

buyurarak Abdullah b. Ravâha ve arkadaşlarından devenin yolunu açmalarını ister.

Nihayet deve Neccâroğullarından iki yetime ait bir arsaya kısa süreliğine çöker ve sonrasında ayağa kalkar. Biraz yürüdükten sonra tekrar geri gelir ve aynı yere çöker. Arsa Hâlid Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye (v. 49/669) ait evin yakınındadır. Allah Resûlü Hâlid Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye konuk olur. Akabinde Allah Resûlü devenin çöktüğü arsayı satın alır. Arsaya Mescid-i Şerîf ve Allah Resûlü'nün ikamet etmesi için odalar inşa edilir.[210]

Allah Resûlü Medine'ye yerleştikten beş ay sonra[211] uzun yıllar aralarında savaşların yaşandığı Evs ve Hazrec kabîlelerinin İslâm'da kardeş olduklarını ilan eder ve her iki kabîle bireylerine 'Ensâr' adı verilmesini uygun bulur.[212] Böylece iki kabîle

---

208 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 119.

209 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 119.

210 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 119, 120.

211 en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, s. 34.

212 İbn Kesîr, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, I, 306.

arasındaki geçmişten gelen ezelî düşmanlık sona erer. Yine Allah Resûlü Muhâcirlerle Ensârı da karşılıklı kardeş ilan eder. Bu arada Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha ile Mekke'li Muhâcir Mikdad b. el-Esved'i (v. 33/653) kardeş yapar.[213]

5. İslâm'ı Savunması

Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün Medine'ye yerleşmesinden sonra İslâm Dini'ni en çok savunan ve yayılması için çaba gösteren Ensâr arasında yerini almıştır.[214] Abdullah b. Ravâha bu amaçla Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye ve Umretu'l-Kazâ seferlerine katılmıştır. Abdullah b. Ravâha, söz konusu savaşlarda savaşa ilk giren ve savaş meydanını son terk eden[215] sahabe olarak şöhret bulmuştur.

5.1. Bedir Gazvesi

Bedir, Medine'nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasabanın adıdır.[216]

Abdullah b. Ravâha, Bedir Gazvesi'ne Hazrec kabîlesinin Hârisoğulları kolundan katılan sahabe arasındadır.[217] Abdullah b. Ravâha, aynı zamanda Bedir Gazvesi'nde komutandır.[218]

---

213 el-'Askalânî, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, VI, 138. Ayrıca bkz.: el-Asbahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdillah, Ahmed b. İshâk b. Mehrân, *Ma'rifetu's-sahâbe*, thk.. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî, Dâru'l-Vatan, Riyad, ts., V, 2552.

214 Hâlid, Hâlid Muhammed, *Ricâlun havle'r-Rasûl*, s. 206.

215 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, III, 236.

216 Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", *DİA*, İstanbul,1992, II, 325.

217 el-Vâkıdî, Ebu Abdillah Muhammed b. 'Umar, *Kitâbu'l-mağâzî*, thk.: Marsden Jones, Oxford University Press, London, 1966, I, 165.

218 Bâ Şumeyyil, Muhammed Ahmed, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Bedrini'l-kubrâ*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1985, I. 225.

Abdullah b. Ravâha, Bedir Gazvesi'nde dört farklı tablo sergilemektedir. Nitekim Abdullah b. Ravâha, savaş öncesinde Allah Resûlü'nü teselli etmekte, savaş sırasında ilk öne çıkanlar arasında yer almakta, savaş sonrasında savaşın Müslümanlar lehine sona erdiği bilgisini Medine'ye ulaştırmakta ve Kureyşli esirlerin akıbetini karara bağlayacak yüksek istişare kurulu arasında yer almaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından Bedir savaşı'na kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Bedir Gazvesi, Allah Resûlü ile Mekkeli müşrikler arasında yaşanan ilk savaş olup 17 Ramazan (14 Mart 624) cuma günü meydana gelmiştir.[219]

Aslında sulhu savaşa tercih eden ve orduların çarpışmak üzere karşı karşıya geldiği durumlarda bile her defasında düşman tarafı sulh yapmaya çağıran Allah Resûlü, Bedir'de başka çare kalmayınca savaşmak zorunda kalmıştır. Şöyle ki:

Hicretten önce müşriklerin düşmanca tavırları ve saldırıları karşısında tahammül sınırlarını zorlayan Müslümanlar müşriklere karşılık vermek için Allah Resûlü'nden defalarca izin istemişler ancak Allah Resûlü bununla emrolunmadık buyurarak güç kullanmaya müsaade etmemiştir. Nihayet Hicretin ikinci yılı başlarında[220] Allah Resûlü'ne vahiy yoluyla meşru müdafaa hakkı olan savaş izni bildirilmiştir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[221]

> «Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihâd için izin verildi. Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter. Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı

---

219 Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", *DİA*, İstanbul,1992, II, 326.

220 Ebû Şuhbe Muhammed b. Muhammed, *es-Sîratu'n-Nebeviyye fî dav'i'l-Kur'âni ve's-Sunneh*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992, II, 75.

221 Hac, 22/ 39-40.

> yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah, kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.»

Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicret etmesiyle birlikte Medine'deki gelişmeleri takip eden Kureyşliler, Müslümanların Medine'de güç ve kuvvet kazanmaları karşısında rahatsızdırlar. Hicret hadisesinin üzerinden on sekiz ay geçmiş olmasına rağmen Mekkeliler İslâm'a ve Allah Resûlü'ne olan düşmanlıklarından vazgeçmezler. Kureyşliler, İslâm varlığına son vermek için Medine'deki Yahudilerle, Müşrik Araplarla ve münafıklarla irtibat halindedirler. Kureyşliler Allah Resûlü'ne karşı Medine'deki Yahudilerden, Müşrik Araplardan ve münafıklardan kendileriyle iş birliği yapmalarını istemektedirler. Kureyşlilerin Müslümanlara karşı düşmanlıkları ve tehditleri Medine'de de fiilî saldırılara dönüşür. Söz gelimi Kureyşlilere ait küçük bir çete, Medine'nin dış mahallelerine ve bir meraya saldırı düzenlerler. Çete elemanları karşılaştıkları Müslümanları kılıçtan geçirirler ve sürüleri yağmalarlar. Allah Resûlü birkaç ay sonra Kureyşlilerin faaliyetleri hakkında bilgi toplamak amacıyla etrafa küçük bir grup gönderir. Kureyşliler Allah Resûlü tarafından gönderilen grupla karşılaşır ve aralarında çatışma çıkar. Çatışmada bir Kureyşli öldürülür. Kureyşliler bu hadiseyi de bahane ederek Allah Resûlü'ne savaş açmaya hazırlanırlar. Bu amaçla Mekke reislerinden Ebû Süfyân'a (v. 30/652) ait büyük bir ticaret kervanı Suriye'ye gönderilir. Elde edilecek kazançla Müslümanlara karşı savaş başlatılacaktır. Ebû Süfyân'ın kervanında Mekke halkından hemen herkese ait ticaret malları vardır. Allah Resûlü, Kureyşlilerin körüklediği düşmanlık ve başlattığı savaş hazırlıkları sebebiyle kervana

müdahale etmeye karar verir. Kaldı ki kervandaki malların ekseriyetini Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhâcirlerin zorunlu olarak geride bıraktıkları mallar teşkil etmektedir.

Ebû Süfyân, Müslümanların kervanı takip ettikleri haberini alır ve Mekke'den destek kuvvet ister. Haberi alan Kureyşliler harekete geçerler. Kureyş eşrafından kimse geride kalmaz.[222] Yüz atlı, yedi yüz develi ve kalanı piyade olmak üzere bin kişiden oluşan Mekke ordusu Bedir'e gelir ve subaşını tutar. Müslüman ordusu ise toplam üçüyüz kişiden ibarettir. Müslüman ordusunda binek olarak sadece üç at ve yetmiş deve bulunmaktadır. Müslümanlar Mekke'den büyük bir ordu çıktığı haberini alırlar. Allah Resûlü sahabe ile istişare yapar ve istişare sonucunda düşmanla karşıkarşıya gelme kararı alır. Zira bu aşamadan sonra geri dönmek Müşrikleri ve Yahudileri cesaretlendirecektir. Allah Resûlü alınan karar sonrasında sahabeye şöyle buyurur:[223]

> "Allah'ın bereketiyle yola koyulunuz ve ümit var olunuz. Zira Yüce Allah bana iki gruptan birini vaadetti.[224] Allah'a yemin olsun ki sanki şu an onların yenilgilerini görüyorum."

Allah Resûlü gerekli tedbirleri alır ve geceyi Rabbine dua ederek geçirir. Ertesi sabah Allah Resûlü bir ara uykuya dalar.

---

222 el-Bûtî, Muhammed Sa'îd Ramadan, *Fıkhu's-sîrah*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1980, s. 214.

223 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 49.

224 Allah Resûlü 'İki grup' ifadesiyle aralarında Ebû Süfyân ve Ebû 'Amr b. el-'Âs'ın bulunduğu Kureyş ticaret kervanı ile Ebû Cehil'in harekete geçirdiği grubu kasteder. Bkz.: Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XI, 40.; Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 140.

Yüce Allah, Allah Resûlü'ne düşmanlardan bir kısmını uykusunda gösterir. Allah Resûlü uyandığında ürker ve Yüce Allah'a dua eder. Allah Resûlü duasında şöyle buyurur:[225]

> "Allahım bu (müşrik) topluluğu bana karşı galip kılarsan şirk galebe çalmış olacak ve dinin ortadan kalkacak."

Bu sırada Abdullah b. Ravâha Allah Resûlü ile birliktedir. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne vaad edilen zaferin gerçekleşeceğine inanmaktadır. Abdullah b. Ravâha, Hz. Ebû Bekir ile birlikte Allah Resûlü'nü teselli etmeye ve tedirginliğini gidermeye çalışır. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne Yüce Allah'ın kendi dinine yardım eden kula mutlaka yardım edeceği yolundaki ayeti hatırlatır ve şöyle der:[226]

> "Ey Allah'ın Resûlü, kuşkusuz Allah Resûlü, kendisine öneride bulunulmaktan daha yücedir ve Allah'ı en iyi bilendir. Ancak size şu hususu hatırlatıyorum: Yüce Allah, sana vaadedileni istemenden daha ulu ve şanı yücedir."

Allah Resûlü ise Yüce Allah'ın vaadine muhalefet etmesinin söz konusu olmadığına ancak zafer kazanmak için de Allah'a dua edilmesi gerektiğine vurgu yapar ve şöyle buyurur:[227]

> "Yüce Allah'tan vaadini gerçekleştirmesini istemeyeyim mi? Kuşkusuz Yüce Allah vaadine muhalefet etmez."

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha en zor anlarda bile Allah Resûlü'nün yanındadır ve Allah Resûlü'nü teselli etmektedir. Yine Abdullah b. Ravâha, en zor anlarda dahi Rabbine

---

225 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 67.

226 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 67.

227 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 67.

teslimiyet örneği sergilemekte ve Yüce Allah'ın inananları zafere ulaştıracağına katıksız inanmaktadır.

Savaş pozisyonu alındığında Abdullah b. Ravâha yine ön plândadır. Araplarda adet olduğu üzere savaş karşılıklı mübareze şeklinde başlar. Kureyşlilerden 'Utbe (v. 2/624), Şeybe (v. 2/624) ve el-Velîd (v. 2/624) isminde üç genç mübareze için öne çıkarlar. Kureyşli üç genç Müslümanların safından kendileriyle mübareze edebilecek üç kişinin öne çıkmasını isterler. Abdullah b. Ravâha için beklenen an gelmiştir. Abdullah b. Ravâha, el-Hâris'in oğullarından 'Avf ve Mu'avvaz[228] adındaki iki genç ile birlikte öne atılır. Ancak müşrikler savaşı kendi soylarından ve kendilerine denk gelebilecek kimselerle başlatmak istemektedirler. Müşriklerin tellalı öne çıkar ve 'Ey Muhammed! Bize kendi halkımızdan denk kimseler gönder' diyerek Allah Resûlü'nden Kureyş asıllı Müslüman savaşçılar göndermesini ister. Allah Resûlü de müşriklerle yapılacak ilk savaşa Ensâr yerine Kureyşli Muhâcirlerle başlanmasını uygun bulur. Allah Resûlü, Hamza b. Abdilmuttalib (v. 3/625), Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661) ve 'Ubeyde b. el-Hâris'e (v. 2/624) mübareze için öne çıkmalarını emreder. Hamza b. Abdilmuttalib ve Ali b. Ebî Tâlib ilk hamlede hasımlarını yere sererler. Ardından genel hamle başlar. Kureyşin elebaşları teker teker yere düşerler. Ebû Cehil (v. 2/624) de öldürülenler arasındadır. Kureyş arkasında yetmiş ölü ve yetmiş esir bırakarak savaş meydanından kaçar. Müslümanlar ise on dört şehit vermişlerdir. Allah Resûlü burada da insanlık görevini yapar ve Kureyş'in geride bıraktığı yetmiş ölüyü bir kuyuya defnettirir.

---

[228] Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 146.

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha Bedir Gazvesi'nde cesaret örneği sergilemiş ve savaş pozisyonu alındığında müşriklerle mübarezeye girişmek için ilk öne çıkanlar arasında yerini almıştır.

Savaş sona erdiğinde Abdullah b. Ravâha, Zeyd b. Hârise (v. 8/629) ile birlikte zafer haberini Medine'ye ulaştırma görevini de üstlenir. Nitekim Allah Resûlü, Yüce Allah tarafından Müslümanlara bahşedilen zafer müjdesini Medinelilere ulaştırmak üzere Abdullah b. Ravâha'yı Medine'nin yukarı bölgelerine, Zeyd b. Hârise'yi de alt bölgelere gönderir. Abdullah b. Ravâha Medine'ye ulaştığında Ensârın evlerini teker teker dolaşır ve zafer müjdesini halka duyurur. Abdullah b. Ravâha halka şöyle seslenir:[229]

> "Ey Ensâr ahalisi müjdeler olsun ki, Allah Resûlü selamettedir. Müşriklerden ölüler ve esirler vardır."

Abdullah b. Ravâha ve Zeyd b. Hârise tarafından Medine'ye ulaştırılan müjdeli haberler Medine'de coşkuyla karşılanır.

Allah Resûlü Bedir'de üç gün kaldıktan sonra esirlerle birlikte[230] sahabe eşliğinde Medine'ye hareket eder. Allah Resûlü, Ramazan ayının yirmi ikinci günü el-Vedâ' tepesinden geçerek Medine'ye ulaşır.[231]

Müslümanlar Bedir savaşı sonrasında büyük moral kazanırlar. Zira Bedir savaşı, küfür karşısında kazanılan ilk zafer olması sebebiyle Müslümanlar açısından önemlidir. Bu bakım-

---

229 el-Makrîzî, Takiyyu'd-dîn Ahmed b. Ali b. Abdulkâdir b. Muhammed, *İmtâ'u'l-esmâ'*, thk.: Muhammed b. Abdulhamdîd en-Numeysî, dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1999, I, 117.

230 Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 148, 149.

231 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 117.

dan Allah Resûlü'nün, Medine halkına küfür karşısında kazanılan ilk zafer haberini ulaştırmak için hitabet yönüyle de güçlü olan Abdullah b. Ravâha'yı özellikle seçmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Bedir esirleri Medine'ye getirildiğinde Allah Resûlü esirlerin akıbetlerini görüşmek üzere sahabenin ileri gelenlerinden ve ordu komutanlarından yüksek istişare heyeti oluşturur.[232] Heyette Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman (v. 34/656), Hz. Ali ve Abdullah b. Ravâha da vardır.[233]

İstişare heyeti esirlerin akıbeti konusunda iki farklı görüş ortaya koyarlar.

Hz. Ebû Bekir'in başını çektiği birinci grup, esirlere merhametli yaklaşılması ve haklarında verilecek hükmün ertelenmesini ister. Hz. Ebû Bekir, esirlerin ileride tövbe edebilecekleri ihtimalini gerekçe göstermekte ve esirlere iyi davranılmasını istemektedir. Yine Hz. Ebû Bekir, esirlerin Allah Resûlü ile aynı kavme mensup olduklarından esirler hakkında verilecek hükmü ertelemenin uygun düşeceğini öne sürmektedir.[234]

Hz. Ömer'in başını çektiği ikinci grup ise esirlerin toptan yok edilmeleri taraftarıdır. Hz. Ömer, esirlerin toptan yok edilmeleri yolundaki düşünceye gerekçe olarak Kureyşlilerin Allah Resûlü'nü yurdundan etmelerini ve dini yalanlamalarını öne sürer. Abdullah b. Ravâha da ikinci görüşü benimseyenler arasındadır. Abdullah b. Ravâha, esirlerin odunu bol bir vadiye atılmalarını ve vadinin ateşe verilmesini talep eder.[235]

---

232 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Bedrini'l-kubrâ*, I, 225.

233 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Bedrini'l-kubrâ*, I, 225.

234 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Bedrini'l-kubrâ*, I, 225.

235 İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, V, 163

Allah Resûlü her iki görüşü de dinledikten sonra orta yolu seçer ve esirlerden fidye karşılığında serbest bırakılmaları veya kılıçtan geçirilmeleri arasında seçim yapmalarını ister.[236] Esirler fidye karşılığında serbest bırakılma seçeneğini yeğlerler. Akabinde her iki grubun görüşlerini destekleyen Enfâl suresindeki şu ayet nazil olur:[237]

> «Hiçbir peygamberin, yeryüzünde ağır basmadıkça (kâfirler karşısında ezici bir üstünlük sağlamadıkça), esirlerinin olması doğru değildir. Siz dünya varlığını istiyorsunuz. Allah ise ahireti kazanmanızı istiyor. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.»

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha, Bedir savaşında Allah Resûlü'ne olan bağlılığı, savaşçı kimliği, hitabet yönü ve Allah Resûlü'nü savunma içgüdüsüyle sergilediği davranış biçimiyle ön plana çıkmaktadır. Nitekim Abdullah b. Ravâha, Yüce Allah'ın inananları düşman karşısında zafere ulaştıracağına katıksız inandığından ve Allah Resûlü'ne olan bağlılığından savaş başlamadan hemen önce sayıca üstün olan düşman karşısında Allah Resûlü'nü teselli etme cihetine gitmektedir. Savaş mübareze şeklinde başladığında ise Abdullah b. Ravâha, Müslümanların safından öne çıkan ilk üç savaşçı arasındadır. Savaş Müslümanların lehine zaferle sona erdiğinde Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'yı güçlü hitabet becerisi ve Allah Resûlü'nün güvenini kazanmış olması sebebiyle Medine halkına zafer müjdesini vermek üzere Medine'ye göndermektedir. Abdullah b. Ravâha'nın savaşçı kimliği ve Allah Resûlü'nü savunma içgüdüsüyle sergilemekte olduğu tavrı esirlerin akıbeti konusunda yapılan istişare toplantısında da kendini göstermektedir. Nitekim olaylara savaşçı gözüyle bakan Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nü yurdundan eden ve

---

236 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Bedrini'l-kubrâ*, I, 226.

237 Enfâl 8/ 67.

vahye inanmayan müşriklerin yakılması teklifini öne sürmektedir.

5.2. Uhud Gazvesi

Uhud, Medine'nin kuzeyinde Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık beş km. mesafede bir dağın adıdır.[238] Söz konusu dağın eteklerinde Müslümanlarla müşrikler arasında 'Uhud savaşı' adıyla bilinen ikinci büyük savaş (7 Şevval 3/ 23 Mart 625) yaşanmıştır.[239]

Uhud Gazvesi, müşriklerin Bedir'de uğradıkları yenilginin intikamını almak istemeleri sebebiyle meydana gelmiştir. Başlangıçta Müslümanlar müşrikleri bozguna uğratmışlar ancak Allah Resûlü'nün emirlerine uymayan bazı okçuların bulundukları yeri terk etmeleri sebebiyle savaş Müslümanların hezimetiyle sonuçlanmıştır. Müslümanlar, aralarında Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in de bulunduğu yetmiş dört şehit vermişlerdir.[240]

Abdullah b. Ravâha, Uhud Gazvesi'ne katılmış[241] ve Müslümanların zafer elde etmesi için büyük uğraşlar vermiştir.[242] Ne var ki ulaşılan kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın Uhud Gazvesi'nde üstlendiği rol hakkında etraflı bilgiye rastlanmamaktadır. Abdullah b. Ravâha, daha çok el-Hâris oğulları aşiretine mensup kadınları Uhud Gazvesi sırasında şehit düşen

---

238 Hamîdullah Muhammed vd., "Uhud Gazvesi", *DİA*, İstanbul, 2012, XXXXII, 54.

239 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 208.

240 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 300.

241 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 235. Ayrıca bkz.: en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, s. 397; İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, III, 487; İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir*, thk.: Me'mûn es-Sağarcî, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1986, XII, 148.

242 el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981, s. 85.

Hamza b. Abdulmuttalib'e ağlamaları ve ardından ağıt yakmaları için bir araya toplamakla ön plana çıkmaktadır. Abdullah b. Ravâha, Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği mersiye ile de meşhurdur. Şöyle ki:

Savaşın sona ermesiyle birlikte Ensâr Medine'ye döner ve şehit düşenlerin ardından ağıtlar yakarak ağlamaya koyulur. Her aile şehit düşen yakınlarına ağlamakla ve ağıtlar yakmakla meşguldür. Bu sırada Allah Resûlü, amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından ağlayan kimse göremez ve duygularına hâkim olamaz. Allah Resûlü "Ama Hamza'ya ağlayan kimseler yok" buyurur ve oracıkta gözyaşlarına boğulur.[243] Bunun üzerine Mu'âz b. Cebel (v. 17/638), Selime oğulları, Abdullah b. Ravâha da el-Hâris oğulları aşiretlerine mensup kadınları Hamza b. Abdulmuttalib'e ağlamaları ve ağıt yakmaları için bir araya toplarlar.[244] Ensâr kadınları gece yarılarına kadar Hamza b. Abdulmuttalib'e ağlarlar. Allah Resûlü Ensâr kadınlarına "Allah sizden ve çocuklarınızdan razı olsun." buyurur. Allah Resûlü, kadınlardan artık evlerine dönmelerini ister. Allah Resûlü bu hadiseden sonra ölünün ardından yüksek sesle ağıt yakılarak ağlanmasını yasaklar.[245]

Abdullah b. Ravâha da Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından on altı beyitten oluşan bir mersiye okur. Abdullah b. Ravâha mersiyeye şu beyitlerle başlar:[246] (Vâfir)

بَكَتْ عَيْنِي وَحُقَّ لَهَا بُكَاهَا وَمَا يُغْنِي الْبُكَاءُ وَلَا الْعَوِيلُ

عَلَى أَسَدِ الْإِلَهِ غَدَاةَ قَالُوا أَحَمْزَةُ ذَاكُمُ الرَّجُلُ الْقَتِيلُ

---

243 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 62.

244 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 317.

245 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 317.

246 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 140. Ayrıca bkz.: el-Burrî, Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdillah b. Mûsâ, *el-Cevhera fi nesebi'n-Nebiyy sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve eshâbihi'l-'aşera*, tlk.: Muhammed Altuncî, Dâru'r-Rifâ'î, Riyad, 1983, IX, 8.

> Ağladı gözüm. Hak oldu ona ağlamak. (Gel gör) ne gözyaşı fayda ediyor ne de ağıt
>
> Allah'ın aslanına. "Şu maktül adam Hamza mı?" dedikleri (günün) sabahında.

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha, Uhud Gazvesi'nde de Allah Resûlü'ne eşlik etmektedir ve acılı günde Allah Resûlü'nün üzüntüsüne ortaktır. Abdullah b. Ravâha, el-Hâris oğulları aşiretine mensup kadınları bir araya toplayarak Hamza b. Abdulmuttalib'e ağlamalarını sağlamakla kalmamış aynı zamanda yaşadığı duygu yoğunluğunu beyitlere de yansıtmıştır. Abdullah b. Ravâha'ın, söz konusu beyitlerle Allah Resûlü'ne ve Müslümanlara moral vermeyi amaçladığı muhakkaktır.

5.3. Medine Emirliği

Uhud Gazvesi sona erdiğinde müşrikler savaş bölgesinden ayrılmak üzere iken Ebû Süfyân yüksek sesle bağırır ve Müslümanlara şöyle der:[247]

> "Gelecek yıl sizinle tekrar karşı karşıya gelmek ve dövüşmek için Bedru's-Safrâ'da[248] randevulaşıyoruz."

Allah Resûlü, Ömer b. Hattâb'dan Ebû Süfyân'a cevap vermesini ister. Ömer b. Hattâb da "Evet. İnşallah" diyerek Ebû Süfyân'a karşılık verir. Böylece her iki taraf ertesi yıl karşılaşmak üzere ayrılırlar.

---

[247] el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 384.

[248] 'Bedru's-Safrâ' Bedir savaşının yaşandığı bölgede yer alan Safrâ vadisinin adıdır. Araplar söz konusu vadide Zilk'ade ayının birinden sekizine kadar Pazar yeri kurmakta ve farklı münasebetlerle bir araya gelmekte idiler. Bkz.: el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 384; Yemânî, Muhammed 'Abduh, *Bedru'l-kubrâ el-Medînetu'l-Munavvara*, Silsiletu Kitâbi'l-Mecelleti'l-'Arabiyye, Riyad, 1431, s. 18.

Ertesi yıl randevu vakti gelip çattığında Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'ya Medine emirliğini teslim eder[249] ve Ebû Süfyân (v. 20/642) komutasındaki müşriklerin ordusuyla karşılaşmak üzere Bedru's-Safrâ'ya gider. Allah Resûlü sekiz gün boyunca Ebû Süfyân'ı ve komutasındaki orduyu bekler. Ebû Süfyân iki bin kişilik ordusuyla Mekke'den yola koyulur. Ebû Süfyân, 'Mecenne'[250] denilen bölgeye ulaştığında o yılın kıtlık yılı olması sebebiyle Müslümanlarla karşı karşıya gelmek için yeterli güçleri bulunmadığını bahane ederek Mekke'ye geri dönme kararı alır.

Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün Medine'de bulunmadığı on altı gün boyunca Medine emirliğini yürütür.[251] Abdullah b. Ravâha, Ebû Süfyân komutasındaki ordunun Mekke'ye geri dönmesi üzerine Ebû Süfyân'ı beyitlerle hicveder. Abdullah b. Ravâha, altı beyitten oluşan hicve şu ifadelerle başlar:[252]

وَعَدْنَا أَبَا سُفْيَانَ وَعْداً فَلَمْ نَجِدْ لِمِيعَادِهِ صِدْقاً وَمَا كَانَ وَفِيا

> Ebû Süfyân'a randevu verdik ama randevusuna (uymada) samimiyet bulmadık biz onda. Vefalı değildi (verdiği söze).

Kuşkusuz Allah Resûlü sefere çıkarken Medine'de Abdullah b. Ravâha'yı yerine vekil bırakması Abdullah b. Ravâha'ya olan güveninin bir göstergesidir. Yine bu durum Abdullah b. Ravâha'daki yöneticilik kabiliyetinin Allah Resûlü tarafından da tescili anlamına gelmektedir.

---

[249] el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 193.

[250] 'Mecenne' Mekke'ye birkaç mil uzaklıkta bir mevki ismidir. Bkz.: el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, V, 59\58.

[251] el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 384.

[252] en-Nuveyrî, Şihâbu'd-dîn Ahmed b. Abdu'l-Vehhâb, *Nihâyetu'l-ereb fî funûni'l-edeb*, Thk.: Mufîd Kumeyha vd., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2004, XVII, 112.

5.4. Benî Mustalik Gazvesi

Mustalik oğulları, Huza'a kabîlesinin bir kolu olup Mekke'den Medine'ye yaklaşık doksan mil uzaklıktaki Kudeyd bölgesini yurt edinmiş bir Arap kabîlesidir.[253]

Kureyş kabîlesi, bütün müttefiklerini harekete geçirir ve Hendek Gazvesi için hazırlıklara başlar. Bu sırada Mustalik oğulları'nın reisi Hâris b. Ebû Dırâr (v. …/…), 'Mureysî'[254] suyunun başında karargâh kurar ve çevredeki kabîleleri de Müslümanlara karşı kışkırtarak asker toplamaya koyulur. Bu durumdan haberdar olan Allah Resûlü, 2 Şâban 5/27 Aralık 626 tarihinde otuzu süvari olmak üzere yedi yüz kişilik bir ordu ile Benî Mustalik Gazvesi'ne çıkar.[255] İslâm ordusu Mureysî' suyunun bulunduğu bölgeye ulaştığında müşriklerin Müslüman olmayı reddetmeleri üzerine savaş başlar ve Müslümanların zaferiyle sonuçlanır.

Abdullah b. Ravâha Benî Mustalik Gazvesi'ne katılanlar arasındadır.[256] Hal böyle olmakla birlikte ulaşılan kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'nın Benî Mustalik Gazvesi'nde üstlendiği rol hakkında etraflı bilgiye rastlanmamaktadır.

Savaşın sona ermesiyle birlikte Abdullah b. Ravâha, Câbir b. Abdullah'la beraber Medine'ye dönmek üzere yola koyulur. el-'Akîk vadisi'ne ulaştıklarında Müslüman savaşçıların yol yorgunluğu sebebiyle uykuya daldıklarını görürler. Abdullah b. Ravâha yola devam etmek ister ve arkadaşından ayrılır. Abdullah b. Ravâha, sabah vakti girmeden Medine'ye ulaşır ve doğruca evine gider. Evde eşiyle birlikte uyumakta olan uzun

---

253 Önkal, Ahmet, "Mustalik", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI, 360.

254 Mureysî', Mustalik oğulları'na ait su kaynağının adıdır. Bkz: en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb*, XVII, 118.

255 Önkal, Ahmet, "Mustalik", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI, 361.

256 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 219.

boylu bir şahıs görür. Şahsın yabancı olduğunu düşünen Abdullah b. Ravâha, her ikisini de kılıçtan geçirmeye niyetlenir ve bu amaçla hemen kılıcını kınından çıkarır. Son anda işin aslını öğrenme düşüncesi aklına düşer ve eşini ayağıyla dürterek uyandırır. Olup bitene anlam veremeyen eşi uyku sarhoşluğuyla çığlık atar. Abdullah b. Ravâha eşine "Ben Abdullah'ım. Ya bu kim?" diye sorar. Eşi yanında bulunan şahsın Ruhayle adındaki kadın hizmetçi olduğunu söyler. Abdullah b. Ravâha'nın eşi savaşçıların evlerine dönmek üzere yola koyuldukları haberini aldığını ve bu yüzden Ruhayle'yi saçını taraması için eve davet ettiğini ancak vakit geç olunca geceyi burada geçirmesine izin verdiğini sözlerine ekler.[257]

Abdullah b. Ravâha, evde karşılaştığı bu durumu Allah Resûlü'ne arz etmek ve ne yapması gerektiği hususunda görüşüne başvurmak ister. Abdullah b. Ravâha ertesi sabah erken vakitte Allah Resûlü'nün geçeceği güzergâha gider ve orada bekler. Allah Resûlü sahabe eşliğinde güzergâha ulaştığında Abdullah b. Ravâha olanları anlatır. Abdullah b. Ravâha'yı sonuna kadar dinleyen Allah Resûlü, "Gece vakti kadınların kapısını çalmayınız" buyurarak bu bağlamda ilk defa bir yasak koyar.[258]

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha Benî Mustalik Gazvesi'ne katılmış ve dönüşte yaşadığı olay sebebiyle bütün Müslümanları bağlayıcı bir yasak konulmasına sebep olmuştur.

Benî Mustalik Gazvesi ile ilgili olarak şu hususu da belirtmek gerekir ki, münafıklar dönüş yolunda Allah Resûlü'nün eşi Hz. Âişe validemize iftirada bulunurlar. Hz. Âişe validemiz yolda gerdanlığını düşürmüş ve gerdanlığı aramaya koyulmuştur. Bu sırada kervan Hz. Âişe validemizin geride kaldığını

---

257 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 219.

258 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 220.

fark etmemiş ve oradan uzaklaşmıştır. Safvân b. el-Mu'attal (v. 19/640) adında bir sahabe Hz. Âişe validemize rastlar ve Hz. Âişe validemizi devesine alarak kervana yetiştirir. Bu durumu fırsat bilen Münafıklar yaşanan olayı dillerine dolarlar.[259] Münafıklar Allah Resûlü, Hz. Âişe ve Müslümanlar hakkında incitici sözler söylerler.[260] Nihayet Hz. Âişe validemizin temiz olduğuna dair ayetler iner ve 'ifk hadisesi' diye bilinen iftira, vahiy yoluyla açık bir bühtan olarak nitelenir.[261]

Münafıklar tarafından uydurulan iftiraların yaygınlaştığı bir sırada şair Hassân b. Sâbit, Safvân b. el-Mu'attal ve kavmi hakkında hiciv içerikli beyitler söyler. Safvân b. el-Mu'attal, Hassân b. Sâbit'e gider ve beyitlern gerçekleri yansıtmadığını belirtir. Safvân b. el-Mu'attal, Hassân b. Sâbit'i kılıç darbesiyle yaralar.[262] Bu sırada Abdullah b. Ravâha'nın anne tarafından kardeşi olan Sâbit b. Kays olay yerindedir ve yaşananlara tanıktır. Sâbit b. Kays, Safvân b. el-Mu'attal'ın üzerine yürür ve bir iple ellerini boynuna dolar. Sâbit b. Kays, Safvân b. el-Mu'attal'ı bu halde Hâris oğulları aşiretinin bulunduğu mahalleye götürür. Yolda Abdullah b. Ravâha'ya rastlarlar. Abdullah b. Ravâha, kardeşine Allah Resûlü'nün bu işten haberdar olup olmadığını sorar. Sâbit b. Kays, Allah Resûlü'nün bu durumdan haberdar olmadığını söyleyince Abdullah b. Ravâha, kardeşinden Safvân b. el-Mu'attal'ı serbest bırakmasını ister. Sâbit b. Kays da Safvân b. el-Mu'attal'ı serbest bırakır. Abdullah b. Ravâha ve kardeşi yaşananları Allah Resûlü'ne aktarırlar. Durumdan haberdar olan Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit'le Safvân b. el-Mu'attal'ı huzuruna çağırır ve onları barıştırır.[263]

---

259 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 294, 295.

260 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 297.

261 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 297.

262 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 304.

263 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 304, 305.

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha, iki sahabe arasında yaşanan tatsız olayın üzerine soğukkanlılıkla gitmiş ve olay büyümeden Allah Resûlü'ne intikal etmesini sağlamıştır. Böylece Abdullah b. Ravâha, Müslümanlar arasında doğması muhtemel bir fitneye engel olmuştur.

Yine Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün yaşanan olaydan haberdar edilip edilmediğini sorgulamaktadır. Kuşkusuz bu durum, Abdullah b. Ravâha'daki Allah Resûlü'ne olan sadakat boyutuna ve yaşanan her olay karşısında Allah Resûlü'nün bilgisi dâhilinde hareket etme arzusuna işaret etmektedir.

5.5. Hendek Gazvesi

Hendek Gazvesi, Müslümanlarla Mekkeli müşrikler ve müttefikleri arasında 07 Şevval 5/ 01 Mart 627'de başlayıp 01 Zilkade 5/ 24 Mart 627'de sona eren savaşın adıdır.[264] Söz konusu savaş, İran asıllı sahabe Selmân-ı Fârisî'nin (v. 36/656) Allah Resûlü'ne sunduğu öneri üzerine Medine etrafına hendek kazılması sebebiyle 'Hendek Gazvesi' adıyla şöhret bulmuştur.[265]

Çalışmanın seyri içerisinde Uhud Gazvesi'inin Mekkeliler lehine ve Müslümanlar aleyhine sonuçlandığına değinildi. Mekkeliler, Uhud Gazvesi'inin Müslümanlar aleyhine sonuçlanmasına rağmen rahat değildirler. Zira İslâm Dini, Arap kabîleleri arasında yayılmakta ve Mekkeliler bu duruma engel olamamaktadırlar. Dahası Müslümanlar, ticaret yollarını kontrol altına almışlar ve Allah Resûlü'ne suikast düzenleyen en-Nadîr oğulları Yahudilerini de Medine'den çıkarmışlardır.[266] Uhud Gazvesi sonrasında yaşanan bu gelişmeler Yahudilerle

---

[264] Hamîdullah, Muhammed, "Hendek Gazvesi", *DİA*, İstanbul, 1988, XVII, 194.

[265] es-Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ bi ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I, 300.

[266] Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 181.

Mekkelileri birbirlerine yakınlaştırır. Yahudiler Mekkelilere maddî destek sağlamakta ve Mekkelileri Müslümanlara karşı kışkırtmaktadırlar. Yahudilerin destek sağlamalarından ve Müslümanlara karşı kışkırtmalarından cesaret alan Mekkeliler, Müslümanların güçlenmesine mâni olmak arzusundadırlar. Mekkeliler, Yahudilerin ve müttefik Arap kabîlelerinin de desteğiyle Müslümanlara karşı topyekûn savaşmak için on bin kişilik bir ordu kurarlar.[267] Bu durumu haber alan Allah Resûlü, Medine'yi savunmaya karar verir ve üç bin kişilik bir ordu hazırlar.[268] Selmân el-Fârisi'nin önerisiyle Medine çevresine hendekler kazılır. Allah Resûlü Müslümanları teşvik etmek ve azimlerini artırmak için hendek kazma işine fiilen katılır.[269] Mekkeliler ilk defa karşılaştıkları hendekli savunma sistemi karşısında şaşkınlığa uğrarlar. Zira hendekler, düşman süvarilerini hücumdan caydıracak genişliğe sahiptir ve gece gündüz Müslüman birlikler tarafından kontrol altında tutulmaktadır.

Mekkeliler yirmi üç gün süreyle Medine'yi kuşatma altında tutarlar. Mekkeliler alışık olmadıkları hendek sebebiyle kayda değer başarı elde edemezler. Öte yandan hava da iyice soğumuştur ve Medine'nin şiddetli soğuğu Mekkelileri güç durumda bırakmıştır. Şiddetli rüzgâr Mekkelilerin direncini iyice kırmış ve paniğe kapılmalarına sebep olmuştur. Zira şiddetli rüzgâr sebebiyle Mekkelilere ait çadırlar yerinden sökülmüş, ateşler sönmüş ve taş üstünde taş kalmamıştır. Mekkeliler bu

---

267 es-Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ bi ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I, 301. Ayrıca bkz: et-Teymî, Ebu'l-Kâsım, İsmail b. Muhammed b. el-fadl b. Ali, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-mağâzî*, tvs.: Muhammed b. Halîfe er-Rabâh, dâru'l-Velîd, Trablus, 2010, II, 503.

268 et-Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-mağâzî*, II, 503.

269 Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 189.

şartlar altında sonuç alınamayacağını anlarlar ve Mekke'ye dönmek üzere kuşatmayı kaldırırlar.[270]

Hendek Gazvesi geride Müslümanlardan altı şehit[271] ve Mekkelilerden üç ölü bırakarak son bulur.[272]

Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü ile birlikte Hendek Gazvesi'ne katılanlar arasındadır.[273] Abdullah b. Ravâha Medine etrafına hendek kazılması sırasında Müslümanları çalışmaya teşvik etmek ve azimlerini artırmak amacıyla okuduğu beyitlerle dikkat çekmektedir. Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'dan Medine etrafına hendek kazma sırasında çalışanların azimlerini artırması için beyitler okumasını istemiş ve "Hadi in de bizi toprağı kazmak için hareketlendir" buyurmuştur.[274] Abdullah b. Ravâha her ne kadar artık şiir sanatıyla ilgilenmediğini söylese de Ömer b. Hattâb'ın "Allah Resûlü'nün sözünü dinle ve Allah Resûlü ne diyorsa onu yap!" uyarısı üzerine şu beyitleri okur:[275]

اللَّهُمَّ لَوْ لَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا

إِنَّ الْأُلَى قَدْ بَغَوا عَلَيْنَا وَإِن أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

Allah'ım! Sen olmasaydın bulmamıştık doğru yolu. Ne sadaka (zekât) vermiştik ne de namaz kılmıştık

O halde (Ey Rabbim), üzerimize mutlak sükûnet indir ve sağlamlaştır (düşmanla) karşılaştığımızda ayaklarımızı

Bize yanlış yapanlar fitne çıkarma arzusunda olurlarsa elbet karşı dururuz.

---

270 Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 197.

271 es-Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ bi ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I, 304.

272 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 244.

273 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 235.

274 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 156.

275 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 156.

Allah Resûlü beyitlerden sonra "Allah'ım ona merhamet et" buyurarak Abdullah b. Ravâha'ya hayır duada bulunur.[276] Allah Resûlü'nün hendek kazarken göğsündeki kıllar toza toprağa karışmış halde yukarıdaki beyitleri tekrarladığı da günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[277]

Kuşkusuz Abdullah b. Ravâha, zor anda Müslümanların maneviyatını artırmak ve ellerindeki işi bitirmeye teşvik etmek için Allah Resûlü'nün talebi doğrultusunda söylediği yukarıdaki beyitlerle önemli bir görev yerine getirmiştir. Zira düşman her an saldırıya geçmek üzere olduğundan sahabe duraksamadan çalışmak ve bir an önce hendek kazma işini bitirmek durumundadırlar. Abdullah b. Ravâha, aç, susuz, yorgun ve bitkin düşen sahabenin maneviyatını beyitler yoluyla yükseltmiş ve düşman saldırıya geçmeden hendek kazma işinin bitirilmesinde etkili olmuştur. Allah Resûlü'nün "Allah'ım ona merhamet et" buyurarak Abdullah b. Ravâha'ya hayır duada bulunmuş olması da şaire yüklenen görevin önemine işaret etmektedir. Allah Resûlü'nün de hendek kazmaya yoğunlaştığı sırada toza ve toprağa karışmış halde yukarıdaki beyitleri tekrarlamış olması yine şaire yüklenen görevin önemine işaret etmektedir.

Medine etrafına bitkin halde hendek kazmakla meşgul olan Müslümanlar aynı zamanda açlık tehlikesiyle de karşı karşıyadırlar. Medine ahalisi imkânları ölçüsünde yakınlarına yiyecek temin etme gayreti içerisine girerler. Abdullah b. Ravâha'nın kız kardeşi 'Amra bint Ravâha da, elbiseye sardığı bir kap hurmayı küçük kızıyla birlikte hendek kazmakta olan kocası Beşîr b. Sa'd (v. 12/633) ile kardeşi Abdullah b. Ravâha'ya gönderir. Çocuk koşar adım hendeklerin bulunduğu yere gelir

---

[276] İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 156.

[277] el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer, 161. (II, 367.)

ve çalışanlar arasında babası ile dayısını aramaya koyulur. Bu sırada Allah Resûlü, çocuğu görür ve yanına çağırır. Allah Resûlü çocuğa beraberinde ne getirdiğini sorar. Çocuk da babasına ve dayısına ulaştırmak üzere öğle yemeği getirdiğini söyler. Allah Resûlü çocuktan taşımakta olduğu hurmaları avucuna dökmesini ister. Allah Resûlü daha sonra yere bir bez serilmesini emreder ve avucundaki hurmaları bez üzerine koyar. Allah Resûlü Cu'âl b. Surâka (v. …/…) isimli sahabeden hendekte çalışanları öğle yemeğine davet etmesini ister. Davete uyan hendek çalışanları bez üzerindeki hurmadan doyuncaya kadar yerler. Ayağa kalktıklarında bezin üzeri hala hurma tanecikleri ile doludur ve tanecikler kenarlardan taşmaktadır.[278]

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha, hendek kazma sırasında bir yandan söylediği beyitlerle Müslümanların şevkini artırmaya çalışırken diğer taraftan yorgunluk, bitkinlik, açlık ve susuzlukla boğuşmaktadır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki hendek kazma sırasında açlık tehlikesiyle karşı karşıya gelen çok sayıda Müslümanın bir avuç hurma tanesiyle karınlarını doyurmuş olmaları Allah Resûlü'nün peygamberliğini tasdik edecek mucizelerden sadece biridir.

Son söz olarak Abdullah b. Ravâha'nın Hendek Gazvesi'nde üstlendiği görevle ilgili şu hususu da belirtmek yerinde olacaktır. Hendek Gazvesi sırasında Allah Resûlü'ne Kurayza oğulları Yahudilerinin Allah Resûlü'yle yaptıkları anlaşmayı bozdukları haberi ulaşır. Allah Resûlü, haberin doğruluğunu teyit etmek için Evs kabîlesinin lideri Sa'd b. Mu'âz'ı (v. 5/627), Hazrec kabîlesinin lideri Sa'd b. 'Ubâde'yi, Hâris oğullarından Abdullah b. Ravâha'yı ve 'Avf oğullarından Havvât b. Cubeyr'i (v. 40/660) Kurayza oğulları Yahudilerine

---

278 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 476.

gönderir. Heyet Kurayza oğullarının bölgesine ulaştığında Kurayza oğullarını aldıkları duyumlardan daha vahim bir tutum içerisinde bulurlar.[279]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü tarafından heyete dâhil edilmiş olması, Abdullah b. Ravâha'daki liderlik kabiliyetine ve diplomatik ilişkilerdeki becerisine işaret etmektedir.

5.6. Hayber Gazvesi

Hayber, Medine-Suriye yolu üzerinde Medine'ye 18000 km uzaklıkta bulunan geniş bir vadinin adıdır.[280] İslâm tarihinde Hayber, 7. yılda/ 628 Allah Resûlü'nün yönettiği savaş sebebiyle meşhur olmuştur.[281]

Çalışmanın seyri içerisinde Nadîr oğullarının Uhud Gazvesi sonrasında Allah Resûlü'ne suikast düzenlemeleri ve Allah Resûlü ile yaptıkları anlaşmayı bozmaları sebebiyle Medine'den çıkarıldıklarına değinildi. Yine çalışmanın seyri içerisinde Kurayza oğullarının da, Hendek Gazvesi sırasında Allah Resûlü ile yaptıkları anlaşmayı bozduklarına ve düşman tarafına geçtiklerine değinildi. Hendek Gazvesi'nden sonra Müslümanlar, müşrikler tarafından gelebilecek olası saldırıları önlemek amacıyla müşriklerle Hudeybiye anlaşması yaparlar. Ne var ki, Medine'den çıkarılan ve Hayber'de toplanan Yahudi kabîleler, Müslümanlar için hala tehlike oluşturmaktadırlar. Mekke-Medine ve Şam ticaret yolu da güvenli değildir. Medine'deki münafıkların lideri Abdullah b. Ubeyy (v. 9/631) de Müslümanlara karşı top yekûn saldırı tertiplemekte ve bu amaçla Yahudilerle görüşmeler yapmaktadır.

---

279 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, II, 571, 572.

280 Hamîdullah, Muhammed, "Hayber", *DİA*, İstanbul, 1988, XVII, 20.

281 Hamîdullah, Muhammed, "Hayber", *DİA*, İstanbul, 1988, XVII, 21.

Allah Resûlü, Hayber'deki Yahudilere anlaşma teklif eder. Ancak Yahudiler Allah Resûlü ile anlaşma yapmaya yanaşmazlar. Allah Resûlü Yahudilerin Medine'ye saldırılarını önlemek için Hayber üzerine gitmeye karara verir. Allah Resûlü Hayber'e ulaştığında Yahudilere tekrar anlaşma teklifinde bulunsa da Yahudiler anlaşmaya yanaşmazlar. Bu durumda Allah Resûlü'nün önünde Yahudilerle savaşmaktan başka seçenek kalmaz. İslâm ordusunda bin sekiz yüz sahabe Hayber kalesinde ise yirmi bin asker bulunmaktadır. Bir aya yakın süren kuşatma sonunda[282] Yahudiler teslim olurlar ve kale Müslümanların eline geçer.[283] Hayber Gazvesi geride Müslümanlardan on beş şehit Yahudilerden de doksan üç ölü bırakarak son bulur.[284]

Hayber'in fethedilmesiyle birlikte müşriklerden sonra İslâm'ın ikinci büyük düşmanı sayılan Yahudilerden gelecek tehlike önlenmiş olur.

Abdullah b. Ravâha, Hayber Gazvesi'ne katılan sahabe arasındadır.[285] Hal böyle olmakla birlikte ulaşılabilen kaynaklarda Abdullah b. Ravâha Hayber Gazvesi öncesi Allah Resûlü tarafından Hayber'e gönderilen keşif heyetindeki göreviyle, akabinde Hayber Yahudilerinin lideri Useyr b. Zârim'e Hayber valiliği teklifiyle gönderilen otuz kişilik heyetin başkanı olarak atanmasıyla ve Hayber'e saldırı düzenleyen bir seriyyeye komuta etmesiyle ön plana çıkmaktadır. Şöyle ki:

---

[282] el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân*, s. 33.

[283] es-Sallâbî, Ali Muhammed, *Ğazevâtu'r-Resûl sallâllâhu 'aleyhi ve sellem*, Muessesetu İkra', Kahire, 2007, s. 231.

[284] Ebû Şuhbe, *es-Sîratu'n-Nebeviyye fi dav'i'l-Kur'âni ve's-Sunneh*, II, 417.

[285] el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, III, 235. Ayrıca bkz.: İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, III, 486.

Hayber Yahudileri Ebû Râfi' adındaki liderleri öldürülünce yerine cesaretiyle ün salmış Useyr b. Zârim'i (v. …/…) getirirler. Useyr b. Zârim halka bir konuşma yapar ve konuşmasında Allah Resûlü'nün herhangi bir Yahudi kabîleye saldırmak istediğinde sefere çıkmadan önce kabîle hakkında bilgi topladığını ve bu amaçla kabîlenin bulunduğu bölgeye adam gönderdiğini söyler. Useyr b. Zârim, arkadaşlarından kimsenin cesaret edemediği bir işe girişeceğini ve Ğatafan kabîlesinden asker toplayarak Allah Resûlü'ne kendi yurdunda saldıracağını sözlerine ekler. Useyr b. Zârim, zaman kaybetmeden planını hayata geçirir ve Ğatafan kabîlesine gider. Useyr b. Zârim, Ğatafan kabîlesini Allah Resûlü'ne karşı kendi saflarında savaşmaya ikna eder.[286]

Allah Resûlü, Medine'ye gelen Hârice b. Huseyl (v. .../…) adındaki bir sahabe aracılığıyla durumdan haberdar olur. Akabinde Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'yı üç arkadaşıyla birlikte Hicretin altıncı yılı Ramazan ayında (Ocak 628) bilgi toplamak üzere gizlice Hayber'e gönderir. Hayber'in kenar mahallelerine ulaştıklarında Abdullah b. Ravâha görev taksimi yapar. Abdullah b. Ravâha arkadaşlarından birini 'en-Natât', diğerini 'eş-Şakk' ve üçüncüsünü de 'el-Ketîbe' isimli kalelerin bulunduğu bölgelere dağıtır. Abdullah b. Ravâha ve arkadaşları halkın arasına karışarak üç gün boyunca istihbarat toplarlar. Üçüncü günün sonunda Medine'ye dönerler ve Allah Resûlü'ne Hârice b. Huseyl tarafından getirilen istihbaratın doğru olduğu bilgisini aktarırlar.[287] Allah Resûlü durumun ciddiyetini anlar ve konu üzerinde düşünmeye başlar.

---

[286] el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 566.

[287] el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 566. Ayrıca bkz.: el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 271.

Allah Resûlü Yahudilerin planını boşa çıkarmak için çare arar. Sonunda Useyr b. Zârim'e Hayber valiliği teklifinde bulunmanın uygun düşeceği kanaatine varır. Allah Resûlü Useyr b. Zârim'e Hayber valiliği teklifini götürmek üzere Abdullah b. Ravâha'yı görevlendirir.[288] Abdullah b. Ravâha'nın bu sefer Hayber'e gidişi Hicretin altıncı yılı Şevval ayında (Şubat 628) gerçekleşir.[289]

Allah Resûlü, Useyr b. Zârim'e Abdullah b. Ravâha başkanlığında otuz kişilik bir heyet gönderir. Hayber'e ulaşan Abdullah b. Ravâha ve arkadaşları Useyr b. Zârim'e Allah Resûlü'nün teklifini iletirler ve bu hususu Allah Resûlü ile görüşmesi için Medine'ye gelmesi gerektiğini söylerler. Useyr b. Zârim, teklife sıcak bakar ve Yahudilerin onayına sunar. Yahudiler "Muhammed İsrail oğullarından kimseyi vali yapmıyordu" diyerek teklife sıcak bakmazlar. Useyr b. Zârim, "Artık savaşmaktan bıktık" der ve Hayber valiliği konusunu Allah Resûlü'yle müzakere etmek üzere Medine'ye doğru yola koyulur. Useyr b. Zârim'e otuz Yahudi eşlik eder. Her bir Yahudi'nin terkisinde bir Müslüman bulunmaktadır. Kafile Hayber'den altı mil uzaklıktaki "Karkaratu Sibâr" adıyla bilinen bölgeye ulaştığında Useyr b. Zârim, teklifi kabul ettiğine pişman olur. Useyr b. Zârim, yanında yolculuk yapan Abdullah b. Uneys (v. 54/674) isimli sahabenin kılıcına uzansa da Abdullah b. Uneys erken davranır ve devesini hızlıca oradan uzaklaştırır. Abdullah b. Uneys "Be Allah düşmanı hainlik yapıyorsun öyle mi!" diye haykırır. Useyr b. Zârim, aynı hamleyi ikinci defa yapmaya kalkışır. Ancak erken davranarak yardıma koşan Abdullah b.

---

288 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 566.

289 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 566.

Ravâha ve silah arkadaşları[290] Abdullah b. Uneys'le birlikte kafasına vurdukları kılıç darbesiyle Useyr b. Zârim'i öldürürler. Bu sırada Abdullah b. Uneys de kafasından darbe alır. Heyette bulunan Müslümanlar bir Yahudi hariç hepsini kılıçtan geçirirler. Medine'ye döndüklerinde olanları Allah Resûlü'ne anlatırlar. Allah Resûlü heyettekilere "Allah sizi zalim bir kavimden kurtardı" buyurur.[291]

Allah Resûlü'nün Hayber Gazvesi'nden önce Abdullah b. Ravâha'yı dört kişilik bir seriyyenin kumandanı sıfatıyla bilgi toplamak için gizlice Hayber'e göndermiş olması Abdullah b. Ravâha'nın İbrânîce bildiği ihtimalini akla getirmektedir. Zira o devirde Medine ve civarında yerleşmiş bulunan Yahudilerin İbrânî oldukları ve kendi dillerini konuştukları bilinmektedir. Ayrıca Abdullah b. Ravâha'nın söz konusu görevden döndükten sonra, otuz kişilik bir heyetin başkanı sıfatıyla Hayber'e elçi gönderilmiş olması, Hayber Gazvesi'nden sonra da Hayber mahsulünün Yahudilerle bölüşülmesinde yetkili kılınması ve geçmişte Hendek Gazvesi sırasında Kurayza oğulları kabîlesine gönderilen dört kişilik elçi heyetinde bulunması da yine bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.[292]

Allah Resûlü'nün Hayber Gazvesi öncesinde Hayber'e saldırmak üzere gönderdiği bir seriyyenin başına Abdullah b. Ravâha'yı komutan olarak atadığı da[293] günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Abdullah b. Ravâha ve komutasındaki seriyye Hayber'e ondan fazla saldırı düzenlerler. Bu sırada Yahudiler Hayber'i kuşatan kalelere sığınırlar. Abdullah b. Ravâha

---

290 İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed, *Kitâbu'l-Muhabbar,* tsh.: Eliza Lechten Stetter, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, ts. s. 119.

291 en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb*, XVII, 151. Ayrıca bkz.: el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 566.

292 Sargon, Erdem- Kılıç, Hulûsî "Abdullah b. Revâha", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 129.

293 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 121.

ve komutasındaki seriyye Yahudilere ait hayvan sürülerine el koyarlar.[294]

Abdullah b. Ravâha'nın Hayber Gazvesi'nden hemen önce kendisine verilen görev doğrultusunda Yahudilere karşı ondan fazla saldırı düzenlemekle ve bilahare hayvan sürülerine el koymakla bir yandan düşmanın gücünü zayıflatmayı diğer taraftan da düşmanı psikolojik olarak çökertmeyi amaçladığı aşikârdır.

6. Hayber Tahsildarlığı

Hayber Gazvesi sonrasında yenilgiye uğrayan Yahudiler, Hayber'i boşaltma ve Müslümanlara bırakma esnasında can güvenliklerinin teminat altına alınması için Allah Resûlü'nden istekte bulunurlar. Allah Resûlü Yahudilerin isteklerini kabul eder ve Yahudilerle bir anlaşma yapar. Anlaşma gereği Yahudilere ait topraklar, hali hazırda bineklerde yüklü olmayan silahlar, altın gümüş gibi kıymetli eşyalar Müslümanlara bırakılacak, herhangi bir şey saklanmayacak, Yahudi ailelerin can güvenliği sağlanacak ve Hayber Yahudilerden arındırılacaktır.[295]

Yahudiler Hayber'den ayrılmak üzere iken Allah Resûlü'ne bir başka teklifle gelirler. Yahudiler tarımda ve hurma yetiştiriciliğinde deneyim sahibi olduklarını öne sürerler ve kendilerine izin verilmesi durumunda Hayber topraklarını Müslümanlar için işleyebilecekleri teklifinde bulunurlar. Yahudilerden gelen bu teklif Allah Resûlü'ne cazip gelir.[296] Zira Müslümanlar ye-

---

294 el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, I, 121.

295 el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân*, s. 33.

296 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Hayber*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1969, s. 189.

terli iş gücüne sahip değildirler ve Hayber topraklarını işlemeye ayıracak ekstra zamanları da yoktur.[297] Allah Resûlü, ekilecek mahsulün ve yetişecek hurmanın gerekli hesaplaması yapıldıktan sonra yarısının Müslümanlara verilmesi şartıyla Hayber topraklarının Yahudiler tarafından işlenmesine müsaade eder. Allah Resûlü, gerektiğinde Yahudilerin Hayber'den her an sürülebileceklerini de deklare eder.[298]

Allah Resûlü, Hayber mahsulünün hesaplanması ve yarı yarıya taksimatının yapılarak tahsil edilmesi görevini Abdullah b. Ravâha'ya verir.[299] Abdullah b. Ravâha her yıl Hayber'e gider ve elde edilen mahsulün yaklaşık miktarını belirledikten sonra taksimatını yapar. Abdullah b. Ravâha, miktar belirlemede ve taksimat yapmada adaletli davranmaya dikkat eder. Yahudiler bu durum karşısında rahatsız olurlar ve Abdullah b. Ravâha hakkında Allah Resûlü'ne şikâyette bulunurlar.[300] Aynı zamanda Yahudiler hanımlarından topladıkları ziynet eşyalarını taksimatta esnek davranması karşılığında Abdullah b. Ravâha'ya rüşvet olarak bağışlamak isterler.[301] Bu duruma sinirlenen Abdullah b. Ravâha, Yahudileri bir araya toplar ve şunları söyler:[302]

> "Be Allah'ın düşmanları! Bana rüşvet mi yediriyorsunuz? Allah'a yemin olsun ki insanlardan en çok sevdiğim kimse tarafından size geldim. Ve yine Allah'a yemin olsun ki sahip olduğunuz maymunlardan ve domuzlardan daha çok sizden nefret ediyorum. Ne var ki

297 el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân*, s. 35.

298 İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VI, 295.

299 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir*, XII, 148.

300 İbn Bedrân, Abdulkadir b. Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahîm b. Muhammed ed-Dûmî ed-Dimaşkî, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, Dimaşk, 1911, VII, 392.

301 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 691.

302 el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân*, s. 35.

> sizden nefret etmem ve ona muhabbet duymam karşınızda adil davranmaktan beni alıkoymayacaktır."

Yahudiler "Gökler ve yer adaletle ayakta durmaktadır"[303] derler ve Abdullah b. Ravâha'yı adil davranması sebebiyle takdir ederler.

Abdullah b. Ravâha, Mu'te savaşında şehit düşünceye kadar her yıl Hayber tahsildarlığı görevini sürdürür.[304]

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha, Hayber mahsullerinin tahsili sırasında Yahudilere adil davranmak suretiyle İslâm'ın adalet prensibini pratikte uygulamış ve bu hususta insanlara örnek olmuştur. Aynı zamanda Abdullah b. Ravâha, sorumluluk sahibi kimselerin görevlerini hakkıyla yapma bilinciyle hareket etmeleri ve adaletten ödün vermemeleri gerektiği hususunda da örnek davranış biçimi sergilemiştir.

7. 'Umretu'l-Kazâ

''Umretu'l-Kazâ', Allah Resûlü'nün Hudeybiye Antlaşması'ndan sonraki yıl (7/629) ashabı ile birlikte yaptığı umrenin adıdır. Hudeybiye Antlaşması'nda kararlaştırılması sebebiyle ''Umretu'l-kazıyye', ''Umretu's-sulh',[305] ve ''Umretu'l-kısâs'[306] adlarıyla da anılır.

Mekke'den Medine'ye hicret hadisesinin ardından altı yıl geçmiştir. Bu süre zarfında Müslümanlar hem müşriklerle hem de Yahudilerle savaşmışlar ve İslâm davasını savunma yolunda mücadele vermişlerdir. Müslümanlar altı yıl boyunca Mekke'den uzak kaldıklarından haksız yere çıkarıldıkları yurtlarına ve Kâbe'ye olan özlemleri gün be gün artar. Allah Resûlü

---

303 İbn Bedrân, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, VII, 392.

304 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 691.

305 Küçükaşcı, Mustafa Sabri, "Umretü'l-Kazâ", *DİA*, İstanbul, 2012, XL, 153.

306 el-Halebî, Nûru'd-dîn Ali, *İnsânu'l-'uyûn fi sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm*, el-Matba'atu'l-Ezheriyye, Kahire, 1932, III, 187.

bir gece rüyasında sahabeyle birlikte Ka'be'yi ziyaret ettiğini görür. Allah Resulü ertesi sabah rüyasını sahabeye anlatır ve Ka'be'yi ziyaret etmek isteyen Müslümanlardan yola çıkmak için hazırlık yapmalarını ister. Allah Resûlü, Muhâcir, Ensâr ve diğer Arap kabîlelerden oluşan bin dört yüz kişilik bir grupla Mekke'ye doğru yola koyulur.[307] Müslümanlar amaçlarının savaşmak değil sadece Ka'be'yi ziyaret etmek olduğunu belirtmek için yanlarına yol kılıcından başka silah almazlar. Müslümanların Mekke'ye doğru yola çıktıklarını öğrenen bir grup Mekkeli, Mekke'ye beş kilometrelik mesafedeki Hudeybiye'de Müslümanlara engel olmak isterler. Müslümanlar Müşrikleri yakalarlar ve amaçlarının savaşmak olmadığını göstermek için yakaladıkları adamları Mekke'ye geri gönderirler. Allah Resûlü Mekkelilerle anlaşmak için Osman b. Affân'ı Mekke'ye gönderir. Daha sonra Mekke'den gelen bir heyetle Müslümanlar arasında 'Hudeybiye antlaşması' adıyla bilinen barış antlaşması yapılır. Söz konusu antlaşma maddelerinden biri de Ka'be ziyaretini bir sonraki yıla ertelemektir. [308]

Abdullah b. Ravâha Hudeybiye Antlaşması'na katılan sahabe arasındadır.[309]

Allah Resûlü, Hudeybiye Antlaşması'nda varılan kararlar gereği bir yıl önce umre yapmadan Medine'ye dönmek zorunda kalan sahabe ile birlikte Hicretin 7. Yılı Zilkade ayında (Mart 629) Mekke'ye girer.[310] Bu sırada Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün bindiği devenin yularını tutmakta ve şu beyitleri okumaktadır:[311] (Recez)

---

307 en-Neccâr, Muhammed et-Tayyib, *el-Kavlu'l-mubîn fî sireti Seyyidi'l-murselîn*, Dâru'l-Livâ, Riyad, 1981, s. 263.

308 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 304, 320.

309 en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, s. 396.

310 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 304, 381.

311 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 304, 383.

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِه خَلُّوا فَكُلُّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِه
يَا رَبِّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقِيلِه أَعْرِفُ حَقَّ اللَّهِ فِي قَبُولِه
نَحْنُ قَتَلْنَاكُمْ عَلَى تَأْوِيلِه كَمَا قَتَلْنَاكُمْ عَلَى تَنْزِيلِه
ضَرْباً يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِه

Be Küffarın Oğulları! Savulun (Peygamberin) yolundan! Savulun! Zira iyiliğin tümü Allah'ın Peygamberi'ndedir!

Ey Rabbim! Ben O (Peygamber'in) sözüne katıksız iman ederim. O'nun sözünü kabullenmede Allah'ın hakkının olduğunu da bilirim.

(Be Küffarın Oğulları!) Sizinle, (Peygamber'e inen vahyin) yorumu üzerine[312] çarpıştık. Yine sizinle O'na inen vahiy uğruna çarpıştık.

Kelleyi yerinden eden ve dostu hakkında dostunu ürküten bir darbeyle.

Beyitleri dinleyen Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Ravâha'ya döner ve: "Be Ravâha'nın Oğlu! Allah'ın Harem'inde ve Allah Resûlü'nün huzurunda şiir mi söylüyorsun?" diyerek Abdullah b. Ravâha'yı paylar. Allah Resûlü hemen araya girer ve Ömer b. Hattâb'a: "Ömer! Bırak onu! Zira (söylediği bu hiciv şiiri) gerçekten onlara ok saplanmasından daha süratli sirayet eder" buyurur. [313]

Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün Ka'be'yi tavafı sırasında da benzer beyitler okur.[314]

---

[312] Enverşah, Muhammed el-Keşmîrî, *İkfâru'l-mulhidîn fî darûriyyâti'd-dîn*, İdâratu'l-Kur'âni ve'l- 'Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaçi, 2004, s. 96

[313] et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'-kebîr*, thk.: Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996, Edeb, 70, (IV, 529-530.)

[314] İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, III, 488. Ayrıca bkz.: el-Asbahânî, Ebû Nu'aym, *Ma'rifetu's-sahâbe*, III, 1640.

Aslında Abdullah b. Ravâha, Allah Rasûlü'nü taşıyan devenin yularını tutarak ve yukarıdaki beyitleri okuyarak Mekke'ye girmek suretiyle Müşriklere ince bir mesaj vermektedir. Nitekim yedi yıl önce yurtlarından zorla çıkarılan Müslümanlar şimdi topraklarına dönmektedirler. Dolayısıyla Abdullah b. Ravâha yukarıdaki beyitlerle Müslümanların Müşrikler karşısında psikolojik üstünlük sağladığına işaret etmektedir. Allah Resûlü'nün yukarıdaki beyitler karşısında memnun kalmış olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Zira Allah Resûlü, hiciv şiirinin Araplar üzerindeki ürkütücü etkisini bildiğinden yukarıdaki beyitleri Harem-i Şerif'te müşriklere karşı psikolojik üstünlük mesajı vermek amacıyla söyleyen Abdullah b. Ravâha'yı azarlamaması gerektiği hususunda Ömer b. el-Hattâb'ı uyarmaktadır.

8. Mu'te Gazvesi ve Şehit Düşmesi

Mu'te, Lût gölünün güneyinde Kerek'e on bir, Kudüs'e elli km. uzaklıkta geniş tarım arazilerine sahip bir yer ismidir. Mu'te, Müslümanlarla Bizanslılar arasında (Cemaziyelevvel 8/Ağustos veya Eylül 629)[315] meydana gelen savaşla meşhurdur. Mu'te Gazvesi Allah Resûlü katılmadığı için, bir seriyye olmakla birlikte 'gazve', 'ba's' (ordu) ve 'yevm' isimleriyle de anılır. Yine Allah Resûlü Mu'te Gazvesi'ne orduyu gönderirken üç kumandan tayin etmesi sebebiyle 'Ceyşu'l-umerâ' (Ba'su'l-umerâ) isimleriyle de anılır.[316]

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra İslâm davetinin önündeki çoğu engel kalkmış ve İslâm daveti Arap yarımadasında hızla yayılmaya başlamıştır. Ne var ki bu sefer kuzeyde beklenmedik bir tehlike ortaya çıkar. Şöyle ki Bizans

---

315 İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, III, 491.Ayrıca bkz.: el-Mubârekfûrî, *er-Rahîku'l-mhatûm*, s. 387.

316 Algül, Hüseyin, "Mûte Savaşı", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI, 385.

İmparatoru Heraklius Arap yarımadasına hâkim olma arzusundadır ve bu durumdan cesaret alan Bizans yanlısı Hıristiyan Araplar, Müslümanları haince tuzaklara düşürmekte ve topluca katletmektedirler.[317] Bardağı taşıran son damla Allah Resûlü tarafından Busrâ valisine mektup ulaştırmak için gönderilen elçi el-Hâris b. 'Umeyr'in (v. 8/629), Mu'te'de öldürülmesi olur. Busrâ Emirliği, Bizans İmparatorluğu mandasıyla yönetildiğinden Vali el-Hâris b. Ebî Şemir el-Ğassânî (v. 8/630) İmparator Heraklius tarafından atanmıştır. Allah Resûlü'nün elçisi el-Hâris b. 'Umeyr'i katleden Şurahbîl b. 'Amr el-Ğassânî (v. …/…) ise valinin adamlarındandır.[318] Elçilerin, kabîleler ve devletlerarası teamüller hiçe sayılarak alçakça katledilmeleri savaş ilanı anlamına gelmektedir.[319]

Allah Resûlü, elçi el-Hâris b. 'Umeyr'in katledilmesi üzerine Bizanslılara savaş açma kararı alır ve bu amaçla üç bin kişilik bir ordu hazırlar. Allah Resûlü, azatlısı Zeyd b. el-Hârise'yi (v. 8/629) orduya komutan olarak atar. Zeyd b. el-Hârise şehit düşerse yerine Ca'fer b. Ebî Tâlib (v. 8/629) geçecektir. Ca'fer b. Ebî Tâlib de şehit düşerse komuta Abdullah b. Ravâha'ya geçecektir. Abdullah b. Ravâha da şehit düşerse ordu askerler tarafından seçilecek bir komutan tarafından yönetilecektir.[320]

Görüleceği üzere Allah Resûlü ihtiyatlı davranmakta ve peş peşe birden fazla komutan atamaktadır. Zira İslâm ordusu ilk defa bir imparatorlukla karşı karşıya gelmektedir.

---

317 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Mu'te*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1988, s. 9.

318 en-Neccâr, Muhammed et-Tayyib, *el-Kavlu'l-mubîn fî sireti Seyyidi'l-murselîn*, s. 288.

319 el-Mubârekfûrî, *er-Rahîku'l-mhatûm*, s. 387.

320 İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VI, 412. Ayrıca bkz.: el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 86.

İslâm ordusu sefere çıkmak için hazırlık yapar. Halk orduyu Medine'nin dış mahallelerine kadar uğurlar. Allah Resûlü bir yandan orduya dua ederken diğer taraftan askerlere kadınları, çocukları ve körleri öldürmemeleri, evleri yıkmamaları ve ağaçları sökmemeleri yolunda tavsiyelerde bulunur. Bu sırada Abdullah b. Ravâha ağlamaya başlar. Abdullah b. Ravâha'ya ağlama sebebi sorulduğunda şunları söyler:[321]

> "Doğrusunu isterseniz Allah'a yemin olsun ki bende ne Dünya sevgisi ne de Dünya'ya bir meyil var. Ama ben Allah Resûlü'nün içerisinde cehennem ateşinin zikredildiği şu ayeti okurken duydum:[322]
>
> «Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmış bir iştir.»
>
> O bakımdan cehenneme vardıktan sonra oradan nasıl çıkacağımı bilmiyorum."

Abdullah b. Ravâha'nın sözlerini duyan halk: "Allah sizinle olsun ve hepinizi sağ salim bize kavuştursun" diyerek hayır duada bulunurlar. Abdullah b. Ravâha halka Allah yolunda şehit düşme beklentisinde olduğunu dile getiren beyitlerle cevap verir. Zira Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün bir kimse hakkında şehit olma ihtimalinden söz etmesi durumunda o kimsenin şehitlik mertebesine yürüyeceğinin bilincindedir.[323] Abdullah b. Ravâha beyitlerde şunları söyler:[324] (Basît)

لَكِنَّنِي أَسْأَلُ الرَّحْمَنَ مَغْفِرَةً وَضَرْبَةً ذَاتَ فَرْعٍ تَقْذِفُ الزَّبَدَا

---

321 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 163, 164.

322 Meryem 19/71.

323 İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VI, 412, 413.

324 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 386, 387; Ayrıca bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VI, 413, 414.

أَوْ طَعْنَةً بِيَدَيْ حَرَّانَ مُجْهِزَةً بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَاءَ وَالْكَبِدَا

حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَرُّوا عَلَى جَدَثِي أَرْشَدَهُ اللَّهُ مِنْ غَازٍ وَقَدْ رَشَدَا

Ama ben Rahmân olan Allah'tan af diliyorum. Bir de köpüklü kanlar fışkırtacak derince yara açan (güçlü) bir darbe

Veya yüreği (adeta) kora dönmüş bir savaşçının elleriyle (fırlatılan) çevik mızrağın saplanması. Bağırsaklara ve karaciğere kadar delip geçiren (saplanma)

Ki kabrimin başucundan geçtiklerinde şöyle denilsin: "Allah bu gaziye doğru yolu göstermiş o da ermiş muradına."

Abdullah b. Ravâha halkla vedalaştıktan sonra Allah Resûlü'nün yanına gider ve Allah Resûlü'ne tutunur. Abdullah b. Ravâha, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana yarın koruyabileceğim bir şey emret" diyerek Allah Resûlü'nün yokluğunda kendisine faydalı olabilecek bir dizi tavsiye önermesini rica eder. Allah Resûlü de: "Kuşkusuz sen Allah'a secde edenlerin az bulunduğu bir bölgeye gidiyorsun. Gideceğin yerde Allah'a bolca secde et" buyurur. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nden bir başka tavsiye daha önermesini ister. Allah Resûlü de: "Allah'ı zikret. Zira Allah'ı zikretmek arzunun gerçekleşmesinde sana yardımcıdır" buyurur. Abdullah b. Ravâha ayrılmak üzere yerinden kalkar. Ne var ki Abdullah b. Ravâha fazla uzaklaşmadan tekrar geri döner ve Allah Resûlü'ne: "Ey Allah'ın Resûlü! Kuşkusuz Yüce Allah tektir ve teki sever." Allah Resûlü de: "Be Ravâha'nın oğlu! Hiçbir şey yapamazsan muhakkak şunu yap: On defa hataya düşsen bile kesin bir doğrun olsun yani tövbe et" buyurur. Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'ne: "Bu tavsiyelerden sonra sana başka

bir şey sormayacağım" der.[325] Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü ile vedalaşır ve şu beyiti okur:[326] (Recez)

خَلَفَ السَّلَامُ عَلَى امْرِئٍ وَدَّعْتُهُ فِي النَّخْلِ خَيْرَ مُشَيِّعٍ وَخَلِيلِ

Hurmalıkta vedalaştığım birinin ardından en hayırlı uğurlayıcıyı ve dostu bıraktı Selâm.

Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü ile vedalaşma anında şu beyitleri de okuduğu gelen rivayetler arasındadır:[327] (Basît)

ثَبَّتَ اللَّهُ مَا آتَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَصْرًا كَالَّذِي نُصِرُوا

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ نَافِلَةً وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي ثَابِتُ الْبَصَرِ

أَنْتَ الرَّسُولُ فَمَنْ يُحْرَمْ نَوَافِلُهُ وَالْوَجْهَ مِنْهُ فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ

Allah sebatını artırsın sana bahşettiği güzel (dinde) Musa'nın sebatı(nı artırdığı gibi) ve zafer bahşetsin zaferin nasiplileri gibi

Gerçekten fazlasıyla gördüm sende iyiliği. Allah biliyor yanılmam algımda

Sensin yegâne Peygamber. O halde kim Peygamber'in bereketlerinden ve çehresinden mahrum kalırsa, rezil etmiş demektir onu kader.

Vedalaşma faslı sona erdikten sonra İslâm ordusu yola koyulur. İslâm ordusu, Mu'ân denilen yere ulaştığında Heraklius'un, Bizanslılardan yüz bin ve Bizans yanlısı Araplardan da yüz bin olmak üzere toplam iki yüz bin kişilik bir ordu ile Ma'âb'da konuşlandığı haberini alır.[328] İslâm ordusu beklenmedik bu durum karşısında kararsız kalır ve yol haritası belirlemek için Ma'ân'da iki gün konaklar. Askerler:

---

325 İbn Bedrân, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, VII, 393.

326 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 37.

327 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 163.

328 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 388.

"Allah Resûlü'ne haber salalım ve düşman sayısının çokluğunu bildirelim ki bize destek göndersin veya ne yapacağımız konusunda buyruk versin. Biz de Allah Resûlü'nün buyruğunu yerine getirelim" derler. Ordu komutanı Zeyd b. el-Hârise, Abdullah b. Ravâha'ya konuyla ilgili görüşünü sorar. Abdullah b. Ravâha orduyu cesaretlendirmek için bir konuşma yapar ve satır aralarında şunları söyler:[329]

> "Biz bu bölgeye ganimet elde etmek için değil, düşmanla karşı karşıya gelmek amacıyla sefere çıktık. Biz düşmanla asker sayısı ve cephane çokluğuyla savaşmıyoruz. Ama biz düşmanla Yüce Allah'ın bizi onurlandırdığı bu din uğruna savaşıyoruz. Yüce Allah bize bu din sayesinde zafer nasip ederse -ki büyük ihtimal edecek- ne ala. Ama yok nasibimiz ahiret ise ortada şehitlik mertebesine ulaşmak var demektir. Dolayısıyla bana göre düşmanla karşı karşıya gelmemiz doğru olandır."

Abdullah b. Ravâha'nın hamaset yüklü konuşması askerler üzerinde etkili olur. Artık askerler bir an önce düşmanla karşılaşmak için sabırsızlanmaktadır. Abdullah b. Ravâha, yaşananları beyitlere yansıtır ve şunları söyler: [330]

جَلَبْنَا الْخَيْلَ مِن آجَامِ قُرْحٍ تُغَرُّ مِنَ الْحَشِيشِ لَهَا الْعُكُومُ
حَذَوْنَاهَا مِنَ الصَّوّانِ سِبْتاً أَزَلَّ كَأَنَّ صَفْحَتَهُ أَدِيمُ
أَقَامَتْ لَيْلَتَيْنِ عَلَى مُعَانٍ فَأُعْقِبَ بَعْدَ فَتْرَتِهَا جُمُومُ[331]
فَرُحْنَا وَالْجِيَادُ مُسَوَّمَاتٌ تَنَفَّسُ فِي مَنَاخِرِهَا السَّمُومُ

---

329 İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk.: Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd vd., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995, XXVIII, 122, 124.

330 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 38.

331 Beyitte جموم ifadesiyle atların saldırı için hazırlanması ve ısındırılması kastedilmektedir. Bkz.: el-'Affânî, es-Seyyid b. Huseyn, *Fursânu'n-nehâr mine's-sahâbeti'l-ahyâr*, Dâru Mâcid 'Asîrî, Cidde, ts., III, 287.

فَلَا وَأَبِي، مَآبَ لَنَأْتِيَنْهَا وَلَوْ كَانَتْ بِهَا عَرَبٌ وَرُومُ

فَعَبَّأْنَا أَعِنَّتَهَا فَجَاءَتْ عَوَابِسَ وَالْغُبَارُ لَهَا بَرِيمُ

بِذِي لَجَبٍ كَأَنَّ الْبَيْضَ فِيهِ إِذَا أَدْبَرَتْ قَوَانِسُهَا النُّجُومُ

فَرَاضِيةُ المَعِيشَةِ طَلَّقَتْهَا أَسِنَّتُهَا فَتَنْكِحُ أَوْ تَئِيمُ

Kurh'un[332] ağaçlıklarından toplayıp getirdik kısraklarımızı. Güney eteklerinin bol otlarla kaplı olduğu ağaçlıklardan

Pürüzsüz yumuşak taşlarla nalladık kısraklarımızı Sanki yüzeyi deriden yapılmış yumuşacık nallarla.

Kısraklarımız Mu'ân'da iki gece konakladı ardından bir hazırlık başlatıldı

Ve yola koyulduk (cihat için yetiştirilmiş ve bu amaçla) damgalanmış kısraklarla. (Çevikliği ve süratle koşması sebebiyle) burunlarından sıcak hava soluyan kısraklarla

Hayır! Babasız kalayım ki geleceğiz Ma'âb'a kesin Orada Araplar ve Bizanslılar olsa bile.

Yularlarını takınca kısraklar kaşlarını çatarak ve tozu toprağı şal edinerek geldiler

Uğuldayan orduda. Sanki kılıçlar parlayan yıldızlardır uçları göze iliştiğinde orada.

Hem kılıçlarımızın keskin uçları yaşama rıza gösteren kadını da boşamıştır. Artık ya yeniden evlenecektir ya da dul kalacaktır (kocasız kadın).

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere savaş için özel yetiştirilmiş ve damgalanmış kısraklar otlak bölgeden toplanmış ve düşmanla karşılaşmak amacıyla yol hazırlığı başlamıştır. Yine

[332] 'Kurh' Teymâ ve Hayber arasında kalan Vâdi'l-kurâ kasabası sakinleri tarafından kurulan pazaryerinin adıdır. Bkz.: el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemu'l-buldân*, IV, 320, 321.

beyitlerden anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha uğultuyla çalkalanan ordu ile birlikte bir an önce Ma'âb'a varmak ve düşmanla karşılaşmak için sabırsızdır. Süvariler tozu dumana katan ve dörtnala koşan kısrakların sırtında hızla yol almaktadırlar. Süvarilerin ellerinde salladıkları kılıçlar, geceyarısı yıldızlar gibi parlamaktadır. Askerlerin düşman karşısında zafer elde edeceklerine olan inançları tamdır. Düşman kılıçtan geçirilecek ve düşmanın eşi ya yeniden evlenecek ya da dul kalacaktır.

Abdullah b. Ravâha'nın yaptığı hamasî konuşmadan ve okuduğu beyitlerden sonra harekete geçen ordu, yola koyulur. Gece vakti deve sırtında yolculuk devam ederken Abdullah b. Ravâha şehit düşme arzusunu dile getirdiği beyitler söyler ve devesine hitaben şöyle der:[333] (Vâfir)

إِذَا أَدَّيْتِنِي وَحَمَلْتِ رَحْلِي ... مَسِيرَةَ أَرْبَعٍ بَعْدَ الْحَسَاءِ

فَشَأْنُكِ أَنْعُمٌ وَخَلَاكِ ذَمٌّ ... وَلَا أَرْجِعْ إِلَى أَهْلِي وَرَائِي

وَجَاءَ الْمُسْلِمُونَ وَغَادَرُونِي ... بِأَرْضِ الشَّامِ مُشْتَهِيَ الثَّوَاءِ

وَرَدَّكِ كُلُّ ذِي نَسَبٍ قَرِيبٍ ... إِلَى الرَّحْمَنِ مُنْقَطِعِ الْإِخَاءِ

هُنَالِكَ لَا أُبَالِي طَلْعَ بَعْلٍ ... وَلَا نَخْلٍ أَسَافِلُهَا رِوَاءِ

(Behey deve!) Beni ulaştırırsan ve yükümü taşırsan el-Hisâ' adındaki sulak taşlı alandan sonra dört günlük yola

Kıymete bineceksin de nimetler içerisinde yaşayacaksın –Yerilmekten uzak kalası (deve)- (Allah'ım şehit düşeyim de) aileme geri dönmeyeyim.

Müslümanlar geldiler ve beni Şam toprağında toprağın altını arzular halde bıraktılar.

---

333 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 38.

> Ve (aramızda) kardeşlik bağı bulunmayan (ama) soy bağı olan her bir kimsenin seni (benden sonra) Rahmân olan Allah'a geri emanet etmesini (diliyorum).
>
> Orada ne topraktan emdiği suya kanarak yetişen kaliteli hurma ağaçlarındaki tomurcuklara ne de gövdeleri suya kanmış hurma ağaçlarına aldırırım ben.

Abdullah b. Ravâha beyitleri okurken terkisinde Zeyd b. Erkam da yolculuk yapmaktadır. Zeyd b. Erkam yetimdir ve Abdullah b. Ravâha'nın himayesinde yetişmektedir. Beyitleri dinleyen Zeyd b. Erkam, ağlamaya başlar. Zira Zeyd b. Erkam, beyitlerde Abdullah b. Ravâha'nın Allah yolunda şehit düşme arzusundaki kararlılığına yakından tanık olmaktadır. Abdullah b. Ravâha elinde tuttuğu asayla Zeyd b. Erkam'ı dürter ve "Sana ne oluyor be ahmak! Allah bana şehitlik mertebesini ihsan edecek sen de eyerin iki çatalı arasında geri döneceksin" der.

Abdullah b. Ravâha aynı zamanda şu beyiti de okur:[334] (Recez)

يَا زَيْدُ زَيْدَ الْيَعْمُلَاتِ الذُّبَّلِ تَطَاوَلَ اللَّيْلُ-هُدِيتَ-فَانْزِلِ

> Behey Zeyd! Uzak mesafeler kat etmekten bîtap düşmüş hızlı develerin Zeyd'i! Gece uzadı da uzadı- Doğru yoldan şaşmayasın- artık in (de nefes alsın deve biraz).

İslâm ordusu Ürdün'ün el-Balkâ' iline bağlı Meşârif adlı köye ulaştığında Bizans ordusunun orada mevzilendiklerini ve kendilerini beklemekte olduklarını görürler. Bizans ordusu Müslümanların bulunduğu noktaya doğru hareket etmeye başlayınca Müslümanlar Mu'te'ye çekilir. Zira Bizans ordusunun savaş taktiği gereği Müslümanları birkaç koldan

---

334 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 390.

kuşatma ihtimalleri söz konusudur.[335] İki ordu Mu'te'de karşılaşır ve çarpışma başlar. Zeyd b. Hârise sancağı eline alıp hemen harbe girer. Müslümanlar Zeyd b. Hârise'nin etrafında saf durarak düşmanla çarpışırlar. Çok geçmeden Zeyd b. Hârise aldığı mızrak yarasıyla şehit düşer. Hemen Cafer b. Ebî Tâlib ordunun başına geçer. Ne var ki Cafer b. Ebî Tâlib de çarpışma sırasında şehit olur. Allah Resûlü'nün buyruğu gereği orduya komuta etme sırası artık Abdullah b. Ravâha'dadır. Abdullah b. Ravâha atına biner ve sancağı eline alır. Abdullah b. Ravâha saldırıya geçmeden önce kısa bir tereddüt geçirir ve cesaretini toplamak için şu beyitleri okur:[336] (Recez)

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسُ لَتَنْزِلَنَّهْ طَائِعَةً أَوْ فَلَتُكْرَهِنَّهْ

إِنْ أَجْلَبَ النَّاسُ وَشَدُّوا الرَّنَّهْ مَالِي أَرَاكِ تَكْرَهِينَ الْجَنَّهْ

قَدْ طَالَمَا قَدْ كُنْتِ مُطْمَئِنَّهْ هَلْ أَنْتِ إِلَّا نُطْفَةٌ فِي شَنَّهْ

Ey Nefis! Yemin ettim; savaş meydanına ya kendiliğinden ineceksin veya zorla indirileceksin kesin.

(Er meydanında) insanlar uğultuyla feryat figan etse ve iniltileri kısılsa da sana ne oluyor ki cennetten hoşlanmıyorsun?

Hâlbuki uzun süre rahat yaşamış idin (ama şu an) eskimiş ve delik deşik olmuş kırbadan her an dökülebilecek bir su damlacığından öte değilsin sen artık [337].

Abdullah b. Ravâha'nın şu beyitleri de okuduğu gelen rivayetler arasındadır:[338]

يَا نَفْسُ إِلَّا تُقْتَلِي تَمُوتِي هَذَا حِمَامُ الْمَوْتِ قَدْ صُلِيتِ

---

335 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Mu'te*, VII, 180.

336 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 39.

337 Savaş meydanında her an şehit düşebileceğini hesaba katan şair beyitte kendisini delik deşik olmuş eski bir kırbadan dökülmek üzere olan su damlacığına benzetmektedir. Bkz: İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 392.

338 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 393.

وَمَا تَمَنَّيْتِ فَقَدْ أُعْطِيْتِ إِنْ تَفْعَلِي فِعْلَهُمَا[339] هُدِيتِ

> Be Nefis! Öldürülmesen de öleceksin. İşte (ölümün tadılacak olduğu) yer burası. Burada çekmiş olacaksın ateşten.
>
> (Bu dünyada) ne arzuladıysan sana hepsi verildi elbet. (Artık senden önce şehit düşen ve cennete kavuşan Zeyd b. Hârise ile Cafer b. Ebî Tâlib)'in yaptıklarını yaparsan doğru yolda olursun.

Çalışmanın seyri içerisinde de belirtildiği üzere Abdullah b. Ravâha eşini, sahip olduğu köleleri, bağ ve bahçeleri Allah için geride bıraktığını mırıldanır ve cesaretini toplamak amacıyla nefsine hitaben şöyle der:[340]

> "Behey nefis! Özlemin neye? –Eşini kastederek- Falan kadına mı? Onu boşadım. - Kölelerini kastederek- Falan, falan kimselere mi? Onları da azat ettim. – Sahip olduğu bağ ve bahçe duvarını kastederek- 'Mi'caf'a mı? Vallahi 'Mi'caf'ı Allah ve Allah Resulü yoluna bağışladım."

Cesaretini toplayan Abdullah b. Ravâha savaş meydanına iner. Ne var ki uzun yolculuk ve savaş sebebiyle üç gün boyunca yemek yemediğinden[341] Abdullah b. Ravâha yorgun düşmüş ve güç kaybetmiştir.[342] Amcasının oğlu Abdullah b. Ravâha'ya bir parça et uzatır ve "Bu günlerde yorgun düştün ve güç kaybettin. Şunu ye de biraz toparlan" diyerek güç kazanmasını ister. Abdullah b. Ravâha henüz etten bir parça ağzına götürmüş çiğnemekle meşgul iken kalabalık bir grubun Müslümanlara doğru saldırıya geçtiğini görür. Abdullah b. Ravâha kendi kendine "Sen hala dünyadasın!" der ve elindeki

---

339 Beyitte yer alan zamirle Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Talib kastedilmektedir. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 393.

340 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, III, 238.

341 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 164.

342 Bâ Şumeyyil, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Mu'te,* VII, 197.

et parçasını fırlatır. Hemen kılıcına sarılır ve düşmanla çarpışmaya başlar. Abdullah b. Ravâha düşmanla çarpışırken bir mızrak yarası alır. Akan kanla yüzünü ovuşturur ve saf almış iki ordunun ortasında yere yığılır. Abdullah b. Ravâha yüksek sesle haykırır ve "Müslümanlar! Kardeşinizin etini savununuz!" diyerek yardım ister. Müslümanlar Abdullah b. Ravâha'yı bulunduğu yerden alırlar ve güvenli bir bölgeye taşırlar. Abdullah b. Ravâha taşındığı yerde akşam vakti[343] ruhunu Allah'a teslim eder.[344]

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm'ı savunma yolunda gösterdiği samimiyet, ihlâs ve cesaret örnekleriyle dolu sayfalar böylece son bulur.

Kuşkusuz Abdullah b. Ravâha, Allah yolunda şehit düşmeyi arzulamış ve bu arzusunun gerçekleşmesi için Allah'a yakarmıştır. Abdullah b. Ravâha'nın şehitlik mertebesine ulaşma yolundaki yakarışları karşılığını bulmuş ve Mu'te Gazvesi'nde Rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur.

Abdullah b. Ravâha diğer iki komutan arkadaşıyla birlikte Mu'te'den üç km. uzaklıkta Kerek İli Güney Mezâr Beldesi'nde medfundur.[345]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha, İslâm'ın ilk yıllarında yaşanan hemen her olaya tanık olmuş ve İslâm davasının yayılması için son nefesine kadar çaba sarf etmiştir. Abdullah b. Ravâha'nın takvası ve cesareti yaşanan olaylarda önemli rol oynamasına zemin hazırlamıştır. Söz gelimi Abdullah b. Ravâha, Bedir Gazvesi'nde 'Utbe, Şeybe ve el-Velîd'le mübareze yapmak için öne çıkan ilk üç Müslüman gençten birisidir. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha, II. Akabe

---

343 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 764.

344 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir*, XII, 164.

345 Mudîriyyetu's-siyâhati ve'l-âsâr, *Makâmâtu's-sahâbeti radıyallahu 'anhum*, Vuzâratu'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûn ve'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, Amman, ts., s. 15.

Biatı, Kubâ Mescidi'nin inşası, Hicret esnasında Allah Resûlü'nü karşılama, Bedir, Uhud, Benî Mustalik, Hendek, Hayber, Umretu'l-Kazâ, Hudeybiye anlaşması ve Mu'te Gazvesi gibi küçük büyük yaşanan hemen her olayda yer almıştır.

Yine Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü tarafından Bedru's-Safrâ Seferi'nde Medine emirliği, Hayber Gazvesi öncesi Hayber'e gönderilen keşif heyetinde yer alması, Hayber Gazvesi sonrası Yahudi lider Useyr b. Zârim'e Hayber valiliği teklifini götüren otuz kişilik heyete başkanlık etmesi ve Hayber tahsildarlığı gibi hassas görevlere getirilmiştir. Kuşkusuz bu durum, Abdullah b. Ravâha'nın söz konusu hassas görevlere ehil olduğuna işaret eden göstergelerdendir. Abdullah b. Ravâha'nın üstlendiği görevleri hakkıyla yerine getirdikten sonra Rabbine kavuştuğu aşikârdır.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Abdullah b. Ravâha'nın şahsiyetine de kısaca değinmek uygun düşecektir.

II. ŞAHSİYETİ

Abdullah b. Ravâha, savaş meydanlarında gösterdiği cesarette ve Medine emirliği, Hayber tahsildarlığı vb. hassas görevlerde sergilediği ehliyette olduğu gibi günlük hayatta da örnek Müslüman profili sergilemektedir. Zira Abdullah b. Ravâha, İslâm Dini'nin öğretilerini inanç, düşünce ve davranış biçimi olarak yaşantısına uyarlamayı başarmış takva ehli örnek bir şahsiyettir. Abdullah b. Ravâha'nın şahsiyetiyle ilgili ulaşılabilen kaynaklarda yer alan ipuçlarına da değinmek uygun düşecektir.

Abdullah b. Ravâha ibadet ehlidir ve Allah rızasını kazanmak için her fırsatı değerlendirme çabası içerisindedir. Nitekim çoğu Müslümanın oruç tutmakta zorlandığı sıcak bir

günde seferî iken Allah Resûlü ile birlikte sadece Abdullah b. Ravâha oruçludur. Anne tarafından kardeşi Ebû'd-Derdâ bu bağlamda şunları söyler:[346]

> "Sıcak bir günde Allah Resûlü ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Sıcaklık o kadar şiddetli idi ki kişi sıcaktan korunmak için elini kafasına koyuyordu. Aramızda Allah Resûlü ve Abdullah b. Ravâha'dan başka oruç tutanımız yoktu."

Yine Abdullah b. Ravâha, namaz vakti girdiğinde meşgul olduğu işi bırakmakta ve hemen namazı eda etmeye koyulmaktadır. Allah Resûlü, namazı vaktinde kılmak için gösterdiği hassasiyet sebebiyle Abdullah b. Ravâha'ya hayır duada bulunmuş ve şöyle buyurmuştur.[347]

> "Allah, Ravâha'nın oğluna rahmet etsin. Nerede namaz vakti girmiş ise devesini çöktürürdü."

Abdullah b. Ravâha, Allah'ı çokça zikretmekle de meşhurdur. Ebû'd-Derdâ bu bağlamda şöyle der:[348]

> "Abdullah b. Ravâha'yı anmadığım günden Allah'a sığınırım. Abdullah b. Ravâha'yla karşılaştığımda şöyle derdi: "Be 'Uveymir! Otur da biraz imanın tadını çıkaralım." Biz de oturur Allah ne miktar takdir buyurmuş ise o kadar Allah'ı zikrederdik. Sonra da şöyle derdi: "İşte esas iman budur."

Bu bakımdan Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'yı hayırla yâd etmiş ve şöyle buyurmuştur:[349]

---

[346] Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu's-sıyâm, 13. (II, 790)

[347] ez-Zehebî, Şemsu'd-dîn, Muhammed b. Ahmed, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed Mu'avvad vd., Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 1995, VII, 92.

[348] en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn b. Şeref, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts., I, 265.

[349] ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 231.

"Allah, Ravâha'nın oğluna rahmet etsin. Zira o, meleklerin övündüğü meclisleri severdi."

Abdullah b. Ravâha, aynı zamanda etrafında bulunan kimseleri İslâm'a kazandırmak için çaba sarf etmektedir. Abdullah b. Ravâha'nın anne tarafından kardeşi Ebû'd-Derdâ, henüz İslâm'a girmemiştir. Abdullah b. Ravâha, diğer aile fertleri Müslüman oldukları halde Ebû'd-Derdâ'nın İslâm'a girmemesi karşısında üzgündür ve Ebû'd-Derdâ'yı kazanmak için plân yapmaktadır. Abdullah b. Ravâha, Ebû'd-Derdâ'nın evde olmadığı bir gün Muahmmed b. Mesleme (v. 43/663) ile birlikte eve girer ve Ebû'd-Derdâ'ya ait putu parçalar. Abdullah b. Ravâha, putu parçalarken aynı zamanda şu beyiti mırıldanır:[350] (Tavîl)

تَبَرَّأْ مِنْ أَسْمَاءِ الشَّيَاطِينِ كُلِّهَا أَلَا كُلُّ مَا يُدْعَى مَعَ اللَّهِ بَاطِلُ

Kurtul şeytanların tümüne has isimlerden. Bil ki
Allah'la birlikte çağrılan her şey asılsızdır.

Ebû'd-Derdâ eve döndüğünde eşi korku içerisinde ağlayarak olanları anlatır. Ebû'd-Derdâ puttan arta kalan parçacıklara bakar ve "Kendini koruyamadın mı?" diyerek kendisini dahi korumaktan aciz cansız bir varlığın ilâh olamayacağı imasında bulunur. Akabinde Ebû'd-Derdâ kardeşi Abdullah b. Ravâha ile birlikte Allah Resûlü'ne gelir ve Allah Resûlü'nün huzurunda Müslüman olur.[351]

Abdullah b. Ravâha, her durumda Allah Resûlü'ne itaat etme içgüdüsüyle de hareket etmektedir. Söz gelimi Allah Resûlü bir keresinde mescitte halka konuşma yapmaktadır. Al-

---

350 İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, IV, 351.

351 İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, IV, 351, 352. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir*, XX, 11, 12.

lah Resûlü ayakta duran sahabeye hitaben 'Oturunuz!' buyurur. Tam da o sırada Abdullah b. Ravâha mescidin dışındadır ve Allah Resûlü'nün söylediklerini işitmiştir. Abdullah b. Ravâha derhal bulunduğu yere oturur ve Allah Resûlü konuşmasını bitirinceye kadar öylece kalır. Sahabe durumu Allah Resûlü'ne aktarır. Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'ya hayır duada bulunur ve şöyle buyurur:[352]

"Allah, Allah'a ve Peygamber'ine itaat etmeye olan azmini artırsın."

Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne bağlılığı sebebiyle Allah Resûlü nazarında önemli bir konumdadır[353] ve Allah Resûlü'nün korumasıdır.[354] Dahası Abdullah b. Ravâha, Allah Rasûlü'nü İslâm'ı ve Müslümanları savunan kaliteli şairler arasındadır.[355] Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha, İslâm davetini engellemeye kalkışan Medine'nin ileri gelenleri ile tereddüt etmeden tartışmaya girebilecek kadar gözü pektir. Söz gelimi sahabeden Sa'd b. Ubâde (v. 14/635) hastalığa yakalanmıştır. Allah Resûlü, Usâme b. Zeyd'i bineğinin terkisine alır ve birlikte Sa'd b. Ubâde'yi ziyaret etmek üzere yola koyulurlar. Allah Resûlü yolda Bu'as savaşı sonrasında Medine'ye lider olarak seçilmesi düşünülen hatta taç giydirme merasimi için hazırlık yapılan ancak Allah Resûlü'nün ortaya çıkmasıyla liderliği suya düşen Abdullah b. Ubeyy'in de aralarında bulunduğu bir grupla karşılaşır. Allah Resûlü, gruptakilere selam vermeden yoluna devam etmeyi nezaketsizlik saydığından bineğinden

---

352 el-Burhân, Fûrî, 'Alâuddîn Ali el-Muttakî b. Husâmu'd-Dîn el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, thk.: eş-Şeyh Bekrî Hayyânî vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts., XIII, 450.

353 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 223.

354 el-Asbahânî, Ebû Nu'aym, *Ma'rifetu's-sahâbe*, III, 1638.

355 en-Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, I, 265.

iner ve gruptakilerin yanına gelir. Allah Resûlü gruptakileri selamlar ve biraz oturarak onlarla sohbet eder. Allah Resûlü, gruptakilerle sohbet sırasında Kur'an'dan ayetler okur ve gruptakileri Allah'a davet eder. Allah Resûlü konuşmasını bitirince Abdullah b. Ubeyy, Allah Resûlü'ne şöyle der:[356]

> "Be adam! Şayet anlattıkların doğruysa bu sözlerden daha güzeli olmaz. Git evinde otur ve bu söylediklerini evine gelenler olursa onlara anlat. Ama evine kadar sana gelmeyen kimselerin kalkıp da kafalarını boş yere ütüleme. Kimsenin meclisine kadar gelip sevmediği şeyi de anlatma!"

O sırada grupta yer alan Abdullah b. Ravâha, hemen Abdullah b. Ubeyy'e müdahale eder ve Allah Resûlü'nü şu sözlerle savunur:[357]

> "Olur mu öyle şey! Ey Allah'ın Resûlü, söylediklerinle bizi ihya et. Meclislerimize, yurtlarımıza ve evlerimize de gel. Allah'a and olsun ki söylediklerin arzuladığımız şeylerdendir. Yüce Allah bize seni bahşetti ve sayende hidayet nasip etti."

İfadelerden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha bir zamanlar Medine'ye lider olmaya hazırlanan Abdullah b. Ubeyy karşısında Allah Resûlü'nü savunmakta ve İslâm davetinin yayılması için fedakârlık örneği sergilemektedir. Zira İslâm inancını içselleştiren Abdullah b. Ravâha, II. Akabe biatı'nda Allah Resûlü'ne Müslümanlarla birlikte verdiği söze sadıktır ve Allah Resûlü'nü her durumda koruma içgüdüsüyle hareket etmektedir.

Abdullah b. Ravâha Allah Resûlü'ne itaatte olduğu gibi Allah Resûlü'nü savunma içgüdüsüyle hareket etmesi sebebiyle

---

356 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 234,235.

357 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 235.

de Allah Resûlü'nün hayır duasına mazhardır. Abdullah b. Ravâha, bir keresinde Müslümanların namuslarına dil uzatan Mekkeli şair Ebû Süfyân'a karşılık vermek için Allah Resûlü'nden izin ister. Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'ya beyitin bütününü okumadan "فَثَبَّتَ الله diyen sen miydin?" buyurur. Abdullah b. Ravâha da: "Evet Ey Allah'ın Resûlü, beyitlerin sahibi benim" der ve şu beyitleri okur:[358] (Basît)

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنْ مَا خَانَنِي الْبَصَرُ
أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمْ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ، فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ
فَثَبَّتَ اللَّهُ مَا أَعْطَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَصْراً كَالَّذِي نُصِرُوا

Gerçekten hayrı keşfettim sende. Biliyorum bunu. Allah biliyor ki basiretim boşa çıkarmadı asla beni.

Sensin yegâne Peygamber. Kim o (Peygamber'in) şefaatinden mahrum kalırsa Hesap günü rezil etmiş demektir onu kader.

Allah sebatını artırsın sana başhettiği güzel (dinde) Musa'nın sebatı(nı artırdığı gibi) ve de zafer bahşetsin zafere ulaştırılanlar gibi.

Allah Resûlü beyitleri dinledikten sonra: "Allah da sana aynısını versin" buyurarak Abdullah b. Ravaha'ya hayır duada bulunur. Hişâm b. 'Urve (v. 146/ 763), Allah Resûlü'nün Abdullah b. Ravâha'ya yaptığı duanın kabul olduğuna işaret eder ve şunları söyler:[359]

> "Yüce Allah, Abdullah b. Ravâha'yı en güzel biçimde sebat etmesini sağlamış ve şehit olarak ruhunu kabzetmiştir. Cennet'in kapıları açılmış ve Abdullah b. Ravâha da oraya girmiştir."

---

[358] İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXVIII, 94.

[359] en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, s. 397.

Hişâm b. 'Urve'nin de belirttiği üzere Allah Resûlü'nün hayır duasına mazhar olan Abdullah b. Ravâha, İslâm davetini savunma yolunda girdiği savaşlarda sebat etmiş ve son nefesine kadar cesaret örneği sergilemiştir.

Takva ehli olan Abdullah b. Ravâha Allah korkusuyla ağlayabilmektedir. Abdullah b. Ravâha bir keresinde ağlamaya başlar. Bu durumdan etkilenen Abdullah b. Ravâha'nın eşi de ağlar. Abdullah b. Ravâha eşine döner ve "Sana ne oluyor? Sen niçin ağlıyorsun?" diye sorar. Eşi de "Ağladığını görünce etkilendim" cevabını verir. Bunun üzerine Abdullah b. Ravâha, ağlama sebebini cehenneme varacağı ancak cehennemden çıkıp çıkamayacağı hususunda endişeleri bulunduğu şeklinde izah eder.[360]

Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'da gördüğü takva, ihlâs ve samimiyet sebebiyle Abdullah b. Ravâha'ya şefkatle yaklaşmaktadır. Abdullah b. Ravâha bir keresinde bayılır. Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'nın yanına gelir ve şu hayır duayı okur:[361]

> "Allah'ım şayet eceli gelmiş ise ölüm anını ona kolaylaştır. Allah'ım henüz eceli gelmemiş ise onu iyileştir."

Abdullah b. Ravâha aynı zamanda hazır cevap bir kişiliğe sahiptir. Nitekim sahabe bir sefer esnasında çamurlu yolda yağmura yakalanır. Allah Resûlü sahabeye namazlarını bineklerin sırtında kılmalarını emreder. Abdullah b. Ravâha dışında herkes Allah Resûlü'nün buyruğuna uyar ve namazları bineklerin sırtında eda ederler. Sahabeden biri Allah Resûlü'ne Abdullah b. Ravâha'nın buyruğa uymadığını ve bineğinden inerek çamur içerisinde namaz kıldığını bildirir. Allah Resûlü,

---

360 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 236-237.

361 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 232.

Abdullah b. Ravâha'nın böyle davranmasına makul bir gerekçesi olacağını söyler ve Abdullah b. Ravâha'yı yanına çağırır. Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'ya buyruğa uymama ve namazı çamurda kılma sebebini sorar. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne cevabında şöyle der:[362]

> "Ey Allah'ın Resûlü! Sen Yüce Allah'ın azat ettiği kimse olarak böyle yapıyorsun. Ben ise Yüce Allah'ın azat etmediği bir kul olduğum için bineğimden indim."

Allah Resûlü sahabeye döner ve: "Size böyle davranmasına makul gerekçe öne sürecek demedim mi?" buyurur.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha, savaşlarda gösterdiği cesaretin ve üstlendiği görevlerdeki ehliyetin yanı sıra, İslâm öğretilerini yaşantısına uyarlamayı başarmış takva sahibi samimi bir şahsiyettir. İslâm öğretileri Abdullah b. Ravâha'nın duygularına ve benliğine hâkimdir. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nü ve İslâm'ı her fırsatta savunmaktadır. Hal böyle olunca Abdullah b. Ravâha, Allah Rasûlü'nün takdirine, hayır duasına ve şefkatine mazhardır.

A. İLMİ VE HADİS RİVAYETİ

Çalışmanın seyri içerisinde Abdullah b. Ravâha'nın varlıklı ailelerde adet olduğu üzere çocuk yaşta özel eğitime tabi tutulduğuna ve okuma yazma öğretildiğine değinildi. Abdullah b. Ravâha, okuma yazma becerisine sahip olması sebebiyle İslâm'a girdikten sonra Medine'de Allah Rasûlü'ne vahiy kâtipliği yapmıştır. Kuşkusuz bu durum, Abdullah b. Ravâha'ya Allah Rasûlü'nden hadis rivayet edecek seviyede ilmî kazanım elde etmesini sağlamıştır. Nitekim Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nden ve Bilâl-i Habeşî'den rivayetler

---

362 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 148.

aktarmıştır.[363] Enes b. Mâlik (v. 93/712) ve en-Nu'mân b. Beşîr (v. 64/684) gibi bazı sahabe de Abdullah b. Ravâha yoluyla gelen rivayetler aktarmışlardır.[364]

Tabiînden Kays b. Ebî Hâzim (v. 97/715), Ebû Seleme b. Abdurrahmân (v. 94/712), 'İkrime (v. 105/723) ve 'Atâ b. Yesâr (v. 103/721) gibi bazı râviler de yine Abdullah b. Ravâha'dan mürsel hadis[365] rivayetleri yapmışlardır.[366]

İbn 'Asâkir (v. 571/1176), Abdullah b. Ravâha yoluyla gelen rivayetlere Ebû Seleme b. Abdurrahmân'nın aktardığı şu rivayeti örnek gösterir:[367]

> "Peygamber (s.a.v.) kişinin gece ailesine habersiz gelmesini yasaklamıştır."

Abdullah b. Ravâha'dan aktarılan rivayetlere 'İkrime yoluyla gelen şu rivayet de örnek gösterilir:[368]

> "Allah Resûlü (s.a.v.) bizden birimizin cünüp iken Kur'ân okumasını yasaklamıştır."

Abdullah b. Ravâha'nın Bilâl-i Habeşî'den aktardığı rivayete de şu örnek gösterilir:[369]

> "Allah Resûlü (s.a.v.) abdest aldı ve iki huf (terlik) üzerine mesh etti."

---

363 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 230.

364 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 230.

365 Mürsel hadis, senedinin sonunda tâbiînden sonra kopukluk bulunan hadis türüdür. Bkz.: Tahhân, Mahmûd, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1996, s. 71.

366 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 230.

367 es-Suyûtî, Celâlu'd-dîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Şerhu Şevâhidi'l-Muğnî*, thk.: Ahmed Zâfir Kûcân, Lecnetu't-Turâsi'l-'Arabî, ys., 1966, s. 288

368 es-Suyûtî, *Şerhu Şevâhidi'l-Muğnî*, s. 288

369 İbn Bedrân, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, VII, 387.

Görüleceği üzere üzere Abdullah b. Ravâha, küçük yaşta elde ettiği okuma yazma becerisi sayesinde Medine'de Allah Resûlü'ne vahiy kâtipliği yapmış ve Allah Resûlü'nden hadis rivayet edecek seviyede ilmî kazanım elde etmiştir. Nitekim Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü henüz hayatta iken kendilerine rivayet isnat edilen sahabe arasında[370] yer almaktadır.

[370] es-Suyûtî, *Şerhu Şevâhidi'l-Muğnî*, s. 288.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH B. RAVÂHA'NIN ESKİ ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

I. CÂHİLİYE DÖNEMİ ŞİİRİ

Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki sözlükte 'câhiliye' kavramı, 'bilgi yokluğu, akıl, idrak eksikliği, öngörüsüz ve akılsız davranış biçimi sergileme'[371] gibi anlamlar taşımaktadır.

Câhiliye Arapları arasında sudan sebeplere dayalı sıkça yaşanan taşkınlıklar[372] dikkate alındığında, 'câhiliye' kavramı ile Câhiliye Araplarının yaşam biçimi arasında güçlü bir bağ bulunduğundan söz etmek mümkündür. Câhiliye şairi 'Amr b. Kulsûm (v. h.ö. 89/584), beyitte bu hususa işaret eder ve şöyle der:[373] (Vâfir)

أَلَا لَا يَجْهَلَنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَنَجْهَلَ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَا

> Dinleyin! Sakın ola kimse bize aptalca davranış sergilemeye kalkmasın ki biz de aptalca davranış sergileyenlere (pişmanlık duyacakları daha zorlu bir) taşkınlıkla karşılık vermeyelim.

Beyitten de anlaşılacağı üzere şair, mensubu bulunduğu kabîleye karşı düşüncesizce yapılacak herhangi bir girişime, kabîle mensupları tarafından sert biçimde karşılık verileceği yolunda tehdit savurmaktadır.

---

371 İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979, I, 489.

372 Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-câhilî*, s. 39.

373 'Amr b. Kulsûm, *Dîvân*, thk.: Emîl Bedî' Ya'kûb, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1991, s. 78.

Arap yarımadasının zorlu çöl şartları gereği dağınık halde yaşayan yerli halk, mensubu bulundukları kabîleler kadar hiçbir gruba âidiyet duygusu ile bağlı değildirler. Kabîle bireyleri, düşman kabîle tarafından kendilerine veya mensubu bulundukları kabîlelere yönelik haksızlığa maruz bırakıldıkları durumlarda, süratle hasım kabîleden intikam alma duygusuyla hareket etmektedirler. Bu sebeple Câhiliye Arapları, yaşamlarının büyük bölümünü kabîleler arasında durmak bilmeyen savaşlarla geçirmişlerdir.[374]

Şairler de hasım kabîle karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla silahların yanısıra şiirlerle savaşlara eşlik etmişlerdir. Şairler, mensubu bulundukları kabîleleri beyitlerde güzel hasletlerle överken düşman kabîleyi galiz yakıştırmalarla ve geçmişte maruz kaldığı yenilgilerle hicvetmişlerdir. Bu bakımdan câhiliye toplumunda şair, önemli bir konuma haizdir.[375]

Kabîleler ancak kabîlede usta şair temayüz etmesi, çocuk dünyaya gelmesi ve doğurgan kısrak ele geçirilmesi gibi münasebetlerle birbirlerini tebrik etmektedirler. İbn Raşîk el-Kayravânî (v. 456/1063), 'el-'Umde' adlı kitabında konuyla ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir:[376]

> "Arap kabîlelerden birinde şair temayüz etmesi durumunda diğer kabîleler şairin mensubu bulunduğu kabîleyi tebrik etmeye gelirlerdi. Yemekler pişirilir ve kadınlar düğünlerdeki gibi zurnalar eşliğinde oynarlardı. Yetişkin erkeklerle delikanlılar kabîlede şairin ortaya çıkmasını, gelecekte namuslarının korunacağı,

---

374 Durant, Will Ariell, *Kıssatu'l-hadâra,* trc.: Fuad Andraus, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1988, XIII, 10-11.

375 Hilâl, Muhammed Ğuneymî, *en-Nakdu'l-edebiyyi'l-hadîs,* Dâru Nahdatu Mısr, Kahire, 1998, s. 170

376 İbn Raşîk, Ebû 'Ali el- Hasen el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981, I, 65.

> kabîlenin savunmasının kuvvet bulacağı, şöhretinin ebedileşeceği ve kabîle bireylerinin uzun süre yâd edileceği şeklinde yorumlayarak iyimser bir havaya girerlerdi. Birbirlerini ancak bir çocuk dünyaya geldiğinde, aralarında şair temayüz ettiğinde ve doğurgan kısrak elde edildiğinde tebrik ederlerdi."

Kuşkusuz kabîlede usta şair çıkması, çocuk dünyaya gelmesi ve doğurgan kısrak elde edilmesi gibi münasebetlerle yapılan karşılıklı tebrik alışverişlerinin arka planında, söz konusu münasebetlerden her birinin, Arapların yaşam tarzlarına güç katacağı ve kabîlenin bekasına katkı sağlayacağı düşüncesinin yattığı muhakkaktır.

Her ne kadar Evs ve Hazrec kabîleleri Medine'de kalın duvarlarla çevrili surların arkasında ziraate dayalı yerleşik hayata geçmiş olsalar bile aralarındaki husûmet sebebiyle çölde yaşayan bedevî Araplardan farksızdırlar.[377] Usta şairler tarafından dile getirilen beyitler düşman üzerinde en az kılıç kadar etkili olduğundan, Evs ve Hazrec kabîleleri şiirin büyüleyici gücünden savaşlarda da yararlanmayı bilmişlerdir.

Câhiliye ve İslâm dönemlerinde yaşanan olaylara silahların yanısıra beyitlerle de aktif biçimde eşlik eden muhadram şair Abdullah b. Ravâha, usta şairler arasında yer almaktadır.[378] Hal böyle olmakla birlikte günümüze ulaşan kaynaklarda Abdullah b. Ravâha'ya nispet edilen Câhiliye Dönemi'ne ait şiir metinleri sınırlı sayıdadır. Nitekim Abdullah b. Ravâha'ya nispet edilen Câhiliye Dönemi'ne ait şiir metinleri, iki adet tam çalışma ve farklı münasebetlerde dile getirilmiş on beyitten ibarettir.

Abdullah b. Ravâha'ya ait çok sayıda şiir çalışmalarının zaman içerisinde kaybolduğu kuvvetle muhtemeldir. Erken dönem edebiyat eleştirmeni İbn Sellâm'ın, 'Tabakâtu fuhûli'ş-

---

377 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 54.

378 en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, s. 396.

şu'arâ'' isimli kitabında eski Arap şairlerine ait çok sayıda şiir çalışmalarının zaman içerisinde yok olduğu yolunda öne sürdüğü düşünce bu durumu destekler mahiyettedir. İbn Sellâm, bu bağlamda şunları söyler:[379]

> "Zaman içerisinde şiirin kaybolup gittiğine işaret eden göstergelerden biri de Tarafe (v. h.ö. 60/564) ve 'Abîd'e (v. h.ö.24/598) ait şiirleri doğrulayan râvilerin ellerinde bulunan metinlerin azlığıdır. Tarafe ve 'Abîd'e ait olduğu tespit edilen şiir metinleri on adettir. Şayet Tarafe ve 'Abîd'e ait on adet şiir metni dışında başka çalışma bulunmasaydı bu iki şair sahip oldukları şöhreti ve işgal ettikleri öncelikli konumu yakalayamazlardı. Aynı zamanda Tarafe ve 'Abîd'e ait olduğu iddiasıyla rivayet edilen ve şiir değeri bulunmayan eldeki metinlerle bu iki şair, râvîlerin dillerinden düşürmedikleri konumlarını hak edemezlerdi. Bize göre bu ikisi dışında başka şairlere ait çok sayıda metin de zaman içerisinde kaybolmuştur. Ne var ki bu ikisine ait kaybolan metin miktarı diğer şairlere kıyasla fazladır. Bu ikisi kaliteli şairlerin en eskileridir. Muhtemelen çok sayıda kaliteli şiir çalışmaları vardı. Ancak râvîlere ulaşan şiir metinleri az olunca haklarında çok şey söylendi."

İbn Sellâm'ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Tarafe ve 'Abîd b. el-Abras gibi, Abdullah b. Ravâha'nın da aralarında bulunduğu şairler, geçmişte söyledikleri ancak zaman içerisinde kaybolan çok sayıda kaliteli şiir çalışmaları sebebiyle şöhret bulmuşlardır. Şiir rivayetinde Basra Ekolü'nün öncüsü[380] Ebû 'Amr b. el-'Alâ'nın (v. 154/771) şu ifadeleri de bu durumu destekler mahiyettedir:[381]

---

379 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 26.

380 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 149.

381 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 25.

> "Arapların size ulaşan söylemleri çok azdır. (Arapların söylemleri) size bolca ulaşsaydı çok sayıda bilgi ve şiirle karşılaşırdınız."

Diğer taraftan İbn Sellâm, 'Tabakât'ta Abdullah b. Ravâha'yı 'Arap Kentleri Şairleri' adı altında Medine, Mekke, Taif, Yemâme ve Bahreyn şairlerini gruplandırdığı 'kaliteli şairler' kategorisinde zikretmektedir. İbn Sellâm bu bağlamda şöyle der:[382]

> "(Arap kentleri arasında) en şair olanı Medine'dir. Medine'nin kaliteli şairleri beştir. Beş şairin üçü Hazrec ve ikisi Evs kabîlesine mensupturlar. Hazrec kabîlesine mensup olanlar Neccâr oğullarından Hassân b. Sâbit, Selime oğullarından K'ab b. Mâlik ve Belhâris b. el-Hazrec'den Abdullah b. Ravâha'dır. Evs kabîlesine mensup olanlar ise Zafer oğullarından Kays b. el-Hatîm ve 'Amr b. el-'Avf oğullarından Ebû Kays b. el-Eslet'tir."

Erken dönem edebiyat eleştirmenlerinden el-Âmidî (v. 371/981) de, 'el-Mu'telif ve'l-muhtelif' isimli kitabında Abdullah b. Ravâha'yı 'usta şair' olarak tanımlamaktadır.[383]

el-Âmidî gibi İbn Abdi'l-Berr en-Nemerî (v. 463/1071) de 'el-İstî'âb'ında Abdullah b. Ravâha'yı 'usta şairlerden biri' olarak tanımlamaktadır.[384]

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Abdullah b. Ravâha 'usta şair'dir. Yine yapılan izahlardan ve verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, Abdullah b.

---

382 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 215.

383 el-Âmidî, Ebû'l-Kâsım, el-Hasen b. Bişr, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, thk.: F. Kranko, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1982, s. 126.

384 en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, s. 396.

Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait kaliteli şiir çalışmaları zaman içerisinde kaybolmuş ve az sayıda çalışması günümüze ulaşmıştır.

Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait şiir çalışmalarından günümüze ulaşan ilk metin, Evs Kabîles'inin şairi Kays b. el-Hatîm'e 'Fezâ Günü'[385] cevap niteliğinde söylediği[386] nakiza/atışmadır.[387] Eski Arap şiirlerindeki karakteristik özellikleri taşıyan metin, yirmi altı beyitten oluşmaktadır.[388] Geleneksel Arap şiir kalıbında gelen metin, gazel içerikli giriş, övünme temalı ana kısım ve düşman kabîlenin hicvedildiği son beyitler olmak üzere üç bölümden ibarettir.

İnsanoğlunun yaratılışı itibarıyla karşı cinse ilgi duyduğunun bilincinde olan şair, etrafına dinleyici toplamak ve ana temada vermek istediği düşünceyi kitlelere ulaştırmak amacıyla beyitlere kadından söz edilen gazelle başlar.[389] Abdullah b. Ra-

---

385 'Fezâ Günü', İslâm'dan önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaşanan savaşlardan birinin adıdır. 'Fezâ Günü', iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar meydana gelmiş ve gece karanlığı bastırıncaya kadar sürmüştür. Savaş, Evs Kabilesi'nin Hazrec kabilesi karşısında zafer kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Bkz., el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 629.

386 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 629.

387 Nakîza, şairin hasım şair karşısında kabilesinde ve kendi şahsında var olan güzel hasletlerle övündüğü, aynı zamanda düşman kabileyi kusurlu özellikleri sebebiyle yerdiği şiir türüdür. Şair, hasma ait beyitlerdeki vezin ve raviyyi nakizada korumak durumundadır. Bkz.: Vehbe, Vecdî v.d., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l'arabiyyeti fi'l-luğati ve'l-edeb*, Mektebetu Lübnân, Beyrût, 1984, s. 416.

'Fezâ Günü', Evs kabilesinin şairi Kays b. el-Hatîm, Hazrec kabilesini beyitler yoluyla hicvetmiş, Abdullah b. Ravâha da aynı vezin ve raviyy ile Kays b. el-Hatîm'e karşılık vermiştir. Geniş bilgi için bkz.: İbn el-Hatîm, *Dîvân*, s. 145.

388 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 675, 676, 629. Ayrıca bkz.: Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha* s. 117, 118, 119.

389 İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1958, I, 75.

vaha da, yedi beyitten oluşan giriş bölümüne Necûd adıyla kurguladığı sevgiliyi taşımaktadır. Beyitlerde ayrılık vakti gelip çatmıştır ve Necûd gözden kaybolmuştur. Şair ayrılık anının verdiği buruklukla hüzünlüdür. Aynı zamanda şair Necûd'un geçmişte cilveli genç kız edasıyla delikanlıları tuzağa düşürmeye çalıştığı eski günleri yâd etmektedir. Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[390] (Vâfir)

تَذَكَّرَ بَعْدَمَا شَطَّتْ، نَجُودَا وَكَانَتْ تَيَّمَتْ قَلْبِي وَلِيداَ

كَذِي دَاءٍ، يُرَى فِي النَّاسِ يَمْشِي وَيَكْتُمُ دَاءَهُ زَمَناً عَمِيداَ

تَصَيَّدُ عَوْرَةَ الْفِتْيَانِ حَتَّى تَصِيدَهُمُ وَتُوشِكُ أَنْ تَصِيداَ

وَقَدْ صَادَتْ فُؤَادَكَ يَوْمَ أَبْدَتْ أَسِيلاً خَدُّهُ صَلْتاً وَجِيداَ

تَزِينُ مَعَاقِدُ اللَّبَّاتِ مِنْهَا شُنُوفاً فِي القَلَائِدِ وَالْفَرِيداَ

فَإِنْ تَضْنُنْ عَلَيْكَ بِمَا لَدَيْهَا وَتَقْلِبْ وَصْلَ بَالِيهَا جَدِيدَا

لَعَمْرُكَ مَا يُوَافِقُنِي خَلِيلٌ إِذَا مَا كَانَ ذَا خُلْفٍ كَنُوداَ

(Şair) Necûd'u gözden kaybolduktan sonra hatırladı (ve şunu mırıldandı):[391] Gönlüme taht kurmuştu kara sevdasıyla taa küçük yaşta.

İnsanların arasında ağır aksak yürüyen hasta görüntüsündeydim. Yakalandığı hastalığı (uzun) süre gizleyen ve ayakta durmakta güçlük çeken hasta görüntüsünde.

(Necûd) genç delikanlıların zayıf anlarını beklerdi tuzağa düşürüp avlayana kadar onları. Ve ramak kalır (dı birini) avlamaya.

---

390 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 630, 631. Ayrıca bkz.: Bâ Cûde, Hasen Muhammed, *Dîvânu Abdillah b. Ravâha el-Ensârî el-Hazrecî*, Dâru't-Turâs, Kahire, 1972, s. 25.

391 Beyitte şair, 'aklına düştü' ifadesiyle kendisini kasdetmektedir. Bkz.: el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 630.

(Behey şair! Sonunda) pürüzsüz düzgün yanağını ve (açık tenli) boynunu gösterdiği gün senin gönlünü düşürdü tuzağa

(Necûd'un) gerdan bölgesi süslemektedir gerdanlıklarda dizili ziynet eşyalarını ve tek taş mücevheri.[392]

(Ama bugün) muhabbetinde sana cimri davranırsa ve aranızdaki köklü ilişkiyi inkâr ederse ve de ilişkinizin yeni olduğunu öne sürerse

Andolsun ki uymaz bana (Necûd gibi) bir dost sözünde durmuyorsa ve (aranızdaki aşka) nankörlük yapıyorsa.

Abdullah b. Râvaha'nın gazel bölümü için kurguladığı Necûd'la olan ilişkisi çocukluk çağına uzanmaktadadır. Ne var ki şair, Necûd'la olan köklü ilişkisini hasta kimsenin hastalığını etrafındakilerden sakladığı gibi gizlemektedir. Necûd, elit tabakadan soylu ve zengin bir aileye mensuptur. Nitekim Necûd, gerdanlıklarla ve kıymetli taşlarla süslenmiş zînet eşyaları takmaktadır. Güzelliğiyle de dillere destan olan Necûd, cilveleriyle şairi avına düşürmüş ve gönlüne taht kurmuştur. Hal böyle olmakla birlikte şair, sevgilinin cefasına tahammül edememektedir. Zira makam, düşman kabîlenin şairine karşılık verme makamıdır. Bu bakımdan şair, son beyitte ustaca bir manevrayla gazel bölümünden metnin esas temasını oluşturan övgü bölümüne geçmektedir.

Abdullah b. Ravâha, övgü bölümünde öncelikle mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesinin sahip olduğu ve Arap kabîle-

[392] Normal şartlarda kıymetli taşlarla süslü gerdanlıkların göğsün üst bölgesi olan gerdana güzellik katması gerekirken, şair beyitte aksini iddia etmekte ve gerdanın, kıymetli taşlarla süslü gerdanlıklara güzellik kattığını öne sürmektedir. Şair bu yöntemle sevgilinin aşırı güzelliğe sahip olduğuna işaret etmektedir. Bkz.: el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 630.

lerde övünç vesilesi sayıldığı el açıklığı, düşman karşısında cesur olma ve ahde vefa gösterme gibi değerlerle övünmektedir. Abdullah b. Ravâha bu bağlamda şunları söyler:[393] (Vâfir)

وَقَدْ عَلِمَ الْقَبَائِلُ، غَيْرَ فَخْرٍ ... إِذاَ لَمْ تُلْفِ مَاثِلَةً رَكُوداَ

إِذَا مَا وَاجِبُ الْأَضْيَافِ أَمْسَى ... وَكَانَ قِرَاهُمُ غَثّاً فَصِيداَ

بِأَنَّا تُخْرِجُ الشَّتَوَاتُ مِنّاَ ... إِذَا مَااسْتَحْكَمَتْ، حَسَباً، وَجُوداَ

قُدُوراً، تَغْرَقُ الْأَوْصَالُ فِيهَا ... خَضَيباً لَوْنُهَا، بِيْضاً، وَسُوداَ

وَإِنْ رَسَلٌ تَرَفَّعَ بَعْدَ طُعْمٍ ... فَعَادَ لِكَيْ يُعَادَ لَهُ أُعِيداَ

مَتَى مَا تَأْتِ يَثْرِبَ، أَوْ تَزُرْهَا ... تَجِدْنَا نَحْنُ أَكْرَمَهاَ جُدُوداَ

وَأَغْلَظَهَا عَلَى الْأَعَدَاءِ رُكْناً ... وَأَلْيَنَهَا لِبَاغِي الْخَيْرِ عُوداَ

وَأَخْطَبَهاَ إِذَا اجْتَمَعُوا لِأَمْرٍ ... وَأَصْدَقَهَا، وَأَفْاَهَا عُهُوداَ

إِذَا نُدْعَى لِسَبَبٍ أَوْ لِجَارٍ ... فَنَحْنُ الْأَكْثَرُونَ بِهَا عَدِيداَ

Övünmek olmasın ama kabîleler (zorlu kış şartlarında yoksulları ve muhtaçları doyurmak amacıyla hazırlanan) yemek dolu kocaman kazanlara eğer alışık değil iseler kesin bilmişlerdir

(Ve kıtlık sebebiyle) konuklara ikramda bulunmak zorlaşmış ise ve de kabîlelerin konuklara ikram edecekleri yiyecek sadece ateşte kızartılmış kanlı bağırsak[394] ise

Zorlu kış şartlarında kış mevsimlerinin asil ve eli açık kimseleri bizden çıkardığını.

Etli kemiklerle dolup taşan derin kazanları ve siyah beyaz rengârenk yemeklerle (dolup taşan derin kazanları bizden çıkardığını)

---

393 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 631, 632.

394 Beyitte yer alan فصيد, Cahiliye Dönemi'nde kıtlık vakti hayvan bağırsağına deve kanı doldurduktan sonra ateşte kızartılmak suretiyle elde edilen bir tür yemek ismidir. Bkz.: İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XXXVIII, 3420. (Fâ Bâbı).

(Bize yolu düşen) bir topluluk, yiyip içtikten sonra kalkar da aynı beklenti içerisinde geri gelirse yine benzer muameleyi bulur bizde.

Yesrib'e hangi vakit yolun düşerse veya ziyaret edersen Yesrib'de en cömertler ve asiller olduğumuzu görürsün

(Yesrib'in) her köşesinde düşmanlara karşı en zorlu direnişi sergileyenler olduğumuzu (buna mukabil) alışılageldiği üzere iyiliği arzulayan kimse(ler)e en yumuşak başlılar olduğumuzu

Gerektiğinde mahfillerde en çok nutuk atanlar, en doğru sözlüler ve vaadlerine en çok bağlı kalanlar olduğumuzu

Yardım etmeye veya bir komşunun imdadına çağrıldığımızda Yesrib'de sayıca çoğunlukta olduğumuzu (görürsün.)

Görüleceği üzere beyitlerde şair, mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesini hasmı karşısında övmekte ve zorlu çöl şartları sebebiyle Arap yarımadasında erdem kabul edilen el açıklığı, asalet, düşman karşısında cesur olma, dostla ilişkilerde tevazu, fesahat, doğru sözlülük ve verilen sözü yerine getirme gibi övgüye değer özelliklerle tanımlamaktadır.

Şair aynı zamanda şahsıyla da övünmekte ve Hazrec kabîlesine mensup boylar arasında kabul gördüğü önemli konuma gönderme yapmaktadır. Nitekim şair beyitlerde şöyle der:[395] (Vâfir)

مَتَى مَا تَدْعُ فِي جُشَمِ بْنِ عَوْفٍ تَجِدْنِي لَا أَغَمَّ وَلَا وَحِيدَا

وَحَوْلِي جَمْعُ سَاعِدَةَ بْنِ عَمْرٍو وَتَيْمِ اللَّاتِ قَدْ لَبِسُوا الْحَدِيداَ

Cuşem b. 'Avf[396] (oğulları Boyu) arasında beni ne zaman çağırsan kederli ve yalnız bulmazsın.

---

395 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 632.

396 Beyitte yer alan Cuşem b.'Avf, Cuşem b. el-Hazrec b. el-Hârise'dir. Dolayısıyla Beyitte şair, Hazrec kabilesinin bir boyu olan Cuşem b. 'Avf Boyu'nu

(Zira) etrafımda Sâ'ide b. 'Amr Boyu ve Teymu'l-Lât[397] (oğulları) topluluğu demirden silahlar kuşanmış halde (her an buyruğumu yerine getirmek üzere) hazır beklerler.

Beyitlerde şair, mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesinin Cuşem b. 'Avf, Sâ'ide b.'Amr ve Teymu'l-Lât boyları arasında hatırı sayılır bir konumda olduğuna işaret etmektedir. Nitekim şair, kabîle bireyleri arasında değer verilmeyen, sıradan ve tanınmayan bir kimse değildir. Aksine Hazrec kabîlesine mensup boylar, şairden gelecek muhtemel bir komutu yerine getirmek amacıyla silahlarıyla teyakkuz halindedirler.

Abdullah b. Ravâha, Evs kabîlesini hicvettiği son bölümde ise, Fezâ Günü Evs kabîlesinin Hazrecli direnişçiler karşısında zorlanmaları sebebiyle Evslileri alay konusu yapmakta ve beyitlerde şunları söylemektedir:[398] (Vâfir)

زَعَمْتُـــمْ أَنَّمَا نِلْتُـــمْ مُلُوكاً وَنَزْعُمُ أَنَّمَا نِلْنَا عَبِيدا

وَمَا نَبْغِي مِنَ الْأَحْلَافِ وَتْراً وَقَدْ نِلْنَا الْمُسَوَّدَ وَالْمَسُودا

وَكَانَ نِسَاؤُكُمْ فِي كُلِّ دَارٍ يُهَرِّشْنَ المَعَاصِمَ وَالْخُدُودا

تَرَكْنَا جَحْجَبَى كَبَنَاتِ فَقْعٍ وَعَوفاً فِي مَجَالِسِهَا قُعُودا

وَرَهْطَ بَنِي أُمَيَّةَ قَدْ أَبَحْنَا وَأَوْسَ اللَّهِ أَتْبَعْنَا ثَمُودا

تَرَكْنَا مَجْدَعاً وَبَنِي أَبِيهِ إِمَاءً، يَحْتَلِبْنَ الضَّأْنَ، سُودا

وَكُنْتُمْ تَدَّعُونَ يَهُودَ مَالاً أَلَانَ وَجَدْتُمُ فِيهَا يَهُودا

وَقَدْ رَدُّوا الْغَرَائِمَ فِي طَرِيفٍ وَنَحَّامٍ وَرَهْطِ أَبِي يَزِيدا

---

kasdetmektedir. Bkz.: İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Sa'îd, *Cemheretu ensâbi'l-'Arab*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 346.

397 Beyitte yer alan Sâ'ide b.'Amr ve Teymu'l-Lât, Hazrec kabilesine mensup iki ayrı boydur. Bkz.. el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 632.

398 el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 632, 633, 634.

Kralları ele geçirdiğinizi iddia ettiniz. Biz ise köleleri (de) ele geçirdiğimizi iddia ediyoruz

Ve biz müttefiklerden[399] öç alma arzusunda değiliz. (Zira) biz efendileri ve efendilere tabi olanları da ele geçirdik

Her bir evde bilekleri ve yanakları tırmalayarak (ağıt yakanlar) sizin kadınlarınızdı.

Cahcahâ Boyu'nu[400] işe yaramayan beyaz mantar gibi zelil bıraktık. 'Avf Boyu'nu da zilletleri sebebiyle kendi meclislerine hapsettik.

Ve Umeyye oğulları cemaatine ait (mülklere de) el koyduk. Allah'ın Evs'ini Semûd Kavmi'ne ilhak ettik de onları haritadan sildik

Mecda'ı[401] ve babasının oğullarını da karalara bürünmüş halde koyun sağan köleler olarak bıraktık.

(Müttefikiniz olan) Yahudilerin (size) güç kattığını iddia ediyordunuz. Bileğimizi bükecek (bir güç.) (Beklentinizin aksine) Yahudilerin şunu yaptıklarını gördünüz:

Tarîf oğulları[402] hakkında size verdikleri taahhüde uymadıklarını. Nahhâm ve Ebû Yezîd[403] cemaatleri hakkında verdikleri taahhüde de uymadıklarını.

Görüleceği üzere şair, mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesinin Evs kabîlesi karşısında güçlü olduğuna vurgu yapmakta

---

399 Abdullah b. Ravâha, 'Müttefikler' ifadesiyle Fezâ Günü Hazrec kabîlesi karşısında Evs, Kurayza ve en-Nadîr kabîleleri arasında kurulan ittifaka işaret etmektedir. Bkz.: el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 632.

400 Beyitte yer alan Cahcahâ ve 'Avf, Hazrec kabilesine mensup iki boy ismidir. Bkz.: el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 633.

401 Beyitte yer alan Mecda', Mecda'ah b. Cahcahâ b. Kulfe b. 'Avf b. 'Amr b. Mâlik b. el-Evs'dir. Bkz.: İbn Hazm, *Cemheretu ensâbi'l-'Arab*, s. 345.

402 Beyitte yer alan Tarîf, Tarîk b. el-Hazrec b. Sâ'ide b. Ka'b b. el-Hazrec oğullarıdır. Bkz.: İbn Hazm, *Cemheretu ensâbi'l-'Arab*, s. 365.

403 Beyitte yer alan Ebû Zeyd, Evs kabilesinin şairi Kays b. el-Hatîm'in künyesidir. Bkz.: el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, II, 634.

ve alaycı bir tavırla Evs, Kurayza ve en-Nadîr kabîleleri arasında kurulan ittifak güçlerinden intikam almaya gerek bile duymadığını öne sürmektedir. Zira şaire göre hiçbir güç Hazrec kabîlesini bulunduğu konumdan alaşağı etmeye yetmeyecektir. Kaldı ki Evs kabîlesinin şairi Kays b. el-Hatîm de Hazreclilerin sahip oldukları bu gücü kabullenmekte ve ellerinde bulundurdukları Hazrecli esirleri 'krallar' olarak nitelemektedir. Abdullah b. Ravâha ise Kays b. el-Hatîm'e alaycı bir tavırla karşılık vermekte ve Evsli esirleri 'köleler' olarak nitelemektedir. Dahası şaire göre Hazrecli savaşçılar, esir aldıkları Evs kabîlesine mensup erkekleri işe yaramaz beyaz mantarlar gibi değerden düşürmüşlerdir. Artık Evs kabîlesinde kayda değer kimse kalmamıştır. Zira Hazrecli savaşçılar, Cahcahâ ve 'Avf oğullarını zillet içerisinde bırakmışlar ve Umeyye oğullarının yurtlarına da el koymuşlardır. Hazrecli savaşçılar böylece Evs kabîlesinin kökünü kazımışlardır. Şaire göre artık Evs kabîlesi Semûd kavmi gibi tarihten silinmiştir. Şair, Evs kabîlesinin Hazreclilere karşı Yahudilerle olan ittifakını da alay konusu yapmakta ve Yahudilerin taahhütlerine uymadıklarını öne sürmektedir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha'nın 'Fezâ Günü' Kays b. Hatîm'e cevap niteliğinde söylediği nakîzada genel karakter, Hazrec kabîlesinin sahip olduğu değerlerle övünmesi ve Evs kabîlesini alaycı bir üslupla mübalağalı biçimde hicvetmesidir.

Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait olduğu öne sürülen ikinci şiir metni, 'Hâtıb'[404] ve 'Bu'âs'[405] savaşlarının ardından yine şair Kays b. el-Hatîm'e cevap niteliğinde söylediği nakîzadır.[406]

---

[404] İslâm'dan hemen önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaşanan Hâtıb Günü, Evs kabilesine lider olan Hâtıb b. Kays'a (v. …/…) nispetle yapılan savaşın adıdır. Hâtıb b. Kays, Sa'lebe b. Sa'd oğullarından bir şahsı himayesine alır. Söz konusu şahıs bir gün Kaynuka' oğulları pazarına uğrar. Bu sırada el-Hâris b. el-Hazrec oğullarına mensup bir şahıs Yahudilerden bir kimse ayartır ve himaye altındaki şahısın poposuna vurdurur. Hâtıb b. Kays'ın himayesindeki şahıs "Popomdan vuruldum! Yazıklar olsun! Nerede kaldı himaye altında bulunuyor olmam!" diye yüksek sesle bağırır. Konuğunun bu şekilde aşağılanmasına sinirlenen Hâtıp, Yahudiyi ve ayartıcısı olan Hazrecliyi orada öldürür. Durumdan haberdar edilen el-Hâris oğulları aşireti de harekete geçer ve Hâtıb'ı öldürür. Böylece Evs ve Hazrec kabileleri arasında savaş patlak verir. İki kabile Medine dışında 'er-Radm b. Buthân' adındaki vadide karşı karşıya gelirler. Zorlu çatışmaların yaşandığı Hâtıb Günü akşamında Hazrecliler, Evs kabilesi karşısında zafer ilan ederler. Geniş bilgi için bkz: İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 531.

[405] Hâtıb savaşının ardından yaşanan Bu'âs Günü, İslâm'dan hemen önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen son savaşın adıdır. Medine'de yaşayan Yahudiler, Hazreclilere karşı Evs kabilesiyle ittifak yaparlar. Bu dumdan haberdar edilen Hazrecliler, Mu'abbis ve Mudarrıs Günü Yahudilerden rehin aldıkları herkesi kılıçtan geçirirler. Bunun üzerine Evs, Kurayza ve en-Nadîr oğulları harekete geçerler ve Hazrec kabilesine karşı birleşerek savaş kararı alırlar. Civar bölgelerde yaşayan Yahudi kabileler de Evs ve müttefiklerine katılırlar. Hazrec kabilesi ise, Eşca' ve Cuheyne kabileleriyle ittifak yapmak zorunda kalır. Hazrec ve müttefikleri kırk gün hazırlık yaptıktan sonra iki ordu Kurayza kabilesinin yerleşim birimlerinden biri olan 'Bu'âs'ta karşı karşıya gelirler. Zorlu geçen çarpışmaların ardından Evs ve müttefikleri zafer ilan ederler. Bu sırada Evsli bir şahıs ayağa kalkar ve Evslilere hitaben bir konuşma yapar. Evsli şahıs konuşmasında Evslilere Hazrecli kardeşlerini öldürmemeleri tavsiyesinde bulunur. Konuşmacı, Evslilerle birlikte yan yana yaşamanın tilki kurnazlığındaki Yahudilerle birlikte yaşamaktan daha isabetli olacağını söyler. Konuşmayı yerinde bulan Evsliler Hazreclileri serbest bırakırlar ve mallarına dokunmazlar. Ne var ki Kurayza ve en-Nadîr

On beş beyitten oluşan söz konusu nakîza, gazel, deve tasviri, övgü ve hiciv bölümleri içermektedir.

Şair, ilk nakîzada olduğu gibi beyitlere gazel içerikli girişle başlar. Şair bu sefer, Kays b. el-Hatîm'in Leylâ adındaki kız kardeşini gazele konu eder. Zira Kays b. el-Hatîm, Hâtıb Günü Abdullah b. Ravâha'nın kızkardeşi 'Amra'yı gazel konusu yaparak beyitlere taşımıştır.[407] Abdullah b. Ravâha Kays b. el-Hatîm'in kız kardeşi Leylâ'yı nakîzaya taşımak suretiyle Kays b. el-Hatîm'den intikam almayı amaçlamaktadır. Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[408] (Tavîl)

أَشَاقَتْكَ لَيْلَى فِي الْخَلِيطِ الْمُجَانِبِ نَعَمْ، فَرَشَاشُ الدَّمْعِ فِي الصَّدْرِ غَالِبِ

بَكَى إِثْرَ مَا شَطَّت نَوَاهُ وَلَمْ يَقِفْ لِحَاجَةِ مَحْزُونٍ، شَكَا الْحُبَّ، نَاصِبِ

لَدُنْ غُدْوَةٍ حَتَّى إِذَا الشَّمْسُ عَارَضَتْ وَرَاحَ لَهُ مِنْ هَمِّهِ كُلُّ عَازِبِ

تَبَيَّنْ فَإِنَّ الْحُبَّ يَعْلَقُ مُدْبِراً قَدِيماً إِذَا مَاخُلَّةٌ لَمْ تُصَاقِبِ

Leylâ kalabalık kafile arasında (habersiz çekip gittiğinde) özlemini tetikledi mi? Evet. Bak işte sînede baskın gelmekte akan gözyaşı.

(Artık) yurdu uzaklarda olan ve beklemeden (çekip giden sevgilinin) ardından ağladı (şair). Aşk (acısından) muzdarip bîtap düşmüş mahzun (âşığın) haline kulak asmadan

---

Yahudileri, Hazreclilere ait malları talan ederler. Geniş bilgi için bkz.: İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 538.

406 İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 199. Ayrıca bkz.: İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 540.

407 Kays b. el-Hatîm, Hâtıb Günü Hazrec kabilesini hicvettiği otuz sekiz beyitten oluşan şiir metnine Abdullah b. Ravâha'nın kızkardeşi 'Amra'ya sataşır ve metne şu beyit ile başlar:

أَتَعْرِفُ رَسْماً كَاطِّرَادِ الْمَذَاهِبِ لِعَمْرَةَ وَحْشاً غَيْرَ مَوْقِفِ رَاكِبِ

Bkz.: İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 76.

408 Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 123; İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 199.

> Sabahın erken saatinde (çekip giden sevgilinin ardından). Ta ki güneş gökyüzünde yükselince ve (sevgilinin uzaklaştığını öğrenince) bütün kederler göğüs kafesinde toplandı.
>
> (Behey beni kınayan dost!) Bil ki aşk bağı, çekip giden eski sevgiliye daha da güçlenerek bağlanır (şayet aşk ateşiyle yanıp tutuşan gönül) henüz bulamamışsa (hakettiği) gerçek sevgiliyi.

Beyitlerde şair, Leylâ'nın sabah vakti şairle vedalaşmadan kalabalık kervanın arasına karışarak ayrılması karşısında şaşkındır. Zira şair, Leylâ'yı delicesine sevmektedir ve Leylâ'ya muhtaçtır. Şair, bu sebeple duygu yoğunluğu yaşamakta ve gözyaşlarına hâkim olamamaktadır. Şairin derinden hissettiği burukluk ve ayrılık acısı sebebiyle eleştirilmemesi gerekmektedir. Zira sevgiliye olan tutku, sevgilinin uzaklarda bulunduğu zamanlarda daha da depreşmektedir. Şair bir süre sonra ilk şoku atlatır ve yavaş yavaş kendine gelmeye başlar. Artık şair gerçekle yüzleşebilmekte ve sağlıklı düşünebilmektedir. Şair, en azından vedalaşmadan çekip giden Leylâ'nın bu aşkı hak etmediğinin artık farkındadır. Bu saatten sonra şairin yapması gereken şey, yaşadığı talihsiz deneyimi geride bırakmak ve gerçek aşkı yakalayabilmek için yeni arayışlar içerisine girmektir.

Görüleceği üzere son beyitte şair, giriş bölümünden devesini betimleyeceği başka bir bölüme geçeceğinin sinyalini vermektedir.

Şair, iki beyitlik yeni bölümde sırtında yolculuk yapmakta olduğu devesini tasvir etmekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[409] (Tavîl)

كَسَوْتُ قُتُودِي عِرْمِساً فَنَصَأْتُهَا تَخُبُّ عَلَى مُسْتَهْلِكَاتٍ لَوَاجِبِ
تُبَارِي مَطَايَا تَتَّقِي بِعُيُونِهَا مَخَافَةَ وَقْعِ السَّوْطِ، خُوصَ الْحَوَاجِبِ

[409] İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 199, 200.

> Havutumu güçlü bir deveye giydirdim. Ardından yorucu, uzun ve geniş yollarda koşaradım yürürken ses vererek deveyi dürttüm
>
> Kaşların altındaki çukurlara kırbaç darbesi isabet edebilir korkusuyla gözleriyle korunmaya çalışan bineklerle yarışan (deveyi.)

Şair, uzun yolculuğa çıkmak üzere hazırlık yapmakta ve bu amaçla devesine havut giydirmektedir. Şair, hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola koyulmak üzere devesini dürtmektedir. Şairin bindiği deve, seçkin ırktandır ve uzun yollara dayanıklıdır. Nitekim diğer yolcuların binekleri kırbaç darbeleriyle koştukları halde şairin devesi kendiliğinden koşaradım yola devam etmektedir. Dahası şairin bindiği deve, kırbaç darbeleriyle koşabilen diğer develerle yarış yapacak kadar güçlü ve hızlıdır.

Şair devesini tasvir ettiği iki beyitten sonra nakîzanın ana temasını oluşturan övgü bölümüne geçmektedir.

Övgü bölümünde şair, Hazrec kabîlesinde var olan el açıklığı, asalet, atalardan miras köklü zenginlik, muhtaç kimselerin yardımına koşma ve savaşlarda cesaret gösterme gibi değerlerle övünmekte ve şöyle demektedir:[410] (Tavîl)

إِذَا غُيِّرَتْ أَحْسَابُ قَوْمٍ وَجَدْتَنَا ذَوِي نَائِلٍ فِيهَا كِرَامَ الْمَضَارِبِ

نُحَامِي عَلَى أَحْسَابِنَا بِتِلَادِنَا لِمُفْتَقِرٍ أَوْ سَائِلِ الْحَقِّ رَاغِبِ

وَأَعْمَى هَدَتْهُ لِلسَّبِيلِ حُلُومُنَا وخَصْمٍ أَقَمْنَا، بَعْدَ مَا لَجَّ، شَاغِبِ

وَمُعْتَرَكٍ ضَنْكٍ تَرَى الْمَوْتَ وَسْطَهُ مَشَيْنَا لَهُ مَشْيَ الْجِمَالِ الْمَصَاعِبِ

بِخُرْسٍ تَرَى الْمَاذِيَّ فَوْقَ جُلُودِهِم وَبَيْضاً بِقَاءً مِثْلَ لَوْنِ الْكَوَاكِبِ

فَهُمْ جُسُرٌ تَحْتَ الدُّرُوعِ كَأَنَّهُم أُسُودٌ مَتَى تُنْضَ السُّيُوفُ تُضَارِبُ

مَعَاقِلُهُمْ فِي كُلِّ يَوْمٍ كَرِيهَةٍ مَعَ الصَّبْرِ مَنْسُوبُ السُّيُوفِ الْقَوَاضِبِ

---

410 İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 200, 201.

> Bir topluluğu yücelten değerler (kıtlık sebebiyle) değişmeye yüz tutarsa bizi eli açık (ve) değerlere (bağlı kalma hususunda) parmakla gösterilen kimseler olarak bulursun.
>
> (Zira) biz, atalarımızdan miras yoluyla geçen asaletimizi asil mallarımızla koruruz. Biz fakiri veya hakkını talep eden hak sahibini mağdur etmeyiz.
>
> Yumuşak başlılarımızın doğru yola sevk ettiği nice kör(ler), yaygaradan sonra eğriliğini düzelterek yola getirdiğimiz nice ayaklanmış düşman(lar) vardır!
>
> Ve tam ortasında ölümü gördüğün nice zorlu çarpışma(lar) vardır! / Evcilleştirilmemiş vahşi develer misali dövüşmeye yürüdüğümüz
>
> Zırhlar (giyerek). (Savaşçılarımızın) tenleri üzerinde demirden giysiler, silahlar ve yıldız renginde parlayan beyaz miğferler görürsün
>
> İşte (esas) cesaret timsali o savaşçılardır. Kılıçlar çekildiğinde adeta zırhların altında vuruşan arslanlardır onlar
>
> Her zorlu günde sabırla (sebat ederek) korundukları kaleleri, keskin kılıçlara nispet edilen er meydanlarıdır onların.

Şaire göre, kabîlelerin kıtlık sebebiyle erdem sayılabilecek değerleri yerine getiremediği zor şartlarda Hazrec kabîlesi örnek davranış biçimi sergilemekte ve muhtaçlara cömertçe yardım eli uzatmaktadırlar. Zira Hazrecliler sözde değil özde asil kimselerdir. Bu bakımdan Hazrecliler hak sahiplerini ve muhtaçları yüz üstü bırakmamaktadırlar. Hazrecliler aynı zamanda hikmet ehli kimselerdir de. Nitekim Hazrecin âkil adamları yanlış yolda olanlara hikmetle yaklaşmakta ve onları doğru yola yönlendirmektedirler. Buna mukabil Hazrecliler düşman karşısında oldukça serttirler. Hazrecliler yaygara koparıp baş-

kaldıran düşmanlara derslerini vermekte ve onları dize getirmektedirler. Kalabalık Hazrecli savaşçılar, düşmana korkusuzca saldırmakta ve yıldızlar gibi parlayan teçhizatlarıyla aslanlar gibi dövüşmektedirler. Zira Hazrecli savaşçılar bu iş için yeterli eğitime tabi tutulmuşlardır. Hazrecli savaşçıların savaşlarda sığındıkları tek yer kılıçları ve zafer kazanacaklarına olan sağlam inançlarıdır. Bu bakımdan Hazrecli savaşçılar, zafer kazanıncaya kadar savaş meydanlarında sabırla sebat etmektedirler.

Şair, Hazrec kabîlesini övdüğü ana temadan sonra son bölüme geçmektedir. Şair son bölümde Evs mensuplarını alaycı bir tavırla hicvetmekte ve rakip şair Kays b. el-Hatîm'e şunları söylemektedir:[411] (Tavîl)

فَخَرْتُمْ بِجَمْعٍ زَارَكُمْ فِي دِيَارِكُم تَغَلْغَلَ حَتَّى دُوفِعُوا بِالرَّوَاجِبِ
أَبَاحَ حُصُوناً ثُمَّ صَعَّدَ يَبْتَغِي مَظِنَّةَ حَيٍّ فِي قُرَيْظَةَ هَارِبِ

Yurdunuzda ilerleyerek ziyaretinize gelen (Hazrecli) bir toplulukla[412] övündünüz. O kadar ki (adamlarınız dehşet ve korkudan kaçarken) parmaklarla itilip kakıldılar

(Hazrecli savaşçı topluluk) kaleleri ele geçirdi sonra da tamah ederek yukarı bölgelere yürüdü Kurayza oğullarına ait topraklarda (savaştan kaçan) firar etmiş birilerini yakalamak umuduyla.

Beyitlerde şair, Hazrec kabîlesi karşsında direnemeyen ve can havliyle kaçan Evslileri korkaklıkla itham etmektedir. Evsliler kaçarlarken birbirleriyle itişip kakışmaktadırlar. Buna mukabil Hazrecli savaşçılar kaleleri ele geçirmekle yetinmemekte

---

411 Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 124; İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 201.

412 Şair beyitte 'topluluk' ifadesiyle Hazrec kabilesini kasdetmektedir. Bkz.: Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 70.

ve firar edenleri yakalamak umuduyla Yahudi Kurayza kabîlesinin yaşadığı topraklarda ilerlemektedirler.

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha'nın Hâtıb ve Bu'âs savaşları sonrasında Kays b. el-Hatîm'e cevap niteliğinde söylediği nakîzada da genel karakter, yine Hazrec kabîlesinin sahip olduğu değerlerle övünmesi ve alaycı bir üslûpla Evs kabîlesini korkaklıkla itham etmesidir.

Abdullah b. Ravâha'nın 'Bu'as Günü' söylediği öne sürülen ve yedi beyitten oluşan küçük bir nakîza da günümüze ulaşan kaynaklarda yer almaktadır. Câhiliye Dönemi Arap şiir yapısı dikkate alındığında söz konusu nakîzanın eksik olduğu ve bazı beyitlerin zaman içerisinde kaybolduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Câhiliye Dönemi Arap şiirinde görülen gazel içerikli giriş bölümü nakîzada yer almamaktadır. Diğr taraftan beyitlerde övgü ve hiciv unsurları da iç içedir.

Abdullah b. Ravâha söz konusu nakîzada yine rakip şair Kays b. el-Hatîm'e karşılık vermekte ve beyitlerde şunları söylemektedir:[413] (Munserih)

يَا قَيْسُ، أَنْتُمْ أَشْرَارُ قَوْمِكُمُ قِدْماً، وَأَنْتُمْ أَعَثُّهُمْ نَسَبا
حَالَفْتُمُ الْفُحْشَ وَالْخِيَانَةَ وَالـ بُخْلَ جَمِيعاً وَاللُّؤْمَ وَالْكَذِبا
يَا قَيْسُ، إِنَّ الْأَسْلَابَ أَحْرَزَهَا مَنْ كَانَ يُغْشِي الذَّوَائِبَ الْقُضُبا
وَأَنْتَ فِي الدَّارِ غَيْرِ مُحْتَضِرٍ حَرْباً وَتَدْعُو قِتَالَنَا لَعِبا
لَوْ كُنْتَ فِيهِمُ وَالْحَرْبُ لَاقِحَةٌ لَكُنْتَ فِيهِمْ مُغَلَّباً ذَنَبا
نَحْنُ اسْتَبَحْنَا مَافِي دِيَارِكُمُ يَوْمَ صَبَحْنَاكُمْ بِهَا حُصَبا
نَحْنُ حُمَاةُ الْآطَامِ فِي سَالِفِ الدَّ هْرِ وَقِدْماً سُقْنَاكُمُ حَنَبا

[413] Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 125, 126. Ayrıca bkz.: İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 169.

Be Kays! Siz geçmişten bu yana kavminizin en şerlilerisiniz. Soy itibarıyla da en alt tabakada olanlarısınız.

Ahlâksızlık, hainlik ve cimrilik hepsiyle anlaşma yaptınız. Adilik ve yalancılıkla da.[414]

Be Kays! Keskin kılıçları zülüflere kapak yapan (cesur savaşçılar) gaspedilen eşyaları ele geçirdi kuşkusuz

Sen (ise) evdesin bir savaşa katılmamışsın[415] kalkmış (halkını) bizimle dövüşmeye çağırırsın (sanki savaş) oyunmuş gibi

(Bu'âs Günü) savaşın şiddetlendiği vakitte savaşçıların arasında olsaydın yenilgiye pek fazla maruz kalırdın da bela olurdun başlarına.

Yurdunuzda size ait ne varsa ele geçirdik sizi ateşte yanan odun haline getirdiğimiz gün sabah vakti.

Biz ezelden beridir surlarla çevrili konaklarımızın hâmîleriyiz. Göğüs kemiklerinizde eğriliği tattırdık geçmişte size.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair, giriş bölümü kullanmadan direk Kays b. el-Hatîm'e hitap etmektedir. Şair Kays b. el-Hatîm'in şahsında Evs kabîlesini hicvetmeye koyulmakta ve bunu yaparken ağır ifadeler kullanmaktadır. Nitekim şaire göre Evs kabîlesi, geçmişten bu yana Arapların en şerlileri ve soy itibarıyla da en alt seviyede olanlarıdır. Dahası Evs kabîlesi, Hazreclilere karşı ahlâksızlık, hainlik, cimrilik, adilik ve yalancılık

---

414 Şair beyitte 'ahlâksızlı, hainlik ve cimrilik hepsiyle anlaşma yaptınız. Adilik ve yalancılıkla da' ifadeleriyle, Hazrec kabilesine karşı Evs kabilesinin söz konsu özelliklere sahip olan Kurayza ve en-Nadîr oğulları Yahudileriyle yaptıkları anlaşmaya gönderme yapmaktadır. Bkz.: Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 72.

415 Şair beyitte 've sen evdesin katılmadan bir savaşa' ifadesi ile Kays b. el-Hatîm'in Bu'âs savaşına fiilî olarak katılmadığına işaret etmektedir. Bkz.: Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 72.

sıfatlarını taşıyan Kurayza ve en-Nadîr oğulları Yahudileriyle anlaşma yapacak kadar alçalmışlardır. Şair Evs kabîlesine mensup savaşçıların korkak olduklarını da îma etmekte ve ganimetlerin düşmanların kafalarını kılıçlarıyla koparan Hazrecli cesur savaşçılar tarafından ele geçirdiğini öne sürmektedir. Abdullah b. Ravâha'nın aşağılayıcı ithamlarından rakip şair Kays b. el-Hatîm de nasibini almaktadır. Abdullah b. Ravâha, Kays b. el-Hatîm'i Bu'âs Günü savaşa katılmamakla itham etmekte ve korkaklığı sebebiyle alay konusu yapmaktadır. Kaldı ki Kays b. el-Hatîm, Bu'âs Günü savaşa katılmış olsaydı Evslilerin başını da belaya sokacaktı. Şair rakibine geçmişte Hazrec kabîlesinin Evslileri uğrattığı yenilgiyi de hatırlatmaktadır.

Abdullah b. Ravâha'nın Bu'âs Günü Kays b. Hatîm'e cevap niteliğinde söylediği yedi beyitten oluşan nakîzada da genel karakter, şairin Evs kabîlesini ve Evs kabîlesinin şairi Kays b. Hatîm'i aşağılayıcı üslupla hicvetmesidir. Aynı zamanda şairin mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesini de cesaretiyle övmesidir.

Abdullah b. Ravâha'nın 'Bakî'u'l-Ğarkad Günü'[416] Evs kabîlesinin bir diğer şairi 'Abîd b. Nâkıd'a (v. …/…) karşılık vermek amacıyla söylediği öne sürülen iki beyit de günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Şair beyitlerde şunları söyler:[417] (Basît)

لَمَّا رَأَيْتُ بَنِي عَوْفٍ وَإِخْوَتَهُمْ كَعْباً وَجَمْعَ بَنِي النَّجَّارِ قَدْ حَفِلُوا
قِدْماً أَبَاحُوا حِمَاكُمْ بِالسُّيُوفِ وَلَمْ يَفْعَلْ بِكُمْ أَحَدٌ مِثْلَ الَّذِي فَعَلُوا

[416] Bakî'u'l-Ğarkad Günü, Hâtıb savaşında bir günün adıdır. Söz konusu günde Evs ve Hazrec kabileleri Bakî'u'l-Ğarkad adındaki bölgede karşı karşıya gelirler ve aralarında şiddetli çarpışmalar yaşanır. Gün sonunda Evs kabilesi Hazrecliler karşısında zafer ilan ederler. Bkz.: İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 533.

[417] İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 533.

'Avf oğullarını ve kardeşlerini gördüğüm vakit Ka'b (oğullarından) ve Neccâr oğulları topluluğun(dan olan yakınları) bir araya gelmiş idiler

Geçmişte kalelerinizi kılıçlarla ele geçirdiler. Size kimse yapma(mıştı) onların yaptıklarını.

Görüceği üzere beyitler arasında anlam itibarıyla kopukluk söz konusudur. Bu durumun zaman içerisinde metni tamamalayan diğer beyitlerin kaybolmasından kaynaklandığı kuvvetle muhtemeldir. Yukarıdaki iki beyitten yola çıkarak sağlıklı sonuçlara varmak imkân dâhilinde olmamakla birlikte beyitlerde Hazrec ve Evs kabîleleri arasında yaşanan savaşların konu edildiği anlaşılmaktadır.

Câhiliye Dönemi'nde Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan savaşlardan bir diğeri de 'el-Ficâru'l-Evvel Günü'dür.[418] 'el-Ficâru'l-Evvel Günü' iki kabîle arasında yaşanan savaşta şair Kays b. el-Hatîm ağır yaralanır. Kays b. el-Hatîm uzun süre tedavi görür ve kendisine tedavi süresince sudan uzak durması tasviye edilir. Abdullah b. Ravâha, Kays b. el-Hatîm'in bu durumuna işaret etmekte ve beyitte şunları söylemektedir:[419] (Tavîl)

رَمَيْنَاكَ أَيَّامَ الْفِجَارِ فَلَمْ تَزَلْ حَمِيّاً فَمَنْ يَشْرَبْ فَلَسْتَ بِشَارِبِ

[418] Evs kabilesi, 'el-Ğars Günü' Hazrec kabilesinden öldürdükleri kimselerin artakalan diyetlerini ödemek üzere Hazrec kabilesine rehin olarak üç genç teslim eder. Ne var ki Hazrec kabilesi ahde vefasızlık örneği sergiler ve rehineleri öldürür. Bunun üzerine Evs ve Hazrec kabileleri Mekke yolu üzerinde Medine'ye tabi 'el-Hadîka' denilen mevkide karşıkarşıya gelirler ve aralarında şiddetli çarpışma yaşanır. Her iki kabile neredeyse yok olmak üzeredir. Bu sebeple söz konusu savaş ahde vefasızlık anlamı çağrıştıran 'el-Ficâru'l-Evvel Günü' ismiyle tarihe geçer. Bkz.: İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 534, 535.

[419] İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 535.

> el-Ficâr günlerinde sana (mızrak) fırlattık da (ağır yara aldın. Bu sebeple) hala (sudan) uzaksın. (Suyu) kim içerse içsin (sonuçta) içen sen değilsin.

Yukarıdaki beyiti tamamlayan diğer beyitlerin de zaman içerisinde kaybolduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu bakımdan mevcut beyitten yola çıkarak konuyla ilgili sağlıklı sonuçlara varmak mümkün gözükmemektedir.

Abdullah b. Ravâha'nın 'Mu'abbis ve Mudarris Günü'[420] söylediği öne sürülen bir beyit de günümüze ulaşan kaynaklarda yer almaktadır.

Abdullah b. Ravâha, şair Kays b. el-Hatîm'in 'Mu'abbis ve Mudarris Günü' yenilgiye uğrayan Evs kabîlesi mensuplarını cesaretlendirmek amacıyla söylediği mısralara[421] karşılık vermekte ve beyitte şunları söylemektedir:[422] (Vâfir)

كَذَبْتَ لَقَدْ أَقَمْتَ بِهَا ذَلِيلاً تُقِيمُ عَلَى الْهَوَانِ بِهَا وَتَسْرِي

> Yalan söyledin. Yesrib'de zillet içerisinde yaşadın kesin. Orada aşağılanarak ve (korkudan) geceleri hareket ederek ikamet ediyordun.

---

[420] 'Mu'abbis' ve 'Mudarris', Medine'de iki duvarın adıdır. Evs ve Hazrec kabileleri 'Mu'abbis' ve 'Mudarris' adındaki duvarların arkasında karşı karşıya gelirler ve aralarında günlerce süren şiddetli çarpışmalar yaşanır. Sonunda Evs kabilesi Hazrecliler karşısında ağır yenilgiye uğrarlar ve surlarla çevrili evlere sığınırlar. Geniş bilgi için bkz: İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 535.

[421] Kays b. el-Hatîm, 'Mu'abbis ve 'Mudarris Günü' münasebetiyle söylediği yirmi beyitten oluşan metinde Hazrecliler karşısında hezimete uğrayan Evslileri cesaretlendirmeye çalışır ve bir beyitte şöyle der:

أَلَا أَبْلِغْ بَنِي ظَفَرٍ رَسُولاً فَلَمْ نَذْلِلْ بِيَثْرِبَ غَيْرَ شَهْرِ

(Be yolcu!) Ebû Zafer oğullarına bir elçi ulaştır da (haberdar olsunlar şu durumdan:) Biz Yesrib'de bir ay dışında zillete maruz kalmadık.

Bkz.: İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 186.

[422] Bkz.: İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, s. 187

Abdullah b. Ravâha'nın Mu'abbis ve Mudarris Günü' söylediği beyit de tek başına yetersiz olduğundan konuyla ilgili sağlıklı sonuçlara varmak yine mümkün gözükmemektedir.

Yapılan izahlardan ve beyitlerden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâh'ya ait Câhiliye Dönemi'nde söyendiği öne sürülen ikisi tam metin olmak üzere toplam elli iki beyit günümüze ulaşmıştır. Söz konusu beyitler ağırlıklı olarak Evs kabîlesinin şairi Kays b. el-Hatîme cevap niteliğinde söylenen nakîzalardır. Abdullah b. Ravâha sadece iki beyitde yine Evs kabîlesinin bir diğer şairi 'Abîd b. Nâkıd'a karşılık vermektedir.

Elimizde bulunan şiir metinlerinden yola çıkarak Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarının kabîle şiiri olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir. Zira söz konusu çalışmalar Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan olayları konu edinmektedir. Nitekim şair, iki beyit dışında Evs ve Hazrec kabîleleri arasında yaşanan olaylar sırasında Kays b. el-Hatîme nakiza yoluyla cevap vermektedir.

Metinlerde ana tema övgü ve hiciv içeriklidir. Şair, rakibi Kays b. el-Hatîme karşılık verirken beyitlerde ağırlıklı olarak mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesini asalet, el açıklığı, düşkünlere yardım etme, düşman karşısında cesaret gösterme, hak talep edenlere karşı yumuşak davranma ve yanlış yola düşenlere hikmetle yaklaşmak suretiyle onları doğru yola sevk etme gibi güzel hasletlerle övmektedir. Aynı zamanda şair düşman kabîleyi geçmişte yaşadığı yenilgilerle ve korkaklıkla da hicvetmektedir. Şair, düşman kabîleyi hicvederken yer yer alaycı tavırlarla ağır ifadeler kullanmaktadır. İkinci metinde görüleceği üzere bazı beyitlerde övgü ve hiciv iç içedir. Kuşkusuz bütün bunlar, Abdullah b. Ravâha'nın, rakip şair Kays b. el-Hatîm'e karşılık verebilecek nitelikte usta şair olduğuna işaret eden göstergelerdir.

Şair ortama uygun terimler ve ifadeler kullanma yönüyle başarılıdır. Bir başka ifade ile şair şiir dilini yerinde kullanabilmektedir. Söz gelimi şair, halkının cesaretiyle övündüğü beyitlerde övgü makamına uygun düşecek sert ifadeler yeğlerken gazel içerikli beyitlerde ise gazel ortamının gerektirdiği daha zarif tabirler seçmektedir. Örnek vermek gerekirse şair 'Abîd b. Nâkıd'a karşılık verdiği beyitlerde halkıyla övünmekte ve şöyle demektedir: [423] (Basît)

قِدْماً أَبَاحُوا حِمَاكُمْ بِالسُّيُوفِ وَلَمْ يَفْعَلْ بِكُمْ أَحَدٌ مِثْلَ الَّذِي فَعَلُوا

Geçmişte kalelerinizi kılıçlarla ele geçirdiler. Size kimse yapma(mıştı) onların yaptıklarını.

Görüleceği üzere 'kalelerinizi**ele geçirdiler', 'kılıçlarla' ve 'size kimse yapma(mıştı) onların yaptıklarını' ifadeleri kabîleyle övünme ruhunu yansıtmaktadır.

Şair Kays b. el-Hatîm'in kız kardeşi Leylâ'ya gönderme yaptığı gazel içerikli beyitte ise şöyle demektedir: [424] (Tavîl)

أَشَاقَتْكَ لَيْلَى فِي الْخَلِيطِ الْمُجَانِبِ نَعَمْ، فَرَشَاشُ الدَّمْعِ فِي الصَّدْرِ غَالِبِ

Leylâ kalabalık kafile arasında (habersiz çekip gittiğinde) özlemini tetikledi mi? Evet. Bak işte sînede baskın gelmekte akan gözyaşı.

Beyitte yer alan 'Leylâ tetikledi mi özlemini?', 'akan gözyaşı' ve 'sînede baskın gelmekte' ifadeleri ayrılık anında hissedilen burukluğu çağrıştırdığından gazel şiirinin ruhuna uygun düşmektedir.

Şaire ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında dikkat çeken bir diğer husus da Câhiliye şiir metinlerinde sıkça rastlanan garip lafızlarla karşılaşılmamasıdır. Kuşkusuz bu durum

---

[423] İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 533.

[424] İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, I, 540; Ayrıca bkz.: İbn Ravâha, 'Abdullah, *Dîvân*, s. 123.

Abdullah b. Ravâha'nın şehirli şairlerden olmasıyla yakın ilintilidir.

Hal böyle olmakla birlikte şair, rakibi tarafından söylenen beyitlere cevap vermeye yoğunlaştığından yeteneklerini hakkıyla ortaya koymakta yetersizdir. Bu durum, şairin Hazrec kabîlesini överken belirli özellikleri tekrarladığı ve söz konusu özelliklerin dışına çıkamadığı beyitlerde kendini göstermektedir. Bu bakımdan ana temayı oluşturan övünme kısımlarında şairin şiir söyleme becerisini kullanmakta yetersiz kaldığını söylemek mümkün gözükmektedir.

Öte yandan Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmaları şekil itibarıyla Câhiliye Arap şiiri kalıbındadır. Nitekim şair, kadının anlatıldığı giriş, yer yer deve tasviri, mensubu bulunduğu kabîleye ek olarak kendi şahsıyla da övünme ve hasım kabîleyi hicvetme olmak üzere beyitleri belirli bölümlere ayırmaktadır.

Şair giriş bölümlerinde anlık duygularla hareket etmekte ve zihninde kurguladığı sevgiliyle olan deneyimleri adeta filim şeridi gibi dinleyiciye başarıyla yansıtabilmektedir. Şairin 'Fezâ Günü', Kays b. el-Hatîm'e cevap niteliğinde söylediği şiir metni bu duruma iyi bir örnektir. Nitekim şair Necûd'a çocukluk çağından itibaren vurgundur ve bu tutkusunu geleneksel şark töreleri gereği dışa yansıtamamaktadır. İç dünyasında kasırgalar estiği halde duygularını dışa yansıtamayan şair, halk arasında hastalığını gizleyen bir hasta gibi dolaşmaktadır. Necûd tiplemesi ise zengin ve asil bir aileye mensuptur. Necûd, boynundaki gerdanlıklarla ve kıymetli taşlarla süslü zînet eşyalarına bürünmüştür. Aynı zamanda Necûd, güzelliğiyle de dillere destandır ve genç kız edasıyla yaptığı cilvelerle delikanlıları kendisine âşık etmeye çalışmaktadır. Sonunda Necûd'un aşk oku şairin gönlüne isabet etmekte ve gönlünü dağlamaktadır.

Şair alışılagelenin dışına çıkmakta ve sevgilideki gerdan bölgesinin değerli taşlara güzellik kattığı iddiasında da bulunmaktadır. Mübalağa sanatına dayalı olan söz konusu iddia beyitlere bir başka güzellik katmaktadır.

Görüleceği üzere çalışmalarda yer alan giriş bölümleri, şairin engin hayal dünyasındaki kurgulama becerisine işaret eden göstergelerdendir.

Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında dönemin şiir geleneğinde sıkça rastlanan harabelere ağlama olgusu söz konusu değildir. Bu durumu çölde yaşayan bedevî şairlerin aksine Medine'deki yerleşik hayat biçimiyle izah etmek mümkündür. İbn Raşîk el-Kayravânî'nin 'el-'Umde' isimli kitabında yer alan şu ifadeler bu durumu destekler mahiyettedir:[425]

> "Eskiden (çöl Arapları) bir bölgeden başka bölgeye göç eden çadır ehli kimselerdi. Bu bakımdan (çölde yaşayan şairler) şiirlerine ilk önce yurtları zikretmekle başlarlar. Zira sözünü ettikleri yerler yerleşim birimlerindeki binaların aksine yurtlarıdır. Dolayısıyla şehirlinin çöl Araplarına ait yurtları mecaz dışında dile getirmelerinin anlamı yoktur. Zira şiddetli rüzgârlar şehirleri tarumar etmemekte ve yıkmamaktadır. Şehirler sadece kimsenin uzun süre yaşamaması durumunda zamanla harabe halini alır."

Şairin giriş bölümünü takip eden beyitlerde ustaca manevralarla diğer bölümlere geçiş yapması da yine şiir sanatındaki ustalığına işaret eden göstergelerdendir.

Elimizde nakiza dışında şaire ait Câhiliye Dönemi çalışmaları bulunmadığından şiir alanındaki yetenekleri hakkında doyurucu verilere sahip değiliz. Ne var ki erken dönem edebiyat

---

[425] İbn Raşîk, *el-'Umde…*, I, 226.

eleştirmenlerinin ifadelerinden de yola çıkarak şairin şiir sanatında 'usta' olduğu ve çok sayıda kaliteli şiir çalışmalarının zaman içerisinde kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm'a girdikten sonra geçmişle olan bağlarını tamamen koparmayı arzulamıştır.[426] Bu bakımdan geçmişte sarf ettiği incitici beyitlerin Müslümanlar arasında fitneye sebep olabileceği endişesi ile şiir çalışmalarını imha etmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi'nde söylediği çok sayıda şiir metinlerinin günümüze ulaşmamış olması şu gerekçelere de dayandırılmaktadır:[427]

Şiirlerinin başka şiirlerle karışmış olması,

Câhiliye Dönemi'ne ait şiirlerinin ezberlenmemiş olması,

Şiirlerini tekrarlama gibi bir âdetinin olmaması

"Biz O'na şiir öğretmedik"[428] ayeti sebebiyle şiire olan bakış açısının değişmiş olması.

II. İSLÂM DÖNEMİ ŞİİRİ

İslâm öncesi Arap toplumlarında kuşaktan kuşağa aktarılan çarpık adetler ve sömürü esasına dayalı kölecilik sistemi, tabakalar arasında derin uçurumların doğmasına yol açmıştır. Toplumlar, kabîleler arasında yaşanan savaşlar ve saldırılar neticesinde de istikrarsızdır. Bir başka ifade ile İslâm öncesi Arap toplumları, siyasal ve sosyal çalkantılarla sarsılmaktadır.

---

426 Yûnis, 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, *eş-Şâ'iru'ş-şehîd Abdullah b. Ravâha*, s. 106.

427 eş-Şuvey'ır, *Râidu' şi'ri'l-cihâdi'l-İslâmî*, s. 32.

428 Yasin, 36/ 69.

Gelir dağılımında düzensizliklerin yaşandığı istikrarsız ve çalkantılarla dolu toplumlarda genel ahlâk anlayışında sapmaların meydana gelmesi de kaçınılmazdır. Nitekim İslâm öncesi Arap toplumlarında 'cesaret' kavramı, 'kıyım' ve 'yağmalama'[429] anlamlarıyla eşdeştir. Yine İslâm öncesi Arap toplumlarında 'el açıklığı' kavramı, 'israf', 'riya', 'kibir' ve 'câhiliye taassubu' şeklinde algılanmaktadır.[430] Bu bakımdan İslâm öncesi Arap toplumları, güçlünün haklı sayıldığı ve ahlâksızlıkların baskın geldiği karanlık topluluklar görüntüsündedir.

Bu çarpık durum Allah Resûlü'nün dünyaya geldiği Mekke toplumu için de geçerlidir. Nitekim ticaret kenti Mekke'de zenginler sınıfıyla fakirlerden ve düşkünlerden oluşan ezilmişler sınıfı iç içedir. Mekke'de hac mevsimi gibi münasebetlerle panayırlar kurulmakta ve ticaret amaçlı seyahatler yapılmaktadır. Mekke'nin sahip olduğu dinî konum, Kureyşlilere farklı gelir kaynakları da sağlamaktadır. Ne var ki elde edilen servet ve birikimler sadece sınırlı sayıda zengin elit tabakanın tasarrufundadır. Zenginlerden oluşan elit tabaka, faizle alışveriş yapmakta, mal biriktirmekte ve alışveriş yaparken lehlerine olacak biçimde tartıda eksiltmeye gitmektedirler. Hal böyle olunca Mekke toplumunda sahtekârlık, çıkar gözetme ve ilişkilerde suistimal yaygındır.

İslâm öncesi Arap toplumlarında inanç konusunda da sapmalar söz konusudur. Nitekim İslâm öncesi Arap toplumları birçok batıl inanca sahiptirler. Sözgelimi Câhiliye Arapları direk Allah'a ibadet etmeye kendilerini layık görmediklerini dü-

---

429 Bek, *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, s. 3.

430 el-Mustafa, Muhammed Nâf'i, *er-Rasûl (s.av.) ve'ş-ş'ir*, Mecelletu 'Ulûmi'l-Luğati'l-'Arabiyye, Câmi'atu 'Ayn Şems, Kahire, 2005, Sayı, IV, cilt V, s. 332.

şündüklerinden putları aracı yapmaktadırlar. Bazı Araplar Allah'a ibadet etmek için putları Kâbe gibi kıblegâha dönüştürmektedirler.[431]

Ölüm ötesi hayata inanmayan Câhiliye Arapları ileride hesaba çekilme endişesi de taşımamaktadırlar. Bu türden çarpık inançların doğal sonucu olarak panayırlarda söyledikleri beyitler eşliğinde içki içmekle, kumar oynamakla ve kan davaları gütmekle övünmektedirler.

Tam da bu sırada, Mekke'de İslâm Dini ortaya çıkmış ve Câhiliye inançlarını tümden reddederek insanları tevhid inancına davet etmiştir. İslâm Dini, aynı zamanda düşkünlerle olan ilişkilerde hakkaniyeti emretmiş ve düşkünlerin toplumdaki konumlarına iyileştirmeler getirmiştir. Özellikle kadınların, çocukların ve yetimlerin miras ve evlilik gibi hususlarda haklarını güvence altına almıştır. İslâm Dini, zekât kurumu tesis etmek suretiyle toplumda yaşam şartlarının iyileştirilmesine önem vermiş ve bireyler arasındaki farklılıklara sınır getirmiştir. Yine İslâm Dini, faizi yasaklamış, muhtaç kimselere infak etmeyi emretmiş ve insanlar arasındaki ilişkileri dürüstlük prensibine göre yeniden düzenlemiştir. Bu bakımdan İslâm Dini başlangıçta daha çok düşkünler, fakirler ve köleler arasında kabul görmüştür. Aynı zamanda İslâm Dini kabîlecilik anlayışını yasaklamış ve kardeşlik prensibini deklare etmek suretiyle ümmet bilincini öne çıkarmıştır.

Devrim niteliğindeki İslâm daveti, çıkarlarının tehlikeye gireceğini ve konumlarının sarsılacağını düşünen Kureyşin ileri gelenleri tarafından karşılık bulmaz. Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere çıkar sahipleri, başta Allah Resûlü

---

431 el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Buluğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh.: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, Kahire, 1314, II, 197.

olmak üzere inananlara baskı ve yıldırma politikaları uygulamaya koyulurlar. Kureyşliler, Allah Resûlü Medine'ye hicret ettikten sonra da Müslümanların peşini bırakmazlar. Zira Kureyşliler, Müslümanların Medine'de güç kazanarak yakın gelecekte çıkarları için potansiyel tehlike oluşturacaklarını düşünürler ve Bedir ve Uhud savaşlarında olduğu gibi Müslümanlara karşı savaş başlatırlar.

A. İMAN VE KÜFÜR ÇATIŞMASI

Bütün bu gelişmelerden sonra artık Arap yarımadasında yeni dine inanan Müslümanlar ve eski Câhiliye anlayışında ısrarcı Müşrikler olmak üzere iki zıt blôk söz konusudur.

Müslümanların savaşlarda zafer kazanmaları, Kureyşlilerin Arap kabîleler katındaki ayrıcalıklı konumlarını da yitirecekleri anlamına geldiğinden Kureyşliler, Müslümanlara karşı koymak için sahip oldukları imkânları seferber ederler. Arap yarımadasındaki diğer yerleşim birimlerine kıyasla geçmişte barış kenti kabul edilen Mekke,[432] artık şiir aktivitesini tetikleyecek önemli gerekçeye sahiptir. Hal böyle olunca İslâm'la şirk blôku arasında yaşanan savaşlarda kılıçların yanısıra şiir silahı da devreye girer. Zira adet olduğu üzere, psikolojik üstünlük sağlamak için hasmın mısralar yoluyla rencide edilmesi, şiir silahını kılıç kadar önemli kılmaktadır.

Mekke'de İslâm Dini'ne karşı başlatılan savaşlarda şiir silahını kullanabilecek usta şairler ortaya çıkar. Abdullah b. Ziba'ra (v. 15/636), Dırâr b. el-Hattâb (v.13/634), Hubeyra b. Ebî Vehb el-Mahzûmî (v. 5/627), Ebû Süfyân b. el-Hâris, el-Hâris b. Hişâm[433] (v. 18/639), Ebû 'Azze 'Amr b. Abdillah el-Cumahî (v.

[432] İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 259.

[433] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 401.

3/625), Musâfi' b. 'Abdi Menâf[434] (v. …/…) ve 'Amr b. el-'Âs[435] (v. 43/664) şirk blôkunda yer alan Mekke'li şairlerdendir.[436]

Başta Kureyş'in en usta kadın şairi Hind bint 'Utbe (v. 14/635) olmak üzere, Allah Resûlü'ne karşı şiir silahını kullanan kadın şairler de söz konusudur. Safiyye bint Musâfir[437] (v…/…) ve Kuteyle bintu'l-Hâris[438] (v. 20/640) şirk blôkunda yer alan Mekke'li kadın şairler arasındadır.

Taif'te de Umeyye b. Ebî's-Salt (v. 5/626) ve Kinâne b. 'Abdi Bâlîl es-Sekafî[439] (v. 15/636) gibi Müslümanlara karşı şiir silahını kullanan şirk blôkuna mensup şairler ortaya çıkar.

Allah Resûlü'nü ve sahabeyi mısralarda hicveden, aynı zamanda Müslümanların namuslarına dil uzatan ve Müslüman hanımları gazellere konu edinen şairler arasında Yahudi Ka'b b. el-Eşref[440] (v. 3/624) ile Semmâk'ı[441] (v. …/…) da zikretmek mümkündür.

Allah Resûlü ve sahabe, müşrik şairlerin rencide edici mısralarından muzdariptirler. Artık aynı dille düşmana karşılık vermekten başka önlerinde alternatif bulunmamaktadır. Allah Resûlü, şiir becerisine sahip sahabeden şirk blôkuna mensup şairlere karşılık vermeleri ve bu yolla İslâm davetini savunmaları talebinde bulunur. Ebû Dâvûd'un (v. 275/889) 'Sunen'inde

---

434 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 5.
435 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 107.
436 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 326, 327.
437 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 447, 448, 449.
438 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 450.
439 İbn Sellâm, *Tabakât…*, I, 259.
440 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 461.
441 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 180.

Enes b. Mâlik yoluyla gelen rivayette, Allah Resûlü şöyle buyurur:[442]

جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وأَلْسِنَتِكُم.

"Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihat ediniz."

Ebû'l-Ferec el-Asbahânî de 'Kitâbu'l-ağânî' isimli kitabında bu bağlamda şu rivayete yer verir:[443]

> "Allah Resûlü, Yüce Allah'ın Müslümanlara karşı birleşen topluluğu kinleriyle birlikte geri püskürttüğü ve hiçbir hayır elde edemedikleri Ahzab savaşının yapıldığı yıl şöyle buyurdu: "Müslümanların ırzlarını kim koruyacak?" Ka'b b. Mâlik hemen Allah Resûlü'ne cevap verdi ve "Ey Allah'ın Resûlü, bu işe ben varım" dedi. Abdullah b. Ravâha da cevap verdi ve "Ey Allah'ın Resûlü, bu işe ben varım" dedi. Hassân b. Sâbit de cevap verdi ve "Ey Allah'ın Resûlü, bu işe ben varım" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (Hassân b. Sâbit'e hitaben), şöyle buyurdu: "Evet. Onları sen hicvet. Zira Rûhu'l-kuds/Cibrîl bu hususta sana yardımcı olacaktır."

Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü Müslümanların namuslarına dil uzatan hasım şairlere karşılık verecek şiir becerisine sahip kimselere ihtiyaç duymaktadır. Yine rivayetten anlaşılacağı üzere, Ka'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit gibi Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'nün bu yöndeki buyruğunu yerine getirmeye hazırdır.

Allah Resûlü, Müşrikleri hicvetme görevini Hassân b. Sâbit'in yanısıra Abdullah b. Ravâha'ya ve Ka'b b. Mâlik'e de

---

442 Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk.: Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk, 2009, Kitâbu'l-Cihâd, 17. (IV,158)

443 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 145.

verir. Nitekim Ebû'l-Ferec el-Asbahânî, 'Kitâbu'l-ağânî'de Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu aktarır:[444]

"أَمَرْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ فَقَالَ وَأَحْسَنَ وَأَمَرْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ فَقَالَ وَأَحْسَنَ وَأَمَرْتُ حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ فَشَفَى وَاشْتَفَى"

> "Abdullah b. Ravâha'ya (Müşrikleri mısralar yoluyla hicvetmesini) emrettim. O da (hiciv içerikli mısralar) söyledi ve (Müşrikleri hicvetme işini) iyi becerdi. Ka'b b. Mâlik'e de (Müşrikleri mısralar yoluyla hicvetmesini) emrettim. O da (hiciv şiiri) söyledi ve (Müşrikleri hicvetme işini) iyi becerdi. Hassân b. Sâbit'e de (Müşrikleri mısralar yoluyla hicvetmesini) emrettim. O da (hem intikamımızı alarak bizi) rahatlattı, hem de kendi intikam ateşini söndürdü."

Aralarında Abdullah b. Ravâha'nın da bulunduğu Hazrecli şairler, Allah Resûlü'nün buyruğunu yerine getirmeye ve şirk blôkuna mensup şairlere mısralar yoluyla karşılık vermek suretiyle İslâm davetini savunmaya koyulurlar.

Allah Resûlü'nün üç şairi Abdullah b. Ravâha, Ka'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit, Tâlib b. Ebî Tâlib (v. …/…)[445] , Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)[446] ve Havvât b. Cubeyr el-Ensârî[447] (v. 40/660) gibi erkek şairler tarafından desteklenmektedirler. Yine Allah Resûlü'nün söz konusu üç şairi, Hind bint Usâse[448] (v. 10/632), Safiyye bint 'Abdi'l-Muttalib[449] (v. 20/641) ve Şemmâs b. Osman'ın (v. 3/625) eşi Nu'm[450] (v. ?/?) gibi hanım şairler tarafından da desteklenmektedirler.

---

444 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 143.
445 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 430.
446 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 404.
447 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 181.
448 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 51..
449 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 145.
450 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 146.

Abdullah b. Ravâha, Ka'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit, Hazrecliler arasında en usta şairlerdir. Ebû'l-Ferec el-Asbahânî'nin 'Kitâbu'l-ağânî'sinde yer verdiği rivayet de bu durumu destekler mahiyettedir. Ebû'l-Ferec el-Asbahânî, konuyla ilgili olarak Muhammed b. Sîrîn'den (v. 110/729) nakille şunları aktarmaktadır: [451]

> "Kureyşin şu üçlüsü Allah Resûlü'nü hicvediyordu: Abdullah b. ez-Ziba'ra, Ebû Süfyân b. el-Hâris b. 'Abdi'l-Muttalib ve 'Amr b. el-'Âs. Bunun üzerine bir şahıs Ali b. Ebî Tâlib'e şöyle dedi: "Bizi savunmak amacıyla bizi hicveden topluluğa hicivle karşılık ver." Ali (r.a.) da (şahsa): "Bunu ancak Allah Resûlü'nün bana izin vermesi durumunda yapabilirim" dedi. Şahıs da Allah Resûlü'ne: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizi savunmak amacıyla şu bizi hicveden topluluğa hicivle karşılık vermesi için Ali'ye izin ver" dedi. Allah Resûlü şahsa "Ali'de o kabiliyet yok" buyurdu. Allah Resûlü bir süre sonra Ensâra şöyle buyurdu: "Allah Resûlü'nü (s.a.v.) silahlarıyla destekleyen topluluğu dilleriyle de desteklemekten alıkoyan nedir?" Hassân b. Sâbit (öne çıktı) ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu iş için ben varım" dedi. Hassân b. Sâbit dilinin ucundan tuttu ve "Allah'a yemin olsun ki Busrâ ve San'â' arasında bundan başka beni memnun edecek dil yoktur" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (kendisinin de Kureyşli olduğunu hatırlattı ve) şöyle buyurdu: "Ben onlarla (aynı soydan) iken onları nasıl hicvedeceksin? Hassân b. Sâbit de Allah Resûlü'ne şöyle cevap verdi: "Kuşkusuz seni aralarından hamurdan kıl çeker gibi çıkaracağım."

Rivayetten de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, Hazreclilerin şiir alanındaki becerilerinin farkındadır. Yine Allah Resûlü, Hz. Ali'nin şiir alanında Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha seviyesinde usta olmadığının da farkındadır.

---

[451] el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 107.

Allah Resûlü duygulara hitap eden şiir dilinin savaş gibi toplumların kaderini belirleyecek hassas durumlarda kitle psikolojisi üzerinde bırakacağı derin etkiyi tahmin edebilmektedir. Bu bakımdan Allah Resûlü, şiir yoluyla İslâm davetini savunan şairleri mallarını ve canlarını feda eden müminlerle aynı kefeye koymaktadır. Beyhakî (v. 458/1066), 'es-Sunen el-kubrâ'sında konuyla ilgili olarak şu rivayete yer vermektedir:[452]

"إِنَّ الْمُؤْمِنَ يُجَاهِدُ بِسَيْفِهِ وَلِسَانِهِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَكَأَنَ مَا تَرْمُونَهُمْ بِهِ نَضْحُ النَّبْلِ"

> "Kuşkusuz Mümin kimse kılıcıyla ve diliyle cihat eder. Nefsim elinde olana yemin olsun ki sizin onlara attıklarınız, ok darbeleri gibidir."

Görüleceği üzere rivayette Allah Resûlü, savaş gibi toplumların kaderini belirleyecek hassas durumlarda sanat dalı olan şiirin en az mal ve can kadar önemli olduğuna vurgu yapmakadır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Allah Resûlü'nün şairleri arasında en usta şair Hassân b. Sâbittir. Hassân b. Sâbit Hazrec kabîlesine mensup olsa bile, Allah Resûlü'nün talimatıyla Hz. Ebû Bekir tarafından Kureyşlilerin geçmişleri hakkında bilgilendirilmiştir. Bu bakımdan Hassân b. Sâbit Kureyşlilerin rencide olabilecekleri zayıf noktaları bilmektedir. Müslim, konuyla ilgili olarak 'Sahîh'inde şu rivayete yer vermektedir:[453]

> "Allah Resûlü şöyle buyurdu: اُهْجُوا قُرَيْشاً فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهَا مِنْ رَشْقٍ بِالنَّبْلِ "Kureyş'i hicvedin, çünkü bu, onlara ok atmaktan daha ağır gelir." (Allah Resûlü) İbn

---

[452] el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Kitâbu'ş-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti'ş-Şu'arâ, Matba'atu Meclisi Dâirati'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Haydarabâd, 1355, X, 239.

[453] Muslim, *Sahîh*, Kitâbu Fadâili's-Sahâbe, 157, (IV, 1935)

> Ravâha'ya haber salarak "اهْجُهُمْ/ Onları hicvet" buyurdu. O da Kureyş'i hicvetti ancak Peygamber'i (s.a.v.) razı edemedi. Bunun Üzerine (Allah Resûlü), Ka'b b. Mâlik'e, daha sonra da Hassân b. Sâbit'e haber saldı. Hassân, Allah Resûlü'nün huzuruna gelince: "(Demek) kuyruğu ile çarpan bu arslana (haber) salmanızın zamanı gelmiştir" dedi. Sonra dilini çıkararak onu oynatmaya başladı ve: "Seni Hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onları dilimle deri parçalar gibi parçalayacağım!" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.): "Ebû Bekir, Kureyş'in neseplerini en iyi bilen kimsedir ve benim de aralarında bir nesebim bulunmaktadır. (Bu bakımdan) acele etme ve nesebimi sana özetleyinceye kadar (sabırlı ol!)" buyurdu. Hassân, hemen Ebû Bekir'e gitti. Bir süre sonra döndü ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana senin nesebini özetledi. Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, seni onlardan hamurdan kıl çeker gibi çekip çıkaracağım" dedi. 'Âişe (rivayetin devamında): "Bunun üzerine Allah Resûlü'nün (s.a.v.) Hassân'a: " إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ مَا نَافَحْتَ عَنْ رَسُولِهِ/ Kuşkusuz Allah'ı ve Resûlü'nü savunduğun müddetçe Ruhu'l-kuds seni desteklemeyi sürdürecektir!" buyururken işittim" dedi.

Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Abdullah b. Ravâha, Ka'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit, şirk blôkuna mensup şairleri farklı yönlerle hicvetmektedirler. Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik, mısralarda daha çok düşman şairler tarafından dile getirilen çatışmalara, savaşlara ve kahramanlıklara cevap yetiştirmeye ağırlık vermektedirler. Abdullah b. Ravâha ise düşman şairleri küfürle ayıplamakla yetinmektedir. Ebû'l-Ferec el-Asbahânî, konuyla ilgili olarak yine Muhammed b. Sîrîn'den nakille şunları aktarmaktadır: [454]

[454] el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 107.

> "Ensârdan şu üç kimse Kureyşli üçlüyü hicvediyordu: Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha. Hassân b. Sâbit ve Ka'b, (Kureyşli şairlerin beyitlere konu edindikleri) çatışmalara, savaşlara ve kahramanlıklara karşılık vermekte idiler. Abdullah b. Ravaha (ise) onları küfürle ayıplıyordu. O günlerde Kureyşlilere en ağır geleni Hassân ve Ka'b'ın sözü idi. En hafif kalanı ise İbn Ravâha'nın sözü idi. Ne var ki Kureyşliler Müslüman olduktan ve İslâm Dini'ni iyice idrak ettikten sonra onlara en ağır geleni İbn Ravâha'nın sözü olmuştu."

Görüleceği üzere iman ve şirk blôkları arasında yaşanan çatışmalar sırasında dile getirilen atışmalardan Kureyşlilere en ağır geleni Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik tarafından mısralara taşınan hicivlerdir. Zira Hz. Ebû Bekir tarafından Kureyşlilerin zayıf noktaları ve geçmişleri hakkında bilgilendirilen Hassân b. Sâbit, Kureyşlileri rencide olacakları yönleriyle hicvetmektedir. Aynı zamanda Hassân b. Sâbit parmağındaki bir sorun sebebiyle kılıç kullanamadığından savaşlara katılamamaktadır.[455] Ka'b b. Mâlik ise Bedir ve Tebuk savaşlarına katılmamıştır.[456] Abdullah b. Ravâha ise savaşlarla ve Allah Resûlü tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmekle meşguldür. Hal böyle olunca Abdullah b. Ravâha, Kureyşlileri sadece küfürle ayıplamaktadır. Kureyşliler, zaten şirk üzere olduklarından küfürle itham edilmeleri onlar için bir anlam ifade etmemektedir. Bir başka ifade ile Kureyşliler, henüz anlamadıkları değerlerle aşağılanıyor olmalarını umursamamaktadırlar. Kureyşliler Müslüman olduktan ve İslâm'ın değerlerini özümsedikten sonra durum değişmiştir. Abdullah b. Ravâha tarafından geçmişte küfürle itham edildikleri mısralar Kureyililere çok daha ağır gelmeye başlamıştır.

---

455 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s.10.

456 Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân*, s. 61.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha, şirk ve iman blôku arasında yaşanan çatışmalara şiir silahıyla aktif biçimde katılmıştır. Dahası söz konusu çatışmalarda Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik'ten farklı bir çizgide şirk blôkunu aşağılamaya çalışmak suretiyle kendine has bir metot geliştirdiğini söylemek de mümkündür.

B. ŞİİRİNİN AZ OLMASI

Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'nın şiir sanatındaki ustalığını takdir etmiş ve "Kuşkusuz sen kaliteli şiir sahibisin" [457] buyurmuştur. Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü'nü ve İslâm davetini savunan en önemli şairler arasında yer alıyor olması da bu duruma işaret eden göstergelerdendir.

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait şiir çalışmaları yüz elli beyitten ibarettir.[458] Söz konusu çalışmalar daha çok kıta ve tek beyit türündendir. Bu durum, Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait çok sayıda şiir çalışmasının zaman içerisinde kaybolduğu ihtimalini akla getirmektedir. Nitekim çağdaş edebiyat eleştirmeni Yahya el-Cebbûrî de, İslâm Dönemi'nde Abdullah b. Ravâha'ya ait az sayıda şiir çalışmaları bulunmasını söz konusu çalışmaların zaman içerisinde zayi olmasına bağlamaktadır.[459]

Abdullah b. Ravâha tarafından Kureyşlilerin geçmişte küfürle itham edildiği mısralar, Müslümanlar arasında fitneye sebep olabileceği yolundaki kaygılar sebebiyle gelecek kuşaklara aktarılmamıştır. Ömer b. el-Hattâb'ın Ensâr ile Kureyşli Müşrikler arasında yaşanan atışma tarzı şiir rivayetlerini yasaklamış olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Ebû'l-Ferec

---

457 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XVI, 154.

458 Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 81.

459 el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh*, s. 88.

el-Asbahânî, konuyla ilgili olarak 'Kitâbu'l-ağânî'de şu rivayete yer verir:[460]

> "Ömer b. el-Hattâb, insanların Ensâr ile Kureyşli müşrikler arasında yaşanan atışmalardan herhangi bir şeyin okunmasını yasakladı ve şöyle dedi: Bu şiirlerde canlının ölüye sövmesi ve kinlerin yenilenmesi söz konusudur. Halbuki Yüce Allah, İslâm Dini'ni getirmekle Câhiliye işini yerle bir etmiştir."

Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Ömer b. el-Hattâb, aralarında Abdullah b. Ravâha'ya ait mısraların da bulunduğu Ensâr ile Kureyşliler arasındaki atışma içerikli şiir rivayetlerini, fitneye yol açma ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla yasaklamaktadır.

Yahya el-Cebbûrî, İslâm Dönemi'nde Abdullah b. Ravâha'ya ait az sayıda şiir çalışmaları bulunmasını Abdullah b. Ravâha'nın gerekmedikçe şiir söylemekten sarfı nazar etmesine de bağlamaktadır. Yahya el-Cebbûrî, bu durumu İbn Sa'd'ın şu ifadelerine dayandırmaktadır:[461]

> "Allah Resûlü (s.a.v.), Abdullah b. Ravâha'ya şöyle buyurdu: "(Bulunduğun yerden) in ve bizi binek hayvanlarımızla harekete geçir." Abdullah b. Ravâha da Allah Resûlü'ne cevabında: "Ben şiir söylemeyi bıraktım" dedi."

İbn 'Asâkir'in, 'Tehzîb'inde yer verdiği şu rivayet de bu durumu destekler mahiyettedir:[462]

> «وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ» «Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar» ayeti indiğinde Abdullah b. Ravâha şöyle dedi: "Yüce Allah benim onlardan biri olduğumu

---

460 el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 108.

461 el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fih*, s. 88.; İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, III, 488.

462 İbn Bedrân, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, VII, 390.

bilmiştir." Akabinde Yüce Allah: « إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» «Ancak îman edip iyi işler yapanlar başkadır.» ayetini indirdi.

Allah Resûlü, ayette zemmedilen şairlerin, Müslümanları mısralar yoluyla rencide eden Müşrik şairler olduklarını ve Müslümanların bu durumdan istisna tutulduklarını söylese de[463] Abdullah b. Ravâha'nın takva gereği ayette sözü edilen şairlerin yerildiği durumlara düşmemek için gerekmedikçe şiir söylemekten sarfı nazar etmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Abdullah b. Ravâha'nın şiirlerini derleyen Velîd Kassâb ise yukarıdaki sebeplere bir üçüncüsünü de eklemektedir. Velîd Kassâb'a göre, Abdullah b. Ravâha, savaşlarla ve Allah Resûlü tarafından verilen görevleri yerine getirmekle meşgul olduğundan İslâm Dönemi'nde şiir söylemeye yeterince vakit ayıramamıştır.[464]

Fâyiz Terhîni ise Abdullah b. Ravâha'ya ait sınırlı sayıda şiir metinleri bulunmasını bazı metinlerin Ka'b b. Mâlik gibi şairlerin şiirleriyle karıştırılmış olmasına da bağlamaktadır.[465]

Kuşkusuz yukarıda belirtilen gerekçelerden her biri, İslâm Dönemi'nde Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir çalışmalarının az olmasında bir şekilde etkilidir. Bir başka ifade ile Abdullah b. Ravâha'ya ait çok sayıda şiir çalışması zaman içerisinde unutulmuştur.

C. ŞİİRİNDE TEMALAR

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait az sayıda şiir metinleri olmakla birlikte söz konusu metinler temaları itiba-

---

463 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XVII, 768.

464 Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 83.

465 Terhînî, Fâyiz, *el-İslâmu ve'ş-şi'r*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1990, s.136.

rıyla çeşitlilik arz etmektedir. Yine söz konusu metinler, Câhiliye Dönemi şiir temalarından farklıdır. Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait şiir metinlerinde, kabîleyle övünme ve kabîleyi övme gibi Câhiliye şiirine özgü yaygın temalar yerine, ümmet bilinci, İslâmî değerler ve İslâm düşüncesi baskındır.

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait şiir metinlerinde şair, ümmetin dili ve vicdanı konumundadır. Abdullah b. Ravâha'ya ait İslâm Dönemi şiir metinlerinde dikkat çeken temaları şu alt başlıklar altında tasnif etmek mümkündür:

- Müşrikleri hicvetme,

-İslâm inanç değerleri ve Allah Resûlü'ne övgü,

-Müslümanları cesaretlendirme,

-Şehit düşme arzusu,

- Mersiye.

Abdullah b. Ravâha'ya ait İslâm Dönemi şiir metinlerinde dikkat çeken temaları yukarıdaki alt başlıklara göre sırasıyla ele alalım.

1. Müşrikleri Hicvetme

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri incelendiğinde farklı münasebetlerde müşriklerin hedef alınarak hicvedildiği metinler dikkat çekmektedir. Söz konusu metinlerde müşrikler, küfürle itham edilmekte ve Allah Resûlü'ne iman etmemeleri sebebiyle aşağılanmaktadırlar. Söz gelimi, Abdullah b. Ravâha, Hz. Zeyneb'in (v. 8/629) kocası Ebû'l-Âs (v. 12/634) tarafından Mekke'den Medine'ye gönderilmesi münasebetiyle söylediği on bir beyitlik şiir metninde Müşrikleri tarihten yok etmekle tehdit etmekte ve Ebû Süfyân'ın iman etmemesi durumunda iki cihanda da zillet içerisinde olacağına gönderme yapmaktadır. Şöyle ki:

Ebû'l-'Âs, Mekke'nin ileri gelenlerindendir ve Allah Resûlü'nün kızı Hz. Zeyneb ile peygamberlikten önce evlenmiştir. Hz. Zeyneb peygamberlikten sonra babasına iman eder. Ebû'l-'Âs ise, Hz. Zeyneb'in aksine şirk üzere kalmayı yeğler ve Allah Resûlü'ne iman etmeyi reddeder. Kureyşliler Ebû'l-'Âs'a eşi Hz. Zeyneb'i boşaması için baskı yapsalar da Ebû'l-'Âs buna yanaşmaz. Hal böyle olunca Hz. Zeyneb, kocası Ebû'l-'Âs ile birlikte yaşamak zorunda kalır. Zira o günlerde Allah Resûlü, henüz kızı Hz. Zeyneb'i müşrik olan Ebû'l-'Âs'dan ayıracak güce sahip değildir. Ne var ki Ebû'l-'Âs, Bedir Gazvesi'nde Müslümanlara esir düşer. Kureyşliler Bedir Gazvesi'nden yaklaşık bir ay sonra esir düşen yakınlarının serbest bırakılmaları için Medine'ye fidye gönderirler. Kocası Ebû'l-'Âs'ın serbest bırakılmasını isteyen Hz. Zeyneb de Medine'ye fidye gönderenler arasındadır. Allah Resûlü bu duruma üzülür ve Hz. Zeyneb'in Medine'ye dönmesini taahhüt etmesi karşılığında Ebû'l-'Âs'ı serbest bırakır. Ebû'l-'Âs, Mekke'ye döndükten sonra sözünde durur ve deve sırtına kurulmuş tahtırevan içerisinde Hz. Zeyneb'i kayın babası Kinâne'ye katarak gündüz vakti Medine'ye doğru yola çıkarır. Ne var ki bazı Kureyşliler Hz. Zeyneb'in Mekke'den gündüz vakti ayrılmasını hazmedemezler. Kureyşliler Hz. Zeyneb'i Mekke'ye geri çevirmek ve gece vakti gizlice Mekke'den ayrılmasını sağlamak amacıyla ardına düşerler. Mekkeliler 'Zî Tuvâ' denilen mevkide Hz. Zeyneb'e ve kayın babası Kinâne'ye yetişirler. Kinâne okunu yaya koyar ve savunma pozisyonu alır. Ancak Mekkeliler amaçlarının sadece Hz. Zeyneb'in Mekke'den gizlice ayrılması olduğunu söylerler ve bu hususta Kinâne'yi ikna ederler. Hz. Zeyneb, Mekke'ye geri döner ve gece olunca kayın babası Kinâne'nin eşliğinde Mekke'den gizlice ayrılır.[466]

[466] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 309, 310.

Bu sırada Allah Resûlü, Zeyd b. el-Hârise'den yanına Ensârdan birini alarak Mekke'ye sekiz mil uzaklıktaki 'Ye'cec' adındaki yere gitmesini ve orada Hz. Zeyneb'i teslim alarak Medine'ye dönmesini ister. Zeyd b. el-Hârise ve yol arkadaşı, Hz. Zeyneb'i kayın babasından teslim aldıktan sonra Medine'ye dönerler.[467]

Abdullah b. Ravâha bu münasebetle bazı beyitler okur. Abdullah b. Ravâha beyitlerde Müşrikleri hedef alır ve şöyle der:[468] (Tavîl)

أَتَانِي الَّذِي لَا يَقْدِرُ النَّاسُ قَدْرَهُ ... لِزَيْنَبَ فِيهِمْ مِنْ عُقُوقٍ وَمَأْثَمِ

وَإِخْرَاجُهَا لَمْ يُحْزَ فِيهَا مُحَمَّدٌ ... عَلَى مَأْقِطٍ وَبَيْنَنَا عِطْرُ مَنْشِمِ

وَأَمْسَى أَبُو سُفْيَانَ مِنْ حِلْفِ ضَمْضَمٍ ... وَمِنْ حَرْبِنَا فِي رَغْمِ أَنْفٍ وَمَنْدَمِ

قَرَنَّا ابْنَهُ عَمْراً وَمَوْلَى يَمِينِهِ ... بِذِي حَلَقٍ جَلْدِ الصَّلَاصِلِ مُحْكَمِ

فَأَقْسَمْتُ لَا تَنْفَكُّ مِنَّا كَتَائِبٌ ... سُرَاةُ خَمِيسٍ فِي لُهَامٍ مُسَوَّمِ

نَزُوعُ قُرَيْشَ الْكُفْرِ حَتَّى نَعُلَّهَا ... بِخَاطِمَةٍ فَوْقَ الْأُنُوفِ بِمِيسَمِ

نُنَزِّلُهُمْ أَكْنَافَ نَجْدٍ وَنَخْلَةٍ ... وَإِنْ يُتْهِمُوا بِالْخَيْلِ وَالرَّجْلِ نُهْتِمُ

يَدَ الدَّهْرِ حَتَّى لَا يُعَوَّجَ سِرْبُنَا ... وَنُلْحِقَهُمْ آثَارَ عَادٍ وَجُرْهُمِ

وَيَنْدَمَ قَوْمٌ لَمْ يُطِيعُوا مُحَمَّداً ... عَلَى أَمْرِهِمْ وَأَيُّ حِينٍ تَنَدُّمِ

فَأَبْلِغْ أَبَا سُفْيَانَ إِمَّا لَقِيتَهُ ... لَئِنْ أَنْتَ لَمْ تُخْلِصْ سُجُوداً وَتُسْلِمِ

فَأَبْشِرْ بِخِزْيٍ فِي الْحَيَاةِ مُعَجَّلٍ ... وَسِرْبَالِ قَارٍ خَالِداً فِي جَهَنَّمِ

Bana insanların kıymetini bilmediği (Peygamber) geldi. Zeyneb sebebiyle nice isyanı ve günahı işlemiş insanların.

---

467 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 308, 309, 310.

468 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 310.

Zeyneb'in (Mekke'den) savaş alanı güzergahı yoluyla çıkarılması Muhammed'in şerefine leke dokundurmadı. (Müşriklerle) aramızda (ölüler için satınalınan ve uğursuzlukla eşdeş olan) Menşim'in kokusu[469] (hala etkili iken)

Ebû Süfyân Damdam'ın[470] ittifakından ve bizim savaşımızdan arzulamadığı hal ve pişmanlık içinde akşamladı.

Oğlu 'Amr'ı ve elindeki köleyi sertçe şıngırdayan sağlam zincire bağladık.

Ardından ben şuna yemin ettim: Elbet önüne çıkanı yutan (ve diğerlerinden ayırt edilmesi için) işaretlenmiş olan kocaman taburlarda bizden seyyit askerler var olacaktır.

Burunlar üzerindeki yularlarla ve dağlama demirleriyle Küfrün Kureyşini (hayvan sürüsü gibi önümüze katarız da) zillet tattırıncaya kadar süreriz onları.

Hicaz toprağındaki tepelerde ve Nahle (adındaki bölgede) konaklatırız onları. Tihâme'ye süvarilerle ve piyadelerle girerlerse biz de gireriz

---

469 Beyitte yer alan 'Menşim'in kokusu' ifadesi, 'savaşın şiddetlenmesi' anlamında kinayedir. Esas itibarıyla Menşim, Huzâ'ah kabilesine mensup bir bayan olup Cahiliye Dönemi'nde parfüm ve güzel koku satmakla meşhurdur. Menşim tarafından satılan güzel kokular daha çok ölüler için satınalındığından zaman içerisinde uğrusuzlukla eşdeşleşmiştir. Geniş bilgi için bkz.: İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 310. Ayrıca savaşa katılacak gençlerin Menşim tarafından satılan kokuları vücutlarına sürdükleri ve savaş meyedanlarından bir daha geri dönmedikleri de gelen rivayetler arasındadır. Bkz.: Hamâmî, Bessâm Muhammed, *Nisâun havle'r-Rasûl sallâhu 'aleyhi ve sellem*, Dâru Dâniye, Dimaşk, 1993, s. 234.

470 Beyitte yer alan Damdam, Damdam b. 'Amr el-Ğıfârî'dir (v. …/…). Ebû Süfyân, Damdam b. 'Amr el-Ğıfârî'yi Bedir savaşı öncesinde Allah Resûlü ve Müslümanlar tarafından Kureyşlilere ait kervana saldırı amaçlı hazırlık yapıldığını haber vermesi için Mekke'ye göndermiştir. Bkz.: Hamâmî, Bessâm Muhammed, *Nisâun havle'r-Rasûl sallâhu 'aleyhi ve sellem*, s. 234.

İlelebed. Yolumuz bükülmesin diye. Onları (tarihten silinmiş) 'Âd ve Curhum (kavimlerine) katalım diye.

Üzerinde oldukları (küfür) hali sebebiyle Muhammed'e itaat etmeyen topluluk, henüz tatmadıkları türden bir pişmanlık duysunlar diye.

(Behey yolcu!) Ebû Süfyân'la karşılaşırsan ona şunu ulaştır: Şayet sen secdeye sadık kalmaz ve İslâm'a girmez isen

Müjdeler olsun sana (henüz) hayatta iken erken zillet ve cehennemde ebedî (giyeceğin) ziftten biçilmiş elbise.

Şair, beyitlere Allah Resûlü'nün müşrikler tarafından kıymeti bilinmediğine gönderme yaparak başlamaktadır. Akabinde şair, Hz. Zeyneb'in Müslümanlarla savaş halindeki Mekkeli Müşriklerin elinden Allah Resûlü'nün şerefine leke kondurulmadan koparılıp alınmasına işaret etmektedir. Beyitlerde Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Bedir Gazvesi'nde esir düşen prangalı Kureyşlilere de değinilmekte ve Kureyşin ileri gelenlerinin içine düştükleri zelil duruma dikkat çekilmektedir. Şair ardından 'Küfrün Kureyşi' diye tanımladığı Kureyşlilerin Müslüman orduları tarafından deve sürüleri gibi önlerine katılarak zelil halde Hicaz topraklarına kadar sürüleceklerini öne sürmektedir. Dahası Müslüman orduları, Müşrikleri her yerde kovalayacaklar ve Müşrikler karşısında her daim zafer kazanacaklardır. Müslüman orduları sonunda Kureyşlileri 'Âd ve Curhum kavimleri gibi tarih sayfasından tamamen sileceklerdir. Kureyşliler içine düştükleri zillet ve aşağlanma sebebiyle pişmanlık duyacaklar ancak pişmanlıkları artık kendilerine fayda vermeyecektir.

Şair son iki beyitte Ebû Süfyân'a da mesaj göndermekte ve Ebû Süfyân'ın İslâm'a girmemesi ve Yüce Allah'a samimi biçimde secde etmemesi halinde iki cihanda zelil olacağı yolunda Ebû Süfyân'ı uyarmaktadır.

Beyitler Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinlerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Nitekim Ebû'l-Ferec el-Asbahânî'nin de belirttiği üzere beyitlerde şair, Kureyşlilere küfür isnat etmekte ve Allah Resûlü'ne iman etmeyen Kureyşlileri 'Küfrün Kureyşi' biçiminde tanımlayarak aşağılamaktadır.

Abdullah b. Ravâha tarafından Kureyşlilerin 'küfür'le yaftalanarak hicvedildiği beyitler aynı zamanda İslâm inancının izlerini de taşımaktadır. Ebû Süfyân'ın İslâm'a girmemesi ve Yüce Allah'a samimi bir şekilde secde etmemesi durumunda akıbetinin iki cihanda da zillet olacağı yolundaki ifadeler Kur'an ayetleriyle bire bir örtüşmektedir. Söz gelimi Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyuruyor:[471]

> «Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvalık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır.»

Görüleceği üzere beyitlerde ümmetin dili ve vicdanı konumunda olan Abdullah b. Ravâha, müşrikleri küfürde ısrarcı olmaları ve Allah Resûlü'ne iman etmemeleri sebebiyle aşağılamaktadır.

İslâm Dönemi'nde Abdullah b. Ravâha'nın müşrikleri hedef alarak hicvettiği bir diğer şiir metni de Bedru's-Safrâ' münasebetiyle dile getirdiği beyitlerdir.

---

[471] Mâide, 5/41.

Uhud Gazvesi sonrasında Ebû Süfyân, ertesi yıl Bedru's-Safrâ'da Müslümanlarla dövüşmek üzere bir araya gelecekleri ne dair söz verdiği halde dövüşmeyi göze alamaz ve randevu yerine gelmez. Abdullah b. Ravâha yaşananları beyitlere aktarır ve şöyle der:[472] (Tavîl)

وَعَدْنَا أَبَا سُفْيَانَ وَعْداً فَلَمْ نَجِدْ ... لِمِيعَادِهِ صِدْقاً وَمَا كَانَ وَفِيا

فَأُقْسِمُ لَوْ وَافَيْتَنَا فَلَقِيْتَنَا ... لَأُبْتَ ذَمِيماً وَافْتَقَدْتَ الْمَوَالِيا

تَرَكْنَا بِهِ أَوْصَالَ عُتْبَةَ وَابْنَهُ ... وَعَمْراً أَبَا جَهْلٍ تَرَكْنَاهُ ثَاوِيا

عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ أُفٍّ لِدِينِكُمْ ... وَأَمْرِكُمُ السَّيِّءِ الَّذِي كَانَ غَاوِيا

فَإِنِّي وَإِنْ عَنَّفْتُمُونِي لَقَائِلٌ ... فِدًى لِرَسُولِ اللَّهِ أَهْلِي وَمَالِيا

أَطَعْنَاهُ لَمْ نَعْدِلْهُ فِينَا بِغَيْرِهِ ... شِهَاباً لَنَا فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ هَادِيا

Ebû Süfyân'a randevu verdik ama randevusuna (uymada) samimiyet bulmadık biz onda. Vefalı değildi (verdiği söze).

Yemin olsun ki bize verdiğin sözü yerine getirseydin ve bizimle karşı karşıya gelseydin kesin rezil olarak dönecektin ve eş dost herkesi kaybedecektin

Biz Bedir'de 'Utbe'nin ve oğlunun vücut parçalarını bıraktık. 'Amr'ı ve Ebû Cehil'i de gömerek bıraktık.

Allah'ın elçisine karşı geldiniz. Yazıklar olsun dininize ve sapıklık olan kötü halinize.

Bana zorbalıkla karşılık verseniz de yine şunu derim: "Yakınlarım ve sahip olduklarım feda olsun Allah'ın elçisine."

Gecenin zifri karanlığında yol gösterici bir kıvılcım olarak biz O'na itaat ettik (ve) ondan başkasına yüz çevirmedik.

---

472 en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb*, XVII, 112.

Beyitlerde şair, Ebû Süfyân'ı sözünde durmamakla itham etmekte ve Bedir Gazvesi'nde Müşriklerin maruz kaldıkları yenilgiye gönderme yapmaktadır. Kureyşin ileri gelenlerinden 'Utbe b. Rabî', oğlu el-Velîd ve Ebû Cehil Müslümanlar tarafından Bedir'de öldürülmüşlerdir ve ceset parçaları hala oradadır. Ebû Süfyân sözünde dursa ve Bedru's-Safra'ya gelmiş olsa bile Müşrikler aynı akıbeti yaşayacaklardır. Şair Müşrikleri Allah Resûlü'ne iman etmemeleri sebebiyle de 'Yazıklar olsun dininize' diyerek aşağılamakta ve içinde bulundukları durumu 'sapıklık' olarak nitelendirmektedir. Şair, Allah Resûlü'ne karşı cephe alan Kureyşliler ile Müslümanlar arasında kıyaslama yapmakta ve Kureyşlileri batıl inançlarından dolayı kınarken Müslümanları da Allah Resûlü'ne uymaları sebebiyle övmektedir.

Müşriklerin batıl inançları karşısında Allah Resûlü'nü "Gecenin zifri karanlığında yol gösterici bir kıvılcım olarak" tanımlayan son beyit, Kur'an ayetlerinin izlerini yansıtmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[473]

> «Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir.»

Abdullah b. Ravâha'nın küfürde ısrarcı olan Müşrikleri hicvederken İslâm davetini ve Allah Resûlü'nü savunma içgüdüsüyle hareket ettiği açıktır.

Abdullah b. Ravâha, 'Umretu'l-Kazâ vesilesiyle dile getirdiği şiir metninde de Müşrikleri hedef almakta ve hicvetmektedir.

---

[473] Mâide, 5/15.

Allah Resûlü, Hudeybiye Antlaşması'nda varılan kararlar doğrultusunda bir yıl önce umre yapmadan Medine'ye dönmek zorunda kalan sahabe ile birlikte Hicretin 7. Yılı Zilkade ayında (Mart 629) Mekke'ye girer. Bu sırada Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün bindiği devenin yularını tutar ve şu beyitleri okur:[474] (Recez)

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِه　　خَلُّوا فَكُلُّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِه
قَدْ أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ فِي تَنْزِيلِه　　فِي صُحُفٍ تُتْلَى عَلَى رَسُولِه
بِأَنَّ خَيْرَ الْقَتْلِ فِي سَبِيلِه　　يَا رَبِّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقِيلِه
أَعْرِفُ حَقَّ اللَّهِ فِي قَبُولِه　　نَحْنُ ضَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَأْوِيلِه
كَمَا ضَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَنْزِيلِه　　ضَرْباً يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِ
وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِه　　أَوْ يَرْجِعَ الْحَقُّ إِلَى سَبِيلِه

Be Küffarın Oğulları! Savulun (Peygamberin) yolundan! Savulun! Zira iyiliğin tümü Allah'ın peygamberindedir!

Rahmân olan Allah, kitabındaki Allah Resûlü'ne okunan sayfalarda şunu indirmiştir:

"Savaşın en hayırlısı (Allah) yolunda olandır." Ey Rabbim! Kuşkusuz ben O (peygamberin) sözüne iman ederim

(Ve) bilirim Allah'ın hakkının O'nun sözünü kabul etmede olduğunu. (Be Küffarın Oğulları!) Size, (Peygamber'e inen vahyin) yorumu üzerine darbe indirdik.

Yine size O'na inen vahiy uğruna darbe indirdik. Kelleyi yerinden eden bir darbe

Dostu hakkında dostunu ürküten veya hakkın (Allah) yoluna geri dönmesini sağlayacak (bir darbe).

---

474 Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 144, 145.

Muhâcirler ana yurtları Mekke'den yedi yıl önce çıkarılmışlar ve Medine'ye hicret etmeye zorlanmışlardır. Kuşkusuz Muhâcirlerin yedi yıl sonra ilk defa Mekke'ye giriyor olmaları Müslümanlar için önem arz etmektedir. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın iç dünyasında yaşadığı coşku seli direk beyitlere yansımaktadır. Nitekim Abdullah b. Ravâha beyitlere doğrudan keskin ifadelerle başlamakta ve küfürle itham ettiği Müşrikleri Allah Resûlü'nün yolundan çekilmeye davet etmektedir. Abdullah b. Ravâha, müşriklerin Allah Resûlü'ne inen vahye iman etmemiş olmaları sebebiyle Müslümanlar tarafından ağır yenilgilere uğratıldıklarına da gönderme yapmaktadır. Zira Müslümanlar müşriklere karşı inançları uğruna savaşmakta ve Allah yolunda canlarını feda etmektedirler.

Beyitler Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinlerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Söz gelimi Abdullah b. Ravâha ilk beyitlerde müşrikleri 'Küfrün çocukları' şeklinde tanımlamaktadır. Aynı zamanda Abdullah b. Ravâha, Müslümanlarla müşrikler arasında kıyaslama yapmakta ve küfrü yeğleyen müşrikleri yermektedir. Nitekim şaire göre bir tarafta Allah Resûlü'ne iman eden ve kurtuluşun Allah Resûlü tarafından getirilen vahye uymakta olduğuna inanan Müslümanlar, diğer yanda ise küfrü yeğleyen zelil müşirkler bulunmaktadır.

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha tarafından Müşriklerin hedef alındığı şiir metinlerinde genel karakter Allah Resûlü'ne inanmamaları sebebiyle yerilmeleri ve 'küfür'le itham edilmeleridir.

2. İslâm İnanç Değerleri ve Allah Resûlü'ne Övgü

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri incelendiğinde cennet, cehennem, Arş, melekler ve ölüm ötesi hayat gibi ağırlıklı

olarak İslâm inanç değerlerini yansıtan ve Allah Resûlü'ne övgüler dizilen metinler de dikkat çekmektedir. Kuşkusuz düşünce, lafız ve ifade bağlamında İslâm inanç değerlerini yansıtan söz konusu metinler şair tarafından İslâm davasının özümsendiğine işaret etmektedir.

Abdullah b. Ravâha'nın cariyesi hakkında eşine söylediği beyitler bu duruma örnek gösterilebilir niteliktedir.

Abdullah b. Ravâha bir cariye satın almıştır ve eşiyle sorun yaşamak istemediğinden durumu eşinden gizlemektedir.[475] Ne var ki eşi bir şekilde durumdan haberdar olmuştur. Söylentilerden emin olmak isteyen eşi bir gün Abdullah b. Ravâha'nın cariye ile birlikte bulunduğu yere gelir ve "Cariye satınaldığına dair duyum aldım" der. Abdullah b. Ravâha sorunun büyümesini arzu etmediğinden cariye ile birlikte olduğunu gizlemekte ısrar eder. Bunun üzerine eşi "Bugün de cariye ile birlikte olduğuna dair duyum aldım. Sen şimdi kesin cünüptürsün. Eğer doğru söylüyorsan Kur'an'dan ayetler oku bakalım" der.[476] Abdullah b. Ravâha, anlam itibarıyla ayet görüntüsü veren şu beyitleri okur:[477] (Vâfir)

شَهِدْتُ بِأَنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ وأَنَّ النَّارَ مَثْوَى الْكَافِرِينَا

وَأَنَّ الْعَرْشَ فَوْقَ الْمَاءِ حَقٌّ وَفَوْقَ الْعَرْشِ رَبُّ الْعَالَمِينَا

وَتَحْمِلُهُ مَلَائِكَةٌ كِرَامٌ مَلَائِكَةُ الْإِلَهِ مُسَوَّمِينَا

Tanıklık ettim Allah tarafından vaad edilenin hak olduğuna ve ateşin kâfirlerin meskeni olduğuna

Ve Arş'ın su üzerinde bulunduğunun doğruluğuna ve Arş'ın üzerinde âlemlerin Rabbi olduğuna

---

475 ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, I, 238.

476 İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXVIII, 115.

477 en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, s. 397.

> Ve Arş'ı İlâh'ın damgalı halde saygın meleklerinin taşıdığına.

Abdullah b. Ravâha'nın Kur'an'dan ayetler okuduğu vehmine kapılan eşi "Allah'a iman ettim ve gördüklerimi yalanladım" der.[478]

Görüleceği üzere beyitler Kur'an ayetlerinden esintiler yansıtmaktadır. Söz gelimi Yüce Allah vaadinin hak olduğu yolunda şöyle buyurur:[479]

> «Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir.»

Yine beyitte yer alan "ateşin kâfirlerin meskeni olduğuna" ifadesi de Kur'an ayetiyle örtüşmektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[480]

> «Şüphesiz Allah, inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler ise (dünya zevklerinin) tadını çıkarırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir.»

Beyitte yer alan "Arş'ın su üzerinde bulunduğunun doğruluğuna" ifadesi de yine Kur'an ayetiyle örtüşmektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[481]

> «Ve O'nun Arş'ı su üzerinde idi.»

Ayrıca "Arş'ın üzerinde âlemlerin Rabbi olduğuna" ifadesi de yine Kur'an ayetinin izlerini taşımaktadır. Ayetin zahirî ve mecazî anlamına bakılmaksızın Yüce Allah şöyle buyurur:[482]

> «Rahmân olan Allah, Arş'ın üzerine kurulmuştur.»

---

478 en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, s. 397.

479 Rûm, 30 /60.

480 Muhammed 47 /12.

481 Hûd 11/7.

482 Tâhâ 20/5.

Yine beyitte yer alan "Arş'ı İlâh'ın damgalı halde saygın meleklerinin taşıdığına" ifadesi de Kur'an ayetiyle örtüşmektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[483]

> «Melekler onun (göğün) etrafındadır. O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz (melek) yüklenir.»

Kuşkusuz cariye hadisesinden önce Abdullah b. Ravâha'nın eşi Kur'an ayetlerini dinlemiştir. Zira Abdullah b. Ravâha'nın eşi, beyitlerin taşıdığı anlamlarla Kur'an ayetlerinin yansıttığı İslâm inanç değerleri arasında zihinsel olarak bağlantı kurabilmektedir. Ne var ki Abdullah b. Ravâha'nın eşi muhtemelen okuma yazma bilmediğinden veya Kur'an ayetlerini ezberlemediğinden beyitlerle ayetleri tam olarak birbirinden ayırt edememektedir. Hal böyle olunca beyitleri Kur'an ayetleriyle karıştırmakta ve duyduklarını tasdik etmek durumunda kalmaktadır.

Cariye hadisesinden sonra eşinin kadın içgüdüsüyle hareket ettiği ve işin takipçisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir gece Abdullah b. Ravâha'yı eşi yatağında bulamaz ve sessizce aramaya koyulur. Nihayet Abdullah b. Ravâha'yı evin boş bir köşesinde yalnız halde yakalar ve "Şimdi senin hakkında kulağıma gelen söylentilerin doğru olduğuna inandım" der. Abdullah b. Ravâha yine gerçeği gizleme çabası içerisindedir. Bunun üzerine eşi "Doğruyu söylüyorsan Kur'an'dan ayetler oku. Zira cünüp isen Kur'an okuyamazsın" der. Abdullah b. Ravâha, bu durum karşısında Allah Resûlü'nün erdemini, takvasını ve Allah'a ibadetini dile getirdiği beyitler okur. Abdullah b. Ravâha aynı zamanda İslâm inancının inananlar açısından önemine de vurgu yapar ve beyitlerde şöyle der:[484] (Tavîl)

---

483 Hâkka 69/17.

484 İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXVIII, 115.

وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو كِتَابَهُ إِذَا انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنَ الصُّبْحِ سَاطِعُ

يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِهِ إِذَا اسْتَثْقَلَتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ

أَتَى بِالْهُدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا لَهُ مُوقِنَاتٌ أَنَّ مَا قَالَ وَاقِعُ

وَأَعْلَمُ عِلْماً لَيْسَ بِالظَّنِّ أَنَّنِي إِلَى اللَّهِ مَحْشُورٌ هُنَاكَ رَاجِعُ

Allah'ın elçisi aramızdadır. Tan yeri ağarıp fecri sâdık yükseldiğinde (Allah'ın) Kitâb'ını okur.

Yataklar kâfirlerle ağırlaştığında O, geceyi yan tarafını yatağından uzakta geçirir

Bize körlükten sonra doğru yolu getirdi. Bu bakımdan kalplerimiz tereddütsüz şuna inanır: O'nun söylediği mutlak gerçektir.

Ve ben Allah'a haşrolunacağıma ve orada (tekrar hayata) döneceğime katıksız inanırım.

Allah Resûlü inananlarla birliktedir ve seher vaktinde Allah'ın kitabını okumaktadır. Kâfirler yataklarına ağırlık yaparak derin uykuda iken Allah Resûlü geceyi Rabbine ibadet etmekle geçirmektedir. Geçmişte yanlış yolda olan inananlar ise şimdi Allah Resûlü'ne çok şey borçludurlar. Zira Allah Resûlü inananlara hidayet yolunu göstermiştir. Dolayısıyla Allah Resûlü ne demiş ise hakikattir. Şair son beyitte İslâm inanç esaslarından ölüm ötesi hayata kesin bir dille inandığına da vurgu yapmaktadır.

Allah Resûlü'nün yukarıdaki beyitler sebebiyle Abdullah b. Ravâha'yı övdüğü ve Abdullah b. Ravâha hakkında "Kuşkusuz sizin bir kardeşiniz fahiş söz söylemezdi" buyurduğu günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[485]

[485] el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-Edeb, 91. (IV, 119)

Abdullah b. Ravâha tarafından Allah Resûlü'nün huzurunda söylendiği rivayet edilen beyitlerde de peygamberlik, hesap günü, kader ve şefaat gibi İslâm inanç değerlerini yansıtan hususlara değindiği ve Allah Resûlü'ne övgüler dizdiği görülmektedir. Nitekim Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâ'ya "Seni izlerken şu ana uygun düşecek bir şiir söyle" buyurur. Abdullah b. Ravâha yerinden fırlar ve Allah Resûlü'nü beyitlerle övmeye koyulur. Abdullah b. Ravâha, beyitlerde şöyle der:[486] (Basît)

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنْ مَا خَانَنِي الْبَصَرُ

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمْ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ، فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ

فَثَبَّتَ اللَّهُ مَا أَعْطَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَصْراً كَالَّذِي نُصِرُوا

Sende iyiliği keşfettim gerçekten. Biliyorum bunu. Allah biliyor ki aldatmadı basiretim asla beni.

Sensin yegâne Peygamber. Kim o (Peygamber'in) şefaatinden mahrum kalırsa Hesap günü rezil etmiş demektir onu kader.

Allah sebatını artırsın sana başhettiği güzel (dinde) Musa'nın sebatı(nı artırdığı gibi) ve de zafer bahşetsin zafere ulaştırılanlar gibi.

Beyitlerde Abdullah b. Ravâha, ferasetiyle iyiliğin Allah Resûlü'nde olduğunu keşfetmekte ve bu hususta yanılmadığına vurgu yapmaktadır. Zira Allah Resûlü yegâne Peygamberdir ve Allah Resûlü'nün şefaatinden mahrum kalanlar Hesap günü rüsva olacaklardır. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne hayır duada bulunmakta ve Yüce Allah'tan tıpkı Hz. Musa'nın sebatını artırdığı gibi inanmayanlar karşısında Hz. Peygamber'in de sebatını artırmasını dilemektedir. Yine Abdullah b. Ravâha, Yüce Allah'tan zafere ulaştırdığı salih kullar gibi Allah Resûlü'nü de zafere ulaştırmasını dilemektedir.

---

[486] en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, s. 397.

Beyitlerde Hesap günü, Allah Resûlü'nün şefaati ve İslâm Dini'nin Peygamberi olması gibi İslâm inanç değerlerini yansıtan ifadeler açıkça görülmektedir.

İbn 'Asâkir, 'Tehzîb'inde küçük değişikliklerle yukarıdaki kıtanın devamı olduğunu öne sürdüğü şu beyitlere yer vermektedir:[487] (Basît)

يَا آلَ هَاشِمٍ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَكُمُ عَلَى الْبَرِيَّةِ فَضْلاً مَا لَهُ غِيَرُ

وَلَوْ سَأَلْتَ أَوِ اسْتَنْصَرْتَ بَعْضَهُمُ فِي جُلِّ أَمْرِكَ مَا آوَوْا وَلَا نَصَرُوا

فَخَبِّرُونِي أَثْمَانَ الْعَبَاءِ مَتَى كُنْتُمْ بَطَارِيقَ أَوْ دَانَتْ لَكُم مُضَرُ

Ey Hâşim oğulları! Allah sizi eşi benzeri olmayan bir değerle insanlara yeğledi elbet.

Onların bazılarından bir şey istesen veya destek talep etsen pek çok durumda seni ne himayelerine alırlar ne de desteklerler

(Be kalitesiz) sert kumaşın değerleri! Ne zamandır savaş hilelerini iyi bilen komutanlar oldunuz veya hangi ara Mudar kabîlesi size itaat ederek değer verdi? Hadi bana söyleyin!

Görüleceği üzere beyitlerde Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün Haşimoğulları kabîlesine mensup olmasını Haşimoğulları için ilâhî bir lütuf saymaktadır.

Abdullah b. Ravâha, aynı zamanda beyitlerde Allah Resûlü'ne savaş açan amca çocukları 'Amr b. Mahzûm oğullarını ve kureyşin diğer kollarını da hicvetmektedir.[488] Şaire göre 'Amr b. Mahzûm oğulları ve Kureyş'in diğer kolları kalitesiz sert kumaşlar gibi toplumda itibarsız kimselerdir. Dahası Kureyşliler düşman karşısında savaşma becerisine de sahip değil-

[487] İbn Bedrân, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, VII, 390.

[488] el-Âmidî, Ebû'l-Kâsım, el-Hasen b. Bişr, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, s. 126.

dirler. Bu bakımdan Mudar kabîlesi Kuıreyşlilere itibar etmemekte ve Kuıreyşlileri itaate layık görmemektedirler. Bir başka ifade ile Müşrikler Müslümanların aksine sadece mensubu bulundukları kabîlede söz sahibidirler. Müslümanlar ise Yüce Allah tarafından kendilerine bahşedilen İslâm nimeti sayesinde gün geçtikçe daha da güçlenmekte ve artarak nüfuzlarını geniş alanlara yaymaktadırlar.

Ne var ki Allah Resûlü, mensubu bulunduğu Kureyş kabîlesinin Abdullah b. Ravâha tarafından itibarsızlaştırılması karşısında rahatsız olur ve yüz ifadesi değişir.[489] Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün beyitlerden rahatsız olduğunu fark eder ve Kureyş kabilesini hicvetmeyi bırakır. Abdullah b. Ravâha bu sefer Allah Resûlü'nün aralarında bulunmasıyla övündüğü beyitler okur. Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[490] (Basît)

نُجَالِدُ النَّاسَ عَنْ عُرضٍ فَنَأْسِرُهُمُ فِينَا النَّبِيُّ، وَفِينَا تَنْزِلُ السُّوَرُ

وَقَدْ عَلِمْتُمْ بِأَنَّا لَيْسَ يَغْلِبُنَا حَيٌّ مِنَ النَّاسِ، إِنْ عَزُّوا وَإِنْ كَثُرُوا

> Bir cihetten insanlara kılıçlarla saldırırız da esir alırız onları. Bizdedir Peygamber ve bizde iner sûreler.
>
> Ve şunu iyice anladınız (artık): İnsanlardan az veya çok (herhangi) bir grup (bundan sonra) bize galip gelemeyecektir.

Sahabe Allah yolunda düşmanlarla çarpışmaktadır ve bu uğurda canlarını feda etmeye hazırdırlar. Zira Müslümanlar batıl karşısında hakkı savunmaktadırlar ve güçlüdürler. Nitekim Allah Resûlü Müslümanların arasındadır ve Kur'an sureleri Allah Resûlü'ne inmektedir. Bu bakımdan az veya çok hiçbir topluluk Müslümanlara galip gelemeyecektir.

---

489 el-Âmidî, Ebû'l-Kâsım, el-Hasen b. Bişr, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, s. 126.

490 İbn Bedrân, *Tehzîbu Târîhi İbn 'Asâkir*, VII, 390.

Beyitlerde Câhiliye şiir geleneğindeki şahsî veya kabîle ile övünme anlayışı yerine şairin Allah Resûlü ve Müslümanlarla övünüyor olması dikkate şayandır. Zira Allah Resûlü Cahiliye Dönemi şiir geleneğinin aksine beyitlerin yönünü kabîle ile övünmek yerine ümmet bilincine kanalize etmiştir.

Allah Resûlü'nün övüldüğü en kaliteli beyitlerden biri olduğu rivayet edilen şu beyitte ise Abdullah b. Ravâha şöyle der:[491] (Basît)

لَوْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ آيَاتٌ مُبَيِّنَةٌ كَانَتْ بَدِيهَتُهُ تُنْبِيكَ بِالْخَبَرِ

Şahsında (Peygamber olduğuna dair) açık ve net deliller bulunmasaydı bile sahip olduğu fıtrat (Peygamber olduğunu) bildirirdi sana.

Kuşkusuz Allah Resûlü, peygamberlikten önce Yüce Allah tarafından koruma altına alınmış ve genelde gençlerin içine düştüğü gayri meşru yaşam biçiminden uzak tutulmuştur. Peygamberlikten önce Allah Resûlü'nün halk arasında 'Muhammedu'l-emîn' lakabıyla şöhret bulmuş olması bu duruma işaret eden göstergelerdendir. Şair beyitte bu hususa vurgu yapmakta ve ortada Allah Resûlü'nün peygamberliğini destekleyen delil bulunmasa bile fıtratı itibarıyla peygamberlere has özelliklere sahip olduğuna işaret etmektedir.

Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere Abdullah b. Ravâha, Mu'te savaşına giderken Allah Resûlü ile vedalaşmış ve şu beyiti okumuştur:[492] (Recez)

خَلَفَ السَّلَامُ عَلَى امْرِئٍ وَدَّعْتُهُ فِي النَّخْلِ خَيْرَ مُشَيِّعٍ وَخَلِيلِ

Hurmalıkta vedalaştığım birinin ardından en hayırlı uğurlayıcıyı ve dostu bıraktı Selâm.

---

491 el-'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VI, 138

492 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 37.

Abdullah b. Ravâha'ya göre Allah Resûlü en hayırlı uğurlayıcı ve dosttur. Beyit, Yüce Allah'ın 'Selâm' sıfatını da yansıtmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[493]

> «O Allah ki; O'ndan başka İlâh yoktur, Melik'tir (hükümrandır), Kuddûs'tür (mukaddestir), Selâm'dır (selamete erdirendir), Mu'mindir (emniyet verendir), Muheymin'dir (koruyup gözetendir), Azîz'dir (yücedir), Cebbâr'dır (cebredendir) Mutekebbir'dir (pek büyük olandır). Allah şirk koşulan şeylerden münezzehtir (uzaktır).»

Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü ile vedalaşma sırasında muhtemelen yukarıdaki tek beyitten başka beyitler de okumuştur. Ne var ki metni tamamlayan diğer beyitler zaman içerisinde bir şekilde kaybolmuş ve unutulmuştur.

Abdullah b. Ravâha Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde Allah Resûlü'nü karanlığı kovalayan dolunaya benzetmekte ve şunları söylemektedir:[494] (Basît)

تَحْمِلُهُ النَّاقَةُ الْأَدْمَاءُ مُعْتَجِراً بِالْبُرْدِ كَالْبَدْرِ جَلَّى لَيْلَةَ الظُّلَمِ

وَفِي عِطَافَيْهِ أَوْ أَثْنَاءِ بُرْدَتِهِ مَا يَعْلَمُ اللَّهُ مِنْ دِينٍ وَمِنْ كَرَمِ

> Siyahı beyazına karışmış ala deve, karanlık geceyi aydınlatan dolunay misali (Peygamber'i) taşır hırkaya bürünmüş halde
>
> İki parçalı ridasında veya hırkasının aralığında (esas kadrini sadece) Yüce Allah'ın bileceği ulu bir din ve cömertlik bulunan (Peygamber'i)

Beyitlerde Allah Resûlü, karanlık geceyi aydınlatan dolunay misali insanlığı İslâm nuruyla doğru yola sevk etmektedir.

---

493 Haşr 59/23.

494 Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 163.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü'ne olan bağlılığı sıradan bir bağlılık değildir. Şairin Allah Resûlü'ne olan bağlılığı imanındaki samimiyetin bir tür dışa yansımasıdır. Zira Allah Resûlü inanları dalalet bataklığından kurtarmış ve hidayet ışığı altında doğru yola sevk etmiştir. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın dilinde İslâm inanç değerlerini yansıtan ve Allah Resûlü'ne övgü yağdıran beyitler adeta akıp gitmektedir.

3. Müslümanları Cesaretlendirme

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri incelendiğinde Kuba Mescidi'nin inşası, Hendek Gazvesi'nde hendek kazma ve Mu'te Gazvesi öncesinde ikiyüzbin kişilik Bizans ordusu karşısında Müslüman savaşçıları savaşa teşvik etme gibi zor anlarda inananları cesaretlendirmek ve yogrunluklarını hafifletmek amacıyla söylendiği anlaşılan metinler de dikkat çekmektedir.

Kuba Mescidi'nin inşası sırasında Müslümanların yorgunluklarını hafifletmek amacıyla Abdullah b. Ravâha tarafından irticalî olarak dile getirilen beyitler bu duruma örnek gösterilebilecek mahiyettedir. Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[495] (Maştûru'r-recez)

أَفْلَحَ مَنْ يُعَالِجُ الْمَسَاجِدا وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِماً وَقَاعِدا

وَلَا يَبِيتُ اللَّيْلَ عَنْهُ رَاقِدا وَمَنْ يُرَى عَنِ الغُبَارِ حَائِدا

Kurtuluştadır mescitlere (olan ihtiyacı) gideren ve hem ayakta hem de oturarak Kur'an okuyan

Ve bütün geceyi yatarak Kur'an okumadan geçirmeyen ve de (mescidin inşası sırasında toza ve toprağa karışmış halde) tozdan sakınır halde görülen.

---

[495] İbn Şubbe, *Ahbâru'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 55,56.

Kuba Mescidi'nin inşasında çalışan sahabe, yorgunluklarını hafifletmek ve gayretlerini bilemek amacıyla Abdullah b. Ravâha tarafından söylenen beyitleri topluca tekrarlarlar.[496] Allah Resûlü de beyitlerin kafiyesini مساجدا ve قاعدا şeklinde tekrarlamak suretiyle Abdullah b. Ravâha'ya eşlik eder.[497]

Beyitlerde 'Mescitlere olan ihtiyacı gideren, hem ayakta hem de oturarak Kur'an okuyan, geceleri ibadetle geçiren ve inşaat sırasında toza toprağa karışmış kimselerin kurtuluşta olacağı' gibi Kuba Mescidi'nin inşasına uygun düşecek ifadelerin çalışanları cesaretlendirmek ve yorgunluklarını gidermek amacıyla özenle seçildiği anlaşılmaktadır.

Abdullah b. Ravâha, Hendek Gazvesi'nde de Medine etrafına hendek kazan Müslümanların yorgunluklarını hafifletmek ve azimlerini artırmak amacıyla beyitler okur.[498] Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[499] (Maştûru'r-recez)

اللَّهُمَّ لَوْ لَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا

إِنَّ الْأُلَى قَدْ بَغَوا عَلَيْنَا وَإِن أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

Allah'ım! Sen olmasaydın bulmamıştık doğru yolu. Ne sadaka (zekât) vermiştik ne de namaz kılmıştık

O halde (Ey Rabbim), üzerimize mutlak bir sükûnet indir ve sağlamlaştır (düşmanla) karşılaştığımızda ayaklarımızı

Bize haksızlık yapmış olanlar bir fitne çıkarma arzusunda olurlarsa karşı dururuz kuşkusuz.

---

496 Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 95.

497 İbn Şubbe, *Ahbâru'l-Medîneti'l-Munevvera,* I, 55,56.

498 el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, III, 235.

499 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* XII, 156.

Müslümanlar Medine etrafına hendek kazma işini olabildiğince erken bitirmek durumundadırlar. Zira düşmanın her an saldırıya geçme ihtimali yüksektir. Abdullah b. Ravâha aç, susuz, yorgun ve bitkin düşmüş Müslümanların maneviyatını mısralar yoluyla yükseltmeyi başarır ve düşman saldırıya geçmeden hendek kazma işinin bitirilmesine katkı sağlar. Bu bakımdan Allah Resûlü, Abdullah b. Ravâha'ya "Allah'ım ona merhamet et" buyurarak hayır duada bulunur.[500]

Allah Resûlü'nün de hendek kazma işine bizzat katıldığı ve göğsündeki kıllar toza toprağa karışmış bir halde beyitleri tekrarladığı günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[501]

Abdullah b. Ravâha, Mu'te Gazvesi öncesinde de üç bin kişiden oluşan Müslüman ordusunu ikiyüz bin kişilik Bizans ordusu karşısında sebat etmeye ve düşmanla yüz yüze gelmeye cesaretlendirmek amacıyla beyitler okur. Abdullah b. Ravâha savaş için özel yetiştirilmiş ve damgalanmış kısrakların yeterince dinlendiğine aynı zamanda ordunun düşmanla karşılaşmak için can attığına işaret ettiği beyitlerde şöyle der:[502] (Vâfir)

جَلَبْنَا الْخَيْلَ مِن آجَامِ قُرْحٍ ... تُغَرُّ مِنَ الْحَشِيشِ لَهَا الْعُكُومُ

حَذَوْنَاهَا مِنَ الصَّوّانِ سِبْتاً ... أَزَلَّ كَأَنَّ صَفْحَتَهُ أَدِيمُ

أَقَامَتْ لَيْلَتَيْنِ عَلَى مُعَانٍ ... فَأُعْقِبَ بَعْدَ فَتْرَتِهَا جُمُومُ[503]

فَرُحْنَا وَالْجِيَادُ مُسَوَّمَاتٌ ... تَنَفَّسُ فِي مَنَاخِرِهَا السَّمُومُ

فَلَا وَأَبِي، مَآبَ لَنَأْتِيَنْهَا ... وَلَوْ كَانَتْ بِهَا عَرَبٌ وَرُومُ

---

500 İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir*, XII, 156.

501 el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer, 161. (II, 367.)

502 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 38.

503 Beyitte جموم ifadesiyle atların saldırı için hazırlanması ve ısındırılması kastedilmektedir. Bkz.: el-'Affânî, es-Seyyid b. Huseyn, *Fursânu'n-nehâr mine's-sahâbeti'l-ahyâr*, III, 287.

فَعَبَّأْنَا أَعِنَّتَهَا فَجَاءَتْ عَوَابِسَ وَالْغُبَارُ لَهَا بَرِيمُ

بِذِي لَجَبٍ كَأَنَّ الْبَيْضَ فِيهِ إِذَا أَدْبَرَتْ قَوَانِسُهَا النُّجُومُ

فَرَاضِيةُ المَعِيشَةِ طَلَّقَتْهَا أَسِنَّتُهَا فَتَنْكِحُ أَوْ تَئِيمُ

Kurh'un ağaçlıklarından toplayıp getirdik kısraklarımızı. Güney eteklerinin bol otlarla kaplı olduğu ağaçlıklardan

Pürüzsüz yumuşak taşlarla nalladık kısraklarımızı Sanki yüzeyi deriden yapılmış yumuşacık nallarla.

Kısraklarımız Mu'ân'da iki gece konakladı ardından bir hazırlık başlatıldı

Ve yola koyulduk (cihat için yetiştirilmiş ve bu amaçla) damgalanmış kısraklarla. (Çevikliği ve süratle koşması sebebiyle) burunlarından sıcak hava soluyan kısraklarla

Hayır! Babasız kalayım ki geleceğiz Ma'âb'a kesin Orada Araplar ve Bizanslılar olsa bile.

Yularlarını takınca kısraklar kaşlarını çatarak ve de tozu toprağı şal edinerek geldiler

Uğuldayan orduda. Sanki kılıçlar parlayan yıldızlardır uçları göze iliştiğinde orada.

Hem kılıçlarımızın keskin uçları yaşama rıza gösteren kadını boşamıştır. Artık ya yeniden evlenecektir ya da dul kalacaktır (kocasız kadın).

Savaş için özel yetiştirilmiş ve damgalanmış kısraklar otlak bölgeden toplanmış ve düşmanla karşılaşmak amacıyla yol hazırlığı başlamıştır. Abdullah b. Ravâha uğultuyla çalkalanan ordu ile birlikte bir an önce Ma'âb'a varmak ve düşmanla karşılaşmak için can atmaktadır. Tozu dumana katan kısrakların sırtında yol alan süvarilerin ellerinde kılıçlar

yıldızlar gibi parlamaktadır. Askerler düşman karşısında zafer elde edeceklerinden emindirler.

Şair yaşadığı duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtmada başarıldır. Nitekim beyitlerden etkilenen Müslüman askerler cesaretlenerek sayıca üstün olan düşmanla karşı karşıya gelmek amacıyla Mu'te'ye hareket etmişlerdir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha tarafından Müslümanların yorgunluklarını hafifletmek ve düşman karşısında cesaretlenmelerini sağlamak amacıyla söylenen beyitler dinleyenler üzerinde etkilidir. Dolayısıyla söz konusu beyitlerin zor anlarda bir tür teşvik ve cesaretlendirme aracı olarak kullanıldığı aşikârdır.

4. Şehit Düşme Arzusu

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri incelendiğinde özellikle Mu'te Gazvesi münasebetiyle söylediği beyitlerde genel temanın Allah yolunda şehit düşme arzusu olduğu anlaşılmaktadır. Abdullah b. Ravâha, henüz Mu'te Gazvesi için sefer hazırlığı aşamasında iken şehit olacağı içine doğmuştur. Zira çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere Allah Resûlü Mu'te Gazve'sinde İslâm ordusuna komuta edecek üç komutan arasında Abdullah b. Ravâha ismini de zikretmiş ve adı geçen komutanların şehit olacakları imasında bulunmuştur. Peygamberler birileri hakkında şehit düşme ihtimalinden söz etmişlerse o kimselerin akibetleri şehitlik mertebesine yürümektir.[504] Abdullah b. Ravâha'nın Allah yolunda şehit düşme arzusunu gerçekleştirmek için uzun zamandır kolladığı fırsatı yakalamak üzere olduğu beklentisi kuvvetle muhtemeldir. Mu'te savaşına

[504] İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VI, 412, 413; Ayrıca bkz.: el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî*, I, 756.

katılacak orduyu uğurlama merasiminde ordunun sağ salim dönmesi için dua edilirken Abdullah b. Ravâha'ın Yüce Allah'tan af dilemesi ve şehitlik mertebesine yürümeyi nasip etmesini istemesi bu durumu destekler mahiyettedir. Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[505] (Basît)

لَكِنَّنِي أَسْأَلُ الرَّحْمَنَ مَغْفِرَةً وَضَرْبَةً ذَاتَ فَرْعٍ تَقْذِفُ الزَّبَدَا

أَوْ طَعْنَةً بِيَدَيْ حَرَّانَ مُجْهِزَةً بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَاءَ وَالْكَبِدَا

حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَرُّوا عَلَى جَدَثِي أَرْشَدَهُ اللَّهُ مِنْ غَازٍ وَقَدْ رَشَدَا

Ama ben Rahmân olan Allah'tan af diliyorum. Bir de köpüklü kanlar fışkırtacak derince yara açan (güçlü) bir darbe

Veya yüreği (adeta) kora dönmüş bir savaşçının elleriyle (fırlatılan) çevik mızrağın saplanması. Bağırsaklara ve karaciğere kadar delip geçiren (saplanma)

Ki kabrimin başucundan geçtiklerinde şöyle denilsin: "Allah bu gaziye doğru yolu göstermiş o da ermiş muradına."

Beyitlerde şehitlik mertebesine yürüme vaktinin geldiğini sezinleyen şair dünyaya yüz çevirmekte ve Allah'tan af dilemektedir. Zira şair Allah'ın rızasını kazanmış olarak Rabbine kavuşma arzusundadır. Bu bakımdan şair Allah yolunda oluk oluk kan fışıracak derin bir yara aldıktan sonra şehitlik mertebesine ulaşarak can vermek istemektedir. Zira şehitler için vadedilen cennetin kuralları günah ve manevi kir kabul etmemektedir. Aynı zamanda şair kabrinin başucundan geçeceklerin "Allah bu gaziye doğru yolu göstermiş o da ermiş muradına" diyerek kendisinden sonra gelecek kuşaklara Allah yolunda şehit düşme hususunda örnek olmayı arzulamaktadır.

---

[505] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 386, 387; Ayrıca bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VI, 413, 414.

Abdullah b. Ravâha, Mu'te Gazvesi öncesinde düşmanla karşılaşmak için İslâm ordusuyla birlikte gece vakti Ma'âb'a doğru deve sırtında yol alırken söylediği beyitlerde de şehit düşme arzusunu dile getirmektedir. Abdullah b. Ravâha, devesine hitap ettiği beyitlerde şöyle der:[506] (Vâfir)

إِذَا أَدَّيْتَنِي وَحَمَلْتِ رَحْلِي ... مَسِيرَةَ أَرْبَعٍ بَعْدَ الْحَسَاءِ

فَشَأْنُكِ أَنْعُمٌ وَخَلَاكِ ذَمٌّ ... وَلَا أَرْجِعْ إِلَى أَهْلِي وَرَائِي

وَجَاءَ الْمُسْلِمُونَ وَغَادَرُونِي ... بِأَرْضِ الشَّامِ مُشْتَهَى الثَّوَاءِ

وَرَدَّكِ كُلُّ ذِي نَسَبٍ قَرِيبٍ ... إِلَى الرَّحْمَنِ مُنْقَطِعِ الْإِخَاءِ

هُنَالِكَ لَا أُبَالِي طَلْعَ بَعْلٍ ... وَلَا نَخْلٍ أَسَافِلُهَا رِوَاءِ

(Behey deve!) Beni ulaştırırsan ve yükümü taşırsan el-Hisâ' adındaki sulak taşlı alandan sonra dört günlük yola

Kıymete bineceksin de nimetler içerisinde yaşayacaksın –Yerilmekten uzak kalası (deve)- (Allah'ım şehit düşeyim de) aileme geri dönmeyeyim.

Müslümanlar geldiler ve beni Şam toprağında toprağın altını arzular halde bıraktılar.

Ve (aramızda) kardeşlik bağı bulunmayan (ama) soy bağı olan her bir kimsenin seni (benden sonra) Rahmân olan Allah'a geri emanet etmesini (diliyorum).

Orada ne topraktan emdiği suya kanarak yetişen kaliteli hurma ağaçlarındaki tomurcuklara ne de gövdeleri suya kanmış hurma ağaçlarına aldırırım ben.

Şair, devesinden savaş meydanına kadar kendisini sağ salim ulaştırma beklentisi içerisindedir. Zira şair, düşmanla karşı karşıya geleceği savaş meydanına kadar sağ salim ulaşması durumunda arzusu gerçekleşecek ve şehitlik

[506] et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 38.

mertebesine ulaşacaktır. Bu durumda deve de kıymete binecek ve Müslümanlar tarafından nimetler içerisinde yaşatılacaktır. Beyitlerde şair, Müslüman ordusuyla birlikte Şam topraklarına ulaştığına ancak Şam topraklarında bulunan Mu'te'de Bizanslılarla yapılacak savaşta şehit düşeceğinden savaş sonrasında geri dönmeyeceğine de işaret etmektedir. Şairin yaşadığı duygu yoğunluğu beyitlerde kendini hissettirmektedir. Nitekim şair Allah yolunda şehitlik mertebesine ulaşmak için psikolojik olarak kendini hazır tutmaya çalıştığından geride bıraktığı hurmalıklara ve kaliteli hurma meyvelerine değer vermediğine gönderme yapmaktadır.

Abdullah b. Ravâha'da şehit düşme arzusu, İslâm ordusunun Bizans ordusuyla Mu'te'de karşı karşıya geldiği sırada söylediği beyitlerde de kendisini göstermektedir. Abdullah b. Ravâha, İslâm ordusuna komutanlık yapan Zeyd b. el-Hârise ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'in sırasıyla şehit düşmelerine müteakip komutayı ele alır. Abdullah b. Ravâha, gözleri önünde arkadaşlarının şehit düşmesi karşısında bir anlığına tereddüt eder ve cesaretini toplamak için mısralar mırıldanır. Abdullah b. Ravâha tereddüt etmesi sebebiyle kendisini eleştirir ve beyitlerde şöyle der:[507] (Recez)

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسُ لَتَنْزِلَنَّهْ طَائِعَةً أَوْ فَلَتُكْرَهِنَّهْ

إِنْ أَجْلَبَ النَّاسُ وَشَدُّوا الرَّنَّهْ مَالِي أَرَاكِ تَكْرَهِينَ الْجَنَّهْ

قَدْ طَالَمَا قَدْ كُنْتِ مُطْمَئِنَّهْ هَلْ أَنْتِ إِلَّا نُطْفَةٌ فِي شَنَّهْ

Ey Nefis! Yemin ettim; savaş meydanına ya kendiliğinden ineceksin veya zorla indirileceksin kesin.

---

507 et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, III, 39.

(Er meydanında) insanlar uğultuyla feryat figan etse ve iniltileri kısılsa da sana ne oluyor ki cennetten hoşlanmıyorsun?

Hâlbuki uzun süre rahat yaşamış idin (ama şu an) eskimiş ve delik deşik olmuş kırbadan her an dökülebilecek bir su damlacığından öte değilsin sen artık.

Artık savaş alanına inme vakti gelmiştir ve an tereddüt etme anı değildir. Şair savaş alanına ya kendi isteğiyle inecektir ya da düşman şairi zorla inmeye mecbur bırakacaktır. Öte yandan yaralıların savaş alanında feryat figan etmeleri bir süre sonra yerini sessizliğe bıraksa bile bu durum şairi ilgilendirmemesi ve ürkütmemesi gerekmektedir. Zira şair için artık uzun zamandır beklediği an gelip çatmıştır. An şehitlik mertebesine ulaşma ve cenneti kazanma anıdır. Kaldı ki şair dünyada yeterince rahat hayat yaşamıştır. O halde delik deşik olmuş kırbadan her an dökülebilecek bir damla su misali, şairle cennet arasında artık düşman tarafından alacağı darbeler sonucunda vücudundan akacak temiz kandan öte bir şey kalmamıştır.

Abdullah b. Ravâha beyitlerle cesaretini toplar ve komutan sıfatıyla sancağı eline alarak düşman ordusuyla vuruşmaya başlar. Abdullah b. Ravâha bu sırada parmağından darbe alır. Şair, darbe aldığı parmağından fışkıran kana aldırış etmez ve yaşadığı ruh halini beyitlere yansıtır. Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[508] (Maştûru'r-recez)

هَلْ أَنْتِ إِلا إِصْبَعٌ دَمِيتْ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيت

يَا نَفْسُ إِلَّا تُقْتَلِي تَمُوتِي هَذَا حِمَامُ الْمَوْتِ قَدْ صُلِيتِ

وَمَا تَمَنَّيْتِ فَقَدْ أُعْطِيْتِ إِنْ تَفْعَلِي فِعْلَهُمَا[509] هُدِيتِ

[508] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 393.

[509] Beyitte yer alan zamirle Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Talib kastedilmektedir. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 393.

> Sen kanayan parmaktan öte bir şey misin? Allah yolundadır başına gelen.
>
> Be Nefis! Öldürülmesen de öleceksin. İşte (ölünecek) yer burası. Burada çekmiş olacaksın ateşten.
>
> (Bu dünyada) ne arzuladıysan sana hepsi verildi elbet. (Artık senden önce şehit düşen ve cennete kavuşan Zeyd b. Hârise ile Cafer b. Ebî Tâlib)'in yaptıklarını yaparsan doğru yolda olursun.

Şaire göre Allah yolunda karşılaşılabilecek her zorluk tahammüle değerdir. Bu bakımdan şair aldığı darbe sonucu yaralanan parmağını hafife almakta ve fışkıran kana rağmen kanayan sıradan bir parmak olarak görmek istemektedir. Dahası şair psikolojik olarak Allah yolunda canını feda etmeye hazır olduğundan ölümü de hafife almaktadır. Nitekim şaire göre ölüm haktır. Dolayısıyla savaşın kızıştığı bugün Allah yolunda şehitlik mertebesine ulaşmak için onurlu bir şekilde ölüm yeğlenmezse elbet bir gün yine dünya hayatı son bulacaktır. Şair hayatı boyunca dünya nimetlerinden yeterince yararlandığından artık gözü arkada değildir. Dolayısıyla şair, gözleri önünde şehit düşen Zeyd b. el-Hârise'yi ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'i örnek almaya ve cesaretini toplamaya çalışmaktadır.

Görüleceği üzere Abdullah b. Ravâha'nın Allah yolunda şehit düşme arzusunu dile getirdiği beyitler şair tarafından yaşanan duygu yoğunluğunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Şehit düşme arzusunda kararlı ve samimi olduğu anlaşılan Abdullah b. Ravâha, zorlu sınavı başarıyla tamamlamlayarak aldığı darbeler sonucunda şehitlik mertebesine ulaşmıştır.

5. Mersiye

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri incelendiğinde Müslümanlarla Müşrikler arasında yaşanan savaşlarda şehit düşen sahabenin ardından söylediği beyitler de dikkat çekmektedir.

Söz gelimi Abdullah b. Ravâha, Uhud Gazvesi'nde şehit düşen Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından on altı beyitten oluşan bir mersiye okur. Abdullah b. Ravâha gözyaşlarıyla başladığı beyitlerde şunları söyler:[510] (Vâfir)

بَكَتْ عَيْنِي وَحُقَّ لَهَا بُكَاهَا ... وَمَا يُغْنِي الْبُكَاءُ وَلَا الْعَوِيلُ

عَلَى أَسَدِ الْإِلَهِ غَدَاةَ قَالُوا ... أَحَمْزَةُ ذَاكُمْ الرَّجُلُ الْقَتِيلُ

أُصِيبَ الْمُسْلِمُونَ بِهِ جَمِيعاً ... هُنَاك، وَقَدْ أُصِيبَ بِهِ الرَّسُولُ

أَبَا يَعْلَى لَكَ الْأَرْكَانُ هُدَّتْ ... وَأَنْتَ الْمَاجِدُ الْبَرُّ الْوَصُولُ

عَلَيْكَ سَلَامُ رَبِّكَ فِي جِنَانٍ ... مُخَالِطُهَا نَعِيمٌ لَا يَزُولُ

أَلَا يَاهَاشِمَ الْخَيْرِ صَبْراً ... فَكُلُّ فِعَالِكُمْ حَسَنٌ جَمِيلُ

رَسُولُ اللَّهِ مُصْطَبِرٌ كَرِيمٌ ... بِأَمْرِ اللَّهِ يَنْطِقُ إِذْ يَقُولُ

Ağladı gözüm. Hak oldu ona ağlamak. (Gel gör) ne gözyaşı fayda ediyor ne de ağıt

Allah'ın aslanına. "Şu maktül adam Hamza mı?" dedikleri (günün) sabahında.

Müslümanlar bütünüyle yara aldı orada. Peygamber de kesin yara aldı bu (elim hadiseden)

---

[510] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 140, 141. Ayrıca bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, V, 163; Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha*, s. 119; el-Burrî, Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdillah b. Mûsâ, *el-Cevhera fî nesebi'n-Nebiyy sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve eshâbihi'l-'aşera*, IX, 8.

> Behey Ebû Ya'lâ![511] Yıkıldı (ocağını sağlam tutan) direkler. Asıl sen (idin) asalet sahibi, iyiliksever ve yakınları koruyan
>
> (Artık) sonsuz nimetle kuşatılmış cennetlerde üzerine olsun Rabbinin esenliği
>
> Ey hayır işlerinin Haşimi! Dinleyin! Sabra tutunun. Zira sizin bütün eylemleriniz iyidir güzeldir.
>
> Allah'ın elçisi (de) sabra tutunur, saygındır. Allah'ın emriyle konuşur konuştuğunda.

Allah Resûlü'nün amcası Hz. Hamza'nın Uhud Gazvesi'nde şehit düşmesi Allah Resûlü'nü ve sahabeyi sarsmıştır. Şair, Hz. Hamza'nın şehit düşmesi karşısında duygu yoğunluğu yaşamakta ve gözyaşlarına hâkim olamamaktadır. 'Allah'ın arslanı' lakabıyla şöhret bulan Hz. Hamza, iyiliksever ve yakınlarını gözeten asil bir kimsedir. Direkleri yıkılan bir ev ayakta kalma şansını yitirdiği gibi Hz. Hamza'nın şehit düşmesiyle çok sayıda insan iyiliklerden mahrum kalmıştır. Şair ilk şoku atlattıktan sonra Hz. Hamza'nın ardından akıtılan gözyaşlarının fayda sağlamayacağına kanaat getirir. Zira Hz. Hamza, Yüce Allah tarafından şehtlik mertebesine ulaşan kullara vaadedilen cennetlerde nimetler içerisinde güzel bir hayat yaşayacaktır. Bu bakımdan şair gibi Haşimoğulları da Hz. Hamza'nın ardından ağlamak yerine Allah Resûlü'nü örnek almak ve bu elim hadise karşısında sabretmek durumundadırlar. Zira Allah Resûlü vahye göre hareket etmekte ve sabrı öğütlemektedir.

Beyitlerde Hz. Hamza'nın nimetle kuşatılmış cennetlerde huzur içerisinde yaşayacağı yolundaki düşünce aynı zamanda Allah yolunda cihad edenler ve şehit düşenler hakkındaki

---

[511] Beyitte yer alan 'Ebû Ya'lâ' Hz. Hamza'nın künyesidir. Hz. Hamza'nın Ya'lâ'dan başka çocuğu yaşamamıştır. Bkz.: es-Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, VI, 162.

İslâm inanç algısını da yansıtmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur: [512]

> «Ey iman edeneler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Resûlüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere, 'Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur.»

Yine beyitlerde yer alan Allah Resûlü'nün vahiy doğrultusunda hareket ediyor olması düşüncesi de Kur'an ayetlerinin izlerini yansıtmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[513]

> «O arzusuna göre de konuşmaz. Bildirdikleri de vahiyden başkası değildir.»

Şair beyitlerin devamında Hz. Hamza'nın intikamını alacakları yolunda Kureyşlilere haber salmakta ve Kureyşlilere tehdit savurmaktadır. Şair beyitlerde şöyle der:[514] (Vâfir)

أَلَا مَنْ مُبْلِغٌ عَنِّي لُؤَيّاً ... فَبَعْدَ الْيَوْمِ دَائِلَةٌ تَدُومُ

وَقَبْلَ الْيَوْمِ مَا عَرَفُوا وَذَاقُوا ... وَقَائِعَنَا بِهَا يُشْفَى الْغَلِيلُ

نَسِيتُمْ ضَرْبَنَا بِقَلِيبِ بَدْرٍ ... غَدَاةَ أَتَاكُمُ الْمَوْتُ الْعَجِيلُ

غَدَاةَ ثَوَى أَبُو جَهْلٍ صَرِيعاً ... عَلَيْهِ الطَّيْرُ حَائِمَةً تَجُولُ

وَعُتْبَةُ وَابْنُهُ خَرَّا جَمِيعاً ... وَشَيْبَةُ عَضَّهُ السَّيْفُ الصَّقِيلُ

وَمَتْرَكَنَا أُمَيَّةَ مُجْلَعِبّاً ... وَفِي حَيْزُومِهِ لَدْنٌ نَبِيلُ

وَهَامَ بَنِي رَبِيعَةَ سَائِلُوهَا ... فَفِي أَسْيَافِنَا مِنْهَا فُلُولُ

---

512 Saf, 61/10, 11, 12.

513 Necm, 62/3, 4.

514 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 141.

Dinleyin! Şunu Lueyy'e[515] kim ulaştırır benden: / Bugünden itibaren (aramızda) savaş sürüp gidecek

Henüz tanımadılar ve tatmadılar intikam ateşinin söndürüleceği dövüşlerimizi

Bedr'in Kalîb'indeki vuruşumuzu (ne çabuk) unuttunuz? Acelesi olan ölümün size geldiği günün sabahında

Ebû Cehil'in yere yığılarak öldüğü günün sabahında. (Hani yırtıcı) kuşlar (cesedi) üzerine üşüşmüş uçuşuyordu.

'Utbe ve oğlu ikisi de yere yığılmışlardı. Şeybe'yi de bilenmiş keskin kılıç dişlemişti.

Umeyye'yi de göğüs kafesinin alt kısmına kocaman yumuşak bir mızrak saplanmış halde yere sererek bıraktığımızı (ne çabuk unuttunuz?)

Rabî'a oğullarını soranlar şaşkına dönmüşlerdir. Zira (Rabî'a oğullarına mensup çok sayıda savaşçı katletmiş olmamız sebebiyle) kılıçlarımızda bazı bölgeler körelmiştir.

Kureyşliler Müslümanların içlerini kasıp kavuran intikam ateşi sönünceye kadar hakla batı arasında bu savaşın süreceğini bilmelidir. Şair, Kureyşlilere Bedir Gazvesi sırasında aldıkları yenilgiyi de hatırlatmakta ve bu yolla hasmı psikolojik olarak çökertme taktiği uygulamaktadır. Bedir Gazvesi sırasında 'Utbe, el-Velîd, Şeybe ve Ebû Cehil gibi Kureyşin önde gelenleri Müslümanlar tarafından öldürülmüşlerdir. O halde Müslümanların Kureyşlilerden intikam alacakları gün hiç de uzak değildir.

---

[515] Beyitte yer alan 'Luey' ile Kureyş kabilesi kastedilmektedir. Zira 'Luey' Kureyş kabilesine mensup bazı boyların ilk atalarındandır. Bkz: ez-Zubeyrî, Ebû 'Abdillâh el-Mus'ab b. 'Abdillah b. el-Mus'ab, *Nesebu Kureyş*, thk.: Levi Provençal, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1951., I, 13.

Şair son iki beyitte Kureyşlilerin lideri Ebû Süfyân'ın eşi Hind bint 'Utbe'ye de mesaj göndermekte ve Hz. Hamza'nın şehit düşmesine sevinmemesi gerektiğine gönderme yapmaktadır. Şair, Hind bint 'Utbeye hitaben şöyle der:[516] (Vâfir)

أَلَا يَا هِنْدُ فَابْكِي لَا تَمَلِّي فَأَنْتِ الْوَالِهُ الْعَبْرَى الْهَبُولُ

أَلَا يَا هِنْدُ لَا تَبْدِي شِمَاتاً بِحَمْزَةَ إِنَّ عزَّكُمُ ذَلِيلُ

Dinle be Hind! Dinle de bıkmadan usanmadan ağla. Zira sensin (Bedir'de öldürülen baban sebebiyle) üzüntüden deli divane olan, gözyaşlarına boğulan ve yakınını yitiren.

Dinle be Hind! Hamza sebebiyle (sakın) şom ağızlı olma. Zira sizin en değerlinizdir (Bedir'de) zelil olan.

Hind bint 'Utbe, Bedir Gazvesi sırasında öldürülen babasının intikamını Uhud Gazvesi'nde Hz. Hamza'yı Vahşi b. Harb (v. 23/644) isminde bir zenciye yüklü miktarda para vadederek öldürtmek ve Hz. Hamza'nın ciğerini dişlemek suretiyle almıştır. Hind bint 'Utbe, Hz. Hamza'nın ciğerini dişlemekle dostlarını sevindirirken aynı zamanda Müslümanları da derinden üzmüştür. Bu bakımdan şair, Hind bint 'Utbe'nin Müslümanlara üzüntü vermek için Hz. Hamza'yı ağzına dolamak yerine en değer verdiği şahıs olan babasının ve Kureyşli ölülerin ardından ağlaması gerektiğini dile getirmektedir.

Şair, Hz. Hamza'nın şehit düşmesi karşısında derinden sarsılmıştır. Bu bakımdan yaşadığı duygu yoğunluğu ve derin üzüntü mısralara yansımaktadır. Nitekim şair beyitlere gözyaşlarıyla başlamakta ve Hz. Hamza'nın öldürülmesini hazmetmekte zorlandığından Müşriklere tehdit savurmaya yönelmekte ve Müşriklerden intikam almak için ahdetmektedir.

---

[516] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 141.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki yukarıdaki beyitler İbn Hişâm tarafından Ka'b b. Mâlik'e de nispet edilmektedir. Ne var ki beyitlerdeki Kur'ân ayetlerini yansıtan İslâmî terimler, lafız ve üslûp nazarı dikkate alındığında metnin Abdullah b. Ravâha'ya ait olma ihtimali yüksektir.[517]

Abdullah b. Ravâha, Bi'ru Mâ'ûne'de şehit düşen Nâfi' b. Budeyl b. Varkâ'nın (v. …/…) ardından da mersiye okur. Söz konusu mersiyeden sadece iki beyit günümüze kadar ulaşmıştır. Metnin geri kalan beyitleri zaman içerisinde unutulmuştur.[518] Abdullah b. Ravâha beyitlerde şöyle der:[519]

رَحِمَ اللَّهُ نَافِعَ بْنَ بُدَيْلٍ رَحْمَةَ الْمُبْتَغِي ثَوَابَ الْجِهَادِ

صَابِرٌ، صَادِقٌ، وَفِيٌّ إِذَا مَا أَكْثَرَ الْقَوْمُ قَالَ قَوْلَ السَّدَّادِ

Allah cihad sevabı arzulayan kimseye ettiği rahmetin benzerini Nâfi' b. Budeyl'e etsin

O sabırlıdır, samimidir ve vefakârdır. Toplulukta söz uzamış ise isabetli olanı söyleyendir o.

Beyitlerde İslâmî terimlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Söz gelimi 'Allah rahmet eylesin', 'sevap', 'cihad', 'sabırlıdır', 'samimidir' ve 'vefakârdır' ifadelerinden her biri Kur'an ayetlerinden esintiler yansıtmaktadır. Yine 'isabetli sözü söyler' ifadesi de Kur'an ayetleriyle örtüşmektedir. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:[520]

> «Ey iman edenler' Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.»

---

517 Ğuneym, Muhammed 'Abdu'l-Halîm, *Şu'arâ havle'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi vesellem*, Mektebetu'l-Îmân, Mansûra, 2002, s.108.

518 es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *el-Emâlî fi'l-edebi'l-İslâmî*, Dâru'l-Menâhic, Amman, 2005, s.117.

519 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 168.

520 Ahzâb, 33/70.

Nâfi‘ b. Budeyl b. Varkâ’nın ardından söylenen mersiye, Abdullah b. Ravâha’nın muasırı şair Hassân b. Sâbit’e de nispet edilmektedir.[521] Hamza b. Abdulmuttalib’in ve Nâfi‘ b. Budeyl b. Varkâ’nın ardından söylenen mersiyelerde olduğu gibi Abdullah b. Ravâha’ya ait bazı beyitlerin başka şairlere de nispet edilmiş olması erken dönem İslâm şairleri tarafından dile getirilen beyitlerdeki genel karakterin İslâm kültürünü yansıtan terimler içermesinden kaynaklanmaktadır.[522]

Abdullah b. Ravâha’ya ait bazı beyitler muhtemelen farklı münasebetlerde başka şairler tarafından da dile getirilmiştir. Abdullah b. Ravâha’ya ait beyitlerin başka şairler tarafından dile getirilmiş olma ihtimali de nispetleri konusundaki karışıklığa götüren nedenler arasında dikkate alınması gereken bir hususdur.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Ravâha’ya ait şiir temalarında genel karakter, İslâm davetinin izlerini yoğun biçimde yansıtmış olmasıdır. Bir başka ifade ile Abdullah b. Ravâha’ya ait İslâm Dönemi şiirlerinde Kur’an ayetleri, İslâm öğretileri ve Allah Resûlü’ne olan hayranlık izleri sıklıkla ve iç içe tezahür etmektedir. Kuşkusuz bu durum Abdullah b. Ravâha’nın İslâm inancını özden benimsediğine işaret eden göstergelerdendir. Yine bu durum Abdullah b. Ravâha’nın Allah Resûlü’ne olan bağlılığına ve İslâm davetini savunma yolundaki azmine işaret eden göstergelerdendir.

III. ŞİİRİNDE TEKNİK ÖZELLİKLER

Sözlükte ‘dize’ ve ‘her türden bilgi’[523] anlamlarına gelen şiir, terim olarak, ‘duygu ve düşünceleri tasvir eden vezinli ve

---

521 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s.100.

522 el-Cebbûrî, Yahya, *Şi‘ru’l-muhadramîn ve eseru’l-İslâmi fih*, s. 91.

523 İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, VI, 2273. (Şın bâbı)

kafiyeli söz'[524] şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre teknik anlamda şiir sanatı, mana[525] ile birlikte lafız, vezin, kafiye, duygu/infial[526] ve kurgu/sanat tasviri[527] gibi üslûp[528] unsurlarından oluşmaktadır.

Çalışma boyunca Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir çalışmaları içerik itibarıyla değerlendirmeye tabi tutuldu. Bu aşamada ise söz konusu çalışmalar şiir tekniği bağlamında lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasviri gibi şiire şekil veren[529] özellikler yönüyle değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

A. LAFIZ

Arapçada şiir dili günlük hayatta sıkça kullanılan sokak dilinden farklıdır. Arapça şiir dilinde sadelik, günlük hayatta kullanılan halk dilinden uzak durma ve gereksiz karmaşık ifadelerden kaçınma şartları aranır.[530]

Yine şiir dilinde temanın tabiatına uygun lafızlar seçilir. Söz gelimi şair gazel temalı dizeler söylemek isterse gazel sanatının ruhuna uygun düşecek zarif lafızlar seçmek durumundadır. Şair övgü temalı dizeler söyleyecek ise yine övgü sanatının ruhuna uygun düşecek güçlü lafızlar seçmelidir.[531]

---

524 eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire,1973, s. 298.

525 İbn Raşîk, *el-'Umde…*, I, 119.

526 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 298.

527 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 301.

528 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 302.

529 el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye*, Ders notları, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, ts., s. 18

530 İbn Tabâtıbâ, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed, *Kitâbu 'Iyârı'ş-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Dâru'l-'Ulûm, Riyad, 1985, s. 8,9.

531 el-Curcânî, el-Kâdî Ali b. Abdulaziz, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmih*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim vd., Matba'atu 'Îsâ el-Bâbî el-Halebî, ys., 1966, s. 24.

Bu noktadan hareketle Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinleri incelendiğinde lafızların sade ve şiir diliyle uyum içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim şaire ait beyitlerde halk dilinde lafızlara ve gereksiz karmaşık ifadelere rastlanmamaktadır.

Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında gazel sanatının ruhuna uygun düşecek zarif lafızlar seçmeye önem verdiğine ve bu hususta başarılı olduğuna çalışmanın seyri içerisinde değinildi. Şaire ait İslâm Dönemi şiir çalışmalarında ise gazel temalı şiirler yer almamaktadır. Zira şair İslâm davetini ve Allah Resûlü'nü savunmak gibi önemli görevlerle meşguldür. Aynı zamanda şair İslam Dönemi şiir çalışmalarında ani duygularla hareket etmekte ve irticali olarak ortama uygun mısralar söylemektedir. Bir başka ifade ile şair gazel içerikli temalara ihtiyaç duymadığından kasıtlı olarak ihmal etmektedir.

Buna mukabil şair hiciv içerikli beyitlerde hiciv sanatının ruhuna uygun düşecek lafızlar ve ifadeler seçmeye özen göstermektedir. Söz gelimi şair Kureyşlileri 'Küfrün Kureyşi' olarak tanımlamaktadır. Yine şair Müşrikleri Allah Resûlü'ne iman etmemeleri sebebiyle de 'Yazıklar olsun dininize' diyerek aşağılamakta ve içinde bulundukları durumu 'sapıklık' olarak nitelendirmektedir.

Şair Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerde de övgü sanatının ruhuna uygun düşecek lafızlar ve ifadeler kullanmaktadır. Örnek vermek gerkirse şair Allah Resûlünü 'doğru yol gösterici' ve 'hesap gününde şefaatçi' olmakla övmektedir. Yine şair Allah Resûlü'nü 'karanlık geceyi aydınlatan dolunay' şeklinde tanımlamak suretiyle övme cihetine gitmektedir.

Şair İslâm ordusuyla da övünmekte ve temanın tabiatına uygun güçlü lafızlar kullanmaktadır. Söz gelimi şair Bedir Gazvesi'nde Müşrikleri bozguna uğratan Müslümanlarla övündüğü beyitlerde Kureyşin ileri gelenlerini sertçe şıngırdayan zincirlere bağlayarak develer gibi önlerine kattıklarını dile getirmektedir.

Yine şair Müslümanları cesaretlendirmek amacıyla dile getirdiği beyitlerde de şartlara uygun lafızlar seçmektedir. Söz gelimi şair Kuba mescidi'nin inşası sırasında Müslümanların yorgunluklarını hafifletmek ve Müslümanları cesaretlendirmek amacıyla dile getirdiği beyitlerde mescitlere olan ihtiyacı giderenlerin kurtuluşta olduğuna vurgu yapmaktadır.

Şair mersiye temalı beyitlerde de temaya uygun lafız ve ifadeler kullanmaktadır. Nitekim Uhud Gazvesi'nde şehit düşen Hz. Hamza'nın ardından söylediği mersiyede şair gözyaşlarına hâkim olamamaktadır. Akabinde şair iyiliksever olmak, yakınları gözetmek ve asil bir aileden gelmek gibi Hz. Hamza'ya ait güzel hasletleri sıralamaktadır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm Dönemi şiir metinlerinde Câhiliye Dönemi'ne ait şiir metinlerinin aksine daha çok Kur'an öğretilerinin izlerini yansıtan lafız ve ifadelere ağırlık vermektedir.

B. VEZİN VE KAFİYE

Şaire ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında kullanılan başlıca vezinler Câhiliye Arap şiirinde sıkça rastlanan tavîl, vâfir,

basit ve munserihdir. İslâm Dönemi şiir çalışmalarında ise yukarıdakilere ek olarak recez vezninde[532] de beyitler kurduğu görülmektedir. Her ne kadar Arap şiirinin ilk evresini temsil eden[533] recez vezni bazı eleştirmenler tarafından şiirden sayılmasa da kullanımındaki kolaylık ve savaş meydanlarında şiir söylemeye olan ihtiyaç sebebiyle Asr-ı saâdet şairleri tarafından sıkça tercih edilmiştir.[534] Bu noktadan hareketle Abdullah b. Ravâha'ya ait gerek Câhiliye Dönemi gerekse İslâm Dönemi şiirlerinde yeni sayılabilecek vezin ve kafiyenin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

C. DUYGU/İNFİAL

Çalışma boyunca Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü etrafında kenetlendiğine ve düşman karşısında İslâm davetini savumaya yoğunlaştığına değinildi. Abdullah b. Ravâha'nın düşman karşısında Allah Resûlü'nü ve İslâm davetini beyitler yoluyla savunmuş olması inancındaki samimiyetin göstergesidir. Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir çalışmalarında dikkat çeken en belirgin teknik özellik yaşadığı duygu yoğunluğunu beyitlere başarıyla yansıtmış olmasıdur.

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir çalışmalarında duygu yoğunluğu daha çok şehit düşme ve Allah yolunda savaşma arzularını dile getirdiği beyitlerde kendini göstermektedir. Hz. Hamza'nın ardından söylediği mersiyede de yaşadığı duygu yoğunluğu beyitlere yansımaktadır. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın hamasetle söylediği veya Müslümanlar için hayatî

---

[532] Recez: مستفعلن مستفعلن مستفعلن / مستفعلن مستعفلن vezninde gelen bir Arap şiiri ölçüsüdür. Bkz.: Mûsâ, Mahcûb, *el-Mîzân 'ilmu'l-'arûd kemâ lem yû'rad min kabl*, Mektebetu Medbûlî, Kâhire, 1997, s. 151.

[533] Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, Ts, I, 152.

[534] Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990, s. 275.

öneme haiz hassas durumlarda dile getirdiği beyitler duygu yoğunluğunu temsil eden kaliteli örneklerdir.[535]

D. KURGU/ SANAT TASVİRİ

Duygu yoğunluğunun dinleyicide/okuyucuda kalıcı etki bırakabilmesini sağlamak için zihinlerde canlanacak biçimde somutlaştırılması önem arz etmektedir.[536] Bu bakımdan şair, yaşadığı duygu deneyimlerini, teşbih ve istiare gibi[537] sanat türlerinden yararlanarak aşina olduğu somut kalıplar içerisinde dinleyicinin algısına yaklaştırmaya çalışmalıdır.

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinlerinde tasvir boyutu yüzeyseldir. Nitekim beyitlerde İslâm Dini'ne has öğretilerin yansımaları daha çok Kur'an-ı Kerîm'de yer alan şehit düşme, cennete girme, Yüce Allah'ın rızasını kazanma gibi ifadelere benzer lafızların tekrarından ibarettir. Kuşkusuz bu durum Abdullah b. Ravâha'nın İslâm'ın ilk dönemini temsil eden muhadram şairlerden olmasıyla yakın ilintilidir. Zira henüz İslâm Dini'nin ortaya çıktığı ilk yıllarda İslâm düşüncesinin felsefe formatına dönüşmüş şekliyle derinlemesine zihinlerde yerleşmiş olması beklenecek bir durum değildir.

Hal böyle olmakla birlikte Abdullah b. Ravâha bazı beyitlerde az da olsa teşbih ve istiare sanatından yararlanarak duyguları zihinlere yaklaştırmaya çalışmaktadır. Söz gelimi şair, Allah Resûlü'nü dolunaya benzetmekte ve beyitte şöyle demektedir:[538] (Basît)

تَحْمِلُهُ النَّاقَةُ الْأَدْمَاءُ مُعْتَجِراً بِالْبُرْدِ كَالْبَدْرِ جَلَّى لَيْلَةَ الظُّلَمِ

---

535 es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *el-Emâlî fî'l-edebi'l-İslâmî*, s.117.

536 eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 210.

537 eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 218.

538 Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 163.

Siyahı beyazına karışmış ala deve, karanlık geceyi aydınlatan dolunay misali (Peygamber'i) taşır hırkaya bürünmüş halde

Arap yarımadasında sıcak iklim şartları sebebiyle yolculuklar daha çok gece tercih edilmektedir. Şair muhtemelen Allah Resûlü eşliğinde gece vakti yolculuk yapmaktadır. Bu sırada şair, deve üzerinde hırkasına bürünmüş halde yol kateden Allah Resûlü'nü izlemektedir. Şair, gece karanlığında yol alan yolculara etrafı aydınlatan dolunay ile Allah Resûlü arasında benzerlik kurmaktadır. Zira Allah Resûlü dalalet karanlığında insanlığa doğru yolu göstermekte ve yollarını aydınlatmaktadır. Kuşkusuz bu manzara karşısında şairin duygulanması beklenecek bir durumdur. Abdullah b. Ravâha'nın beyitte teşbih sanatı kullanmak suretiyle yaşadığı duygu yoğunluğunu zihinlere yaklaştırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Şair duygularını istiare sanatı kullanmak suretiyle de zihinlere yaklaştırma cihetine gitmektedir. Söz gelimi Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nü övdüğü beyitte şöyle der:[539] (Basît)

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنْ مَا خَانَنِي الْبَصَرُ

Gerçekten hayrı keşfettim sende. Biliyorum bunu. Allah biliyor ki basiretim boşa çıkarmadı asla beni.

Beyitte basiret olgusu, hain kimseye benzetilmektedir. Ne var ki beyitte müşebbeh/ benzeyen (basiret) zikredildiği halde muşebbehun bih/ benzetilen (hain kimse) zikredilmemektedir. Yine beyitte muşebbehun bih yerine benzetilene işaret eden ve benzetilenin özelliği olan (خان) fiiline yer verilmektedir. Dolayısıyla beyitte muşebbehun bih zikredilmediği halde muşebbehun bihe ait bir özellik belirtildiğinden (خَانَنِي الْبَصَرُ) ifadesinde

[539] İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXVIII, 94.

'istiare-i mekniyye' söz konusudur. Bu bakımdan beyitte 'istiare-i mekniyye' sanatı kullanılmak suretiyle Allah Resûlü'nün peygamberliğine olan sağlam inanç zihinlerde canlandırılmaya çalışılmıştır.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere şair, az da olsa duygularını teşbih ve istiare gibi klasik sanat tasvirleri kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaktadır.

Son değerlendirmede şu hususu da belirtmek gerekir ki şair gece vakti deve sırtında Mu'te'ye doğru yol alırken bazı beyitlerde devesine hitap etmektedir. Şairler tarafından deveye hitaben beyit söylenmesi Arap şiirinde vaki değildir. Bu bakımdan şairin beyitlerde devesine hitap etmesi Arap şiirinde bir ilktir.

F. KALIP

Câhiliye Dönemi Arap şiiri, mukaddime/giriş, vasıf/betimleme ve ana tema olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır[540] Câhiliye şairi mukaddime/giriş bölümünde geçmişte sevgiliyle birlikte yaşadığı yerlerin harabeye dönmüş kalıntılarına ağlar ve sevgiliyi yâd eder.

Örnek vermek gerekirse şair İmru'u'l-Kays (v. h.ö. 80/565), meşhur 'Muallaka'sına sevgilisini yâd ettiği şu ifadelerle başlar:[541] (Tavîl)

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ

(Yoldaşlarım!) Havmel ve Dahûl arasında yer alan Sıktu'l-Livâ'dadurun da sevgilinin ve yurdunun hatırasına ağlayalım.

---

[540] Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 183.

[541] ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, tsh.: Fâyiz Terhînî v.d., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002, s. 15.

Aslında şair, kadın temalı girişle, esas temada dinleyiciye aktarmak istediği düşünceye dikkat çekmeyi amaçlar.[542]

Akabinde şair, ustaca bir manevra ile vasıf/ betimleme bölümüne geçer. Şair vasıf/betimleme bölümünde çöl ortasında kat ettiği yolları, devesini ve karşılaştığı vahşi hayvanları anlatmaya koyulur.[543]

Son olarak şair, övünme, hamaset, övgü, hiciv ve mersiye gibi dinleyiciye ulaştırmak istediği ana temaya geçer.[544]

Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmaları şekil itibarıyla Câhiliye Arap şiiri kalıbında gelmektedir. Nitekim çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere şair, sevgilinin anlatıldığı giriş, yer yer deve tasviri, mensubu bulunduğu kabîleye ek olarak kendi şahsıyla da övünme ve hasım kabîleyi hicvetme olmak üzere beyitleri belirli bölümlere ayırmaktadır.

Şaire ait İslâm Dönemi şiir çalışmalarında kadın temalı giriş bölümüne rastlanmamaktadır. Zira şair Müslümanları cesaretlendirme ve savaşa başlama gibi hassas durumlarda irticali olarak anlık duygularla şiir söylemektedir. Hal böyle olunca şair beyitlere direk ana temayla başlamaktadır. Bu bakımdan beyitlerde genel olarak konu bütünlüğü söz konusudur. Söz gelimi şair, temaya göre Müşrikleri hicvetmekte, Allah Resûlü'nü övmekte, zor anlarda Müslümanları cesaretlendirmekte ve şehit düşenlerin ardından mersiye okumaktadır.

---

542 İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, I, 110.

543 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 183-184.

544 Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî*, s. 184.

SONUÇ

Abdullah b. Ravâha Medine'de dünyaya gelmiş ve hayatının büyük bölümünü Medine halkı arasında geçirmiştir. Bu bakımdan Medine'nin kültür birikimi Abdullah b. Ravâha üzerinde etkilidir.

İslâm öncesinde 'Yesrib' adıyla bilinen Medine'nin tarihi eskidir. Kesin olmamakla birlikte Medine kentinin ilk yerleşimcileri Curhum ve 'Amâlik halklarıdır.

Zaman içerisinde Medine'ye Kurayza, Nadîr ve Behdel oğulları gibi Yahudi kabileler de yerleşmişlerdir. Yahudi kabileler bir süre sonra Curhum ve 'Amalik halkını Medine'den çıkarmışlardır. Zamanla Evs ve Hazrec gibi Arap kabileler de Medine'ye yerleşmişlerdir.

Bölge ekonomisini elde tutmak amacıyla Yahudilerle Evs ve Hazrec kabileleri arasında uzun yıllar rekabet savaşları yaşanmıştır. Evs ve Hazrec kabileleri arasında da uzun yıllar süren benzer savaşlar söz konusudur. Bu bakımdan İslâm öncesi Medine toplumu çalkantılı ve istikrarsızdır.

İslâm öncesi Medine toplumunda kuşaktan kuşağa aktarılan çarpık adetler ve sömürü düzeni tabakalar arasında derin uçurumların meydana gelmesine yol açmıştır.

Medine halkı edebiyat zevkine ve şiir inceliklerine de vakıftır. Medine toplumunda şiir sanatı gerek Yahudiler gerekse Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaşanan savaşlarda daha çok hasım karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla sıkça kullanılmıştır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm'dan hemen önce yıllar süren savaşların yaşandığı çalkantılı bir dönemde Medine'de dünyaya gelmiştir. Muhadram şairlerden olan Abdullah b. Ravâha, hem Câhiliye hem de İslâm dönemlerine tanıktır.

Abdullah b. Ravâha'nın hem baba hem de anne tarafından dedeleri Hazrec kabilesinde liderdirler. Aynı zamanda dedeleri binicilik, hitabet ve şiir söyleme becerilerinde de ustadırlar. Saygın ve varlıklı bir aileye mensup olan Abdullah b. Ravâha, küçük yaşta özel eğitime tabi tutulmuştur. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha okuma yazma oranının yok denecek kadar az olduğu Medine toplumunda okuma yazma bilmektedir ve aileden gelen liderlik, binicilik, hitabet ve şairlik gibi becerilere de sahiptir. Abdullah b. Ravâha, gençlik çağına geldiğinde Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaşanan savaşlarda Evs kabilesinin şairi Kays b. el-Hatîm'e beyitler yoluyla karşılık verecek ve halkını savunacak seviyede usta şairdir.

Evs ve Hazrec kabileleri arasında yıllar süren savaşlar sebebiyle yorgun düşen halk akıtılan kanı durdurabilecek lider arayışı içerisine girdikleri bir sırada Allah Resûlü Mekke'de İslâm davetiyle ortaya çıkmıştır.

Allah Resûlü, putperestler tarafından ilâh edinilen putları İlâhî buyruk gereği eleştirir. Mekke'deki birkaç Müslüman dışında herkes bu duruma karşı çıkar ve İslâm davetini engellemek için aralarında söz birliği ederler. Allah Resûlü Mekke'de on üç yıl boyunca putperestleri İslâm'a davet etmeyi sürdürür. Ne var ki putperestler küfür ve inatları sebebiyle Allah Resûlü'nün davetine icabet etmezler. Allah Resûlü İslâm davetini Mekke'ye gelen kabîle heyetlerine de arz eder. Tam da bu sırada yıllardır süren savaşlardan muzdarip bir grup Hazrecli Mekke'ye gelir. Allah Resulü karşılaştığı Hazrecli gruba da İslâm davetini arz eder. Hazrecliler kabileler arasında akıtılan

kanı durdurabilecek vasıflara haiz olduğunu sezinledikleri Allah Resûlü'nün davetine icabet ederler ve İslâm'a girerler.

Hazrecli grup Medine'ye döndükten sonra Medine halkını Allah Resûlü ve İslâm daveti hakkında bilgilendirir. Abdullah b. Ravâha bu aşamada Allah Resûlü ve İslâm daveti hakkında bilgi sahibi olur ve İslâm'a girer.

İslâm Dönemi'nde Abdullah b. Ravâha ismi, II. Akabe Biatı'yla birlikte öne çıkar. Abdullah b. Ravâha, 622 yılı hac mevsiminde Medine'den gelen heyetle birlikte Allah Resûlü'ne Mekke'de biat eder.

Allah Resûlü II. Akabe Biatı'na katılanlardan Medine'yi kendi adına yönetecek temsilciler seçmelerini ister. Abdullah b. Ravâha da Hazreclilerin Hâris oğulları aşireti mensupları tarafından Hâris oğullarına temsilci seçilir.

Abdullah b. Ravâha'nın geçmişte aldığı özel eğitimin ve ayrıcalıklı yetişme tarzının kendisine kazandırdığı okuma yazma, hitabet, şiir söyleme ve liderlik gibi beceriler, mensubu bulunduğu aşirete temsilci seçilmesinde etkilidir.

Abdullah b. Ravâha güçlü bir kişiliğe sahiptir ve inandığı davayı sonuna kadar savunmaya eğilimlidir. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne biat ettiği andan itibaren şehit düştüğü Mu'te Gazvesi'ne kadar olan zaman dilimi içerisinde Allah Resûlü'nü ve İslâm davetini hem silah hem de şiir yoluyla savunur.

Abdullah b. Ravâha Allah Resûlü'ne gönülden bağlıdır. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha ismi Hicretle birlikte hemen her olayda Allah Resûlü'yle birlikte anılır. Nitekim Abdullah b. Ravâha, Hicret sırasında Allah Resûlü'nü karşılamak için

Kuba'ya kadar gelmekte ve Kuba Mescidi'nin inşasına katılanların yorgunluklarını gidermek için sahabeye beyitler söylemektedir.

Yine Abdullah b. Ravâha, Medine'de Allah Resûlü'nü karşılamakta ve evinde ağırlamaya çalışmaktadır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm davetini savunma yolunda çok sayıda hizmet de sunar. Nitekim Abdullah b. Ravâha Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye ve Umretu'l-Kazâ seferlerine katılır. Abdullah b. Ravâha, katıldığı seferlerde savaşa ilk giren ve savaş meydanını son terk eden sahabe olarak şöhret bulur.

Abdullah b. Ravâha Bedir Gazvesi'nde olduğu gibi Allah Resûlü'yle birlikte katıldığı seferlerde Allah Resûlü'ne moral vermek suretiyle destek olur ve mısralarla Müslümanları cesaretlendirir.

Abdullah b. Ravâha Allah Resûlü tarafından Hayber'de seriyye komutanlığı, Bedir Gazvesi'nde Medine emirliği, Hayber Gazvesi sonrasında Hayber tahsildarlığı ve Mu'te Gazvesi'nde ordu komutanlığı gibi önemli görevler üstlenir. Abdullah b. Ravâha üstlendiği görevleri hakkıyla yerine getirir.

Abdullah b. Ravâha, savaşlarda gösterdiği cesaretin ve üstlendiği görevlerdeki ehliyetin yanı sıra İslâm öğretilerini yaşantısına uyarlamayı başarmış takva sahibi samimi bir Müslümandır da. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha, Allah Rasûlü'nün takdirine, hayır duasına ve şefkatine de mazhardır.

Abdullah b. Ravâha, okuma yazma becerisine sahip olması sebebiyle Medine'de Allah Rasûlü'ne vahiy kâtipliği de yapar. Bu durum, Abdullah b. Ravâha'ya Allah Rasûlü'nden hadis aktaracak seviyede ilmî kazanım elde etmesini sağlar. Nitekim Abdullah b. Ravâha yoluyla günümüze ulaşan hadis rivayetleri söz konusudur.

Abdullah b. Ravâh'nın Câhiliye Dönemi'nde söylediği ikisi tam metin olmak üzere toplam elli iki beyit günümüze ulaşmıştır. Söz konusu beyitler ağırlıklı olarak Evs kabîlesinin şairi Kays b. el-Hatîme cevap niteliğindedir. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait şiir çalışmalarında genel karakter kabîle şiiri olmasıdır.

Çalışmalarda ana tema övgü ve hicivdir. Şair, rakibi Kays b. el-Hatîme karşılık verirken beyitlerde ağırlıklı olarak mensubu bulunduğu Hazrec kabîlesini asalet, el açıklığı, düşkünlere yardım etme, düşman karşısında cesaret gösterme, hak talep edenlere karşı yumuşak davranma ve yanlış yola düşenlere hikmetle yaklaşmak suretiyle onları doğru yola sevk etme gibi güzel hasletlerle övmektedir. Aynı zamanda şair düşman kabîleyi geçmişte yaşadığı yenilgilerle ve korkaklıkla hicvetmektedir. Şair, düşman kabîleyi hicvederken yer yer alaycı tavırlarla ağır ifadeler kullanmaktadır. Bazı beyitlerde övgü ve hiciv iç içedir.

Şair beyitlerde şiir dilini yerinde kullanabilmektedir. Nitekim şair, halkının cesaretiyle övündüğü beyitlerde övgü makamına uygun düşecek sert ifadeler kullanırken gazel içerikli beyitlerde ise gazel türünün gerektirdiği zarif kavramlar yeğlemektedir.

Şaire ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında dikkat çeken bir diğer husus da Câhiliye şiir metinlerinde sıkça karşılaşılan garip lafızlara rastlanmamasıdır. Kuşkusuz bu durum Abdullah b. Ravâha'nın şehirli şairlerden olmasıyla ilintilidir.

Hal böyle olmakla birlikte şair, rakibi tarafından söylenen beyitlere cevap vermeye yoğunlaştığından yeteneklerini tam olarak ortaya koymakta yetersizdir. Bu durum, şairin Hazrec kabîlesini överken sınırlı özellikleri tekrarladığı ve söz konusu özelliklerin dışına çıkamadığı beyitlerde daha belirgindir.

Öte yandan Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmaları şekil itibarıyla Câhiliye Arap şiiri kalıbındadır. Nitekim şair, kadının anlatıldığı giriş, yer yer deve tasviri, mensubu bulunduğu kabîleye ek olarak kendi şahsıyla da övünme ve hasım kabîleyi hicvetme olmak üzere beyitleri belirli bölümlere ayırmaktadır.

Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında dönemin şiir geleneğinde sıkça rastlanan harabelere ağlama olgusu söz konusu değildir. Bu durumu çölde yaşayan bedevî şairlerin aksine Medine'deki yerleşik hayat biçimiyle izah etmek mümkündür.

Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye Dönemi'ne ait az sayıda çalışma günümüze ulaştığından şairin şiir sanatı alanındaki yetenekleri hakkında doyurucu verilere sahip değiliz. Hal böyle olmakla birlikte erken dönem edebiyat eleştirmenlerinin ifadelerinden de yola çıkarak şairin şiir sanatında 'usta' olduğu ve çok sayıda kaliteli şiir çalışmalarının zaman içerisinde kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm'a girdikten sonra geçmişle olan bağlarını koparmayı arzuladığından geçmişte sarf ettiği incitici beyitlerin Müslümanlar arasında fitneye kapı aralayabileceği endişesiyle şiir çalışmalarını imha etmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Abdullah b. Ravâha'ya ait Câhiliye Dönemi'nde söylediği çok sayıda şiir metinlerinin günümüze ulaşmamış olması şiirlerinin başka şiirlerle karışması, Câhiliye Dönemi'ne ait şiirlerinin ezberlenmmesi, şiirlerini tekrarlama âdetinin bulunmaması ve şiir sanatına olan bakış açısının değişmesi gibi sebeplere de dayandırlmaktadır.

Abdullah b. Ravâha, İslâm Dönemi'nde şirk ve iman blôku arasında yaşanan çatışmalara şiir silahıyla da aktif biçimde katılmıştır. Dahası söz konusu çatışmalarda şirk blôkunu Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik'ten farklı bir çizgide hicvetmek suretiyle şiir sanatında kendine has bir metot geliştirmiştir. Nitekim Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik, daha çok düşman şairler tarafından dile getirilen çatışmalara, savaşlara ve kahramanlıklara mısralar yoluyla cevap vermeye yönelirlerken Abdullah b. Ravâha düşman şairleri küfürle rencide etmeyi yeğlemektedir. Allah Resûlü de Abdullah b. Ravâha'nın şiir sanatındaki ustalığını takdir etmektedir.

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait şiir çalışmaları yüz elli beyitten ibarettir. Söz konusu çalışmalar daha çok kıta ve tek beyit türündendir.

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait çok sayıda şiir çalışmaları da benzer gerekçelere dayalı olarak zaman içerisinde kaybolmuştur.

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait az sayıda şiir metinleri olmakla birlikte söz konusu metinler temaları itibarıyla çeşitlilik arz etmektedir. Yine söz konusu metinler, Câhiliye Dönemi şiir temalarından farklı olarak kabîleyle övünme ve kabîleyi övme gibi Câhiliye şiirine özgü yaygın temalar yerine, ümmet bilinci, İslâmî değerler ve İslâm düşüncesi baskındır.

Abdullah b. Ravâha beyitlerde, İman ve küfür çatışması, İslâm inanç değerleri ve Allah Resûlü'ne övgü, zor anlarda Müslümanları cesaretlendirme, şehit düşme arzusu ve şehit düşen Müslümanların ardından mersiye okuma gibi temalar işlemektedir.

Abdullah b. Ravâha'nın İslâm Dönemi'ne ait şiir temalarında genel karakter, İslâm davetinin izlerini yoğun biçimde beyitlere yansıtmasıdır. Nitekim söz konusu beyitlerde Kur'an ayetleri, İslâm öğretileri ve Allah Resûlü'ne olan hayranlık izleri sık ve iç içedir. Kuşkusuz bu durum Abdullah b. Ravâha'nın İslâm inancını özde benimsediğine işaret eden göstergelerdendir. Yine bu durum Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü'ne olan bağlılığına ve İslâm davetini savunma yolundaki azmine de işaret etmektedir.

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinlerinde lafızlar sadedir ve şiir diliyle uyumludur. Nitekim şaire ait beyitlerde halk diline ve gereksiz karmaşık ifadelere rastlanmamaktadır.

Şaire ait Câhiliye Dönemi şiir çalışmalarında kullanılan başlıca vezinler Câhiliye Arap şiirinde sıkça rastlanan tavîl, vâfir, basit ve munserihdir. İslâm Dönemi şiir çalışmalarında ise yukarıdakilere ek olarak kullanımındaki kolaylık ve savaş meydanlarında şiir söylemeye olan ihtiyaç sebebiyle recez vezni de kullanmaktadır. Abdullah b. Ravâha'nın Câhiliye ve İslâm dönemlerine ait şiir metinlerinde yeni sayılabilecek vezin ve kafiyeye rastlanmamaktadır.

Abdullah b. Ravâha İslâm davasına ve Allah Resûlü'ne olan bağlılığı sebebiyle hadiseler karşısında duygu yoğunluğu yaşamaktadır. Bu durum daha çok şehit düşme ve Allah yolunda savaşma arzularını dile getirdiği beyitlerde belirgindir.

Abdullah b. Ravâha'ya ait şiir metinlerinde kurgu/ sanat tasviri yüzeyseldir. Nitekim metinlerde İslâm Dini'ne has öğretilerin yansımaları daha çok Kur'an-ı Kerîm'de yer alan şehit düşme, cennete girme, Yüce Allah'ın rızasını kazanma gibi ifadelere benzer lafızların tekrarından ibarettir. Kuşkusuz bu durum Abdullah b. Ravâha'nın İslâm'ın ilk dönemini temsil eden muhadram şairlerden olmasıyla ilintilidir. Zira henüz

İslâm Dini'nin ortaya çıktığı ilk yıllarda İslâm düşüncesinin felsefe formatına dönüşmüş şekliyle derinlemesine zihinlerde yerleşmesi beklenecek bir durum değildir.

Hal böyle olmakla birlikte Abdullah b. Ravâha bazı beyitlerde az da olsa teşbih ve istiare sanatından yararlanarak duygu yoğunluğunu zihinlere yaklaştırmaya çalışmaktadır.

Abdullah b. Ravâha İslâm davetini ve Allah Resûlü'nü savunmak gibi önemli görevlerle meşgul olduğundan Câhiliye dönemi şiir çalışmalarının aksine İslâm Dönemi şiir metinlerinde gazel içerikli giriş kısmına rastlanmamaktadır. Zira şair hassas ortamlarda ani duygularla ve irticali olarak şiir söylemektedir. Bu bakımdan beyitlerde konu bütünlüğü söz konusudur.

KAYNAKÇA

el-'Affânî, es-Seyyid b. Huseyn, *Fursânu'n-nehâr mine's-sahâbeti'l-ahyâr*, Dâru Mâcid 'Asîrî, Cidde, ts.,

el-Albânî, Muhammed Nâsıruddîn, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1998,

Algül, Hüseyin, "Kubâ", *DİA*, TDV, İstanbul,2002,

---------- "Mûte Savaşı", *DİA*, TDV, İstanbul, 2006,

Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm*, Câmi'atu Bağdâd, Bağdat, 1993,

el-Âmidî, Ebû'l-Kâsım, el-Hasen b. Bişr, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, thk.: F. Kranko, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1982,

'Amr b. Kulsûm, *Dîvân*, thk.: Emîl Bedî' Ya'kûb, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1991,

el-Asbahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdillah, Ahmed b. İshâk b. Mehrân, *Ma'rifetu's-sahâbe*, thk.. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî, Dâru'l-Vatan, Riyad, ts.,

el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk.: İhsân Abbâs vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008,

el-'Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hâcer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2008,

Bâ Cûde, Hasen Muhammed, *Dîvânu Abdillah b. Ravâha el-Ensârî el-Hazrecî*, Dâru't-Turâs, Kahire, 1972,

el-Bağdâdî, Abdulkadir b. 'Umar, *Hızânetu'l-edeb*, thk.: 'Abdussellâm Muhammed b. Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1986,

el-Bağdâdî, Ebû Ca'afer Muhammed b. Habîb, *Esmâu'l-muğtâlîn mine'l-eşrâf fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm ve yelîhi Kunâ'ş-şu'arâ' ve men ğalebet kunyetuhu 'alâ ismih*, thk.: Seyyid Kisravî Hasen, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001,

Bâ Şumeyyil, Muhammed Ahmed, *Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Hayber*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1969,

----------*Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Mu'te*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1988,

----------*Mevsû'atu'l-ğazavâti'l-kubrâ Ğazvetu Bedrini'l-kubrâ*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1985,

Bedr, 'Abdu'l-Bâsıt, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*, Medine, 1993,

el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk.: Mustafa es-Sakkâ, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1945,

el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Futûhu'l-buldân*, thk.: Abdullah Enîs et-Tabbâ', Muessesetu'l-Ma'ârif, Beyrut, 1987,

Berrû, Tevfîk, Târîhu'l-'Arabi'l-kadîm, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrut, 1996,

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Matba'atu Meclisi Dâirati'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Haydarabâd,

Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk.: Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400,

el-Buhturî, el-Velîd b. 'Ubeyd Ebû 'Ubâde, *el-Hamâse*, thk.: Muhammed b. İbrâhîm Huvvar vd., Abu Dhabi Authority for Culture and Heritage Cultural Foundation, Abu Dhabi, 2007,

el-Burhân, Fûrî, 'Alâuddîn Ali el-Muttakî b. Husâmu'd-Dîn el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, thk.: eş-Şeyh Bekrî Hayyânî vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts.,

el-Burrî, Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdillah b. Mûsâ, *el-Cevhera fî nesebi'n-Nebiyy sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve eshâbihi'l-'aşera*, tlk.: Muhammed Altuncî, Dâru'r-Rifâ'î, Riyad, 1983,

el-Bûtî, Muhammed Sa'îd Ramadan, *Fıkhu's-sîrah*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1980,

el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Hayavân*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-'Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1965,

el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981,

el-Cezerî, 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk.: eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad vd., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.,

el-Curcânî, el-Kâdî Ali b. Abdulaziz, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmih*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim vd., Matba'atu 'Îsâ el-Bâbî el-Halebî, ys., 1966,

Çubukçu, Asri, "Buâs", *DİA*, TDV, İstanbul, 1992,

Dayf, Şevkî, *eş-Şi'ru ve'l-ğınâ' fi'l-Medîne ve Mekke li 'Asr-ı Benî Umeyye*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

----------*Târîhu'l-edebi'l-'Arabîel-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960,

Duğaym, Semîh, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1995,

Durant, Will Ariell, *Kıssatu'l-hadâra*, trc.: Fuad Andraus, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1988,

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk.: Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk, 2009,

Ebû Şuhbe Muhammed b. Muhammed, *es-Sîratu'n-Nebeviyye fî dav'i'l-Kur'âni ve's-Sunneh*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992,

el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fî m'arifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh.: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314,

el-Endelusî, İbn Sa'ad, *Neşvetu't-tarab fî târîhi câhiliyyeti'l-'Arab*, thk.: Abdurrahmân Nusrat, Mektebetu'l-Aksâ, Amman, ts.,

Enverşah, Muhammed el-Keşmîrî, *İkfâru'l-mulhidîn fî darûriyyâti'd-dîn*, İdâratu'l-Kur'âni ve'l- 'Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaçi, 2004,

Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", *DİA*, TDV, İstanbul,1992,

Ğadbân, Yasîn, *Medînetu Yesrib kable'l-İslâm,* Dâru'n-Neşr, 'Ammân, 1993,

Ğuneym, Muhammed 'Abdu'l-Halîm, *Şu'arâ havle'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi vesellem*, Mektebetu'l-Îmân, Mansûra, 2002,

Hâfız, 'Ali, *Fusûlun min târîhi'l-Medîneti'l-Munevvera,* Şeriketu'l-Medîne li't-Tıbâ'ah ve'n-Neşr, el-Medînetu'l-Munevvera, 1996,

Hâlid, Hâlid Muhammed, *Ricâlun havle'r-Rasûl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000,

Hâlid, Hasen, *Muctema'ul-Medîne kable'l-hicreti ve ba'deha*, Dâru'n-Nehdati'l-

el-Halebî, Nûru'd-dîn Ali, *İnsânu'l-'uyûn fî sÎreti'l-Emîni'l-Me'mûn 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm*, el-Matba'atu'l-Ezheriyye, Kahire, 1932,

Hamâmî, Bessâm Muhammed, *Nisâun havle'r-Rasûl sallâhu 'aleyhi ve sellem,* Dâru Dâniye, Dimaşk, 1993,

el-Hamevî, Şihâbu'd-dîn, Ebî Abdullah, Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977,

el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye*, Ders notları, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, ts.,

Hamîdullah Muhammed vd., "Uhud Gazvesi", *DİA*, TDV, İstanbul,2012,

----------"Hayber", *DİA*, TDV, İstanbul, 1988,

---------- "Hendek Gazvesi", *DİA*, TDV, İstanbul, 1988,

Hârun, 'Abdu's-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985,

Hasen, Hasen İbrahim, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyya, Kahire, 1964,

Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: 'Abd Muhannâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994,

Heykel, Muhammed, *Hayâtu Muhammed*, dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

Hıdır, Muhammed, *Edebu Sadri'l-İslâm,* Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1981,

Hilâl, Muhammed Ğuneymî, *en-Nakdu'l-edebiyyi'l-hadîs,* Dâru Nahdatu Mısr, Kahire, 1998,

İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk.: Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd vd., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995,

----------*Târîhu medîneti Dimaşk*, thk.: Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd vd., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995,

İbn Bedrân, Abdulkadir b. Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahîm b. Muhammed ed-Dûmî ed-Dimaşkî, *Tehzîbu Târîhi*

İbn 'Asâkir, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, Dimaşk, 1911,

İbn el-'İberî, Ğriğoryus Ebi'l-Farac b. Hârûn, *Târîhu muhtasari'd-duvel*, tsh.: Antuvan Sâlihânî el-Yesû'î, Dâru'r-Râid el-Lubnânî, el-Hâzimiyye, 1983,

İbn el-Esîr, el-Cezerî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdulkerîm, b. 'Abdu'l-Vâhidi'ş-Şeybânî, *el-Kâmil fî't-târîh*, thk.: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003,

İbn el-Hatîm, Kays, *Dîvân*, thk.: Nâsiru'd-Dîn el-Esed, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.,

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed, *Kitâbu'l-Muhabbar*, tsh.: Eliza Lechten Stetter, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, ts.,

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Sa'îd, *Cemheretu ensâbi'l-'Arab*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebi*, thk.: Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, 1995,

İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, thk.: Ahmed Zekî Bâşâ, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995,

İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-fidâ İsmâil b. 'Amr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, thk.: Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Hecr li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Cîze, 1999,

----------*Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Thk.: Mustafa es-Seyyid Muhammed v.d., Muessesetu Kurtuba, Cîze, 2000,

----------*Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, thk.: Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1981,

----------*es-Sîratu'n-nebeviyye*, thk.: Mustafa Abdu'l-Vâhid, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1982,

İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1958,

İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

----------*Muhtasaru Târîhi Dimaşk li'bn-i 'Asâkir,* thk.: Me'mûn es-Sağarcî, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1986,

İbn Raşîk, Ebû 'Ali el- Hasen el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981,

İbn Rustah, Ebû Ali Ahmed, *el-A'lâk en-nefîse*, Apud E. J. Brill, Leiden, 1892,

İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli'ş-şu'arâ'*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts.,

İbn Şubbe, *Ahbâru'l-Medîneti'l-Munevvera,* tsh:, 'Abdulazîz b. Ahmed el-Muşeykıh, dâru'l- 'Uleyyân, Riyad, 1408,

İbn Tabâtıbâ, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed, *Kitâbu 'Iyârı'ş-Şi'r,* thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Dâru'l-'Ulûm, Riyad, 1985,

İbn Zebbâle, Muhammed b. el-Hasen, *Ahbâru'l-Medîne*, tvs.: Salâh 'Abdulaziz b. Sellâmeh, Merkezu Buhûs ve Dirâsât el-Medîneti'l-Munevvera, Medine, 2003,

İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu makâyîsi'l-luğa,* thk.: 'Abdu's-Sellâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979,

İbrahim, Taha Ahmed, *Târîhu'n-nakdi'l-edebî 'ınde'l-'Arab*, Dâru'l-Hikme, Beyrut, 1937,

Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân,* thk.:Sâmî Mekkî el-'Ânî, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat, 1966,

Kassâb, Velîd, *Dîvânu Abdillâh b. Ravâha ve dirâsetun fî sîratihi ve şi'rih*, Dâru'l-'Ulûm, Riyad, 1982,

el-Kuraşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, thk.: Muhammed 'Ali el-Hâşimî, İmam Muhammad bin Sa'ud Islamic University, Comitte of Researc, Translation and Publication, Riyad, 1981,

Küçükaşcı, Mustafa Sabri, "Umretü'l-Kazâ", *DİA*, TDV, İstanbul, 2012,

----------"Medine", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988,

Mahmûd, Mahmûd 'Arafe, *el-'Arabu kable'l-İslâm*, 'Ayn li'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Kahire, 1995,

el-Makrîzî, Takiyyu'd-dîn Ahmed b. Ali b. Abdulkâdir b. Muhammed, *İmtâ'u'l-esmâ'*, thk.: Muhammed b. Abdulhamdîd en-Numeysî, dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1999,

Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990,

Mehrân, Muhammed Beyyûmî, *Dirâsâtun fî târîhi'l-'Arabi'l-kadîm*, Dâru'l-Ma'rife el-Câmi'iyye, İskenderiye, ts.,

el-Merzabânî, Ebû 'Ubeydillâh, Muhammed b. 'İmrân, *Mu'cemu'ş-şu'arâ'* tsh.: F. Kranko, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1982,

el-Mubârekfûrî, Safiyyurrahmân, *er-Rahîku'l-mhatûm*, Vuzâratu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2007,

Mudîriyyetu's-siyâhati ve'l-âsâr, *Makâmâtu's-sahâbeti radıyallahu 'anhum*, Vuzâratu'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûn ve'l-Mukaddesâti'l-İslâmiyye, Amman, ts.,

Mûsâ, Mahcûb, *el-Mîzân 'ilmu'l-'arûd kemâ lem yû'rad min kabl*, Mektebetu Medbûlî, Kâhire, 1997,

Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991,

el-Mustafa, Muhammed Nâf'i, *er-Rasûl (s.av.) ve'ş-ş'ir*, Mecelletu 'Ulûmi'l-Luğati'l-'Arabiyye, Câmi'atu 'Ayn Şems, Kahire, 2005,

Nasrullah Yûsuf, *el-Kenzu'l-marsûd fî kavâ'idi't-Telmûd*, Matba'atu'l-Ma'ârif, Kahire, 1899,

en-Neccâr, Muhammed et-Tayyib, *el-Kavlu'l-mubîn fî sireti Seyyidi'l-murselîn*, Dâru'l-Livâ, Riyad, 1981,

en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc.: 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002,

en-Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb b. Ali, *Sunen bi şerhi'l-Hâfız Celâlu'd-dîn es-Suyûtî*, Dâru'l-M'arife, Beyrut, ts.,

en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn b. Şeref, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-luğât*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.,

en-Numeyrî, 'Umar b. Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Munevvera*, thk.: Fehîm Muhammed Şeltût, Mekke, 1979,

en-Nuveyrî, Şihâbu'd-dîn Ahmed b. Abdu'l-Vehhâb, *Nihâyetu'l-ereb fî funûni'l-edeb*, Thk.: Mufîd Kumeyha vd., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2004,

Önkal, Ahmet, "Mustalik", *DİA*, TDV, İstanbul, 2006,

----------"Akabe Biatları", *DİA*, TDV, İstanbul,1989,

Rıdâ, Muhammed Reşîd, *Hukûku'l-insâni fi'l-İslâm,* el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1984,

es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *el-Emâlî fi'l-edebi'l-İslâmî*, Dâru'l-Menâhic, Amman, 2005,

es-Sallâbî, Ali Muhammed, *Ğazevâtu'r-Resûl sallâllâhu 'aleyhi ve sellem*, Muessesetu İkra', Kahire, 2007,

Sargon, Erdem- Kılıç, Hulûsî "Abdullah b. Revâha", *DİA*, TDV, İstanbul, 1988,

Selîm, Ahmed Emîn, *Ma'âlimu târihi'l-'Arabi kable'l-İslâm*, Mektebu Kirîdiyyeti İhvân, Beyrut, ts.,

es-Semhûdî, Nûru'd-dîn Ali b. 'Abdillâh, *Vefâu'l-vefâ bi ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1955,

es-Seyyid, Nâsır, *Yehûdu Yesrib ve Hayber el-ğazavât ve's-sırâ'*, el-Mektebetu's-Sekâfiyye, Beyrut, 1992,

es-Suheylî, Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk.: Abdurrahmân el-Vekîl, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Kahire, 1967,

es-Suyûtî, Celâlu'd-dîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Şerhu Şevâhidi'l-Muğnî*, thk.: Ahmed Zâfir Kûcân, Lecnetu't-Turâsi'l-'Arabî, ys., 1966,

eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire,1973,

eş-Şerîf, Ahmed İbrahim, *Mekke ve'l-Medîne fi'l-câhiliyyeti ve 'ahdi'r-Resûl*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 1960,

eş-Şınkaytî, Ahmed el-Emîn, *el-Mu'allakâtu'l-'aşr ve ahbâru şu'arâiha*, Dâru'n-Nasr, Kahire, ts.,

eş-Şuvey'ır, Muhammed b. Sa'd, Abdullah b. Ravâha, *Râidu'şi'ri'l-cihâdi'l-İslâmî*, Dâru'r-Rifa'î li'n-Neşri ve't-Tıbâ'ati ve't-Tevzî ', ys.,

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

----------*Câmi'u'l-beyân,'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001,

Tahhân, Mahmûd, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1996,

Takkûş, Muhammed Suheyl, *Târîhu'l-'Arab kable'l-İslâm*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009,

Tannûs, Vehîb, *Nusûs muhtâra mine'l-edebi'l-İslâmî ve'l-Umevî,* Câmi'atu Haleb, Halep, 1996,

Terhînî, Fâyiz, *el-İslâmu ve'ş-şi'r*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1990,

et-Teymî, Ebu'l-Kâsım, İsmail b. Muhammed b. el-fadl b. Ali, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-mağâzî*, tvs.: Muhammed b. Halîfe er-Rabâh, dâru'l-Velîd, Trablus, 2010,

et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'-kebîr*, thk.: Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996,

el-Vâkıdî, Ebu Abdillah Muhammed b. 'Umar, *Kitâbu'l-mağâzî,* thk.: Marsden Jones, Oxford University Press, London, 1966,

Vehbe, Vecdî v.d., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l'arabiyyeti fi'l-luğati ve'l-edeb*, Mektebetu Lübnân, Beyrût, 1984,

el-Yesû'iyye, er-Ruhbâniyye, *el-Kitâbu'l-mukaddes,* Dâru'ş-Şark, Beyrut, 1994,

Yemânî, Muhammed 'Abduh, *Bedru'l-kubrâ el-Medînetu'l-Munavvara,* Silsiletu Kitâbi'l-Mecelleti'l-'Arabiyye, Riyad, 1431,

Yûnis, 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, *eş-Şâ'iru'ş-şehîd Abdullah b. Ravâha*, Matba'atu'l-Emâne, Kahire, 1989,

Zeev, Ben Israel, *The History of Jews in Arabia Pre-İslam and Early İslam*, Matba'atu'l-İ'timad, Kahire, 1927,

ez-Zehebî, Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, thk.: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996,

---------- *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed Mu'avvad vd., Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 1995,

ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, tsh.: Fâyiz Terhînî v.d., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002,

ez-Ziriklî, Hayru'd-Dîn, *el- A'lâm*, Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002,

ez- Zubeyrî, Ebû 'Abdillâh el-Mus'ab b. 'Abdillah b. el-Mus'ab, *Nesebu Kureyş*, thk.: Levi Provençal, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1951,

ez-Zubyânî, en-Nâbiğa, *Dîvân*, şrh.: 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996,

---------- *Dîvân*, Thk.: Muhammed Ebu'l-Fadl, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.,

ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-tabakâti'l-kebîr*, thk.: Ali Muhammed 'Umeyr, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 2001,